

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇEVİRİ EDİNCİ: YAZILI VE SÖZLÜ ÇEVİRMENİN
SAHİP OLMASI GEREKEN BECERİ VE YETENEKLERİN
GENEL ÇEVİRİ KURAMLARI IŞIĞINDA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fadime ÇOBAN

Enstitü Anabilim Dalı : Çeviribilim

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERSOY

MAYIS-2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

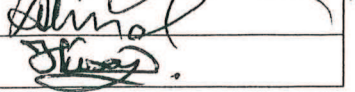
ÇEVİRİ EDİNCİ: YAZILI VE SÖZLÜ ÇEVİRMENİN
EDİNMESİ GEREKEN BECERİ VE YETENEKLERİN
GENEL KURAMLAR IŞIĞINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fadime ÇOBAN

Enstitü Anabilim Dalı : Çeviribilim

“Bu tez 13./07/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRI ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK	Basarılı	
Prof. Dr. Arif Ünal	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERSOY	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fadime ÇOBAN

13.05.2013

ÖNSÖZ

Mevcut tez çalışması, yazılı ve sözlü çevirmenin edinmesi gereken beceri ve yetenekleri genel çeviribilim kuramları ve farklı çeviribilimcilerin yaklaşımlarıyla ortaya koymaya çalışılmış ve çevirmen ile tercümanın edinmesi gereken beceri ve yeteneklerin günümüzün değişen koşullarında ne tür farklılaşmalar yaşandığı incelenmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında benden yardımlarını esirgemeyerek fikirleriyle ufkumu açan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERSOY'a, bölümdeki saygıdeğer hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Çalışmanın oluşum esnasında desteğini ve sabrını benden esirgemeyen canım kardeşim Kıymet ÇOBAN'a ve dostum Sümeyye DOĞU'ya çok teşekkür ediyorum.

Fadime ÇOBAN

13.05.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BECERİ (EDİNÇ) VE YETENEK KAVRAMLARI.....	5
1.1. Beceri (Edinç) ve Yetenek Kavramlarının Açıklanması.....	5
1.2. Yazılı ve Sözlü Çeviri Eğitiminde Beceri ve Yetenek Kavramlarının Yeri	6
BÖLÜM 2: YAZILI ÇEVİRİ EDİNCİ	16
2.1. Çevirinin Tanımı	19
2.2. Çeviri Süreci.....	24
2.3. Yazılı Çeviri Sürecine Etki Eden Etkenler.....	34
2.3.1. Duygusal Zekâ	35
2.3.2. Yaratıcılık.....	41
2.3.3. Anlama ve Anlamayı Etkileyen Faktörler.....	45
2.3.3.1. Zemin ve Algı	45
2.3.3.2. Duyu	46
2.3.3.3. Kültür	47
2.4. Genel Çeviribilim Kuramları Işığında Çeviri Edinci	50
2.4.1. Skopos Kuramı.....	52
2.4.2. Çeviri Eylemi Kuramı	58
2.4.3. Hermeneutik (Yorum Bilgisi)	59
2.5. Yazılı Çeviri Edinciyle İlgili Diğer Yaklaşımlar.....	65
2.5.1. Albrecht Neubert	73
2.5.2. Marisa Presas	75
2.5.3. Janet Fraser.....	77

2.6.Yazılı Çeviri Edincini Ele Alan Modeller.....	78
2.6.1. PACTE.....	79
2.6.2.EMT.....	84
2.6.3. Hönig.....	85
2.6.4. Göpferich.....	88
2.7. Yazılı Çevirmenlerin Edinmesi Gereken Temel Beceriler ve Bu Becerilerin Kazanılması.....	92
2.7.1. Dil Edinci.....	99
2.7.2. Metin Edinci.....	101
2.7.3. Kültür Edinci.....	105
2.7.4. Araştırma Edinci.....	107
2.8. İletişim Çağında Yazılı Çevirmenin Edinmesi Gereken Diğer Nitelikler.....	109
2.8.1. Multi Medya İletişim Yöneticisi Olmak.....	115
2.8.2. Bilgi Toplama ve Belgeleme Yöneticisi Olmak.....	115
2.8.3. Terminoloji Uzmanı Olmak.....	116
2.8.4. Düzeltmen Olmak.....	116
2.8.5. Proje Yöneticisi Olmak.....	117
BÖLÜM 3: SÖZLÜ ÇEVİRİ EDİNCİ.....	120
3.1. Sözlü Çeviri Edincinin Tanımı.....	120
3.2. Sözlü Çeviri Sürecine Etki Eden Etkenler.....	122
3.2.1. Sözlü Çeviride Algılama Evresi.....	123
3.2.1.1.Kaynak Metni Duyma.....	123
3.2.2. Kısa Süreli Bellek.....	124
3.2.3. Uzun Süreli Bellek.....	125
3.2.4. Dikkat ve Odaklanma.....	128
3.2.5. Uygulama.....	129
3.2.6. Sözlü Çeviride Uyarılmışlık Düzeyi.....	130
3.3.Genel Çeviribilim Kuramları Işığında Sözlü Çeviri Edinci.....	131
3.4. Tercümanın Edinmesi Gereken Beceriler.....	134
3.4.1. Dil ve Kültür Edinci.....	134

3.4.2. Duyma Becerisi.....	135
3.4.3. Konuşma Becerisi	136
3.4.4. Genel Kültür Bilgisi	137
3.4.5. Anlama Becerisi	137
3.4.6. İletişim Çağında Tercümanın Edinmesi Gereken Diğer Nitelikler (Takım Çalışması, Araştırma Edinci, Hayatboyu Öğrenme.....	140
BÖLÜM 4: YAZILI VE SÖZLÜ ÇEVİRİ EDİNÇLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	142
SONUÇ.....	154
KAYNAKÇA	160
ÖZGEÇMİŞ	166

KISALTMALAR

Tr.	:Türkçe
Alm.	:Almanca
Bkz.	:Bakınız
Akt.	:Aktaran

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

Tablo 1: Alves ve Gonçalves tarafından verilen Dar Bantlı ve Geniş Bantlı Çevirmenler Arasındaki Farklar.....	27
Tablo 2: Yazılı ve Sözlü Çevirinin Karşılaştırılması	67
Tablo 3: Yazılı ve Sözlü Çeviri Edinçleri Arasındaki Farklar	153
Şekil 1: Toury'nin Çeviriyi Alt Bölümlere Ayırma Şeması.....	70
Şekil 2: Kiraly'nin Psikodilbilimsel Modeli.....	71
Şekil 3: Çeviride İki Yönlü Bilişsel İşlemler.....	72
Şekil 4: Hermeneutik Çeviri Modeli	73
Şekil 5: PACTE grubunun çeviri edinci modeli	77
Şekil 6: PACTE Grubun Gözden Geçirilmiş Çeviri Edinci Modeli.....	80
Şekil 7: EMT Çeviri Edinci Modeli.....	83
Şekil 8: Hönig'in İdeal Çeviri Süreci Modeli.....	85
Şekil 9 : Göpferich'in Çeviri Edinci Modeli	87
Şekil 10: TaaS Projesi	90

Tezin Başlığı: Çeviri Edinci: Yazılı ve Sözlü Çevirmenin Edinmesi Gereken Beceri ve Yeteneklerin Genel Çeviri Kuramları Işığında İncelenmesi	
Tezin Yazarı: Fadime ÇOBAN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERSOY
Kabul Tarihi: 02.05.2013	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 166 (Tez)
Anabilim Dalı: Çeviribilim	
<p>Çeviri karmaşık ve birbiriyle sürekli etkileşim halinde olan belli bir takım beceri ve yeteneklerin etkileşimiyle gerçekleşir. Çeviri tek bir beceri değil birbirinden farklı pek çok alt beceriden oluşur. Bu becerilerden birinin eksik olması durumunda çeviri sürecinde aksaklıklar meydana gelecektir. Çeviri becerilerinin anlaşılması için beceri ve yetenek kavramları açıklanacak ve bu kavramların yazılı ve sözlü çeviri eğitimindeki yeri üzerinde durulacaktır. Bilindiği üzere herhangi bir faaliyette başarılı olmak için edinilmesi gereken bir takım beceri ve yetenekler vardır. Örneğin bir öğretmen pedagojik bir eğitim olarak öğrencilere nasıl ders anlatması gerektiği ve nasıl daha verimli olmanın yollarını öğrenir; bir doktor hastalıkların teşhisini koymak ve hastalarının yaşam koşullarında sağlıklı bir şekilde yaşamalarını sağlamak için buna göre beceriler edinir. Çeviri çevirmenin zihinsel bilgi işlem süreçlerini harekete geçirmesini gerektirdiğinden, çevirmenin bilişsel becerilerini en iyi şekilde kullanması çevirinin başarılı bir şekilde yerine getirilmesinde önemli bir rol oynar. Çeviri iki farklı kültür, dil, toplum arasında yapıldığından çeviri sürecinde salt dilsel öğeler devreye girmez. Kaynak metnin içerdiği dilsel, dinsel, kültürel, sosyal vb. diğer dış unsurlar da çeviride önemli bir rol oynar ve bu dil dışı unsurların çevirmen tarafından fark edilmesi ve erek metne aktarılması çevirinin kaynak metnin taşıdığı anlamın erek dile aktarılması açısından önemlidir. Dolayısıyla da bu çalışmada yazılı ve sözlü çevirmenin sahip olması gereken beceri ve yeteneklerin hangi yetenek ve beceriler olduğu sorusu genel çeviribilim kuramları ve değişen dünya koşulları açısından incelenecektir. Bu kapsamda farklı çeviribilimcilerin çeviriye olan yaklaşımlarından yola çıkılarak inceleme yapılacaktır. Beceri ve yetenek kavramları açıklanacak ve bu kavramların çeviri eğitimindeki yeri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın sonunda da yazılı ve sözlü çeviri edinçleri arasında kıyaslama yöntemine başvurularak kıyaslama yapılacaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: çeviri, beceri, yetenek, yazılı ve sözlü çeviri edinçleri, kuramlar, değişen koşullar	

Titel of the Thesis: Translation Competence: Analysis Of The Required Abilities And Skills In Translation and Interpreting in The Light Of Translation Models And General Theories of Translation Studies	
Author: Fadime ÇOBAN	Supervisor: Assist. Prof. Hüseyin ERSOY
Date: 02.04.2013	Nu. of pages: vii (pre text) + 166 (main body)
Department: Translation and Interpreting Studies	
<p>Translation is a complex activity that takes place in a constant interaction of specific set of skills and abilities with each other. Translation is not just only one skill, but also consists of several different sub-competences. When one of these competences lacks then some deficiencies will occur in the translation process. In order to make translation competences more explicit, the concepts of skills and abilities will be explained and the status of these abilities and skills in both translation and interpreting education will be focused on. As it is known, in order to be successful in an activity there are a set of skills and capabilities to be acquired. For example, by studying pedagogy, a teacher learns ways of how to teach and to be more efficient for his/her students; a doctor makes a diagnosis of diseases, and makes it possible his/her patients to live in a healthy way of life conditions, and accordingly acquires skills. Because translation requires the translator's mental processes of information to activate, translators' making the best use of his cognitive skills plays an important role in fulfilling the translation assignment successfully. Translation is carried out between two different cultures, languages, societies and thus only linguistic elements in the translation process do not play a central role. Other external factors like religious, cultural, social elements and so forth in a source text also play an important role in the translation, and these non-linguistic elements are to be taken into account by a translator in order to produce a well transferred translation product. Our aim in this study is to examine factors establishing skills and abilities of translators and interpreters in terms of changing conditions and general theories of translation. Within this context, an analysis will be made on the basis of different approaches to translation. The concepts of abilities and skills will be explained and the status of these concepts in the translation education will also be focused on. At the end of the study translation and interpreting competences will be compared by using the method of comparison.</p>	
Keywords: Translation, Skills, Abilities, Translation And Interpreting Competences, Theories, Changing Conditions	

GİRİŞ

Çeviri dil, düşünme, problem çözme, hatırlama, kavramsallaştırma, öğrenme, bilgi işleme gibi değişik zihinsel faaliyetler içerir. Dolayısıyla da karşımıza çevirinin karmaşık bir faaliyetler bütünü olma olgusu çıkar. Çevirmen edilgen bir unsur olarak değil, algılayan, uyarıcıları işleyen, anlamlandıran ve anlamlandırdıklarını yeniden başka bir dilde üreten bir uzman olarak karşımıza çıkar. Çeviri algılama, bellek ve düşünme gibi zihinsel bilgi işlem süreçlerini içerir. Çevirmen bu süreçleri kullanarak çeviri görevi hakkında bilgiler edinir, eski çeviri durumlarını hatırlar ve çeviri sorunlarını çözer. Çeviri süreçleri yazılı ya da sözlü dilin algılanmasını içerir. Yazılı ve sözlü dilin nasıl algılandığıyla ilgili yapılan araştırmalarda yazı ve seslerin bir birim olarak algılandığı, dil alışkanlığı geliştikçe algılanan birimlerin genişlediği ortaya çıkmıştır. Yani önce heceler ardından tüm bir cümle algılanıyor. Bilindiği üzere yazılı veya sözlü çeviri salt dil edinciyle başarılabilir bir faaliyet değildir. Diğer tüm mesleklerde olduğu gibi çevirmenin ve tercümanın da edinmesi gereken belli bir takım temel beceriler vardır. Ancak günümüzde bilişim çağının yaşanması ve teknolojinin yaşamla iç içe olması da beraberinde çeviride yeni beceri ve yeteneklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilişim çağıyla birlikte ortaya çıkan bu beceriler ve yeni çevirmen profilleri de merak konusu olmuştur. Çalışmamız yeni koşulların gerektirdiği bu yeni becerileri de inceleyecektir.

Çalışmanın Önemi

Çeviri karmaşık ve birbiriyle sürekli etkileşim halinde olan belli bir takım beceri ve yeteneklerin etkileşimiyle gerçekleşen faaliyetler bütünüdür. Herhangi bir faaliyette başarılı olmak için de edinilmesi gereken bir takım beceri ve yetenekler vardır. Çeviri çevirmenin zihinsel bilgi işlem süreçlerini harekete geçirmesini gerektirdiğinden çevirmenin bilişsel becerilerini en iyi şekilde kullanması çevirinin performansa dökülmesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Çeviri iki farklı kültür, dil, toplum arasında yapıldığından çeviri sürecinde salt dilsel öğeler devreye girmez. Kaynak metnin içerdiği dilsel, dinsel, kültürel, sosyal vb. diğer dış unsurlar da çeviride önemli bir rol oynar ve bu dil dışı unsurların çevirmen tarafından fark edilmesi ve erek metne aktarılması çevirinin kaynak metnin taşıdığı anlamın erek dile aktarılması açısından önemlidir.

Belirli bir görevi yerine getirirken neyi, ne zaman, nasıl yapılacağıının bilinmesi verilen görevin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi açısından önemlidir. Örneğin yüzmeye daha yeni başlayan kişilere ilk olarak suda nasıl durması gerektiği, suda nefesini tutma, kol ve bacaklarını suda kalabilmek için eşzamanlı kullanma gibi temel bilgiler öğretilir. Yüzme öğrenmek isteyen kişi bu temel bilgileri edindikten sonra eğitimci eşliğinde yüzme çalışmaları yapar. Zamanla yüzmenin gerektirdiği becerileri edindikten sonra eğitimciye gerek duymadan kendi başına yüzebilir hale gelir. Aynı şekilde araba kullanmak için ehliyet kursuna katılan kişiler ilk olarak arabanın parçalarını tanırlar. Viteslerin ne zaman ve nasıl kullanılacağı, yolun durumuna göre arabaya gaz verilip verilemeyeceği gibi temel bilgiler ehliyet almak isteyen bireylere öğretilir. Kişi zamanla arabayı tanır, hatta arabanın sesine göre gaza basıp basmayacağına ve vitesi değiştirmesi gerektiğine içgüdüsel olarak tepki verir. Verilen her iki örnekte de önemli olan bireyin işin gerektirdiği beceri ve yeteneklerin hangi unsurlardan oluştuğunun farkında olmasıdır. Yazılı ve sözlü çevirmenin sahip olması gereken beceri ve yeteneklerin etkenlerinin neler olduğunu tespit etme gereksinimi duyulduğundan ötürü bu çalışma yapılmıştır. Yazılı ve sözlü çeviriyle uğraşan kişinin yaptığı çeviri görevinin ne tür beceriler gerektirdiğinin bilincinde olması, görevin gerekliliklerini dikkate alması çeviri sürecinin daha başarılı bir şekilde atlatılmasına imkân sağlayacaktır. Ayrıca çevirinin gerektirdiği becerilerin farkında olan çeviri öğrencisi bu becerileri edinmek için kendine yeni yeni yollar da bulur; salt okulda gördüğü çeviri dersleriyle yetinmez. Çevirmen, çeviri beceri ve yeteneklerinin ve bunları etkileyen etkenlerin neler olduğunu farkında olursa, yeni beceriler ve okulda gördüğü eğitimin dışında yeni çözümler bulma konusunda daha yetkin hale gelecektir. Bu çalışmanın önemi böyle bir farkındalık oluşturma amacının olmasıdır. Beyni mesleğiyle ilgili becerileri kazanmaya odaklandığı için yaptığı, gördüğü, okuduğu, duyduğu şeylerde bu becerileri geliştirme yolları arar. Çevirmenin veya tercümanın aracı dildir ve dolayısıyla koşulan, duyulan, yazılan her şey çevirmeni ve tercümanı ilgilendirir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmada yazılı ve sözlü çevirmenin sahip olması gereken beceri ve yeteneklerinin hangi etkenlerden oluştuğu sorusu genel çeviribilim kuramları ve değişen koşullar açısından incelenecektir. Bu kapsamda farklı çeviribilimcilerin çeviriye olan yaklaşımlarından yola çıkılarak inceleme yapılacaktır. Beceri ve yetenek kavramları açıklanacak ve bu kavramların çeviri eğitimindeki yeri üzerinde durulacaktır.

Daha önce belirtildiği gibi çeviride iki farklı dil, kültür, toplum devreye girer. Çevirmenin veya tercümanın meslek hayatı boyunca salt tek bir alanda çeviri yapma gibi bir lüksü yoktur. Meslek yaşamı boyunca çevirmen ve tercüman birbirinden çok farklı metinlerle karşı karşıya kalır. Çevirmenin kaynak metni erek dilde yeniden oluşturabilmesi için ilk olarak kaynak metni çok iyi bir şekilde anlaması, zihninde canlandırması gerekmektedir. Çeviri sürecini çevirmenin metni anlaması ve erek dilde yeniden oluşturması olarak iki aşamaya ayırırsak çevirmenin metni anlaması esnasında devreye metnin yazarı, bağlam, alan ve konu bilgisi, metnin oluşturulduğu yer ve zaman; çevirmenin metni okurken içinde bulunduğu durum, arka plan bilgisi, alan ve konu bilgisi, zemin, çevirmenin içinde yetiştiği kültür vb. unsurlar girer. Çevirmenin kaynak metni erek dilde oluşturma sürecinde de çevirmenin erek dil bilgisi, erek kültür, hedef okuyucu kültür, yayınevi, çeviri işverenin düşünce ve fikirleri gibi diğer unsurlar işin içine girer. Çevirmen ve tercümandan tarihten edebiyata, müzikten tıbbaya kadar tüm alanlarda çeviri yapması beklenir. Çevirmenin tercümana göre şanslı metinde bilmediği, anlamasını zorlaştıracak bilgi eksiklerini yaptığı araştırmalar yoluyla kapatabilmesidir. Tercüman ancak çeviri görevinden önce araştırma yapabilir. Dolayısıyla çevirmen ve tercüman için önemli olan etkenlerin neler olduğu çevirinin içinde gerçekleştiği koşullardan yola çıkılarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca çevirmen ve tercümanın her şeyi bilmesinin mümkün olup olmadığı, bilgiye ihtiyaç duyulduğunda bu bilgiyi nereden, nasıl bulacağı, bilgi yığınının içinden kendine en uygunu nasıl seçeceği gibi sorular üzerinde durmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın ilk bölümünde beceri ve yetenek kavramlarına ve bu kavramların çeviri eğitimindeki önemine yer verilecektir. Çeviri tek bir beceri değil birbirinden farklı pek çok alt beceriden oluşur. Bu becerilerden birinin eksik olması durumunda çeviri sürecinde aksaklıklar meydana gelecektir. Çeviri becerilerinin hangi unsurlardan oluştuğu konusuna geçilmeden önce beceri ve yetenek kavramları açıklanacaktır.

İkinci bölümde ise çevirinin tanımı verilerek genel hatlarıyla çeviri süreci aktarılacaktır. Daha sonra yazılı çeviri sürecine etki eden etkenler ele alınıp anlama ve anlamayı etkileyen faktörlere değinilecektir. Çevirmenin olaylara, kişilere hangi zeminden baktığı ve algısını nelerin oluşturduğu sorularına yanıt aranacaktır. Çevirinin karmaşıklığından dolayı çeviri edinci farklı çeviribilimciler ve çeviri kurmacıları tarafından farklı şekilde

tanımlanmıştır. Dolayısıyla da çeviri edinci Skopos, Çeviri eylemi kuramı ve Hermeneutik bakış açısına göre incelenmeye çalışılacaktır. Albrecht Neubert, Marisa Presas ve Janet Fraser tarafından çeviri edinci tanımları yapıldıktan sonra da yazılı çeviri edincini ele alan modeller üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu modellerden ilki çeviri edincini oluşturan unsurlar konusunda uzun yıllar çalışmalarda bulunan PACTE grubu tarafından oluşturulan modeldir. Avrupa'daki çeviribilim bölümlerinin içeriğinin oluşturulmasında faydalanılan Avrupa Birliği tarafından oluşturulan EMT modeline yer verilecektir. Hönig ve Göpferich tarafından oluşturulan modeller de tanıtıldıktan sonra bu modeller arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilecektir. Yazılı çevirmenlerin edinmesi gereken dil edinci, metin edinci, kültür edinci, araştırma edinci gibi temel beceriler üzerinde durulacaktır. İletişim çağıyla birlikte yazılı çevirmenin edinmesi gereken beceriler de değişme göstermiştir. Bu nedenle çeviri sektörüne multi medya iletişim yöneticisi, bilgi toplama ve belgeleme yöneticisi, terminoloji uzmanı, düzeltmen proje yöneticisi gibi yeni dâhil olan çevirmen profilleri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde çalışmayı amaçladığım sözlü çeviri edinci hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. İlk önce sözlü çeviri edincinin tanımı verildikten sonra sözlü çeviri sürecine etki eden etkenler üzerinde durulacaktır. Sözlü çeviri bağlamında kısa süreli ve uzun süreli bellek türleri ele alınacaktır. Ayrıca sözlü çeviride tercümanın uyarılmışlık düzeyinin nasıl olması gerektiği konusuna değinilecektir. Dil ve kültür edinci, duyma becerisi, konuşma becerisi, genel kültür bilgisi, anlama becerisi ve iletişim çağında tercümanın edinmesi gereken diğer nitelikler tanıtılmaya çalışılacaktır.

Dördüncü ve son bölümde ise yazılı ve sözlü çevirmenin edinmesi gereken beceri ve yetenekler mukayese yöntemi ile karşılaştırılacaktır.

Dolayısıyla da çeviri eğitimi alan kişilerin kendi yetenek ve becerilerinin farkında olması, karakter olarak güçlü ve zayıf yönlerini bilerek güçlü yönlerini daha da geliştirmeleri ve zayıf yönlerini kuvvetlendirmeleri meslek yaşamlarında başarılı olmaları için önemlidir. Çevirmenlik mesleğinin gerektirdiği beceri ve yeteneklerin farkında olan kişiler ise bu becerileri kazanmak için çaba gösterirler. Asıl önemli olan çevirinin hangi becerileri gerektirdiğini bilmektir. Bizim çalışmamız da, özellikle dünyadaki değişen koşullar da dikkate alındığında, çeviri görevinin ne tür beceriler gerektirdiğine dair kapsamlı bir veri sunmaktır.

BÖLÜM 1: BECERİ (EDİNÇ) VE YETENEK KAVRAMLARI

1.1.Beceri (Edinç) ve Yetenek Kavramlarının Açıklanması

Her insanın kendine özgü yetenek ve becerileri vardır. Kişinin bu beceri ve yetenekleri onu diğer bireylerden ayırır. Bu yetenek ve beceriler beyin tarafından yönlendirilmektedir. Beynimiz de, bilginin edinilmesi, yeni beceriler kazanma gibi bilişsel faaliyetlerde bireyler tarafından kullanılır. Bilişsel beceriler bireylerde farklılık göstermesine karşın tüm insanlar temel bir takım bilişsel becerilere sahiptir. Bu becerileri konsantrasyon, algılama, hafıza ve mantıksal düşünme şeklinde sıralayabiliriz. Bu dört temel beceri yeni becerilerin kazanılmasında önemli bir rol oynamakla birlikte, bireyler arasında eşit düzeyde değildir. Bazıları konsantre olmada sorun yaşarken bazıları da hafıza kaybı yaşar. Dolayısıyla bir takım becerilerin edinilmesine yatkın olunması, edinilen becerilerin birbiriyle etkileşim halinde uygulamaya konulması da kişiden kişiye farklılık gösterir.

Yetenekler ise çeşitli görevlerde bireyin becerilerinin temelini oluşturur. Çoğunlukla genetik olarak belirlenir, sabit ve sürekli özelliklerden oluşur. İnsanlar, güçlü ve zayıf yetenek örüntüleri çerçevesinde farklılaşmaktadır. Dolayısıyla da insanlar beceri düzeyinde farklılık gösterirler.

Beceri kavramı özellikle de spor alanında incelenmiş ve bilim adamları sporcuların sergiledikleri performansın ne tür motor becerilere bağlı olduğunu araştırmışlardır. Motor beceri, hareketin kalitesini belirleyen beceri olarak tanımlanmıştır. Yapılan araştırmaların sonucunda da bilim adamları motor becerilerinin genetik olarak belirlendiğini ve netleştiğini, yani kişi ne kadar çalışma ve deneyime sahip olursa olsun bunların değişmeyeceğini kabul etmektedir. Şimdiye kadar bilim insanları, 20-30 kadar bilişsel yetenek keşfetmişler ve bunun gelecekte daha fazla olmasını beklemektedirler. Bilim adamları, insanların farklı derecelerde olsa da bu yetenekleri gösterdiklerini; ancak her insanda her bir yeteneğin farklı seviye ya da miktarda bulunduğunu bulgulamışlardır (Schmidt; Wrisberg, 2012:180).

Daha önce değinildiği gibi yetenekler, insanların doğuştan getirdikleri genetik donanımlar olarak kabul edilebilir. Yetenekler kelime oyununda kullanılan harfler gibidir. Harfler iyiyse oyuncunun kazanma şansı da artar. Buna karşın oyuncu onları nasıl kullanacağını bilmiyorsa, mükemmel harflerin elinde olması başarıyı

garantilemez. Bu beceri gerektirir. Öyleyse beceri, kişinin kelime oyunu oynama ya da orkestrada keman çalma gibi belirli görevleri yerine getirme sürecindeki yeterliğini gösterir. Bununla birlikte profesyonel anlamda bir performans sergilemek sadece gerekli yeteneğe yüksek düzeyde sahip olmanın yanında performansı düzeltmek ve geliştirmek için uygulama yapılması önemlidir. Herhangi bir kişinin belirli bir etkinlikte başarabileceği en son beceri düzeyi, o kişinin o etkinlikle ilgili yeteneklerinin düzeyine ve kişinin çalışma deneyiminin kalitesine bağlıdır. Çeviri eğitimini alan kişinin de çeviriyi sevmesi ve meslek olarak benimsemesi ve öğrendiklerini uygulamaya dökmesi çeviri görevinin gerektirdiği beceri ve yetenekleri kazanmasını hızlandırır. Çeviri belli bir takım dil edinci, metin edinci, araştırma edinci, kültür edinci gibi beceri ve analiz yapma, karar verme, yaratıcılık, sonuca bağlama, çabuk tepki verme ve tepki verme süresini iyi ayarlama gibi yeteneklerden oluşur. Beceri uygulama, deneyim ile üstlenilen görevin performansa dönüştürülmesinde rol oynar. Çeviri becerilerden oluşan faaliyetler bütünüdür, ancak çeviri eğitimi alacak kişinin de çeviriye karşı yatkınlığı olması diğer bölümlerde verilecek olan becerilerin edinilmesi aşamasını hızlandıracaktır. Örneğin çeviri özellikle de iletişim teknolojilerin gelişmesi ve günümüz koşullarının etkisiyle farklı alanlara kaymıştır. Dolayısıyla birçok alternatif arasından çabuk tercih yapabilme ve karar verme yeteneğini gerektirir. Çevirmen için önemli olan her şeyi bilmek değil, bilgiye ihtiyaç duyulduğunda bu bilgiyi nereden, nasıl bulacağını bilmek ve bilgi yığınının içinden kendine en uygunu seçmektir. Bu da çevirmenin ‘teпки yönelimi’ yeteneğini gerektirir. Bu yetenek türü algısal motor yeteneklerdendir ve birçok seçenek arasından hızlı bir şekilde seçim yapabilme yeteneğini ifade eder. Aynı şekilde özellikle de sözlü çevirmen kısa sürede çeviri görevi esnasında çabuk tepki verebilmelidir. Tepki süresi ve çabuk tepki verebilme yeteneği bir çevirmen de bulunması gereken yetenekler arasındadır. Fiziksel yeteneklerden sayılan ‘dayanıklılık’ özellikle de yazılı çevirmen için gerekli olan yeteneklerden biridir. Dayanıklılık tüm vücudun uzun süreli kullanımını sağlayan bir çeşit yetenektir. Sözlü çevirmenin de bu yeteneğe sahip olması gerekir, çünkü saatler süren bir toplantıya katılabilir ya da yoğun geçen gezilere gitmek zorunda kalabilir. Bu durumda hem zihnen hem de fiziksel açıdan yüksek düzeyde dayanıklılığa gereksinim vardır.

1.2. Yazılı ve Sözlü Çeviri Eğitiminde Beceri ve Yetenek Kavramlarının Yeri

Yukarıda belirtildiği gibi çeviri bağlamında da beceri ve yeteneklerden sıkça bahsedilmektedir. Genellikle insanlar yetenek ve beceriler kavramlarını sanki aynı

şeylermiş gibi kullanırlar. Hareket bilimciler bu iki kavramı birbirinden ayırmışlardır: Yeteneğin (yeteneklerin) genellikle genetik olarak belirlenmiş olduğunu, çalışma ve deneyimle büyük ölçüde değişmeyeceğini söylerken becerinin, insanın çalışmasının sonucunda gelişen bir şey olduğunu düşünmektedirler. Beceri kazanma insanların verimini artırmaları için yaptıkları kasıtlı girişimlerin olduğu durumlardır. Kişinin öğrenme yoluyla değil de sadece kalıtsal olarak doğumdan sahip olduğu yeteneklerle bugüne kadar geldiği varsayılacak olursa neler olabileceğini tahmin etmek güç olacaktır. Böyle bir durumda, insanlar yürüyemeyen, konuşamayan, okuyamayan, yorum yapamayan, çeviremeyen çok basit birer canlı olacaklardı.

Çeviri etkinliğine baktığımızda bu konuda farklı görüşlerin bulunduğunu görüyoruz. Kimine göre çeviri bir yetenek işidir. Örneğin, yazın çevirisi yapmak için kesinlikle yazına yatkın olmak, dahası yazar olmak gerekir gibi düşünceler günümüzde de gündeme gelebiliyor. Yazın çevirisinin özelliğinden kaynaklanan bir durumdur. Yazın çevirisi teknik metinlerin çevirisinden ziyade yoğun bir kültür edinci, yaratıcılık ve okuyucu kitleyi eğlendirecek, duygulandıracak şekilde edebi metinlerin erek dilde yeniden yazılması işlemlerini gerektirir. Eruz'a göre çeviri, çeviri edinciyle kotarılabilecek bir iştir. Çeviri edinci de eğitimle kazanılır. Başka bir deyişle, her uğraş gibi çeviri de emek isteyen, yoğun donanım gerektiren bir etkinliktir. Öteki etkinliklerden ayrıldığı nokta belki de bu işi yapanın en az iki farklı dil edincine sahip olması gereken bir uzman olmasıdır. Çeviri işi yoğun zihinsel bir çaba isteyen bir uğraştır (Eruz, 2008:211).

Aynı şekilde çeviri, amaca yönelik öğretilebilir bir eylem türüdür (Eruz,2008: 61). Çeviri edinci de- öğrenilebilir ve öğretilebilir bir edinçler bütünü- kültür edinci, dil edinci, metin edinci, uzmanlık bilgisi= çeviribilimsel bilgi, uzmanlık alanında çeviri odaklı bilgi, araştırma yöntemlerini kapsar (Eruz, 2008:219).

Ammann'a göre çeviri sadece dil edinciyle gerçekleşen bir faaliyet değildir. Bir çevirmen işini yaparken salt dillerle uğraşmaz. Çeviri alanında eğitim ve meslek icrası için gereken önkoşullar sadece 'dil bilmekten keyif almak' ve 'dil yeteneği' enden ibaret değildir; kişilerin üyesi oldukları kültüre ve yabancı kültürlerle önemli ölçüde ilgi duyması, başka insanlara ve onların davranışlarına 'duyarlılıkla' yaklaşması gibi önkoşulları da gerektirmektedir. Diğer taraftan bir çevirmen metin üretebilmelidir; kuşkusuz bunu yapabilecek yeteneğe sahip olmalıdır ve ayrıca metin oluştururken

bundan keyif de almalıdır, çünkü çeviri - geleneksel anlayışta varsayıldığı gibi- sadece dil kalıplarını aktarmaktan ibaret teknik bir uğraş değildir; çeviri ileri derecede yaratıcılık, farklı kültürlerle karşı bir ilgi ve dille oynamaktan keyif almayı gerektirir. Bütün bunları eğitim sürecinde geliştirmek ve bunlara derinlik kazandırmak mümkündür; ancak bunun için kişide böyle özellikleri kazanma potansiyelinin var olması gerekir (Ammann, 2008:22). Henschelmann'a göre ise herkes çevirmen olamaz, daha doğrusu iyi bir çevirmen olamaz.

“Nicht jeder kann Übersetzer, erst recht nicht ein guter Übersetzer werden. Der Studienerfolg für Übersetzer haengt entscheidend von der Eignung ab”. (Henschelmann: Best; Kalina, 2002:163).

Der entscheidende und vielleicht überhaupt wichtigste Eignungsfaktor ist die Sprachbegabung, spricht: die kommunikationsfaehigkeit und Lesekultur in bezug auf die Muttersprache (Henschelmann: Best;Kalina, 2002:164).

Sözlü çeviri bağlamında bakıldığında sözlü çeviri doğası gereği hem bilişsel hem de duyuşsal unsurları içinde barındırır. Bu mesleği yapmak isteyenlerin çalışma koşullarına dayanabilecek bir karaktere sahip olmaları gerekir. Aymil Doğan'ın da belirttiği gibi toplum çevirmeni, hastane, karakol, köy yeri, mülteci kampı gibi ortamlarda yaşama ve çalışma isteği ve dayanıklılığında olması, konferans çevirmeni ise, sık sık farklı şehirlere ya da ülkelere seyahat edebilmesi, tüm gününü kabin gibi küçük bir çalışma ortamı içinde geçirebilme dayanıklılığında olması ya da bunlardan hoşlanması, riski sevme, mücadelecisi, yılmayan, eleştiriden yıkılmayan, yeniliklerden ve değişiklikten hoşlanan bir kişilik yapısı gibi duyuşsal özelliklere sahip olması gerekmektedir (Doğan: Eruz; Şan, 2011: 61-62). Üstte belirttiğimiz gibi çevirmenin dayanıklılık yeteneği çok önemli bir rol oynamaktadır. Diğer yetenek türlerinde olduğu gibi bu yetenek tüm çevirmenlerde eşit değildir, ancak çevirmen zamanla motivasyon, işini sevmesi ve en önemlisi kendini mesleğin adamı hissetmesi sayesinde çeviri görevi esnasında karşılaştığı tüm zorlukların üstesinden gelebilir. Mesleğini benimsemiştir ve bu meslek artık ona anlamlı gelmeye başlar, odak noktasını da mesleğini geliştirmesi, mesleği konusunda yeni ortaya çıkan gelişmeleri takip etmesi oluşturur. Çalışmamızda özellikle de üzerinde durulan nokta çevirmenin diğer bölümlerde değineceğimiz becerileri kazanmasında en önemli unsurun çevirmenin kendini mesleğe adanması, mesleğin gerektirdiği becerileri edinmeye hazır olması ve istekli olması gerektiğidir. Aksi

takdirde tüm imkânlar kullanılsa bile gereken çeviri becerileri çeviri eğitimi alan kişiler tarafından edinilmeyecektir.

Yukarıda belirtilen mesleğe kendini adama, isteklilik ve hazırbulunuşluk unsurları da dikkate alındığında akla neden çeviri eğitimi alan kişilerin bazı çeviri türlerinde, çeviri eğitimi alan diğer kişilere göre daha üstün olduğu sorusunu getirmektedir. İnsanlar, bazı ustalık gerektiren hareketleri kolayca yapmalarını sağlayan özel bir kısım yetenekle mi doğmuştur ve bu hareketlerde usta olmak, diğer beceriler için zorluk oluşturuyor mu? Ya da herkes sadece yeteri kadar çalışma yaparsa çeviri becerilerini kazanıp aynı performans seviyesine ulaşabilir mi? Eğer çeviri eğitimciler, öğrencilerin temel yetenekleri hakkında bir şeyler bilirse daha etkili bir eğitim verebilirler mi?

Çeviri eğitimi alan kişiler yetenekler (yaratıcılık, karar verme, çabuk tepki verme, tepki süresini ayarlayabilme, duyduğunu eşzamanlı olarak kelimelere dökebilme, dayanıklılık vb.), tutumlar (yeni deneyimlere açık, kapalı ya da nötr), kültürel geçmiş (etnik köken, inanç, sosyoekonomik durum), duygusal karakter (sıkılğan, heyecanlı, endişeli, neşeli, risk alan), öğrenme biçimi (görsel, sözel, kinestetik), motivasyon seviyesi (düşük, orta, yüksek), olgunluk seviyesi (olgunlaşmamış, orta seviye, olgun), önceki sosyal deneyimler (birebir, küçük grup, geniş grup) bakımından farklılık gösterirler. Dolayısıyla da çeviriyi başarma, performans düzeyleri ya da çeviriyi öğrenme süreçleri, güçlü ve zayıf yönleri birbirinden farklılık gösterecektir. Zayıf ve güçlü yönleri o kişinin hangi tür görevleri yapabileceğini belirlemeye yarar. Renkleri, desenleri, şekilleri ayırt edemeyen bir insan, bir ressam olamaz. Çeviride de olay aslında dil ile oyun oynamaktır. Belli bir takım yatkınlık gerektirir. Ancak öğrencinin hazırbulunuşluk evresine gelmesiyle eğitimle öğrenilebilir bir faaliyettir. Öğrencinin çeviri mesleğini öğrenmeye hazır olması çeviri öğrenme açısından kilit rol oynamaktadır. Kendini meslek adamı olarak görmeyen bir öğrenci potansiyeli ne kadar yüksek olursa olsun çevirinin gerektirdiği becerileri tam olarak edinemeyecektir; edinse bile çeviriyi performansa dönüştüremeyecektir. Çeviri tek bir beceri değil birbirinden farklı pek çok alt beceriden oluşur. Bu becerilerden birinin eksik olması durumunda çeviri sürecinde aksaklıklar meydana gelecektir. Ancak çeviri öğrencisinin motivasyonu, çeviriye karşı yatkınlığı, ilgisi varsa çeviriyle ilgili yaptığı çalışmalar ve alıştırmalar sayesinde, çeviri öğrenme ve becerilerin oluşumu çok daha verimli ve işlevsel geçecektir.

Çeviri eşittir performans diyebiliriz. Çeviride performans durumunun en önemli bileşeni kişinin çeviri eğitiminde edindiği becerileri yerine getirebilmesidir. Daha önceden de belirtildiği gibi her bir öğrenci doğuştan getirdiği yeteneklere, belirli bir olgunlaşma seviyesine, önceki hareket deneyimlerine, sosyokültürel geçmişine, motivasyon düzeyine, duygusal yapısına ve bazı durumlarda bazı engelleri olan bir duruma sahiptir. Tüm bu özellikler öğrencinin başarabileceği performans yetkinliğinin düzeyini etkilemektedir. Eğer birey temel becerilere sahipse, yeterli olgunlaşma düzeyine ulaşmışsa, çeviriye ilişkin önceki deneyimleri varsa, performans için avantaj sağlayacak sosyokültürel bir geçmişe sahipse, motivasyonu yüksekse ve duygusal durumunu yeterli düzeyde tutabiliyorsa, bu özelliklerden birini ya da daha fazlasını taşımayan bir öğrenciye göre daha yüksek düzeyde performans gösterebilecektir. Böylelikle, öğrenmeyi gerçekleştirmek için uygulamanın doğası bireye uygun olmalıdır. Toury çeviri eğitiminin diğer dil eğitimiyle ilgili konu alanlarından farklılığını, çeviri edincinin hem dilsel ve bilgisel, hem de yaşam birikimiyle ilgili deneyimin yaş ilerledikçe kazanılmasından kaynaklandığını belirtmiştir (Toury, 1995:242-245). Çeviri olgunluk, yaşam birikimi ve pek çok alanda bilgi ve tecrübe gerektirir. Çünkü çevirinin konusunu yazılan, konuşulan her şey ilgilendirir. Belli bir sınırı yoktur. Her alandan, her konuyla ilgili çeviri yapılabilir. Belki de hiçbir alanın konu genişliği, her şeyi içine alan yapısı çeviride olduğu kadar değildir. Çeviri edinçler bölümünde de üzerinde de durulacağı gibi arka plan bilgisi, konu bilgisi, dünya bilgisi gerektirdiğinden yaşam deneyimi kazanılması bu edinçlerin geliştirilmesi anlamına gelir.

Öğrencilerin zayıf ve güçlü yeteneklerine ek olarak, daha önce edindikleri birinci dilde (anadilde) metin analizi yapma, metin oluşturma, anlama, sözlü ve yazılı anlatım gibi deneyimlerinin miktarı ve çeşitli diğer kişisel özelliklerin de yer aldığı bir kısım etmenler de insanların çeviri becerilerini iyi kullanabilme noktasında etkilidir. Lisans eğitimine değin sosyal etkinliklerine açık olmayan, çoktan seçmeli sisteme alışmış, yazma ve konuşma becerileri gelişmemiş bir öğrenci, yeterli bir deneyim zenginliğine sahip olmayacak ve daha aşağı bir yetenek sergileyecektir, kendisini gözleyenlere de gerekli çeviri yetenekleri olmadığı yönünde yanlış izlenim verecektir. Bilindiği üzere çeviri sosyalleşmeyi de gerektirir. Sosyalleşmeyle birlikte kime neyi, nasıl, niçin, nerede, ne zaman söyleyeceğimizi ancak bu şekilde öğreniriz. Örneğin bir akademisyen aynı konuyu anlatırken, konuyu eğitime farklı bir kayıt düzgüsüyle, yani dil düzeyinde, arkadaşına daha değişik sözdizimsel yapılar ve sözcükler kullanarak,

babasına ise yine kendi amacına yönelik bir dil kullanarak aktarır. Bu durumda öğrenci aynı dil ve aynı kültür ortamında (Türk kültürü) değişik dil düzeylerini kullanarak metin üretmiş olacaktır. Sonuçta öğrencinin kullanacağı dili belirleyen öğeler, öğrencinin kiminle hangi amaçla konuştuğudur. İşlevsel diliçi çeviri edinci sosyalleşmeye koşut gelişen bir olgudur (Eruz, 2008:25).

Çeviri eğitimine yeni başlayacak öğrencilerin çeviriyi başarılı bir şekilde öğrenip öğrenemeyecekleri konusunda eğitmenlerin karar vermeleri zordur. Çünkü insanların bir etkinliği başarabilecekleri konusunda, belirgin bir yordamda bulunabilme konusunda bilimsel olarak somut veriler henüz mevcut değildir. Daha keşfedilmemiş pek çok yetenek söz konusu olduğu gibi bilinen yeteneklerin de nasıl ölçüleceği konusu netleşmemiştir. Çok deneyimli olanlar hariç, uygulamacıların, bireyin görevdeki ilk performans gözlemlerini temel alarak gelecek başarıları konusunda yordama yapmaktan kaçınmaları önemlidir. Çünkü başarılı bir performans için gerekli yetenek örüntüleri uygulamada değişebilir. Bu nedenle, uygulamacıların belirli bir görevin ilk aşamalarında başarılı olmaları daha sonraki aşamalarda da başarılı olacakları (ya da tam tersi) anlamına gelmeyebilir.

Çeviride dikkate alınması gereken en önemli durumsal bileşenlerden biri de görevin doğasıdır. Özellikle, görevin gereklilikleri hakkında bulunabildiği kadar çok bilgi bulunması gerekmektedir. Bilindiği üzere farklı çeviri görevleri farklı beceriler gerektirir. Örneğin reklam metinlerinin çevirileri kültürel, siyasi, dini ve ekonomik anlamda farklılıkları hesaba katmayı ve yaratıcılığı gerektirirken, ekonomi ve finans alanlarında dikte edilen metinler terminoloji çalışmasının yanında bankacılık, sigortacılık, borsa gibi konularda arka plan bilgisine sahip olmayı gerekli kılar. Bu tür metinlerde bilgiler açık seçik verilmekten ziyade örtülü olarak sunulur. Aynı şekilde askeri alanda yapılan çeviri metinlerinde kendine özgü terminolojisi vardır ve alan bilgisi gerektirir; simultan çeviri eşzamanlı olarak dinleme ve duyduğu ifadeleri farklı bir dilde ifade edebilmeyi, ardıl çeviri de not tutabilmeyi ve iyi hafıza tekniklerini gerektirir. Özellikle de dilbilimciler ve psikolinguistler tarafından metin araştırmaları yapılmaktadır. Yapılan araştırmalarda aslında metni anlamının bir süreç gerektirdiğini ve metin alıcısının aktif olması gerektiği bulgulanmıştır. Metni anlama çeşitli evrelerden geçen karmaşık bir süreçtir ve beraberinde yorum sürecini getirir. Metin içi ve metin dışı faktörler bu noktada devreye girer. Çevirmen de bir okur olarak metni makro ve mikro yapılarını inceleyerek metin hakkında bilgilenir. Yazar ve okur ortak bir paydada

buluştuğunda ve yazarın metinde verdiği bilgi birikimi çevirmen tarafından tam olarak algılandığında anlama faaliyeti devreye girer. Her türlü metin içinde dilsel ve dil dışı unsurları barındırır. Örneğin dinsel metinlerin çevirisinde yalnızca dil ile ilgili bilgi yeterli değildir; kutsal kitapların yazıldığı dönem, tarih, coğrafi koşullar, o dönemin toplumsal algısı, etnolojik yapısı gibi unsurlar da dikkate alınmalıdır. Aynı şekilde edebi metinleri anlamak ve yorumlamak da oldukça karmaşık bir eylemdir. Her yazın yapıtı, bireysel bir kafa ile düş gücünün, daha önceki örnekleri yinelemeyen, bir özgün yaratısı olmak zorundadır. Bu bakımdan, yazın yapıtının çevirisi de, her zaman önceden belirlenmiş kurallara işleyecek bir etkinlik değil, bireysel bir yorum ile yaratma sürecidir (Göktürk, 1994:93).

Ancak Göktürk'e göre bu yaratma süreci özgün yapıtının eşliğinde, gerektiği yerde kendine sınırlar koyabilen bir yaratmadır. Her çeviri, aslında çevirmenin varlığının bir şekilde hissedildiği anlamlar dünyasıdır. Bilimsel uzmanlık alanlarında oluşturulan metinlerin kullandığı dil, öznellikten uzaktır ve bu tür metinler genelgeçer bir düzlemde sunulurlar. Bundan dolayı bu tür metinlerin çevirisinde öznel yaratıcılık yazın yapıtılarının çevirisinin gerektirdiği ölçüde olmaz. Çevirmenin kendine özgü düşünsel konumu, bilgisi, okuma birikimi, kaynak dil ile çeviri dilini kullanabilme gücü, zihinsel çözümlenme, yorumlama, çağrıştırmaya yetisi, belli bir yazarın yapıtını seçmekteki amacı, çeviride sorumluluk duygusu gibi bireysel özellikleri, en çok yazın yapıtılarının çevirisinde görülür (Göktürk, 1994:93).

Dikkate alınması gereken durumsal bileşenlerden bir diğeri ise bireyin ne yapacağı ve bu görevi nasıl yapacağı ile ilgili karar vermesidir. Son olarak, beceriyi yerine getirmenin gerekleri dikkate alınmalıdır. Çeviri bilişsel bir takım beceriler gerektirdiğinden çevirmenin neyi, ne zaman ve nasıl yaptığını çok iyi bilmesi gerekir. Yaptığı çeviri görevinin ne tür beceriler gerektirdiğinin bilincinde olması, görevin gerekliliklerini dikkate alması da çeviri sürecinin daha başarılı bir şekilde atlatılmasını sağlayacaktır. Ayrıca çevirinin gerektirdiği becerilerin farkında olan çeviri öğrencisi bu becerileri edinmek için kendine yeni yeni yollar bulur; salt okulda gördüğü çeviri dersleriyle yetinmez. Beyni mesleğiyle ilgili becerileri kazanmaya odaklandığı için yaptığı, gördüğü, okuduğu, duyduğu şeylerde bu becerileri geliştirme yolları arar.

Çeviri edinci de kendi doğasına uygun olarak belli bir takım beceriler gerektirir. Yazılı ve sözlü çeviri edinçlerinin tanıtılmadan önce kısaca çeviri nedir sorusuna değinilmesi

çeviri edincini açıklamada yardımcı olacaktır. Çeviri dillere, kültürlere, kendi insanına, diğer insanlara hizmet etmek, onları bir araya getirmek, insanlar ve toplumlar arasında anlaşma sağlayabilmektir. Çeviri kabaca iki ayrı kültür ve iki ayrı dil arasında yapılan bir etkinliktir. Profesyonel çevirmen kültürlerarası ve dillerarası sorun olduğunda devreye giren ve iki taraf arasında iletişim kurmaya çalışan, her iki kültür de kendini evinde gibi hisseden bir iletişim uzmanıdır. Sürekli iki farklı kültür arasında gidip gelir, amacı işlevsel kararlar alarak her iki kültürün birbirini anlamasını ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla çevirmen bir iletişim uzmanıdır, neyi nerede söyleyeceğini bilir, duruma ve şartlara göre hareket eder. Becerili performans sergileyenlerin önemli bir özelliği hareketin kurallarını, stratejilerini ve ince noktalarını anlayabilmeleridir. Bu kavramların genişletilmiş ya da gelişmiş bilgileri başarılı performans sergileyenlerin görevin gereklerini değerlendirebilmelerine, en doğru hareketi belirleyebilmelerine ve performansların sonuçlarını etkili bir şekilde analiz etmelerine olanak sağlamaktadır. Çevirmen de çeviri yöntem ve methodlarını nerede ve nasıl kullanacağını bilir. Sorunları görür, sorunların ne zaman oluşacağını da ayırımına vararak çözüm üretir.

Bu anlamda çevirinin salt çeviri yapılarak da öğrenilmesine olanak yoktur (Hönig, 1988: 154). Çeviri çeviriye yönelik yöntem ve stratejiler geliştirilerek yapılır. Çevirmen neyi neden yaptığını bilmek zorundadır. Hayatboyu öğrenme sürecini de beraberinde getirir. Çevirmen duruma, şartlara, erek kitlenin özelliklerine göre çeviri stratejileri geliştirerek çeviri yapmayı öğrendiğinde, bu tecrübesini diğer çeviri görevlerinde de kullanabilecek hale gelir. Çeviri stratejileri geliştirilmesi için de çeviri öğrenme süreçlerinin iyi işlemesi ve birbirini tamamlayacak nitelikte bilgi ve becerilerin edinilmesi gerekmektedir.

Bu konuda lisans döneminde yaşadığımız en büyük sıkıntılardan biri de çeviri olgusu teorik açıdan ele alınmadan önce direkt çeviri uygulamasına başlanmasıydı. Yapılan çeviri ödevleri arasından en iyisinin seçilmesi sonucunda da hemen hemen hepimizin kafasında çevirinin bir yetenek gerektirdiğine dair bir kanı oluşmuştu. Bu konuyla ilgili Yazıcı da ülkemizde çeviri dersiyile ilgili dil odaklı uygulamalarda sadece önceden verilmiş çeviri ödevlerinin arasından en iyisinin sorgulanmadan ve tartışılmadan çeviri eğitimi veren tarafından seçilmesi, çevirmen adayını dilsel bilgiye dayalı tek bir çeviri bulunduğu düşüncesine iteceği gibi, bunun doğuştan gelen bir yetenek olduğu kamsına da sürükleyebilir şeklinde düşüncelerini belirtmiştir. Halbuki Hönig'in de belirttiği gibi

çeviri yaş ilerledikçe ve yaşam deneyimi artıp, bireyin kendi bilgi tabanındaki bilgiyle dışardan edineceği bilgiler arasında bağlantılar kuruldukça gelişir (Hönig, Akt.Yazıcı, 2007:96).

Bu nedenle de çalışmamızda özellikle üstünde durulan nokta çeviri eğitiminde çeviri konusunda çeviri eyleminin genel olarak ne olduğunun anlatıldığı sözel bilişsel aşama evresi tamamlanmadan önce çeviri uygulamasına geçilmemesi konusudur. Çeviri uygulamasına geçildiği takdirde öğrencilerin kafası karışmakta ve bu da öğrenme sürecine ket vurmaktadır. Bundan hareketle çeviride öğrenme aşamalarını belki üç kısma ayırabiliriz: sözel-bilişsel aşama, çeviri becerileri edinme aşaması ve özerklik aşaması. Sözel bilişsel aşamada öğrenen kişi elde etmeye çalıştığı eylemin genel olarak ne olduğunu anlamaya çalışır. Bu süreçte öğrenci yapacağı görev ve uygulayacağı stratejilerle ilgili sürekli ne yapması gerektiğini kendi ile konuşur ve işe yarayacak stratejileri düşünür (bilişsel). Açıklamalar, gösteriler ve birçok sözel ve görsel bilgi, öğrenenler için bu aşamada özellikle faydalı olacaktır. Beceri öğreniminin ilk aşamalarında, başlangıç düzeyindeki birey, becerinin algısal ve kavramsal öğeleri ile genel hareket örüntüsünü deneyimlemek ister.

Çeviri eğitimi ilerledikçe öğrenenler çeviri becerilerini edinmeye başlarlar. Pek çok sözlü ve kavramsal problemler aşıldıktan ve çeviri görevinin aşağı yukarı ne olduğu anlaşıldıktan sonra öğrenen, daha iyi organize edilmiş hareket örüntüleri ile beceriler üzerine yoğunlaşır ve buna göre davranışlarda bulunur. Öğrenenler çevirinin gerektirdiği kuralları öğrenirken önsezileri ve zamanlamaları gelişme gösterir. Bu da çeviri yapılırken akıcı ve rahat olmasını sağlar. Dahası, öğrenenler kendi performanslarını gözlemlemeye başlarlar ve kendi hatalarını göreceğe duruma gelirler. Bu aşama sözel-bilişsel aşamadan daha uzun sürer (birkaç yıl ya da görev zor ise belki yıllar). Aynı zamanda, eğitsel destek ve geribildirim önemsiz hale gelir. Geribildirim sunulacaksa geribildirim kesin ve hatasız olması gerekir.

Bazı öğrenenler geniş uygulamanın ardından özerklik aşamasına girerek eylemlerini az bir dikkatle ya da hiç dikkat göstermeden kendi kendilerine meydana getirebilirler. Böyle yüksek beceriye sahip performans sergileyenler, hareketi giderek artan zaman dilimleri boyunca kontrol etme kapasitelerini geliştirmişlerdir. Bunun sonucunda, performans gösterirken kullandıkları becerinin her bir unsuru üzerinde düşünmek zorunda kalmazlar.

Özerklik aşamasında, özgüven artar ve bireyin hareketlerindeki hataları saptama kapasitesi bir hayli gelişir. Kendine güvenen bireyler performans sergilerken çok az kendi kendileriyle konuşurlar. Hatta performans tutukluluklarını önlemek için kendi hareketlerine odaklanmaktan kaçınmaları gerekmektedir. Performans gelişimlerinin bu aşamada saptanması daha zordur; çünkü performans sergileyiciler beceri potansiyellerinin üst sınırlarındadırlar. Bu durumda eylemlerinin niteliği ancak, otomatikleşmedeki artışa, zihinsel çabadaki düşüşe ve çevirilerde sergiledikleri stil ve formdaki ilerlemeye bakılarak tanımlanabilir.

Öğrenme seansları sırasında öğrencileri, neleri deneyim olarak kazanacakları konusunda bilgilendirmek bireylerin belirsizlik duygularını ve şüphelerini azaltmaktadır. Eğitim ortamı öğrenenlere başarıyı yaşayabilmeleri için pek çok fırsat sağlamaktadır ve pek çok insan, başarıya eriştiğinde motive olmaktadır. Buna karşın, formal öğrenme yaşantıları, öğrenenler iyi yapamamanın olası sonuçlarından korktuklarından aynı zamanda tehdit edici de olabilir. Sonuç olarak, pek çok öğrenen yeni öğrenme durumlarına aşırı dikkat ile yaklaşır; başarısızlığa ve utanca sebep olabilecek riskleri almak istemezler (Ames, 1992:238). Eğitimin karmaşıklığından dolayı aslında belli bir potansiyele sahip öğrenci kapasitesini tam gerçekleştiremez. Bu durumda geliştirilmemiş ve örtük kalmış potansiyel ortaya çıkar. Çeviri eğitiminin içeriğinin tam olarak oturmamış olması öğrencilerin kafa karışıklığına neden olmaktadır. Ayrıca iş piyasanın gerektirdikleri ile çeviri eğitiminde verilen derslerin uyuşmaması durumunda öğrenci ne yapacağı konusunda daha da şaşkınlıkta ve umutsuzluğa kapılmaktadır. Daha sonra da motivasyonunu kaybetmiş, çeviride yolunu bulamayan öğrenci profili ortaya çıkmaktadır. Motivasyonunu kaybeden öğrenci profilinin de çeviri görevinin gerektirdiği becerilerin kazanılması konusunda istekli olması düşünülemez.

Bunun aksine soru soran, öğrendikleri üstünde düşünen ve sorgulayan öğrenci, kendini güçlü görmeyi öğrenir. Kendini alanında yeterli görmeye başlayan öğrenci yeni çeviri girişimlerine soyunmaktan, hata yapmaktan çekinmez; yaptığı hataları başarıya giden yolda atılan doğal adımlar olarak görür.

BÖLÜM 2: YAZILI ÇEVİRİ EDİNCİ

Çeviri daha önce de belirtildiği gibi farklı dillere, kültürlere, kendi insanına, diğer insanlara hizmet etmek, onları bir araya getirmek, insanlar ve toplumlar arasında anlaşma sağlayabilmektir. Çeviri iki ayrı kültür ve iki ayrı dil arasında yapılan bir etkinliktir. Çevirmen kaynak metnin alıcısı ve erek metnin de yazarıdır. Dolayısıyla da çevirmen hem kaynak dil hem de erek dilde iletişime aktif katılır. Profesyonel çevirmen kültürlerarası ve diller arası sorun olduğunda devreye giren ve iki taraf arasında iletişim kurmaya çalışan, her iki kültür de kendini evinde gibi hissedilen bir iletişim uzmanıdır. Sürekli iki farklı kültür arasında gidip gelir, amacı işlevsel kararlar alarak her iki kültürün birbirini anlamasını ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla çevirmen bir iletişim uzmanıdır, neyi nerede söyleyeceğini bilir, duruma ve şartlara göre hareket eder. Çevirmen yetenek ve becerilerini çeviri görevinin gerektirdiği gereksinimler doğrultusunda kullanır. Kaynak metni sıradan bir okur gibi okumaz. Çeviri amaçlı metin analizi yapar. Metni işleme süreci çevirmeni diğer meslek dallarından ayırır. Çünkü bir metni çeviri erekli biçimde irdelemek, bir metni dilbilimsel ya da yazınsal açıdan irdelemekten farklıdır (Yücel, 2007:88).

Çeviri aslında sorumluluk almaktır. Çevirmenin çeviri sürecinde aldığı kararlardan hesap vermeye hazır olması gerekmektedir. Çevirmenin çeviri esnasında sergilediği davranışından sorumluluk alması, birdenbire öğrenilecek bir şey değildir. Sorumluluk bilinci aşama aşama eğitim sürecinde öğrenilir.

Çevirmen kaynak metne, erek kitleye, işverene, çeviri müşterisine karşı sorumluluk bilinci taşır. Çeviri sürecinde erek okurun istekleri, çevirmenin kararları, erek kültür gibi unsurlar yer alır. Bu aşamaya gelinebilmesi için de nasıl bir öğretmenin işini yapabilmesi için okul, öğrenciler, sınıf, derste kullanılan araç gereçlere ihtiyacı varsa çevirmen de işi gereği birbirinden farklı iki kültür, kaynak ve erek kültür, en az iki farklı dil, yani kaynak ve erek dil, kaynak ve erek metin unsurlarına ihtiyaç duyar. Çevirmen iki taraf arasında oluşan iletişim engellerini ortadan kaldırır ve aldığı çeviri kararlarını da işlevsel yapmak durumundadır. İşe yaramayan, erek kitleye hitap etmeyen çevirilerin faydası olmayacağından işlevsellik unsuru çeviride dikkate alınması gerekir.

Çeviride dikkate alınması gereken diğer bir unsur da çevirinin amacıdır. Skopos kuramı, aşırı vurgulanan kaynak metnin karşısında, asıl vurgulanması gerekenin, çevirinin amacı

olduğunu ileri sürmektedir. Yani asıl üzerinde duracağımız soru, çevirinin amacının ne olduğu, başka bir durumda, başka bir kültürde nasıl bir işlev görmesi gerektiği ya da görebileceğidir. Çeviri stratejisi de erek kültürde metin için öngörülen işlevle ilgili durum ve koşullara göre belirlenecektir (Ammann, 2008:61).

Çevirmen çevirisinin erek kültürde hangi işlevi taşıyacağına karar vermek durumundadır. Nasıl bir doktor hastanın ameliyat olmasına karar veriyorsa çevirmen de kaynak metnin erek kültürde ne tür bir işlev taşıyacağına karar verir. Bir doktor ameliyat işlemini gerçekleştirmeden önce hasta hakkında tüm bilgileri edinir. Salt ameliyat edilecek bölgenin teşhis edilmesi yetmez. Çeşitli laboratuvar teknikleriyle hastanın diğer başka hastalıkları olup olmadığı, varsa ne tür hastalıklar olduğu incelenir. Hastanın vücudunun ameliyata dayanıp dayanamayacağı araştırıldıktan sonra ameliyat işlemleri başlar. Ayı şekilde çevirmenin vereceği karar salt dille ilgili değildir. İşin içine kaynak kültür, bu kültürde üretilen metin ve metnin sunduğu bilgiler, erek kültür, erek kitle gibi unsurlar da devreye girer. Çevirmen tüm bu unsurları çeviri görevi esnasında dikkate almak ve gereken işlemleri zihninde tasarlamak durumundadır.

Çevirinin salt dil bilindiği için başarıyla gerçekleştirilebilecek bir faaliyet olmadığını belirtmiştik. Aşağıda çeviri edinçleri bölümlerinde de belirtileceği üzere çeviri arka plan bilgisi, konu bilgisi, dünya bilgisi, genel kültür bilgisi gibi bilgi çeşitlerini gerektirir. Bu nedenle eğitim süresince çeviri eğitimi alan kişilerin güncel olaylara ve olup bitenlere karşı açık, uyanık olmaları ve dikkatini özellikle şu iki yöne odaklamalıdır: birincisi, eğitimini aldığı meslekle ilgili konulara. Bunun için düzenli olarak meslek dergilerini ve meslek derneklerinin yayınlarını, duyurularını izlemelidir. İkincisi, dünyada olup bitenleri (en azından ulaşabildiği konuları) dikkatle izlemeli ve günlük gazeteleri (yabancı dilde olanlar dâhil) düzenli olarak okumalıdır. İlgili web sayfalarından dünyada olup bitenler, ülke ya da bölge çapında gerçekleşen olaylar hakkında detaylı bilgiler edinilebilir. Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalar ayrıca çevirmenin dil edincinin gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlar.

Ancak tüm bunlar yapılırken önemli olan, çevirmenin de okudukları karşısında bir fikir oluşturması, tavır almasıdır. Meslek yaşamında daima farklı cephelerden görüşlerle karşı karşıya kalacaktır ve konular hakkında kendisine ait bir görüşe sahip olmasında yarar vardır. Bunların dışında başka fakültelerin sunduğu olanakları da kullanmalı ve farklı yöndeki etkinliklere katılmalıdır. Merak ve başka alanlara duyulan ilgi

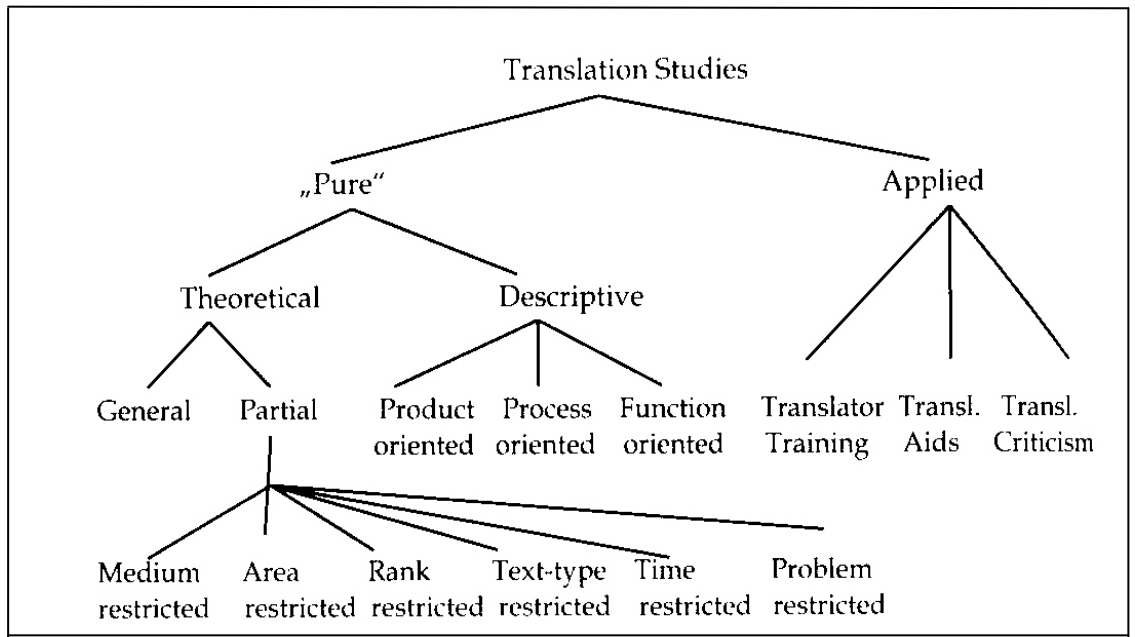
çevirmenlik mesleğinin bir diğer önemli önkoşuludur (Ammann, 2008:23-24). Çeviri eğitimi alan çevirmen profesyonel bir çevirmen olarak mezun olmaz. Her alandan her şey çevirinin konusuna dâhil olduğundan 'her şey' çeviri eğitimi sırasında öğrenilemez. Çeviri hayatboyu öğrenme sürecidir ve çevirmenin öğreneceği konu, terimler hiç bitmez. Her geçen gün dünya, yaşam koşulları ve insanların gereksinimleri değişmektedir. Çevirmen de çağın koşullarına ayak uydurarak özellikle de uzman olarak çalıştığı alanlarda meydana gelen değişiklikleri izlemek zorundadır. Çeviri yaptığı alanda meydana gelen gelişmelerden haberi olmayan bir çevirmenin piyasada tutunması çok zordur.

Vurgulanması gereken diğer bir özellik de çevirmenlerin zamanla yarıştığıdır. Meslek hayatları boyunca birbirinden çok farklı metin türleriyle karşılaşır. Çevirmenin önüne gelen her metni geri çevirme gibi bir lüksü yoktur. Bir gün fatura, ticari belge çevirisi yaparken diğer gün kanser teşhisi koyulmuş yabancı bir hastayla ilgili doktorun verdiği raporu çevrilebilir. Çevirmenin mesleğinden para kazanabilmesi için de hızlı ve kaliteli çeviriler yapması çok önemlidir. Bağıntı kuramı 'maliyet-kar' (cost-benefit) ilkesine dayanır. Daha açıkçası, iletişimi ilgilendiren tarafların en az çabayla en çok etkiyi yaratacak şekilde iletişimlerini sürdürmeleri anlayışına dayanır. Bu kavram çeviri açısından incelendiğinde çevirmenin en kısa zaman ve en az çabayla okurların gereksinimlerini karşılayabilme becerisi anlamına gelir. Çevirmenin çeviri işlemleri sırasında zaman dilimini uzun tutması maliyeti arttıracığından onun profesyonelliğini olumsuz yönde etkiler (Gile, Akt. Yazıcı, 2007:54). Çevirmenler aynı zamanda saatlerce çalışabilirler ve bu noktada devreye dayanıklılık unsuru girer. Dayanıklılık tüm vücudun uzun süreli kullanımını sağlayan bir çeşit kardiyovasküler dayanıklılık yeteneğidir. Uzun mesafe koşucular ve bisikletçiler de olduğu gibi çevirmen de yüksek düzeyde dayanıklılığa gereksinim duyar. Çünkü çevirmen bir çeviri görevinin hemen ardından başka bir çeviri göreviyle karşı karşıya kalabilir, uzun süre bilgisayar karşısında hiç kalkmadan çalışmak durumunda kalabilir. Kısacası çevirmenin çeviri mesleğinin doğasını, tanımını, gerektirdiği beceri ve yetenekleri bilmesi, çeviriyi kapsayan tüm unsurların farkında olması kendi yararına olacaktır. Şayet çevirmen çeviri durumları, bileşenleri, kendi çeviri becerileri ve yeteneklerinin farkında olursa meslek hayatında karşılaştığı olumsuz olaylar, tecrübeler, kişilerden fazla etkilenmez. Sorunlara çözümler üreterek karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilir. Aksi takdirde meslek hayatı boyunca karşılaşılan her bir sorun çevirmenin meslekten soğumasına yol

açacaktır. Aşağıda çeşitli çeviribilimciler tarafından verilen açıklamalardan da yararlanılarak çevirinin tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Aslında çeviri hakkında yapılan her bir tanım, açıklama çeviri olgusuna daha bilinçli yaklaşılmaya yardımcı olur. Bilinçli olarak yapılan eylemlerde birey nelerin doğru, nelerin yanlış gittiği konusunda kendi kendine değerlendirmeler yapabilir.

2.1. Çevirinin Tanımı

Çeviribilim diğer bilim dallarından bağımsız olduğunu kanıtlanmasına rağmen günümüzde bile hala çeviribilimin aslında dil ve edebiyat alanlarının bir alt dalını oluşturduğuna yönelik söylentiler mevcuttur. Çeviribilimin çalışma alanı herhangi bir metnin ister yazılı ister sözlü olsun diğer bir dile aktarılmasıdır. Yazılı çeviri yazılı olarak dikte edilmiş metinlerin aktarımı ile ilgilenir. Yazılı çeviriyle ilgili pek çok çeviri kuramı ortaya atılmıştır. Yazılı çevirinin araştırma konularını şu şekilde sıralayabiliriz: a) çevirinin ürün olarak değerlendirilmesi (çevirilerin son hali kaynak metinle karşılaştırılır), b) çevirinin bir süreç olarak değerlendirilmesi (çeviri stratejileri araştırılır) ve c) son olarak da çevirinin işlevsel bağlamda incelenmesidir (çeviri metninde yer alan dil dışı unsurların çeviri bağlamında incelenmesi). Toury çeviri çalışmalarını aşağıda bölümlere ayırmıştır: (Toury, 1995:10)

Şekil 1: Toury'nin Çeviriyi Alt Bölümlere Ayırma Şeması,

Toury, çeviri çalışmalarını alt dallara ayırmıştır. Görüldüğü üzere çeviribilim bir ağacın dalları gibi birbirinden farklı ancak birbirine bağlı çeşitli alt kısımlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda yazılı çeviri ne anlama gelmektedir? Uygulamalı çeviribilim çevirmenlerin eğitimi esnasında gerekli olan araçlar, öğrenme metotları ve çeviri eleştirisi ile ilgilenirken daha çok teorik olarak incelenen yaklaşımlar çeviri ile ilgili genel geçer kuralları betimsel yöntemle inceler. Çeviribilim alanında yapılan deneysel çalışmalar da çevirilerin çoğul-dizge kuramında edebi metinlerin erek dilde yarattığı etkiyi araştırır; süreç odaklı çalışmalar da çevirmeni düşünen bir birey olarak çeviri esnasında kullandığı bilişsel stratejileri incelemeye çalışır. Dolayısıyla salt tek bir yazılı çeviri kavramı yoktur. Tarih boyunca da çeviriye farklı yaklaşımlar getirilmiştir. 16.yüzyılda Martin Luther tarafından Almanca'ya yapılan İncil çevirilerinde sadık veya serbest çeviri ikilemi doğmuştur. Bununla birlikte Martin Luther serbest çeviri yöntemini seçmiş ve böylelikle de halkın anlayabileceği bir Almanca ile kutsal kitabın çevirisini gerçekleştirmiştir. 18. Yüzyılda Aydınlanma döneminde ise kaynak metnin biçimine sadık kalma anlayışı yeniden gündeme gelmiş ve her metnin içerdiği bilginin olabildiğince orijinaline sadık kalarak çevrilmesi gerektiği konusunda bir yaklaşım sergilenmiştir. Doğal olarak da kullanılan çeviri yöntemleri mekanik ve sözcüksel odaklı olmuştur. Fransız devrimin ardından 1790 yıllarında “orijinal metnin ruhuna” sadık kalma yaklaşımı egemen olmaya başlamıştır. 20.yüzyıla gelindiğinde dil evrensel bir araç olarak görülmüş, dolayısıyla da dilin mantıksal bir analizi yapılacağı fikri doğmuştur. Bu düşünce de beraberinde modern dilbilimin doğuşunu getirmiştir. Dilbilimin araştırma konusu dili bir sistem (langue) olarak incelemektir. Çeviri diller arası aktarım olarak incelenmiştir. İletişimin alt bir türü olarak görülen bir çeviri modeli oluşturulmuştur. Sender – Informationsgehalt – Empfänger:

- S → encoding → code-switching → decoding → Rec.

Dilbilimsel çeviribilim dil sistemi düzeyinde (langue) diller arası eşdeğerlilik ilişkilerinin tanıtılması olarak tanımlanmıştır. Çeviri kaynak dilde üretilen bir materyalin erek dil materyaliyle değiş tokuş etmesi şeklinde tanımlanmış; çeviri kod aktarım sürecinin önemli bir rol oynadığı dillerarası aktarım olarak değerlendirilmiştir. Önemli olan göstergeler değişse de bilginin değişmeden olduğu gibi erek dile aktarılmasıdır:

Es geht darum, “interlinguale Strukturdivergenzen auf inhaltlich und stilistisch adäquate Weise zu neutralisieren. (In dem Formulierungsprozess wird vom) Übersetzer durch eine Folge von Code-Switchen-Operationen eine von einem ausgangssprachlichen Sender (S), produzierte Nachricht in einer Zielsprache reproduziert und sie damit dem zielsprachlichen Empfänger (E) zugänglich gemacht (Wills, 1997:62).

Çağdaş çeviri kuramlarına göre ise çeviri amaca yönelik bir eylemdir. Çevirmenin işlevsel çeviri kararları olarak çeviri görevini başarıyla sonlandırabilmesi için de önkoşul çeviri edincinin edinilmesidir. 'İşlevsel' kavramı çeviri işinin hangi amaçla yapıldığını nitelendiren bir kavramdır ve bu anlamda söz eylem kuramıyla iliştilendirilebilir. Çevirmen elindeki işi kimin için, hangi amaçla yaptığını bilen ya da en azından bunları öngörecektir donanımı bulunan bir uzman konumunda olmalıdır (Eruz, 2008:19).

Çeviri olgusu dolayısıyla da çeviribilimciler tarafından farklı tanımlanmıştır: Nord'a göre çeviri farklı partnerlerin katıldığı iletişimsel bir eylemdir ve çevirmenin görevini yerine getirebilmesi için çeviri sürecinde yer alan şartlar ve faktörleri ve bu şartlar altında oynadığı rolü iyi bilmesi gerekmektedir:

“Translation ist “eine kommunikative Handlung, an der verschiedene Partner beteiligt sind-einer davon ist der Translator. Um seine Aufgabe erfüllen zu können, muss er die Bedingungen und Faktoren des Translationsvorgangs und seine eigene Rolle im Spannungsfeld dieser Bedingungen genau kennen” (Nord, 1989:96).

Aynı şekilde çevirmen Nord'a göre kaynak metinde oluşan mesajın göndericisi değil, erek dilde metin üreticidir. İşlevsel bir erek metin oluşturulur:

“Der Translator ist nicht Sender der Botschaft des AT, sondern ein Text-Produzent-in-ZT, der in fremdem Auftrag, aber unter Berücksichtigung der Loyalität gegenüber seinen Handlungspartnern einen funktionsgerechten ZT produziert” (Nord, 1989:100).

Koller' a göre çeviri kaynak metinden yola çıkarak erek metin oluşturulmasını sağlayan dilsel ve metinsel boyutta yapılan işlemlerin bir sonucudur. Kaynak metin ve erek metin arasında çevirisel eşdeğerlilik sağlanır.

“Eine Übersetzung ist das Resultat einer sprachlich-textuellen Operation, die von einem AS-Text zu einem ZS-Text fährt, wobei zwischen ZS-Text und AS-Text

eine Übersetzungs- und/oder Äquivalenzrelation hergestellt wird” (Koller, 1992:16).

Nida ve Taber de yapmış oldukları çeviriyi anlamsal ve biçimsel yönden kaynak dilde üretilen mesajın erek dilde en yakın eşdeğerliliğin verilmesi olarak tanımlamışlardır.

“Translating consists in reproducing in the receptor language the closest natural equivalent of the source-language message, first in terms of meaning and secondly in terms of style” (Nida/Taber, 1969:12).

Vermeer çeviriyi dilsel bir eylem türü olarak görür. “*Translation ist eine Sondersorte sprachlichen Handelns*” (Vermeer, 1978:99).

Toury’e göre ise çeviri yabancı bir kültürde oluşturulan bir metnin erek kültüre entegre edilmesidir: “Übersetzen ist Eingliedern eines fremdkulturellen Textes in eine Zielkultur” (Toury, 1989:103).

Stolze’ e göre ise: “Übersetzen heisst, der Mitteilung kommunikative Praesenz zu verschaffen” (Stolze, 2003:207).

Gutt’a göre çeviri erek dilde oluşturulan metnin anlamının orijinal metne benzemesidir “A translation would be a receptor language text that interpretively resembled the original” (Gutt, 2000:105). Erek metin çeviri yoluyla kaynak dilde yazarın anlatmak isteklerini erek kitleye aktarır: “Er informiert die Empfänger darüber, was der Originalautor gesagt oder geschrieben hat (Gutt, 2000:215).

Yukarıda çeviriye yönelik farklı tanımlar verilmiştir. Tanımlar her ne kadar kişiden kişiye değişiklik gösterse de kaynak metin, erek metin, kaynak kültür, erek kültür unsurları çeviride hep vardır. Çevirmen kaynak dilde üretilmiş metinlerin okuyucusu, erek dilde oluşturulacak metinlerin de yazarıdır. Diğer bölümlerde çeviri süreçlerinde de görüleceği gibi kaynak metni anlama ve erek metni oluşturma evreleri farklı beceriler gerektirir. Örneğin yabancı dilde yazılmış metinlerin anlaşılabilmesi için salt dilsel göstergelerin bilinmesi yeterli değildir. Metinlerin anlaşılmasında arka plan bilgisi, kültür bilgisi, dünya bilgisi gibi dil-dışı unsurlar devreye girer. Yazılı çevirmen “sıradan” bir okur gibi metinlere yaklaşmaz; üstlendiği metinler üzerinde çeviri amaçlı çalışmalar yapar, okumalarını çeviri amaçlı yapar. Örneğin çevirmenin üstlendiği görev edebi bir eserse, çevirmen gerektiği takdirde eserin yazarı ile tanışır, onunla birebir eser hakkında görüşür; şayet yazar hayatta değilse yazarın yaşadığı coğrafyayı ziyaret

edebilir. Eserin oluşturulduğu tarih, kültür, sosyo-kültürel şartlar vb. konularda bilgiler edinir. Amaç aslında çevirmenin yazarla empati kurabilmesi, eseri onun yazdığı açıdan zihninde oluşturabilmesi ve içselleştirebilmesidir. Çevirmenin eserle kurduğu her bir bağlantı yapılacak çevirinin daha işlevsel olmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde teknik metinlerin çevirisinde çevirmen konu bilgisi eksikliklerini yaptığı araştırmalar sonucunda gidermeye çalışır. Netice de çevirmenin bir konu hakkında her şeyi bilmesi mümkün değildir. Alanın uzmanları yıllarını vererek uzmanlık alan bilgisi edinirlerken çevirmenden birkaç gün veya hafta içinde herhangi bir uzmanın sahip olduğu uzmanlık bilgisi seviyesine ulaşması beklenemez. Çevirmen üstlendiği çeviri işiyle ilgili alan bilgisi, konu veya dünya bilgisi eksikliklerini alanın uzmanlarına da danışarak ya da internet, sözlükler, ansiklopediler gibi dış kaynaklara başvurarak giderir. Önemli olan ortaya çıkacak olan çeviri ürünün uzmanlar tarafından rahat ve anlaşılır bir biçimde okunacak seviyeye getirilmesidir. Metni anlama, yorumlama süreci atlatıldıktan sonra devreye kaynak metnin erek dilde yeniden oluşturulma aşaması girer. Aslında metni anlama ve erek dilde yeniden oluşturma evreleri arasında paralellik vardır. Çevirmen kaynak metni ne kadar iyi anlar, üzerinde çalışmalar yaparsa erek dile de o kadar işlevsel aktaracaktır. Çevirmenin yaptığı çeviri amaçlı metin incelemesi çalışmaları neticesinde ortaya anlaşılır, kolay okunur, akıcı bir metin ortaya çıkacaktır.

Çeviri amaçlı metin inceleme çalışmaları yazılı anlatımın doğasından dolayı bir takım sorunları da beraberinde getirir. Bilindiği üzere yazılı anlatım, sözlü anlatıma göre canlılığını yitirmiş bir anlatımdır ve anlaşılması da zordur. Sözlü anlatımda, gönderici ve alıcı iletişim sürecinde çok fazla sayıda iletişim unsuru kullanırken bu durum yazılı anlatımda tamamen farklılık gösterir. Yazılı anlatımda okur birbiriyle sıkı bir bağlantı içinde olan örüntüleri çözmeye, kendi anlamlar dünyasında anlam vermeye çalışır. Çevirmen çeviri amaçlı çözümleneyici bir okuma yapar. Metni parçalara ayırır, metnin asıl işlevini, görevini ve işleyişini bu çalışma sayesinde keşfeder. Aşağıda bölümde çeviri süreçlerine değinilecektir. Çeviri süreçleri hakkında daha çok şey bilinmesi çevirinin nasıl yapıldığı ya da öğrenildiği konusunda somut bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır. Bilim adamları yeni şeyler icat ederlerken hayvanlar, bitkiler, doğa gibi unsurlardan faydalanmışlardır. Örneğin kuşların uçma özelliğinden faydalanılarak uçak icat edilmiştir. Bu gibi daha pek çok sayısız örnek verilebilir. Çeviri süreçlerinin saydamlaştırılması da pek çok alan için faydalı olacaktır.

2.2. Çeviri Süreci

Yazılı ve sözlü çeviri, yani mütercimlik ve tercümanlık, iletişim çerçevesinde gerçekleşir. Belli bir mesajı, bir bilgiyi karşı tarafa bildirmek için çeviriden faydalanılır. Çevirmenler de tam bu noktada devreye girerler. Çevirinin nasıl yapılacağına karar verebilmeleri için, çeviriye ilişkin koşulları da incelemeleri gerekir. İşin koşulları ve dayandığı esaslar, mütercimlik ve tercümanlık arasındaki ayrımı da belirler. Buradaki belirleyici etken, işin yazılı ya da sözlü olarak yapılması değil, düzeltme olasılığının bulunup bulunmamasıdır (Bkz. Reiss+ Vermeer 1984). Yazılı çeviride düzeltme olasılığı var olmakla birlikte düzeltme olasılığının olması yazılı çeviride çeviri süreçlerinin daha iyi anlaşılabilmesi anlamına gelmemektedir.

Çevirinin daha iyi anlaşılması için farklı çeviribilimciler tarafından tanımlanan çeviri süreçlerine değinmekte fayda vardır. Çeviri sürecinin analizi büyük bir karmaşıklık içerir. Metindilbilim, yazın ve dilbilimi sadece bir dili araştırır, bu dilde metinlerin üretilmesi, dilin nasıl kullanılması konusunu ilgilendirir. Çeviride ise en az iki farklı dil, toplum, kültür söz konusudur. Dolayısıyla çeviri işi oldukça karmaşık bir hal alır. Çeviribilimin sınırları konusunda günümüzde hala belirsizlik ve uyuşmazlık vardır. Bu belirsizlik, çevirinin bir anlamda karmaşıklığının ve başka alanlarla ayrılmaz bağı nedeniyle geniş bir alanı kapsadığının bir göstergesi olarak algılanabilir. Çünkü çevirinin dille ilgili alanlara göre çok yönlü olduğunu söylemek yanlış olmaz (Yücel, 2007:81).

Araştırmacılar çeviri süreçlerini açıklayan çeşitli modeller ortaya atmışlardır. Bu modellerden ilki Paris’de École Supérieure d’Interprètes et de Traducteurs (ESIT) kurumunda Seleskovitch ve Lederer tarafından çeviri çalışmalarına bilişsel yaklaşan çeviri yorumlama teorisi (ITT) dir. ITT yazılı ve sözlü çeviri süreçlerini birbiriyle ilişkili üç aşamaya ayırır: (1) Anlama (2) deverbilization (deverbilizasyon) ve (3) yeniden ifade etme (Albir; Alves:Munday, 2009: 54).

1) Anlama, anlamın çıkarılmasına yönelik yapılan bir yorumlama süreci olarak tanımlanır. Anlamak için salt dilbilgisi yeterli değildir; diğer bilişsel faaliyetlerce desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ansiklopedik bilgi ve bağlamsal bilgi önemli rol oynar. Ayrıca anlama sürecinde bellek de devreye girer. Bellek, kısa bir zaman zarfında kelimelerin hafıza tutulmasına yarayan kısa süreli bellek ve herhangi bir bireyin sahip olduğu tüm bilgiyi depolayan bilişsel bellek olmak üzere ikiye ayrılır.

Anlama işleminin son ürünü “anlam”dır. Anlam metinde yer alan dilsel ve dil-dışı unsurların birbirine bağlı ve etkileşim halinde olmasından ortaya çıkar. Çevirmenlerin anlama süreçleri normal bir okuyucudan farklıdır. İletişim kasıtlı ve daha bir analitik eylemdir.

2) Deverbalizasyon (Deverbalization), çeviri yorumlama teorisine göre anlam anlama sürecinden doğan sözel olmayan bir sentezleme işlemidir. Deverbalizasyon (Deverbalization) ise anlama süreci ile yeniden ifade etme evresi arasında kalan ara bir evreyi oluşturur. Deverbalizasyon (Deverbalization) evresi ITT kapsamında önemli bir rol oynar, çünkü üçüncü bir aşama olan yeniden ifade etme aşaması ancak bu evre başarılı bir şekilde atlatıldığında gerçekleşir.

3) Yeniden ifade etme, anlama sürecinde olduğu gibi, yeniden ifade etme bireyin tüm bilişsel donanımını oluşturur; dilsel ve dil-dışı unsurlar arasında bir bağ kurar.

Bell (1991) tarafından ise dilsel ve psikolinguistik bir model oluşturulmuştur. Oluşturulan bu model analiz ve sentez aşamalarından oluşur. Bu modelde çeviri bilgi işleme süreci olarak görülür; kaynak dil girdisinin çözümlenmesi ve erek dil çıktısının kodlanması için kısa ve uzun süreli bellek devreye girer. Öncelikle kaynak metnin kelimelerinin görsel tanınmasıyla başlanır. Sonrasında da sözcük arama mekanizmaları ile bağlantılı olarak da sözdizimsel ayrıştırma başlar. Kaynak dil girdisi semantik, pragmatik ve sözdizimsel düzeyde işlenmesi gerekir. Ancak her zaman için verilen çeviri kararlarında değişiklik yapılması gerektiği olasılığı vardır (Albir; Alves: Munday, 2009:56).

Kısa süreli ve uzun süreli bellek türlerinin açıklanması Bell tarafından oluşturulan modelin daha iyi anlaşılmasında faydalı olacaktır. Kısa süreli bellek (KSB), çevremizden sayısız uyarıyı toplayan reseptörler ile geniş bir bilgi ve bilgi deposu olan uzun süreli bellek (USB) arasındadır. Kapasitenin sınırlı olmasına karşın önemi diğer herhangi bir bellek sisteminden büyüktür; çünkü KSB, çevreyle ilgili uyarıların ilk işlediğimiz yerdir. Minimum depolama kapasitesi ile sınırlı bilgi işleme kapasitesi uyumludur (Solso; Maclin, 2010:198).

Eğer bilgi KSB' de yeterince uzun bir süre kalırsa, bu bilgi USB' ye dönüşür (Solso; Maclin, 2010:220).

Kiraly (1995) ise çeviriyi sosyal (dış) ve bilişsel (iç) bir faaliyet olarak görmektedir. Çeviri süreçlerinin açıklanmasına yönelik sosyal bir model ve psikodilbilime dayanan

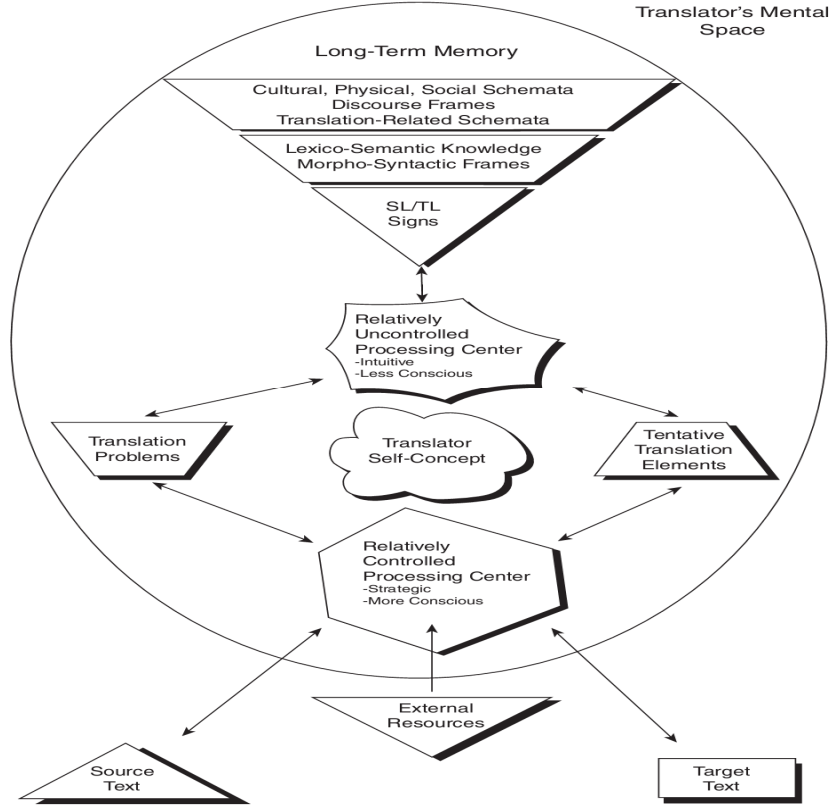
bilişsel bir model oluşturmuştur. Kiraly sosyal modelinde, çevirmen birbiriyle ilişkili üç durumsal bağlamda aktif bir katılımcı olarak kabul edilir: kaynak metin, erek metin ve çeviri faaliyetine ilişkin belirli bir bağlam. Kiraly'nin bilişsel (psikolinguistik) modelinde, çevirmenin zihni bir bilgi-işlem sistemidir.

Becerili çevirmenler çeviri görevi ile ilgili bilgiyi analiz etmede, doğru çeviri kararlar almada ve etkili, işlevsel eylemler üretmede uzadırlar. Psikologlar tarafından yapılan araştırmalar neticesinde bilgi işleme süreci üç aşamaya ayrılmıştır: uyarıcının tanımlanması, tepki seçimi ve tepki programlanması. Sisteme giren çevresel bilgiler ilk olarak uyarıcının tanımlanması olarak adlandırılan aşamada işlenir. Bu uyarıcının tanımlanması aşaması tamamlandıktan sonra tepki seçimi olarak adlandırılan ikinci aşamaya geçilir. Tepki verilecekse hangi tepkinin verilmesi gerektiğine ilişkin kararın verilmesi anlamına gelen İkinci aşama “teпки seçim aşaması” tamamlandıktan sonra da eylem ortaya koymak için sistemin düzenlemesi olan tepki programlama aşamasına gelinir. Tüm bu bilgi işleme aşamalarından sonra “çıkıtı” ya da “ürün” olarak adlandırılan “eylem” ortaya çıkar (Schmidt; Wrisberg, 2012:30).

Çevirmen uyarıcının tanımlanması olarak adlandırılan ilk aşamada, uyarıcı diye bilinen bilgiyi tanımlar. Çevirmen görme ve işitme gibi çeşitli duyuşal sistemlerini kullanarak kaynak metinde yer alan bilginin içeriğini analiz eder. Buna ek olarak, kaynak metinde yer alan bilginin tüm unsurlarını birleştirir. Yani metne bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşır. Çevirmeni ilgilendiren tek tek kelimeler ya da cümleler değildir. Bir bütün olarak metin incelenir. Çevirmen kaynak metin analizini yaptıktan sonra ikinci aşama olan tepki seçimi aşamasına geçer. Bu aşamada erek kitlenin beklentileri ve gereksinimlerini de göz önünde bulundurarak kaynak metinde hangi öğelerin aktarılacağı, hangi çeviri stratejileri kullanılacağı, tüm çeviri süreci boyunca nasıl tepki verileceğine karar verilir. Örneğin Türkçeden Almancaya edebi bir eser çevrilecektir. Edebi eserin bir paragrafında Türk kültür ve tarihi ile ilgili erek okur kitlesinin ilgisini çekmeyecek ve eserin pürüzsüz ve akıcı bir şekilde okunmasını engelleyecek bilgilerin çevirmen tarafından verilen bir kararla erek metinde çevrilmemesi. Çevirmen çeviri işi karşısında ne tür bir davranış sergileyeceğine karar verdikten sonra son aşama olan tepki programlama aşamasına geçer. Bu aşama da erek metin üretilir. Çeviri eyleme dökülür ve ortaya çeviri ürünü çıkar.

Çeviri dilsel ve dil-dışı bilgilerin kullanılarak sezgisel ve kontrollü süreçlerin birbirleriyle etkileşiminden oluşur. Kiraly çeviri sürecini kontrollü ve kontrolsüz, gözlenemeyen işlemlerin kombinasyonu olarak görmektedir. Kiraly'nin psikolinguistik modeli bilgi kaynakları, sezgisel çalışma alanı, kontrollü işlem merkezinden oluşur. Bilgi kaynakları, uzun süreli bellek (kültürel, fiziksel, sosyal örüntüler, söylem çerçeveleri, çeviri ile ilgili önbilgi; sözcük-semantik bilgi; biçim-sözdizimsel çerçeveler), kaynak metin girdisi ve dış kaynaklardan oluşur. (Albir, Alves: Munday, 2009: 58) Hönig gibi Kiraly de iyi çevirilerin çağrışım edinci (Assoziationskompetenz) ve stratejik edincin etkileşiminden ortaya çıktığını savunmaktadır.

Kiraly'nin modeli Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesine bağlı Germersheim Çeviribilim Fakültesi'nde eğitime yeni başlamış dokuz öğrenci ile dokuz profesyonel çevirmenden oluşan çeviri süreçlerini aydınlatmak için sesli düşünme protokollerinden ortaya çıkmıştır. Toplam 18 kişiden oluşan bu grup yaklaşık 220 kelimelik turizm sektörüyle ilgili bir broşür metni çevirmişlerdir. Çeviri sürecinde yapmaları gereken sesli düşünmektir. Yapılan bu çalışma neticesinde Kiraly'nin aşağıda tablo şeklinde verilen çeviri sürecini psikolo-dilbilim açısından inceleyen modeli verilecektir.

Şekil 2: Kiraly'nin Psikodilbilimsel Modeli

Kaynak: Kiraly, 1995:101

Kiraly Modelinde çeviri esnasında üç durumsal bağlamanın birbirini etkilediğinden söz eder. Bu durumsal bağlamlar:

- Kaynak metin ortam bağlamı (der Ausgangssituationskontext) kaynak metnin yazarı, okuyucu kitlesi ve her ikisi arasındaki rol dağılımı, kaynak metnin oluşturduğu dilsel materyal, kaynak metnin insanlar, nesnelere ve olgular hakkında ne tür bilgi sunduğu, kaynak metnin kaynak okur kitlesi üzerinde ne tür bir etki bıraktığı şeklindeki unsurlardan oluşur
- Erek metin ortam bağlamı ise (der Zielsituationskontext) çevirmenin erek metin okurları, erek metnin oluşturulduğu bağlam ve çeviri görevi hakkında bilgisini yansıtması unsurlarından oluşur
- Çeviri durum bağlamı (der Übersetzungssituationskontext) da yukarıda verilen her iki durumsal bağlam arasına devreye giren bir unsurdur (Kiraly, 1995:100).

Çevirmen çeviri durum bağlamından yola çıkarak kaynak metinde yer alan unsurları tanımlar ve erek metin oluşturmak için aralarından uygun olanı seçer. Çevirmen durumsal bağlama dayanarak uygun bir erek metin oluşturur.

Modelde önemli bir yer edinen diğer bir unsur da çevirmenin üstlendiği sosyal rolden ne anladığını ifade eden çevirmenin kendini algılayış biçimidir (Translator Self-Concept). Yani çevirmen herhangi bir metni çevirebilecek yeteneği olduğuna inanıyor mu ya da çeviride rol oynayan yazar, işveren, çeviri müşterisi, erek kitle gibi diğer kişilere karşı sorumluluğundan ne anlıyor (Kiryaly, 1995:100).

Kiryaly Modelini oluşturan diğer önemli unsurlar da aşağıda verildiği gibidir:

- Bilgi kaynakları (uzun süreli bellek, kaynak metin, ansiklopedi, veritabanları, alan uzmanları gibi dış kaynaklar)
- Sezgisel işleme merkezi, Hönig'in kontrolsüz çalışma alanıyla karşılaştırılabilir
- Kontrollü işleme merkezi

Wills'e (1996) göre bildirimsel bilgi ve yordam bilgisi çeviride önemli bir rol oynar. Çeviri sezgi ve yaratıcılık gibi unsurların rol oynadığı problem çözme ve karar vermeye dayalı bir davranıştır. Wills'e göre çeviri bilgi temelli bir faaliyettir ve diğer her türlü bilgide olduğu gibi sistemli bilgi edinme aşamasını gerektirir. Hangi kararların nasıl alınacağını bilmek de çeviri pratiği ve eğitiminde önemli bir unsur teşkil etmektedir. Karar alma süreçleri problem çözme faaliyetleriyle yakından ilişkilidir. Problemlerin çözümünde bireyler bildirimsel ve yordam bilgisine başvururlar. Çeviride bu durum daha karmaşık bir hal alır. Wills karar alma sürecini altı aşamaya ayırır: sorunların belirlenmesi; sorunların açıklanması, ilgili bilginin araştırılması ve bulunması, problem çözme stratejileri; çözümün seçimi ve çözümün değerlendirilmesi. Verilen bu evrelerin her birinde karar alma sürecini geciktirecek sorunlar ortaya çıkabilir.

Aslında çeviri süreci kaynak metnin alımlanması (Rezeption des Ausgangstexts) ve üretim aşaması (Produktion des Zieltextes) olmak üzere ikiye ayrılır. Çeviri sürecinin alımlanma aşaması çeviri görevinin çevirmen tarafından kabul edilmesiyle başlar. Çeviri görevi çevirmene kaynak metnin çeviri amaçlı çözümlemesinde yol gösterici bir rol oynar. Çeviri görevine bakılarak erek metnin işlevi ve amacı belirlenir. Çevirmen de kaynak metnin çözümlemesini yapar; erek metnin oluşturulması için de makro strateji

belirler. Çevirmen çeviride karşılaştığı çeviri sorunlarını da mikro stratejilere dayanarak çözmeye çalışır.

Rifat'a göre çevirmen yorumlama aşamasında kaynak metni çözümler. Kendi tabiriyle kaynak metin kalkış metnidir. Çözümleme, çevirmenin yorumlayıcı edimiyle oluşur ve göstergebilimcinin çalışmasıyla örtüşür. 'İdeal' anlamda her çevirmen bir gösterge çözümleyicisi ya da bir anlamlandırıcı insandır. Gerçekten de çevirmen, çalışmasının bu ilk aşamasında, kaynak metnin değişik düzeylerini saptama ve çözümleme becerisini edinmek zorundadır (Rifat, 2008:249).

Yeniden üretim aşamasında ise yorumlanan kaynak metindir. Kaynak metnin erek dilde yeniden üretilmesidir. Böylece dinamik olarak üretilmiş kaynak metni, yine dinamik olarak erek metne dönüştürülür. Yorumlama kaynak metnin üretim sürecine yönelikken, yeniden üretim de erek metnin oluşturulmasına yöneliktir (Rifat, 2008: 249).

Yazıcı da çeviri sürecini bilişsel işlemlerden oluşmak üzere erek ve kaynak metin üst başlığı altında iki kısma ayırmıştır. Kaynak metin dil düzgüsü, çevirmenin arka plan bilgisi ve deneyimi sayesinde kaynak metin çözümlenir. Kaynak metnin çözümlenmesiyle ortaya bir ileti çıkar. Çevirmen ilk aşamayı atlattıktan sonra ikinci bir aşama olan erek metnin yeniden oluşturulma aşamasıdır. Çevirmen erek dil edinci, profesyonel araştırma edinci sayesinde kaynak metinde yer alan terimleri, cümleleri metnin bütününe bakarak erek dile aktarır. Çevirmen zihninde hep en iyi ifadeyi bulma yolları arar. Profesyonel kararlar alarak da kaynak metinden çıkardığı iletiyi erek dilde yeniden oluşturur.

Kaynak metin	Erek metin
Kaynak metin dil düzgüsü	Dilsel seçkisi (erek dil edinci+terim)
Çevirmen arka plan bilgi ve deneyimi	profesyonel araştırma
Metiniçi+metindışı öğeler (sahnelendirme)	öncül profesyonel kararlar
Kaynak metin çözümleme	iletinin erek dilde sahnelendirilmesi
İletinin (anlam hipotezi) çıkarılması	ileti

Şekil 3: Çeviride İki Yönlü Bilişsel İşlemler

Kaynak: Yazıcı, 2007:80

Bu yukarıdaki işlemler tümü anlama ve algılamaya dayalı bilişsel işlemler olup, çevirmenin düzgüleme aşamasından önce ve düzgüleme sırasında yerine getirmesi gereken eylemlerdir. Mantıksal sıralamaya dayanan bu işlemler temelde iki kanattan oluşur. Bunlardan ilki, çevirmenin erek ve kaynak ekin bilgisine dayalı erek metinle ilgili büyük ölçekli profesyonel kararlar; ikincisi ise, onun dil edinci ve araştırma yetisine dayalı alacağı kararlardır (Yazıcı, 2007:80). Çevirmen karşılaştığı kaynak metnin dilsel göstergelerini çözümlemeye işe başlar. Arka plan ve deneyimi sayesinde çevirmenin metinleri anlama süreci hız kazanır. Kaynak metinde yer alan dilsel fenomenleri kaynak dil içinde değerlendirir. Bilindiği üzere her dilde yer alan dilsel göstergeler aynı anlama gelseler de bu dilsel göstergelerin o dil içinde üstlendikleri içerik farklı olabilmektedir. Çevirmenin bu durumda yapması gereken metinde yer alan dilsel göstergeleri o dil bağlamında anladıktan, içselleştirdikten ve zihninde hayal ettikten sonra çevirinin ikinci aşaması olan erek metni üretme evresine geçmesidir. Kaynak metni çözümleyen çevirmen, kaynak metinden çıkardığı iletiyi erek metne taşır. Çeviri süreçlerinin ikinci aşaması olan erek metin oluşturulma sürecinde çevirmen erek dilde hangi dilsel göstergeleri kullanacağına karar verir. Yaptığı araştırmalar sonucunda en uygun sözcük ve kelime gruplarını, cümle yapılarını erek kitleye, metin türü ve geleneklerine göre seçer.

Kaynak metni çözümleyerek iletiyi çıkarmak, çevirmenin sorunlara yaratıcı çözümler getirmesini gerektirir. Bu açıdan çeviride metni kurma ya da yeniden düzgüleme genellikle yaratıcı işlemlerin yerine getirildiği aşama olarak değerlendirilmekte birlikte,

gerçekte yaratıcı işlemleri tetikleyen kaynak metni çözümleme olduğu öne sürülebilir. Çevirmen iletinin çıkartılması aşamasında, metnin ana iletilerini oluşturmak üzere metnin içinde geçen iletiler arasındaki bağlantıları öncelikle metin içindeki bilgilerden çıkararak metnin dış dünya ile erek kültür arasındaki bağlantıları kurar (Akbulut, Akt. Yazıcı, 2007:69). Ne var ki, bu aşamada çevirmenin dilsel bilgisinden çok, onun iletiyi metniçi ve metin dışı bağlamla ilişkisini kurarak en basit şekilde dile getirme yeteneği öne çıkar (Yazıcı, 2007:69).

Kaynak metnin iletilerini çıkarmada Kussmaul bu süreci çoğu psikoloğun yaratıcı süreç olarak tanımladığını ve ' hazırlık ', 'kuluçka', 'aydınlanma' ve 'değerlendirme' aşamaları olarak kademelendirildiğini öne sürer (Kussmaul 1995:40-41).

- Hazırlık: Çevirmenin iletişim konumuna geçmesi
- Kuluçka: İletişim sorunlarının saptanması
- Aydınlanma: Ana iletinin çıkarılması
- Değerlendirme: İletin metnin geriye kalan çevrilecek kısmında doğrulanması

Çeviri edincinin gelişmesiyle birlikte, yaratıcı belleğe işaret eden aşamalar arasındaki zaman aralığı azalır. Çevirmen adaylarının üç ve dördüncü aşamaya geçebilmeleri onların çeviriye değgin aldıkları büyük ölçekli öncül kararları çeviri sürecindeki işlemlerle birleştirebilmesine bağlıdır. Bundan böyle, ' yaratıcılıkla' ilgili ' aydınlanma' sürecinin de rastgele değil, koşullu yaratıcılık olduğu ileri sürülebilir.

Başlangıç ve ara süreçte çevirmen adaylarının dil edincine karşın, çeviri edinçlerinin henüz gelişmemiş olması iletiyi çıkarmada genellikle ikinci aşamada kalmalarına neden olur (Hönig, Akt. Yazıcı, 2007:71).

Bununla birlikte, dil ve düşüncenin kaynaşık bir bütün değil, farklı düzlemlerde çalışan iki ayrı işlem olduğu göz önüne alındığında, bir metnin iletilerini iyi çıkarabilmenin de her zaman metnin iyi çevirisinin yapılacağı anlamına gelmediği, bunun erek dil edinciyle de ilgili olduğu unutulmamalıdır. Burada profesyonel çevirmenin üstünlüğü, bu iki farklı zihinsel işleyişi iletişim ortamında bir araya getirebilme becerisinde yatar (Delisle, 2001:75-90). Çeviride asıl önemli olan kaynak metinden çıkarılan iletin erek dilde yeniden oluşturulmasıdır. Çevirmen bu iletiyi aktarmayı başardığında çeviri görevinin yerine getirildiğinden söz edilebilir. Çevirmen kaynak metni dil edinci, metin edinci, kültür edinci, arka plan bilgisi sayesinde çözebilir; ancak bu noktadan sonra

devreye erek dil edinci girer. Şayet çevirmenin erek dil edinci yetersizse, çeviri performansa dökülemeyecektir. Dolayısıyla da çeviride kaynak dil edinci kadar çeviri edincinde çok önemlidir. Hatta erek dil edinci yazılı çeviride kaynak dil edincinden daha önemlidir diyebiliriz. Çevirmen kaynak dili çok iyi konuşamayabilir, ancak erek dilde mükemmel metinler oluşturabilmeli, kaynak metni tüm yönleriyle analiz edebilmelidir.

Çeviri işlemlerine bütünsel olarak bakıldığında, çeviride anlama ve düzgüleme ya da erek metni yeniden kurma işlemlerinin kaynak ve erek metinle ilgili iki kanattan oluştuğu; kaynak metni çözümlemenin çevirmenin analitik (çözümleme) ve senteze (bireşime) varma yetilerine dayalı bir işlem olurken, erek metni yeniden kuram ile ilgili işlemlerin çevirmenin iletiyi erek ekinde sahnelendirerek erek kültüre değgin kültür politikası ve piyasanın beklentileri de dahil profesyonel bilgisine, bilgi donanımına, araştırma becerisi ve erek dil edincine dayalı işlemler olduğu anlaşılır. Bu iki yönlü işlemi bağdaştırabilen çevirmen profesyonel yetkinliğe kavuşmuş olur (Yazıcı, 2007:79).

Kısaca belirtmek gerekirse çeviri sürecinde çevirmen, kaynak kültürde oluşturulan metni okur, ancak okuduğu çeviri metni basit cümleler ya da daha karmaşık cümleler de içerse de, okuma işlemi birçok görsel- bilişsel basamağın incelikli bir şekilde koordine edilmesini içerir. Bu koordinasyon, metinden elde edilen harflerin ve özelliklerin teşhis edilmesini, sözcüklerin kaydedilmesini, sözcüğe ulaşımını, anlamsal çıkarımlarını, okuyucunun dünya ile ilgili geniş bilgisinden ve anlık bağlamla ilgili bilgisinden, yazarın amacıyla ilgili çıkarım yapmasını içerir.

Çevirmen okuduklarına dair dünya bilgisi, alan ve konu bilgisi, deneyimler, birikimler ölçüsünde belleğinde bir metin oluşturur ve erek kültürde yeni bir metin üretir. Daha öncede belirtildiği gibi yazın çevirilerinin yapılabilmesi için her şeyden önce söz konusu metnin birçok dilsel ve dil dışı etmenlerinin çözümlenmesi gerekir. Çeviri sürecine geçmeden önce çevirmen, bir dilbilimci ve edebiyatçı gibi kaynak metnin dilsel göstergelerini ' doğru' anlamlandırmaya çalışmalıdır. Bunun için çevirmenin anlam, metin, yorumbilimsel yöntemlere başvurusu kaçınılmazdır. Çünkü çevirmen bir metni sıradan bir okur gibi salt anlama odaklanarak değil, metnin çeviri erekli nasıl çözümlenebileceğini düşünerek değerlendirir (Yücel, 2007:87).

Bilindiği üzere kendimizi yazılı ya da sözlü olarak ifade ederken, her zaman aynı tür söylemleri kullanmayız: Her şey söylemeye çalıştığımız ve sözünü ettiklerimize bağlıdır. Anlatmak, betimlemek, ikna etmek, kandırmak ya da açıklamak aynı söz edimleri değildir (Kıran, 2003:17).

Çevirmen bir metin uzmanı olarak metinlerin özelliklerini, hangi metne nasıl yaklaşması gerektiğini bilir. Pek çok metin türü vardır. Örneğin, bir nesne veya bir varlık ile ilgili ayrıntılı bilgi veren betimsel metin; olayların nerede, ne zaman, ne şekilde gerçekleştiğini okura bildiren anlatsal metin; herhangi bir konuda bilgi veren açıklayıcı metin; bir düşünceyi, olguyu savunan ya da okurları bir fikrin diğerinden daha önemli olduğunu savunarak ikna etmeye çalışan kanıtlayıcı metin. Çevirmen metin türleri, gelenekleri de göz önünde bulundurarak kaynak metnin analizini yapar. Bir çiftçi tarlasına ürün ekmeden önce çeşitli tarım aletleri kullanır; tarlasını ürünü ekmeye hazır hale getirinceye dek tarlasını sürer, toprağı indirir, bindirir, kaldırır kısacası toprakla bir nevi oyun oynar. Ancak toprağı ürün ektikten sonra görevi bitmez; gübresini verir, gerektiğinde sulama işlemi yapar. Ürün meydana geldikten sonra da hasat zamanı gelir ve ürünü toplar. Aynı işlem her defasında tekrarlanır. Ürünün türüne göre tarla belirler; gerekirse tarlayı bir yıl daha uzun bir süre nadasa bırakır. Amaç en verimli ürün meydana getirebilmektir. Çevirmen de çiftçi gibi kaynak metin analizi yapabilmek için dış unsurlara başvurur. Kaynak metinle ilgili çeşitli kitaplar okur, gerektiğinde yazarıyla tanışır, ansiklopediler karıştırır. Kaynak metnin türüne göre çeviri stratejisi belirler. Gerektiğinde çiftçinin tarlayı nadasa bıraktığı gibi kaynak metni anlamak için kendine biraz süre tanır. Amacı hep erek kitlenin ihtiyaç ve gereksinimlerine yanıt verebilecek, erek dilde bir fayda sağlayacak işlevsel çeviriler üretmektir. İşlevsel çeviriler üretmek için de çevirmenin yeteneklerinden olan yaratıcılık unsuru devreye girer. Aşağıdaki bölümde çeviride yaratıcılık unsuruna değinilmiştir.

2.3. Yazılı Çeviri Sürecine Etki Eden Etkenler

Çeviri süreçleri esnasında çevirmen pasif, edilgen değil zihnini her daim çalıştıran, çeşitli bilişsel işlemler yapan, algılayan, algıladıklarına anlam veren bir kişi olarak karşımıza çıkar. Çevirmen düğmeleri ayarlandığında hareket eden ve ortaya mükemmele işler çıkaran bir robot değildir. Belirli bir kültürde doğup büyümüş, hayata, olaylara ve insanlara karşı bir tavır geliştirmiş ve çeşitli tecrübeler edinmiş bir bireydir. Algıları ve algıladıklarına anlam verme süreçleri de içinde doğup büyüdüğü kültür,

hayata baktığı zemin vb. unsurlar tarafından etkilenir. Lisans eğitiminin boyunca gözlemlediğim bir çevirmenin sahip olması ve geliştirmesi gereken en önemli özelliklerden biri de duygusal zekâsıdır. Lisans eğitiminde akademik zekâyâ daha ağırlık verilmesi ve duygusal zekânın geliştirilmesi konusuna hiç değinilmemesi çeviri eğitiminin eksiklerinden biridir. Göpferich'in çeviri edinci modelinde olduğu gibi çevirmenin motivasyonu merkezi konumunda yer alır ve diğer edinç türlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Aynı şekilde PACTE grubu tarafından 2003 yılında gözden geçirilerek yeniden yayınlanan çeviri edinci modelinde de çevirmenin psiko-fizyolojik özelliklerine ayrı bir önem verilmiştir. Çeviri eşittir iletişim kurmak diyebiliriz. Her ne kadar çevirmen yazı diliyle uğraşsa da meslek yaşamı boyunca meslektaşlar, yayın evi sahibi, editör gibi diğer iletişim partnerleriyle de iletişime geçmek durumundadır. Çevirmenin kendi duygu ve düşüncelerinin farkında olması, girişimci, kolay kolay pes etmeyen, azimli, zorluklara dayanan bir kişilik yapısına sahip olması çevirmenin mesleğini başarıyla yürütmesi açısından onun yararına olacaktır. Bu nedenle de aşağıda duygusal zekâ kavramı irdelenecektir.

2.3.1.Duygusal Zekâ

Duygularımız; düşünmek ve planlamak, uzak bir hedefe hazırlanmayı devam ettirmek, sorunları çözmek gibi yeteneklerimizi engellediği ya da güçlendirdiği ölçüde, doğuştan gelen zihinsel yetilerimizi kullanma kapasitemizin sınırlarını çizerek hayatta neler yapabileceğimizi belirler. Yaptığımız işe, heves ve keyifle- hatta uygun düzeyde bir kaygıyla- motive olduğumuz ölçüde de bizi başarıya ulaştırır. İşte duygusal zekâ tam da bu anlamda temel bir yetenektir ve diğer tüm yeteneklerimizi, bilerek ya da körelterek, derinden etkileyen bir güçtür (Goleman, 2007:119).

Duygusal zekâ akademik anlamda neredeyse hiç önemsenmeyen ve de üzerinde durulmayan bir konudur. Ancak çeviri edinçlerinde de görüldüğü üzere çevirmenin duygusal yönünün güçlü olması büyük bir önem taşımaktadır. Yapılan çalışmalarda başarının temelinde, yüzde doksanın üstünde duygusal zekâ bulunduğu ortaya çıkmıştır. Duygusal zekânın temelinde ise özgüven, yani kişinin kendi başına bir şeyi yapabileceğine olan güveni yatar. Bilgiyi temel alan akademik veya zihinsel zekâ adı verilen faktörün başarıya katkısı ise sadece yüzde dört- beş dolaylarında olmaktadır. Özgüveni yüksek kişi, bilgi eksikliğini araştırarak kapamakta veya bu bilgilere sahip birini çalıştırmaya başlamaktadır (Cüceloğlu, 2003:119). Erek odaklı çeviri kuramlarına

göre çeviri işbirliğine dayalı bir eylemdir. Çevirmenin işbirliği yapabilmesi için de özgüveni yüksek olması gerekmektedir.

Duygusal zekâmız özdenetim ve benzeri yetilerin temellerini öğrenme potansiyelimizi belirlerken, duygusal yeterliğimiz bu potansiyelin ne kadarını işbaşında gösterdiğimiz becerilere aktaracak şekilde kullandığımızı gösterir. Müşteri hizmetleri ya da ekip çalışması gibi bir duygusal yeterlikte ustalaşmak, duygusal zekânın temel unsurlarında özellikle de sosyal bilinç, ilişki yönetimi konusunda bir yetenek gerektirir. Ancak duygusal zekâ yeterlikleri öğrenilmiş yeteneklerdir: Sosyal bilince ya da ilişkileri yönetme becerisine sahip olmak, bir müşteriyle ustaca başa çıkmak ya da bir anlaşmazlığı çözmek için gerekli olan ek öğrenimde uzmanlaşmış olmayı garanti etmez. Kişi sadece o yeterliklerde becerikli hale gelme potansiyeline sahiptir. Temel bir duygusal zekâ yeterliği, belirli bir yeterliği ya da iş becerisini ortaya koyabilmek açısından gerekli olmakla birlikte yeterli değildir (Goleman, 2007:15).

Beyinde duyguların, bilgilerin saklanması etkin olan iki organ bulunur. Hipokampus kuru gerçekleri hatırlarken, amigdala o gerçeklerle bağlantılı olan duygusal çeşniyi kaydedip saklar. Stres altındayken (veya kaygı, hatta mutluluğun getirdiği yoğun heyecan hissedildiğinde) beyinden böbrek üstündeki adrenal bezlerine uzanan bir sinir, bedeni acil duruma hazırlayan epinefrin ve norepinefrin salgılanmasına yol açar. Bu hormonlar vagus sinirindeki alıcıları harekete geçirir; vagus siniri kalp atışlarını düzenlemek için beyinden mesaj taşırken, aynı zamanda epinefrin ve norepinefrinden gelen sinyalleri de beyne geri taşır. Bu sinyallerin beyinde gittiği ana nokta amigdaladır; bunlar olayın anısını güçlendirmek için beyindeki diğer alanları uyarmak amacıyla amigdaladaki nöronları harekete geçirir (Goleman, 2007:48).

Amigdalanın uyarılması, diğer duygusal uyarılma alanlarının bellekte daha da kuvvetli bir şekilde yer etmesini sağlar. Bu nedenle de, örneğin ilk kez çeviri yaptığımızda ya da çeviri işi aldığımızda bu deneyimi hatırlamaya daha yatkın oluruz. Amigdala ne kadar şiddetli uyarılırsa, olay o kadar güçlü bir biçimde yer eder; yaşamımızda bizi en fazla heyecanlandıran ya da korkutan olaylar en silinmez anılarımız arasında yer alır. Dolayısıyla çevirmenin duygusal yönden güçlü olması, aldığı çeviri kararlarını savunabilmesi, bir uzman olarak hareket etmesi gerekir; aksi takdirde mesleğinde yaşayacağı olumsuz olaylar, hele de mesleğe yeni başlamış biri olarak motivasyonunun düşmesine yol açabilir (Goleman, 2007:49).

Nörologlar, bir işi ya da sorunu halledebilmek için gerekli verileri akılda tutma yeteneğine işleyen bellek diyorlar. Prefrontal korteks işleyen bellekten sorumlu beyin bölgesidir. Ancak limbik beyinden prefrontal loblara giden devreler, kaygı, öfke ve benzeri kuvvetli duygu sinyallerinin sinirsel statik yaratabilmesine olanak verir; bu da prefrontal lobun işleyen belleği koruma yeteneğini köreltir. Duygusal bakımdan alt üst olduğumuzda doğru dürüst düşünemeyiz; duygusal sıkıntıların sürüp gitmesi çevirmenin entelektüel yeteneklerini azaltır ve öğrenme becerisinde azalma görülür. Çevirmenin başına gelebilecek en olumsuz durumlardan biridir. Çünkü çeviri hayat boyu öğrenmeyi, sürekli eksiklikleri kapatmayı, iki farklı dil, kültür arasında şartlara uygun olarak hareket edebilmeyi, iletişim çatışmalarını engelleyebilmeyi gerektirir.

Bir bakıma, akılcı ve duygusal olmak üzere iki beynimiz, iki zihnimiz ve iki farklı türden zekâmız var demektir. Hayatı nasıl yaşadığımız her ikisi tarafından belirlenir-sadece IQ değil duygusal zekâ da önemlidir. Aslında akıl, duygusal zekâ olmadan tam verimli çalışamaz (Goleman, 2007:57).

Normal koşullarda, limbik sistemle neokorteksin, amigdalayla prefrontal lobların birbirini tamamlaması, zihinsel yaşamda her birinin ötekine eşlik etmesi anlamına gelir. Akademik zekânın, duygusal yaşamla pek ilgisi yoktur. En zeki insanlar bile duygularına hâkim olmadıklarından ters davranışlarda bulunabilmekteler. Daha önce de değinildiği gibi IQ'nun hayattaki başarıya katkısı en fazla yüzde yirmidir; geri kalan yüzde sekseni belirleyen başka etkenler vardır. Bu diğer özellikler şu şekilde sıralandırabilir: kendini harekete geçirebilme, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, ruh halini düzenleyebilme, sıkıntıların düşünmeyi engellemesine izin vermeme, kendini başkasının yerine koyabilme ve umut besleme. (Goleman, 2007:62). Çevirmen için bu özellikler olmazsa olmaz koşullardır. Bilindiği üzere çeviri mesleği yasal olarak hala korunma altına alınmış bir meslek değildir. İşin icra boyutunda çeviri ile yakından uzaktan ilgisi olmayan kişilerin çeviri hakkında yorum yapmaları ve bu mesleği “küçümsemeleri” de işin farklı bir boyutu.

Duygusal yaşam, matematik ve okuma gibi daha çok ya da az beceriyle yapılabilen ve kendine özgü yetenek gerektiren bir alandır. Duygusal yetenek, bir meta yetenektir; yani hem ham zekâ dâhil, var olan diğer yeteneklerimizi ne kadar iyi kullanabileceğimizin becerisidir. Duygusal yetenek sahibi- kendi duygularını tanıyan ve idare edebilen, başkalarının duygularını okuyup onlarla etkili bir şekilde başa çıkabilen-

kişiler, hayatın her alanında - gerek romantik yakın ilişkilerde, gerekse kurum içi politik ilişkilerde başarıyı belirleyen sözsüz kuralları kavrama becerisinde- avantajlıdırlar. İyi gelişmiş duygusal becerilere sahip kişiler yaşamlarını daha doyumlu ve etkili bir şekilde sürdürerek, kendi verimliliklerini besleyecek zihinsel alışkanlıkları edinebilir; duygusal hayatını bir şekilde kontrol altına alamayan kişiler ise, kendi içlerinde, işe odaklanıp açıkça düşüncelerini sağlayacak yetenekleri baltalayan savaşlar verir (Goleman, 2007: 65).

Salovey meslektaşısı Gardner ile birlikte, duygusal zekânın ayrıntılı bir tanımını sunarak, bu yetenekleri beş ana başlık altında toplamıştır:

1. Özbilinç. Kendini tanıma- bir duyguyu oluşurken fark edebilme- duygusal zekanın temelidir. Duyguların her an farkında olma yeteneği psikolojik sezgi ve kendini anlamak bakımından şarttır. Gerçek duygularımızı fark edememek bizi onların insafına bırakır. Duygularını tanıyan kişiler, hayatlarını daha iyi idare ederler; kiminle evleneceğinden hangi işe gireceğine kadar kişisel karar gerektiren konularda ne düşündüklerinden çok daha emindirler.

Çevirmen de özbilinç sayesinde kendi yetenek, beceri ve isteklerine uygun bir çeviri alanı belirler. Farklı kültür ve sosyal ortamlardan gelen kişiler, farklı sosyal değer ve normlar içinde büyüdüklerinden, aynı çevre içinde farklı engeller görürler. (Cüceloğlu,2005: 307)

Kendini ve çevresini tanıyan kişi, arzu ve isteklerini gerçekçi bir anlamda değerlendirebilir, ortama ve kendisine uygun olmayan veya gücünün yetmeyeceği durumlara kendini sokmaz. Böylece, engellenme henüz ortaya çıkmadan önlenmiş olur (Cüceloğlu, 2005:308).

Engellenmenin iki tür kaynağı olduğunu, bunlardan birinin çevre, diğerinin de birey olduğunu yukarıda belirttik. Bireyden kaynaklanan en belli başlı engellenme nedeni, kişinin kendine güveni olmaması ve istediğini açık seçik söyleyememesidir. Ne istediğini söyleyemeyen kişi, istediğini elde edemez ve sonuçta hırçın, kırgın, mutsuz bir kişi olma yolunda adım adım ilerler (Cüceloğlu, 2005:308).

2. Duyguları idare edebilmek. Duyguları uygun biçimde idare yeteneği, özbilinç temeli üstünde gelişir. Kendini yatıştırma, yoğun kaygılardan, karamsarlıktan, alınganlıklardan kurtulma yeteneğini ve bu temel duygusal beceride başarısız olmanın sonuçlarını ele

alıyor. Bu yeteneği zayıf olan kişiler sürekli huzursuzlukla mücadele ederken, kuvvetli olanlar ise hayatın tatsız sürprizleri ve terslikleriyle karşılaştıktan sonra kendilerini daha kolay toparlayabilmektedir.

3. Kendini harekete geçirmek. Duyguları bir amaç doğrultusunda toparlayabilmek, dikkat edebilme, kendini harekete geçirebilme, kendine hâkim olabilme ve yaratıcılık için gereklidir. Tıkanıp kalmamak (akış haline girebilmek) her tür yüksek performansı mümkün kılar. Bu beceriye sahip kişiler, yaptıkları her işte daha üretken ve etkili olabilmektedir.

4. Başkalarının duygularını anlamak. Duygusal özbilinç temeli üzerinde gelişen diğer bir yetenek olan empati, insanlarla ilişkide temel beceridir. Empatik kişiler başkalarının neye ihtiyacı olduğunu, ne istediğini gösteren belli belli belirsiz sosyal sinyallere karşı daha duyarlıdır. Bu da onları insan bakımıyla ilgili mesleklerde, öğretmenlik, satıcılık ve idarecilikte başarılı kılar.

5. İlişkileri yürütebilmek. İlişki sanatı, büyük ölçüde, başkalarının duygularını idare etme becerisidir. Sosyal yeterlilik ve yetersizliği, ayrıca hangi özgül becerilerin söz konusu olduğunu incelemektedir. Bu beceriler popüler olmanın, liderliğin, kişiler arası etkililiğin altında yatan unsurlardır. Bu becerilerini çok geliştirmiş kişiler, insanlarla sürtüşmesiz bir etkileşim sürdürmeye dayalı her alanda başarılı olur ve parlak bir sosyal yaşam sürdürürler (Goleman, 2007:74).

Duygular konsantrasyonu bastırıldığında, bilişsel bilimcilerin "işleyen bellek" dedikleri, yapılmakta olan iş hakkındaki tüm bilgileri zihinde tutma yeteneği körelmeye başlar. Zihinsel yaşamda işleyen bellek, bir cümle söylemekten, karmaşık bir mantıksal önermeyi anlama çabasına kadar, tüm diğer zihinsel çabaları olanaklı kılan en üst düzey bir icra işlevidir. İşleyen belleği hislerle duyguların bulunduğu yer olan prefrontal korteks yönetir. Prefrontal kortekste buluşan limbik devreler duygusal sıkıntıya esir düştüğünde, neticede işleyen belleğin etkililiği azalır, kişi doğru düzgün düşünemez hale gelir.

Kaygı akli zayıflatır. Sözlü çeviri gibi karmaşık, zeka gerektiren, ağır baskı altında yapılan işlerde duyulan kronik yüksek kaygı, o kişinin eğitimde ya da pratikte başarısız olacağının kesin bir belirleyicisidir. Akış haline girebilmek duygusal zekânın en üst noktasıdır; akış, belki de duyguların tamamen performans ve öğrenimin hizmetine

verilmesidir. Akış sırasında duygular sadece denetim altında ve yönlendirilmekte değildir; aynı zamanda olumlu, enerji yüklü ve yapılmakta olan işle uyumludur.

Akış halindeki kişiler yapmakta oldukları işle tamamen hâkim, tüm tepkileri işin değişen talepleriyle tam bir uyum halindedir. Akış yaşayan kişiler performanslarının doruğunda olsalar da, nasıl olduklarıyla, yani başarı ya da başarısızlık düşünceleriyle ilgilenmezler; onları harekete geçiren şey, salt o faaliyeti yapmaktan aldıkları zevktir.

Akışa girmenin farklı yolları vardır. Bunlardan biri, bilinçli olarak yapılacak işle keskin bir dikkatle odaklanmaktır; akışın temelinde yüksek bir konsantrasyon hali vardır.

İnsanların konsantrasyonu, kendilerinden beklenenler her zamankinden biraz daha fazlaysa doruğa çıkar ve sonuçta her zamankinden daha çok şey verilebilir. Kendisinden çok az şey beklenen insan sıkılır. Örneğin çeviri derslerinde öğrencilere becerilerinden daha alt düzeyde metinler verildiğinde öğrenciler sıkılır. Tam tersi baş edebileceklerinden fazlası istenirse de kaygılanır. Akış halindeki dikkat rahat, ama tamamen yoğunlaşmış bir niteliğe sahiptir. Akış sırasında beyin "sakin" bir durumdadır, sinir devrelerinin uyarılması veya bastırılması o anın gerekleriyle uyumludur. İnsanların çaba harcamadan dikkatlerini verdikleri ve sürdürdükleri etkinlik sırasında beyin, kortikal uyarılmada azalma olması anlamında, "sessizleşir".

İnsanların akış haline girebilmek için, sık sık alıştırma yaparak iyice ustalaştıkları düşünüldüğünde anlamlı gelebilir; ister dağa tırmanmak gibi fiziksel, ister bilgisayar programlamak gibi zihinsel bir şey olsun, bir işin gerektirdiği işlemlerde ustalık kazanıldığında, beyin bu işlemleri daha verimli icra eder. Üstünde iyice çalışılmış olan hareketler, öğrenilmekte olanlardan hala çok zor gelenlerden daha az beyin gücü gerektirir. Aynı şekilde, uzun ve stresli bir günün sonunda olduğu gibi, yorgun veya sınırlıyken beynin verimi düştüğünde, kortikal çaba bulanıklaşır, isabetliliği azalır, birçok gereksiz alan harekete geçirilir; hayli dağınık olarak yaşanan bir sinirsel durum söz konusudur (Goleman, 2007:133).

Bir hüner ya da bir beceri ve ustalaşma, akış deneyimiyle pekişir; yani ister keman çalmak, dans etmek ya da genler üzerinde deney yapmak olsun, herhangi bir işle mükemmelleşme arzusu, o işi yaparken bir parça da olsa akışın içinde olabilmek demektir (Goleman, 2007: 134).

2.3.2. Yaratıcılık

Çeviri süreçlerini etkileyen diğer bir unsur da çevirmenin yaratıcılığıdır. Çeviride yaratıcılığı çevirmenin zihninde sürekli belirli bir dilsel ifadenin erek dilde nasıl daha iyi aktarılacağını tasarlaması, kaynak dilde bulunan bir kelime grubunun erek dilde o anlama gelecek bir ifade bulunmamasına karşılık çevirmen tarafından akıllıca çözümler üretilmesi neticesinde yeni kelimeler bulunması şeklinde tanımlayabiliriz. Yaratıcılık hangi meslek dalında olursa olsun yapılması gereken işe “gönül verilmesi” durumunda gelişir. Çevirmen de çeviri işini sevdiğçe, metinlerle duygusal bağlantı kurdukça ve her iki çalışma dilleri ve kültürleri arasında Presas’ın da belirttiği gibi “köprüler ve bağlantı mekanizmaları” kurdukça, çevirmenin yaratıcılığı gelişir.

Strenberg ve Lubart (1996), altı özellikten oluşan, çok değişkenli bir yaklaşıma dayanan bir yaratıcılık teorisi geliştirmişlerdir. Yaratıcılığın altı özelliği aşağıdaki gibidir:

- Zekâ süreçleri
- Zihinsel tarz
- Bilgi
- Kişilik
- Motivasyon
- Çevresel bağlam

Gerçek yaratıcı performans nadirdir. Nadir olmasının sebebi, insanlarda bu özelliklerden birinin eksik olmasından değil, bu altı özelliğin hepsini bir arada kullanmanın zor olmasından kaynaklanır.

Yaratıcılığın tek bir özellik, beceri ya da yetenek olmadığı, tanımlanmış ve analiz edilmiş birçok faktörün birleşimi olduğu aşikârdır. Ayrıca, insan yaratıcılığını değerlendirme, her özelliğin miktarını belirlemek ve bunları birleştirerek bir yaratıcılık indeksi oluşturmak gibi basit bir şey değildir. Daha ziyade, özellikler arasında etkileşim güçlerini tanımlama ve değerlendirme sorunudur (Solso; Maclin, 2010:560). Zekâ süreçleri, zihinsel tarz, bilgi, kişilik, motivasyon, çevresel bağlam şeklinde yaratıcılıkla ilgili verilen bu altı unsur çevirmen için de geçerlidir. Çevirmen işine dört elle sarılır, mesleğini benimserse, zamanla çeviri işlemleri zihninde oturacaktır. Çevirmen şayet işinden zevk de alıyorsa yaratıcılığı artacaktır. Mesleği konusunda karamsar düşünen, zeka süreçlerini tam kullanamayan ya da beceri ve yeteneklerinin farkında olmayan

çeviri eğitimi alan kişilerde yaratıcılık unsuru devreye girmeyecektir. Çeviri edincinin kazanılmasında da geçerli olduğu gibi tek bir becerinin ya da becerilerin çevirmende var olması yeterli değildir. Tüm bu becerilerin birbirleriyle etkileşim halinde olması ve çevirmen tarafından tüm becerilerin bir araya getirilerek kullanılması çok büyük bir önem taşımaktadır. Bu noktada önem arz eden diğer bir unsur da yaratıcılığın nasıl geliştirilebileceğidir.

Hayes (1978) yaratıcılığın aşağıdaki yöntemlerle arttırılabileceğini ileri sürmüştür:

- Bir bilgi temeli geliştirme. Matematikte, sanatta, edebiyatta, bilimde zengin bir temel, yaratıcı kişiye onun yaratıcı doğal yeteneklerini çalıştırmak için büyük bir bilgi deposu verir gibi görünür. Önceden sözü edilen yaratıcı insanlardan her biri, bilgi toplamak ve temel becerilerini mükemmelleştirmek için yıllarını harcamışlardır. Anne Roe (1946, 1953), yaratıcı sanatçılar ve bilim adamlarıyla yaptığı bir çalışmada, bu çalıştığı gruplar arasında sadece bir ortak özellik bulmuştur. Bu özellik de, bu kişilerin olağanüstü çalışmaya istekli olmalarıdır. Nasıl ki Newton kafasına düşen elmadan esinlenerek genel bir yer çekimi kuvveti teorisi geliştirdiyse çevirmen de kaynak metinde yer alan kelime grubu, deyim vb. aklına gelmeyen ifadeleri hiç ummadığı bir anda bulabilir. Çevirmen kendi alanıyla ilgili bir bilgi temeli geliştirir. Geliştirdiği bu bilgi temeli üzerine mesleğiyle ilgili beceriler edinir.
- Yaratıcılık için doğru atmosferi yaratma. Birkaç yıl öncesinde beyin fırtınası tekniği moda olmuştu. Beyin fırtınasının özü, gruptaki insanların birbirlerini eleştirmeden olabildiğince çok fikir oluşturmaktır. Bu yolla hem bir problemi çözmek için çok sayıda fikir ve çözüm üretilir hem de bu teknik, yaratıcı bir fikrin gelişimini kolaylaştırmak için kişisel bir temel olarak kullanılabilir. Sık sık, kendi kendimizi kısıtlamamız ya da diğerleri tarafından engellenmemiz nedeniyle garip çözümler üretmemiz engellenebilir. Özellikle bu unsur sözlü çevirmen için geçerlidir. Sözlü çeviri sırasında ortamın verdiği havadan olumsuz etkilendiği takdirde kaygı durumu artabilir. Tercüman görevin gerekliliklerini yerine getiremeyeceği duygusuna kapılabilir. Bu tür durumlarda çevirmenin zihinsel becerilerinde bir yavaşlama olur ve bu durum da çevirmenin yaratıcılığını olumsuz etkiler.
- Benzerlikleri araştırma. Pek çok araştırma, insanların yeni bir problemle karşılaştıklarında, eskiden çözmüş oldukları bir probleme benzer olduğunu fark etmediklerini göstermiştir. Bir probleme yaratıcı bir çözüm formüle etmek için,

karşılaştırma yapabileceğiniz benzer problemler üzerinde düşünmek önemlidir (Solso; Maclin, 2010:564). Çevirmen için meslek hayatı boyunca edindiği tecrübeler çok büyük bir önem taşımaktadır. Tecrübelerine dayanarak karşılaştığı çeviri sorunlarına yaratıcı çözümler üretebilir.

Gerçek yaratıcı performans nadirdir. Nadir olmasının sebebi, insanlarda bu özelliklerden birinin eksik olmasından değil, bu altı özelliğin hepsini bir arada kullanmanın zor olmasından kaynaklanır. Yaratıcılığın tek bir özellik, beceri ya da yetenek olmadığı, tanımlanmış ve analiz edilmiş birçok faktörün birleşimi olduğu aşikârdır. Ayrıca, insan yaratıcılığını değerlendirme, her özelliğin miktarını belirlemek ve bunları birleştirerek bir yaratıcılık indeksi oluşturmak gibi basit bir şey değildir. Daha ziyade, özellikler arasında etkileşim güçlerini tanımlama ve değerlendirme sorunudur (Solso; Maclin, 2010:560).

Kısaca özetleyecek olursak diğer meslekler de olduğu gibi çevirmenin kendini işine vermesi, şevkle ve büyük bir motivasyonla çeviri görevine sarılması durumunda çevirmenin zihni her daim çeviri göreviyle ilgili ipuçlarını arayacaktır. Çevirmen yaptığı araştırmalar, üstlendiği çeviri görevleri sayesinde hiçbir zaman yerinde saymayacak, tam aksine sürekli bir gelişim içinde olacaktır. Öğrendiği, okuduğu, duyduğu her bir kelime, cümle grubu ya da bilgi çevirmeni bir üst noktaya götürecektir. Dolayısıyla da zamanla kazanılan tecrübelerle çevirmenin metinleri anlama süreci hızlanacaktır. Beyinde bilgiler sinir hücreleri sayesinde depolanır. Bilginin tekrar edilmesi, yeni öğrenilen bilginin diğer bilgilerle birleştirilmesi durumunda bu sinir hücreleri arasında daha sıkı bir bağ oluşur. Örneğin hemen hemen herkes yabancı dilin “nankör” olduğundan ve tekrar edilmediği takdirde unutulduğundan bahseder. Aslında unutulmasının sebebi beyinde bulunan bağlantıların çözülmeye başlamasından kaynaklanmasıdır. Bir bilgi ne kadar tekrar edilir, hakkında detaylı araştırma yapılırsa hafızada depolanma ve istenildiğinde geri getirme o kadar kolaylaşır. Çeviri de dil, kültür, alan bilgisi, konu bilgisi, dünya bilgisi vb. becerilerin edinilmesi ile ilgili olduğundan çevirmen tarafından bu bilgilerin başarılı bir şekilde hafızaya depolanması çok önemlidir. Artan tecrübeyle birlikte çevirmenin zihninde örüntüler oluşmaya başlar, örüntülerin oluşmasıyla birlikte de çevirmenin yeni kelimeler bulması daha da kolaylaşacaktır.

Çevirmenler zamanla belirli alanlarda uzman konumuna ulaşmaktadırlar. Uzmanlarla ilgili çok sayıda çalışmayı inceledikten sonra, Glaser ve Chi (1988) uzmanlara dair bazı özellikler belirlemiştir. Bu özellikler şunlardır:

1. Uzmanlar öncelikle kendi alanlarında üstündürler.
2. Uzmanlar kendi alanlarında geniş anlamli örüntüleri algılar. Satranç ustaları ve mimarlar uzmanlık alanlarıyla ilgili olarak uzman olmayanlara göre daha anlamli örüntüler 'görebilme' özelliğine sahiptirler.
3. Uzmanlar hızlıdır.
4. Uzmanlar kısa süreli ve uzun süreli bellekten etkili biçimde yararlanıyor gibi görünür.
5. Uzmanlar kendi alanlarındaki bir problemi acemilere göre daha derin bir seviyede görür ve temsil ederler. Uzmanlardan problemleri sınıflandırmaları ve analiz etmeleri istendiğinde, yüzeysel konulardan ziyade, derin meseleleri ele alma eğilimindedirler.
6. Uzmanlar vakitlerinin büyük bölümünü bir problemi nitelik açısından analiz etmeye harcarlar. Uzmanlar, problemin çözümüne geçmeden önce, probleme çeşitli açılardan bakma eğilimindedirler.
7. Uzmanların iç-görü becerileri gelişmiştir. Bu kişiler yaptıkları hataların farkındadırlar ve bu hataları yaptıklarının farkına varıp düzeltebilme yetenekleri var gibi görünür (Solso; Maclin, 2010:301).

Uzmanlardaki iki nitelik (acemilerin aksine) literatürde tekrar kendini gösterir. Uzman, belli bir alana özgü, düzenlenmiş bir bilgiye sahiptir ve bunları etkili ve akıllıca kullanmasını bilir. Örneğin bir satranç ustasının belleğinde pek çok örüntüye, iyi bir oyuncu da pek çok örüntüye ve yeni başlayan birinin sadece birkaç örüntüye sahip olduğu tahmin ediliyor. Buna karşılık, belirli bir konuya ait bilgilerin pasif şekilde depolanması yalnız başına uzmanlığı oluşturmaz. Bu bilgileri organize etmek de çok önemlidir. Çevirmen her yaptığı çeviri görevinde yeni şeyler öğrenir demiştik. Zamanla çeviri uygulamaları yaptıkça çevirmenin beyninde çalışma dilleri arasında bağlantılar kurulmaya başlanır. Bu bağlantılar beyinde örüntüler şeklinde yer alır. Çevirmen öğrendiği her yeni bilgiyi eski bilgilerle kıyaslayarak belleğine depolar. Belleğinde depoladığı bilgiler arasında ne kadar sıkı bir bağ olursa bu bilgilerin istenildiğinde geri getirilmesi o kadar kolay olur. Özellikle de yeni öğrenilen uzmanlık alanıyla ilgili bilgilerin istenildiğinde geri çağrılabilmesi için anlaşılır hale getirilmesi gerekmektedir. Bu noktada anlama unsuru devreye girer. Çevirmen tarafından anlaşılan bilgiler

hafızada daha kolay kalır ve hatırlanması da bir o kadar kolay olur. Çeviride de çevirmen anladıklarını etkili bir biçimde erek dile aktarabilir. Bir metni anlaşılır kılmak için önce metnin kendisinin anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle aşağıdaki bölümde anlamayı etkileyen faktörlere değinilecektir.

2.3.3. Anlama ve Anlamayı Etkileyen Faktörler

Çevirmenin metni anlamasında pek çok unsur devreye girer. Bağlam, çevirmenin arka plan bilgisi, konu bilgisi, kültür, çevirmenin zihninde var olan dilsel şemalar, kaynak ve erek diller arasındaki dilsel göstergelerin taşıdıkları farklı anlamlar gibi unsurlar çevirmenin metni anlama sürecini etkiler. Anlama salt metinlerde yer alan dilsel göstergelerin okunması, bilinmeyen kelimelerin ya da terimlerin araştırılması sonucunda gerçekleşmez. Çevirmen işin içine tecrübesini, daha önceki bilgilerini, konuyla ilgili yaptığı araştırmaları da katarak metni daha iyi anlar. Bizler duyularımızla dışarıdan gelen bilgiyi alımlarız, bilgi alındıktan sonra beyinde işlenir ve daha sonrasında da algı ve anlama süreçleri gerçekleşir. Ancak biz algıladıklarımıza anlam verebiliriz. Bir şey, farklı kimseler tarafından farklı şekilde algılanabilir. Dil dışı dünyadaki gerçeklik tümüyle algılanamaz, dili kullanan her birey bu gerçekliği kendi ilgisine, dikkatine ve hatta amacına göre parçalarına ayırarak algılar. Burada zamanın da önemli bir yeri vardır. Kimi, gerçekliği oluşturan öğeleri çok kısa bir zaman kesiti içinde, kimi de zaman içinde algılar ve bütünleştirir (Kıran, 2003:39). Anlamımızı etkileyen unsurlardan biri de zemin ve algılardır. Neticede çevirmen de bir bireydir ve kaynak metinden anladıklarından yola çıkarak erek dilde yeni bir metin oluşturur. Çevirmen için önemli olan olaylara, davranışlara, hayata baktığı zeminin farkında olması, kendini dışarıdan gözlemleyebilme yeteneğini geliştirmiş olması gerekmektedir. Aşağıda çevirmenin algılama ve anlamasına etki eden unsurlar ele alınacaktır.

2.3.3.1. Zemin ve Algı

Bireyler dış dünyaya kendi dünyalarından, kendi deneyimleri aracılığıyla, kısacası kendi açılarından bakarlar. Dolayısıyla bireyin kullandığı zemin, onun algılamasını belirlemektedir. Zemin değişince, algılama da değişmektedir; algılama zeminin bir sonucudur (Cüceloğlu, 2003:30). Dışarıdaki olay ile algılanan şey farklı olabilir. Algılanan şeye, 'fenomen' denir. İnsanlar, sadece algıladıkları kadarını bilebilir; yani ancak fenomen dünyasının farkındayızdır.

Algılama niçin önemlidir? Çünkü insanoğlu ancak algıladığı olaylara anlam verebilir, yani fenomenlerin anlamı vardır, olayların değil. Algılama alanı belirleyen etmenlerden biri de daha önce belirtildiği gibi zemindir. Kişiler genelde zeminin farkında olmazlar; yani aslında algılanan şeyin farkındadırlar ancak neden öyle algıladıkları ya da algıladıkları şeyi belirleyen etkenin farkında değildirler. Hal böyle olunca çevirmen de sürekli o zeminler bazında algılamasını gerçekleştirecek ve zeminlerin ötesine geçemeyecektir. Çevirmenin sahip olduğu bu zeminler aslında içinde büyütülen toplum, aile, arkadaşlar, okul çevresi, şehir, toplum yani Türk kültüründen gelmektedir. Çevirmenin içinde yoğrulduğu kültürün zemininden dünyaya bakması doğaldır, ancak çeviri için önemli olan nokta çevirmenin bu zeminin farkında olması ve bilinçli hareket etmesidir.

2.3.3.2. Duyu

Anlama ve algılama açısından önem teşkil eden diğer bir unsur da duyu kavramıdır. Duyu, alıcı hücrelerin dış çevredeki fiziksel enerjileri yakalayarak sinirsel enerjiye çevirmesiyle oluşur. Bu sinirsel enerji beyinde işlenir ve işlemin sonucunda bir algısal ürün ortaya çıkar. Bu işleme algılama ve ortaya çıkan ürüne de algı adı verilir. Algı, duyudan farklıdır. Algılama anında beyin, bireyin içinde bulunduğu durumdan beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları, toplumsal ve kültürel etkenleri hesaba katar. Alıcı organlar, nesne ve olayların özelliklerine göre farklı duysal veriler üretirler. Nesne ve olayların özelliklerinden, kırmızılık, ağırlık, sıcaklık, yumuşaklık, hızlılık gibi tanımlayıcı belirtileri kastediyoruz. Bu özellikler, duysal düzeyde nörofizyolojik enerjiye dönüşürler ve bu aşamadan sonra algı süreci başlar. Algılamada bizim daha önceki yaşantı ve deneyimlerimizin etkisi büyüktür (Cüceloğlu, 2005:98).

Duyu organlarının beyine ilettikleri duyular basittir, algılamada ise geçmiş öğrenme ve deneyimlerimiz işin içine girer ve bu durum da beraberinde son derece karmaşık bir süreci getirir. Metinleri anlama tüm bu süreçlerin birlikte işlemesiyle gerçekleşir.

Metinler derin yapı ve yüzey yapı unsurlarını içerirler. Chomsky gramer analizlerinde yalnızca yapıyı değil, bireyin ne demek istediğini, başka bir deyişle konuşanın niyetini de hesaba katmak gerektiğini söylemiştir. Dilin derin yapısı (deep structure) konuşanın söylemek istediği anlamı, onun niyetini bulundurur. Dinleyen kişinin duyduğu kelimeler dizisi dilin yüzeysel yapısını (surface structure) oluşturur. Bir yüzeysel yapı birden fazla

derin yapıyı temsil edebilir. Değişik yüzeysel yapılar aynı anlamı ifade ediyorsa, değişik cümlelerin aynı derin yapıdan kaynaklandığı söylenir. Derin yapı birey konuşurken söylemek istediklerini temel niyete aşama aşama dönüştürüm kuralları uygular ve sonuçta yüzeysel yapıya ulaşır.

Çevirmenin bilgisi ne kadar fazla olursa metinleri kavraması, metinlerde yer alan derin yapı ve yüzeysel yapıyı çözmesi de o kadar iyi olur. Bu genelleme hem genel bilgisi olan ve genel materyal okuyan çevirmenler için, hem de uzmanlık bilgisi olan ve teknik materyal okuyan çevirmenler için geçerlidir. Bu genellemeyi açıklamanın bir yolu, bilgiyi işlenmemiş bilginin organize olmuş bir koleksiyonu olarak düşünmektir. Okuyarak kazanılan bu yeni işlenmemiş bilgi, bilişsel yapıların ve bu bilginin hazır bulunması durumunda özümsebilir. Tersini düşünülürse ise, yetersiz bilgi kavramayı sınırlar çünkü okuyucunun sadece alınan işlenmemiş bilgiyi kodlaması yetmez, materyal hakkındaki bilgi yapısını geliştirmesi de gerekir. Bu çerçevede düşünülürse kavrama, yeni gerçeklerin sadece orijinal şekliyle yani hiçbir işlemle geçmeden özümsemesinden ziyade, dünyanın nasıl düşünüldüğüne dair hipotezlerin doğrulanması olarak algılanır. Her zaman olmasa da çoğu kavrama yukarıdan aşağıya bir süreçtir. Uzmanlık bilgisi olan insanlar, hukuk, tıp, mühendislik gibi kendi alanlarındaki teknik bilgiyi uzman olmayanlardan daha iyi anlarlar. Anlamaya etki eden unsurlardan biri de kültürdür. Aşağıda çeviride kültür unsuru ele alınacaktır.

2.3.3.3. Kültür

Kültürün şimdiye değin sayısız tanımları yapılmış, birçok kişi tarafından üzerinde durulmuştur. Kültür kısaca bir toplumun yaşamını, işleyişini, dünyaya bakışını ilgilendiren her şeydir. Kültür soyuttur, ortalarda yok gibidir, ancak bireyin yetişme tarzından yeme alışkanlıklarına, evlerin inşa edilmiş biçiminden, evlenme, doğum ve ölüm gibi insanları derinden etkileyen olayların nasıl karşılanacağına değin her şeyi ilgilendirir. Bireyler de yaşadıkları kültürün içinde doğdukları ve o kültürde yoğruldukları için dolayısıyla da insan içinde yetiştiği kültüre göre farkında olmadan şekillenir. Kişinin davranışının biçimlendirilmesinde bireyin içinde büyüyüp yaşadığı toplumun gelenek ve görenekleri, kültürü önemli bir rol oynar. Kültür belirli türden davranışları istenen, uygun, beğenilen davranışlar olarak pekiştirir, bazı tür davranışları ise hoş görmez ve bireyler bu davranışları sergilemekten uzak dururlar. Kültür belli bir düzen getirir. Örneğin, Türk toplumunda büyüklere karşı saygı değerlerimizden biri

olarak kabul edilir. Aksi davranışta bulunan herhangi bir kişi toplum tarafından cezalandırılır. Türk kültürü ile yetişmiş biri örneğin Almanya'ya gittiğinde oradaki gençlerin yaşlılara karşı olan davranışını kendi kültürünün bakış açısıyla değerlendirip oradaki gençleri “saygısız” olarak adlandırabilir. Bu davranış kendi kültürünün zemininden başka bir kültüre bakmak anlamına gelir. Çevirmen her iki çalışma dilinin kültürünü içselleştirmiş kişidir ve dolayısıyla da kendi kültürünün zemininden gelen algıların farkında olması ve davranışlarını ona göre sergilemesi gerekmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi kültür biz farkına bile varmadan bizim algılamalarımızı etkiler; eğer çevirmen kültürden gelen zeminlerin farkında olmazsa çeviri işini işlevsel olarak başarıyla tamamlayamayacaktır. Hele de ülkemizde yurtdışına çıkma imkânlarının asgari düzeyde olması çeviri eğitimi alan kişiler açısından dezavantaj oluşturmaktadır. Çalışma dilinin kültürünü öğrenme aşaması zorlu geçmektedir. Kişinin kendi algılama zeminini kavrayabilmesi için daha üst düzey bir zemine çıkması gerekir. Ancak bu şekilde altta kalınan zeminin farkına varılır ve algılama daha işlevsel hale gelir. Çeviri eğitiminin görevlerinden biri de çeviri eğitimi alan öğrencilere algıladıkları zeminin farkında olmalarını sağlamak, düşündükleri, duydukları, okudukları şeyleri salt doğru olarak kabul etmemeleri konusunda ve eleştirel düşünce yollarını öğrenmeleri hususunda onları bilinçlendirmektir. Ancak burada çeviri eğitimcilerine zorlu bir görev düşmektedir. Çeviri eğitimcisi ve çeviri öğrencileri arasında zemin farkı varsa, birbirlerini anlamaları zorlaşacaktır. Çünkü zeminleri benzemeyen kişiler birbirlerini tam olarak anlama olanağına sahip değildir. Zemin ve algı dışarıdan gözlenemez, kişinin sinir sisteminde yer alır ve ancak onun tarafından doğrudan farkına varılabilir; yani algılama bireyin mahremiyetinde yer alır. Bu nedenle insanın algılamasının değişmesi, ancak bireyin kendisinin zeminini değiştirmesiyle mümkündür (Cüceloğlu, 2003: 35). Zemin ve algı kişiye ait olduğu için dışarıdan gözlenemez ancak örneğin çeviri eğitimi alan öğrencinin sergiledikleri davranışlara göre çeviri eğitimcileri tarafından gözlemlenebilir. Çeviri eğitimcisi öğrencilerle iletişime geçerek öğrencilerin algılarını ve bu algılara neden olan zeminlerin değişmesini sağlayabilir. Salt Türk kültürü ile yetişmiş ve bu kültürün içinde yoğrulmuş öğrenciler bu sayede çeviri edincinin önemli unsurlarından biri olan kültür edincini daha işlevsel başarabilirler. Farklı kültürlerden gelen kişilerin birbiriyle anlaşabilmeleri için yapılacak çevirinin işlevsel bir şekilde oluşması için, iki tarafın da aynı ortak bir zemin de buluşmaları ve birbirlerinin gereksinimleri, koşullarını bilmeleri gerekir. Çevirmen bu durumda iki

taraf arasında iletişimi sağlayan uzman bir kişi olarak her iki çalışma dilinin kültürüne hâkim olmak durumundadır.

Eruz'a göre işlevsel bir eviri için önkoşul kuşkusuz iki farklı kültürü tanımdan geçmektedir. Çevirmen bu süreçte gerektiğinde bütün araştırma yöntemlerinden yararlanmayı bilmelidir. Çeviri edincinin bir parçası olan bu tür bir tutum, farklı kültürleri kuşatan ögelere bilişsel bir yaklaşımla olanaklı kılınabilir. İki farklı kültürü tanıyan bir çevirmenin buna paralel olarak iki dili işlevsel kullanabilmesi de gelişir (Eruz, 2008:48).

Kültür ile dil edinci birbirinden ayrılamaz iki unsurdur. Karşılıklı olarak birbirlerini sürekli etkilerler. evirmenin dil edincinin gelişmesi demek kültür edincinin de geliştiği anlamına gelir. Aynı şekilde kültür edincinin gelişmesi de çevirmenin dil edincini olumlu yönde etkiler. Dil ve kültür edinci çevirinin olmazsa olmaz unsurlarındandır. Eruz eviri süreci koşullarında dil edincini oluşturan unsurları aşağdaki gibi sıralamıştır:

Çeviri süreci - nkoşul: Dili bilmek ve tanımak

- Kaynak ve erek dilde dil duyarlığı
- Kaynak ve erek dilde nanslandırarak düzeyde dil bilgisi
- Kaynak ve erek dilin dilbilgisi kurallarına hâkimiyet
- Kaynak ve erek dili esnek ve devingen kullanabilme becerisi

Uzmanlık Bilgisi

- Genel olarak ve eviri amaçlı metin özümleme tekniklerine hâkimiyet
- Metin türüne özgü akımları, yazarın, zaman kullanımının işlevini, biemin işlevini ve yazınsal metinlerde kullanılan öteki biçimsel özelliklerin tanınması (Eruz, 2008:160).

Yukarıda sayılan eviri edinci unsurları her bir eviri kuramına göre farklılık göstermektedir. Değişlik göstermesi de doğaldır. eviriye olan bakış açısı değiştikçe eviri edinci unsurları da değişikliğe uğramaktadır. Bunu karanlık bir mağarada duran filin nasıl olduğunu bilmeyen insanlar tarafından tanımlanmasına benzetebiliriz. Mağara karanlık olduğu ve hayatlarında daha öncesinde hiç fil görmemiş oldukları için insanlar fili farklı tanımlamışlardır. Kimisi hortumundan tutarak fili hortumdan zannetmiş; kimileri de fili tanımlamak için farklı adlar kullanmışlardır. Ancak hiçbirinin söylediği

yanlış değildir. Herkes kendi durumuna, algılarına göre bir tanımlama yapmıştır. Çeviri için de bu geçerlidir. Aşağıda çeviri kuramları ışığında çeviri edinci ele alınmıştır. Kuramlardan da görüleceği üzere çeviri edincini oluşturan unsurlar her bir çeviri kuramına göre farklılıklar ve benzerlikler taşımaktadır.

2.4. Genel Çeviribilim Kuramları Işığında Çeviri Edinci

Bu bölümde amacımız çeviribilim alanında ortaya atılan çeviri kuramlarını ne detaylı olarak ele almak ne de kuramların değerlendirmesini yapmaktır. Asıl amaç çeviri kuramlarından yola çıkarak çeviri edincini incelemek, aslında çeviri yaklaşımları değiştiğinde çeviri edincini oluşturan alt edinçlerin de değiştiğini göstermektir. Dolayısıyla çalışmamızda tüm kuramları ele almaktan ziyade modern çeviribilim kuramlarına daha ağırlık verilmiştir.

Çevirinin nasıl yapılması gerektiği üzerine yapılan söylemler eski dönemlere kadar gitmektedir. Roma uygarlığı döneminde çevirmenin varlığı kabul edilmiş. Romalılar bilgiyi Yunanlılardan aldıklarını, bir şeyin hem özgün hem de çevirisinin olabileceğini kabul etmişlerdi. Bu dönemde Yunan felsefe ve hitabet sanatı öğrenilmeye ve çeviriler Romalıların kendileri tarafından yapılmaya başlandı. Çevirilerin eğitim, bilgi edinme ve savaşlar sırasında karşılaşılan uygarlıklar ile ticari ilişkileri yürütme amacıyla araç olarak kullanılması, beraberinde çeviri felsefesi ve kuramının doğmasını sağlamıştır. Çeviri sürecine giren çevirmen, yazar ve düşünürler çeviri sorunlarını düşünmeye başladılar. Örneğin Cicero yaptığı çevirilerden yola çıkarak "ut interpres" (çevirmen gibi) yani dilsel ve anlamsal bakımdan aslına sadık çevirmek (sözcüğü sözcüğüne); "ut orator" ise kaynak metnin anlamına sadık kalmakla birlikte, sözcüklerin erek kitle üzerindeki etkisini sağlayarak serbest çevirmek olan iki çeviri stratejisi geliştirmiştir. Horatius ise Cicero'nun yöntemlerinden farklı olarak "fidus interpres" (sadık çevirmen) yaklaşımını öne sürmüştür. Sözcüğü sözcüğüne çeviri, kaynak metindeki sözcüklerin erek metne sözcüklerin diziliş sıralarının değiştirilmeden aktarıldığı çeviri türüdür. Bu yöntemde göre kaynak metin, kaynak dildeki sözcük sırası erek metinde korunarak çevrilir. Çevirmenin kaynak metnin biçimsel özelliklerine bağlı kalarak ve genellikle erek dilin dilbilgisine uygun olarak çeviri metni ürettiği bir çeviri stratejisidir. Sadık çeviri kavramı da erek metnin kaynak metni tam olarak yansıttığının düşünüldüğü durumlar için kullanılan genel bir terim olarak adlandırabilir. Geleneksel olarak, kaynak

metnin anlamına ya da ruhuna sözcüğü sözcüğüne bağlı kalarak çevirme olarak anlaşılır. Bu nedenle özellikle kutsal metinlerin çevirilerinde kullanılmıştır.

Hüseyin Ersoy kaleme aldığı Kavram, Kuram ve Süreç Açısından Tercüme Etkinliği kitabında yazılı ve sözlü çeviri için üst kavram olarak “Translatoloji” terimini önermektedir. Translatolojide oluşan yaklaşımları Salevsky, genel olarak metin odaklı ve süreç odaklı olarak ikiye ayırmaktadır. Metin odaklı yaklaşımlar ve süreç odaklı yaklaşımlar da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Salevsky, metin odaklı yaklaşımları kaynak metin odaklı yaklaşımlar ve erek metin odaklı yaklaşımlar olarak ikiye ayırmaktadır. Kaynak metin yaklaşımı temsilcilerinden bazıları Katherina Reiss, Werner Koller, Wills ve Neubert’tir. Nida, Reiss&Vermeer ve Toury ise erek metin odaklı yaklaşım temsilcilerindedir. Salevsky, süreç odaklı yaklaşımları da iletişim odaklı ve eylem odaklı yaklaşımlar olarak sınıflandırmaktadır. Kade, Reiss ve Nord iletişim odaklı yaklaşımların temsilcilerinden bazılarıdır. Vermeer ve Holz Manttari ise eylem odaklı yaklaşımın temsilcilerindedir (Ersoy, 2012:61).

Kaynak metni odak noktası yapan yaklaşımlarda önemli olan kaynak metnin içerik, yapısal vb. özelliklerinin erek metinde de olduğu gibi verilmesidir. Bu yaklaşımlara göre dilsel ve yapısal eşdeğerlilik bir çeviri eyleminin yerine getirmesi gereken işlemlerdendir. Kaynak metinden yola çıkılarak erek metin üretilir. Kaynak metnin içerdiği bilgiler, metin olarak özelliği, sözcük ve cümle yapıları olduğu gibi erek metne aktarılması gerekir. Kaynak metin odaklı yaklaşımların önemli temsilcilerinden biri de Koller’dir. Koller, çevirinin önemli bir koşulu olarak, kaynak metnin çeviri süreci koşullarından (erek alıcılar, iletişimsel arka plan) bağımsız olarak incelenmesi gerektiğini ve bu haliyle erek dilde oluşturulması gerektiğini belirtmektedir (Ersoy, 2012:64). Aynı şekilde Wills’e göre de çevirmen kaynak metinden yola çıkarak hareket etmelidir. Çeviri faaliyetini yönlendiren aslında kaynak metindir.

Erek metin odaklı yaklaşımlarda ise dilsel ve yapısal eşdeğerliliğin yerini metnin içeriği almıştır. Erek metin odaklı yaklaşımın temsilcilerinden olan Nida yapılan çevirilerde dinamik eşdeğerliliğin daha önemli olduğunu savunur. Çeviri sürecinde gerçekleştirilecek eylemlerin erek kitle göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi gerektiğini savunur. Nida kaynak ve erek metin arasında yapısal eşdeğerliliğin değil, bağlamsal, anlamsal eşdeğerliliğin önemli olduğunu, erek metinde bağlamsal ve anlamsal eşdeğerliliğin sağlanması gerektiğini belirtmektedir (Ersoy, 2012:110).

Erek metin odaklı yaklaşımın önemli temsilcilerinden biri de Toury' dir. Toury çeviriyle ilgili tartışmaları eşdeğerlilik düzeyiyle sınırlamamış, çeviri metnin erek kültür içinde kendi başına var olduğunu ortaya koymuştur. Toury'e göre çeviribilimsel çalışmalar erek dizgeden yola çıkarak yapılmalıdır. Çeviribilim de Çeviri Kuramı, Betimleyici Çalışmalar ve Uygulamalı Çeviribilim alanlarının birbiriyle etkileşimi içinde incelenmelidir. Toury'e göre kaynak metin sadece kaynak kültür için üretilen bir metin olup erek metin de erek kültürde üretilen daha farklı ve yeni bir metindir. Toury bu bağlamda çeviri sürecine ve çeviri etkinliğine nesnel, bütüncül ve dizgesel bir yaklaşım getirir.

Betimleyici alanda betimlenecek olgular çevirilerdir. Erek kültür sisteminin normları da çeviri sürecinde çevirmenin kararlarını etkiler. Toury, çeviri ürününün, kaynak metnin erek kültürdeki karşılığı olduğunu belirtir ve dolayısıyla da bu ürünün erek kültüre hitap etmesi ve bu kültür tarafından kabul edilmesi önemlidir. Toury'e göre çeviri ürünleri, sürekli olarak değişken sosyokültürel etkenlerin etkisi altındadır. Bu nedenle çeviri ürünler erek kültür sistemi içinde incelenmelidir (Ersoy, 2012:73). Bu kuramda vurgu erek dizge ve çeviri üzerindedir. Kaynak metin sorun olarak ele alınır ve erek metin ise çözümün kendisini oluşturur. İlk defa çeviride kültür faktörünü dile getiren bu kuram ürün odaklı olmakla birlikte süreci reddetmez; erek odaklıdır, ancak kaynak metne de yer verir.

2.4.1. Skopos Kuramı

Çeviriye eylem odaklı yaklaşan kuramlardan ilki Vermeer'in ortaya attığı 'Skopos Kuramı'dır. Skopos Grekçe kökenli bir sözcüktür; amaç, erek anlamına gelir. Çevirmenin niyeti, çeviri metnin amacı ve çevirinin işlevi konuları kuramda önemli bir yer tutar. Eylemlerin belli bir amacı vardır, hedefe yöneliktir ve her eylem sonuca yönelik gerçekleştirilir. Çeviri de bu bağlamda bir eylemdir ve sonunda erek metin elde edilir. Çeviri işi tamamlandıktan sonra da çeviri metin ortaya çıkar. Çeviri eyleminde amaç ne kadar açık bir şekilde verilirse çeviri de o oranda başarılı olur. Eylemi başlatan çeviriye ihtiyaç duyan işverendir ve çevirmen de çeviri kararlarını alırken işverene danışır. Süreci yaşayan çevirmen bu noktada uzman konumundadır. Erek odaklı yaklaşımlarda belirtildiği gibi kaynak metin, kaynak kültür için üretilirken çeviri erek kültür için üretilir. Çevirinin amacına göre çeviri stratejileri belirlenir. Çevirmen yaratıcı, çeviri olgusuna bilişsel yaklaşabilen, doğru çeviri kararını alabilen, kültür

edincine sahip, metin oluşturabilen bir uzman olmak zorundadır. Reiss ve Vermeer' göre çevirmen:

“Er ist es, der letzten Endes entscheidet, was, wann und wie übersetzt bzw. gedolmetscht wird, diese Entscheidung hängt von seiner Situationseinschätzung im Hinblick auf die Translationschancen ab. Diese kann er beurteilen, weil er Ausgangs-und Zielsituation kennt, bikulturell ist (Reiss- Vermeer, 1984:86).

Çevirmen neyi, ne zaman ve nasıl çevireceği konusunda en son kararı veren kişidir. Alacağı bu kararı da çevirmenin kaynak ve erek kültür ve dil konusundaki bilgi birikimi sayesinde yapabilir. Çeviri etkinliği sürecinde çevirmen, metni etkileyen kaynak kültürün *para* (toplumsal), *dia* (üye olduğu topluluğun kültürü) ve *idio* (kişisel kültür) boyutlarını dikkate almak ve erek metni de erek metne özgü *para*, *dia* ve *idio* kültürler çerçevesinde yeniden oluşturmak zorundadır.

Çeviri var olan bir erek durumdan, daha doğrusu beklentilerden doğar. Çeviri aynı zamanda kaynak ve erek kültürün bir fenomenidir. Çevirinin başlangıcı kaynak kültüre ve kaynak dile uzanır. Ayrıca kaynak kültüre doğrudan ya da dolaylı olarak geri etkide bulunabilir. Her çeviride önceden tasarlanmış bir alıcı kitlesi söz konusudur. Vermeer çevirmenin çeviri sürecindeki rolüne de dikkat çekerek onun neyin, ne zaman ve nasıl çevrileceğine karar veren son kişi olduğunu vurgular. Bu durumda bir çeviri işini kabul edip etmemek de çevirmenin elindedir. Yani sonuç olarak çevirmen “dil aracı”ndan daha da ötesidir.

Çevirmen sürekli davranış sergiler. Davranış belli bir duruma verilen tepki olarak tanımlanabilir. Davranış eylemleri de bağlamlar arasındaki ortak noktaların tanımlandığı yinelenen olaylar olarak görülebilirler. Bu durumda normlar bağlam tiplerinde yinelenen davranışlara yönelik kurallardır ve bunlar kültüre özgüdürler. Davranış ikinci bir anlamda ise “amaca yöneliktir”. Eylem bir bağlam ile örtüşmeli, yani belli bir bağlamda bir amaca ulaşmaya hizmet etmelidir.

Eine Handlung ist dann “geglückt”, wenn sie als situationsadäquat (sinnvoll) erklärt werden kann. Die Erklärung wird, wie angedeutet, zunächst vom Handelnden (Produzenten) selbst verlangt: Er muss angeben, welches seine “Intention” war (Reiss- Vermeer, 1984: 99).

Bir eylem bağlama göre mantıklı bir şekilde açıklanabildiği sürece “başarıya ulaşır”. Niyetinin ne olduğunu açıklayacak kişi ise eylemde bulunan yani üreticidir. Her eylem eylemde bulunan kişinin niyetine ve bu kişi tarafından yapılan yoruma göre değer kazanır. Her eylem ve yorumda eylem ve koşullarına ilişkin bir kuram söz konusudur. Bir eylem, üreticinin eylemine yönelik kuramlar ile alıcının yorumuna ilişkin kuramlar birbirinden ayrılmadığı sürece başarıya ulaşır.

“Ne amaçla” sorusu eylemde bulunup bulunulmadığını, ne tür ve nasıl bir eylemde bulunulduğunu belirler. Çeviri etkileşimli eylemin özel bir türüdür. Bu nedenle eylemle ilgili söylenenler çeviri için de geçerlidir. Yani belli bir çevirinin amacına ulaşması çevirinin belli bir tarzda yapılmasından daha önemlidir.

Çeviri kuramının en üst kuralı da Reiss/Vermeer tarafında şöyle belirlenmiştir: Bir eylemi belirleyen o eylemin amacıdır. Onlara göre:

Çeviri= işlev (amaç)

Diğer bir deyişle çeviri açısından araçları kutsal kılan amaçtır. Birçok amaç vardır ve bu amaçlar hiyerarşik olarak sıralanmıştır ve bunların esaslı ve anlamlı olması gerekir. Reiss’a göre de çeviride rolü olan sadece amaç değil, aynı zamanda işi talep edenin, yayınevinin vs. de söz hakkı vardır (Reiss- Vermeer, 1984:101).

Kaynak metin üreticisi gerçek ya da hayali bir kaynak metin alıcı kitlesine bilgi sunusunda bulunur. Bu eylem üreticinin alıcı ve onun durumuyla ilgili beklentileri tarafından yönlendirilir. Bu kaynak metnin çevrilmesi durumunda çevirmen öncelikle kaynak metnin alıcı kitlesinin bir parçası olarak alıcı konumuna girer. Ardından çevirmen erek metnin üreticisi olarak ilk öneri hakkından erek alıcı kitlesini bilgilendirir. Bu bilgi “çeviri” şeklinde gerçekleşir. Bu eylem de çevirmenin erek metin alıcıları ve bunların durumlarıyla ilgili beklentileri tarafından yönlendirilir. Bu beklentilerin ve böylelikle biçim, içerik, nicelik, bilgi ilk önerilerdekinden farklı olmak zorundadır. Çünkü erek ve kaynak alıcıları farklı kültür ve dil topluluklarına mensuptur ve kültürlerle diller bireysel yapıları oluştururlar. Çevirmen işini çeviri metnin amacı doğrultusunda en iyi şekilde yapmaya çalışır ve mümkün olduğunca çok bilgi sunarak erek metin alıcısı açısından kaynak metnin çevirisini optimal hale getirir. Çevirmen kaynak metin üreticisinden daha fazla ya da daha az bilgi sunmaz, başka şekilde başka bilgi sunar (Reiss-Vermeer, 1984:122-123).

Vermeer'in Skopos kuramını da içine alan işlevsel çeviri kuramlarına göre çeviri bir eylemdir. Her eylem de bir amaç için gerçekleştirilir. Bu noktada devreye bilişsel süreçler girer. Çeviriyle ilgili çağdaş kurumlarda çevirmenin rolüne büyük önem verilmektedir. Bu kurumlara göre çevirmen kültürlerarası iletişimin uzmanı niteliğindedir. Oysa eski kurumlarda çeviriyi yapan kişi her şeyden önce iki dil arasında 'aracılık eden kişi' olarak görülür: Bir çevirmen, kültürlerarası iletişim alanındaki görevini, ancak yaptığı görevle ilgili kararlarını ve davranışlarını bağımsız olarak kendi belirleyebildiği takdirde, gereğince yerine getirebilir. Çevirmenin böylece sorumluluk üstlenmesi faaliyet alanının da genişlemesini mümkün kılar. Bu yeni faaliyet alanları çok farklı olabilir; örneğin Stellbrink'in (1987) vurguladığı gibi, çevirmenler iş görüşmelerinde danışmanlık işlevi üstlenebilirler. Çevirmen konu hakkında bilgi sahibi olmanın ve dilleri iyi bilmenin yanı sıra, taraflardan biriyle özdeşleşerek, onun çıkarlarını temsil edebilir (Ammann, 2008:57).

Skopos kuramı kaynak metni ve kültürü kendine hedef almaz, doğrudan erek dil metin geleneği ve kültüründen yola çıkar ve erek kitleyi, çevirmen kararlarında baş etmen olarak belirler. Erek kitle baş belirleyici olduğuna göre, sonuçta ortaya çıkan metin 'çeviriden' çok erek ekin yazın dizelgesinde yeni bir metin kimliğine bürünerek erek kültürün bir parçası olur.

Es ist nicht möglich, Translation als Transkodierung einer Bedeutung eines Textes zu verstehen. Translation setzt Verstehen eines Textes, damit Interpretation des Gegenstandes "Text" in einer Situation voraus. Damit ist Translation nicht nur an Bedeutung, sondern an Sinn/Gemeintes, also an Textsinn-in-Situation, gebunden (Reiss/Vermeer, 1984:58).

Kuşkusuz çevirmen bu kararları alırken iletişim kurmayı hedefler. Bundan böyle, çevirmenin iletişim uzmanı olarak öncelikle iletişimi sağlayan koşulları yerine getirmesi gerekir. Bu ise, temelde iletişimde bulunan tarafların belli bir zaman ve yerde aynı koşulları paylaşması anlamına gelir (Yazıcı, 2007:43).

Skopos kuramı edimselliği, erek kültürü, profesyonelliği ve işlevselliği gündeme getirmesi bakımından çeviri alanındaki kuramların en önemli halkalarından birini oluşturur. Bu kuram aracılığıyla, çevirmenin amacına ulaşmasında hedef kitle ve kültürün önemi daha anlaşılmalı ve profesyonellik ilk kez kuramsal düzeyde tartışmaya açılmıştır (Yazıcı, 2007:44).

Die funktionale Translation stellt sich als interkulturelle Kommunikationshandlung dar, wobei der Skopos der Translation entscheidend ist. Praktisch gesehen ist Translation eine professionelle Experten Handlung im Rahmen eines translatorischen Handlungsgefüges zwischen Initiator, Bedarfsträger und Translator (Stolze, 2005:181).

Reiss ve Vermeer eyleme dayalı olarak oluşturdukları Skopos Kuramının ilkelerini aşağıda şöyle açıklamışlardır:

- 1) Bir çeviri ürünü amaç odaklıdır.
- 2) Bir çeviri ürünü belli bir kaynak kültür ve dilde sunulan bilginin erek kültür ve dilde sunulmasıdır.
- 3) Bir çeviri ürün, bir bilgiyi geri çevrilmesi imkânsız bir şekilde olduğu gibi yansıtır.
- 4) Bir çeviri ürünü kendi içinde tutarlı olmalıdır.
- 5) Bir çeviri ürün kaynak metinle tutarlı olmalıdır.
- 6) Yukarıdaki kurallar, verilen sıra düzeninde hiyerarşik olarak birbiriyle bağlı durumdadır (Reiss-Vermeer, 1984:119).

Vermeer'in kuramına ve çeviribilim kuramlarına temel oluşturan kuramlar ise şunlardır:

1. Görecelik Kuramı
2. Kültür Kuramı
3. Davranış/Eylem Kuramı
4. Gösterge Kuramı
5. Edimdilbilim Kuramı
6. Erekbilim Kuramı
7. Alımlama ve Anlama Kuramı (Tosun, 2002:98).

“Bir çevirmen, kaynak ve erek kültürleri tanımalıdır, çok kültürlü olmalıdır. Olayın önemi, türü ya da derecesi, ya da her ikisi, çeviride kültürlere göre değişebilir. İnsan nesnel gerçekliği, yani gerçek olan nesnelere, kendi biyolojik, psikolojik yapısı nedeniyle algılayamaz. Bu yüzden algılayışı kültüre özgü ve psikolojiktir” (Vermeer/Reiss, 1984:26-27).

Eine Translation ist nicht eine Transkodierung von Wörtern oder Sätzen aus einer Sprache in eine andere, sondern eine komplexe Handlung, in der jemand unter neuen funktionalen und kulturellen und sprachlichen Bedingungen in einer neuen Situation über einen Text (Ausgangssachverhalt) berichtet, indem er ihn auch formal möglichst nachahmt (Vermeer, 1986:33).

Çeviri edinci Skopos kuramı açısından incelendiğinde aşağıda maddeler halinde verilen edinc türlerinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz:

- Çevirinin amacı: Her bir eylemin belli bir amacı vardır. Çeviride de sonunda bir erek metin üretildiğinden çeviri de amaca yönelik yapılan bir eylemdir. Amaç çeviride ne kadar iyi bilinirse çeviri de ona göre daha kolay yapılır. Ayrıca çevirinin amacı çevirmenin ne tür çeviri stratejileri alacağını kolaylaştırır.
- İşlevsellik: Çeviri ürününün erek kitlenin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılaması çok önemlidir. Aksi takdirde erek kitleye hitap etmeyen, salt sözcükler yığımında oluşan bir çevirinin işlevsel olmayacaktır.
- İşbirliği: Çevirmen aldığı çeviri işiyle ilgili pek çok kişiyle iletişime geçmek durumundadır.
- Çevirmenin zihinsel faaliyetleri: Çeviri bilgi işleme süreçleri ve çevirmenin bilişsel becerilerinin devreye girdiği bir faaliyetler bütünüdür. Çevirmen pasif bir metin okuyucusu ya da salt dilsel göstergeleri çeviren bir özne değildir. Anlayan, anladıklarını kendi deneyimleri, bireysel özellikleri çerçevesinde değerlendiren ve erek kitlenin beklentilerini de göz önünde bulundurarak işlevsel kararlar alan aktif durumda bir öznedir.
- Kültür ve dil edinci: Çevirme neyi, ne zaman ve nasıl çevireceği konusunda en son kararı veren kişidir. Çevirmen alacağı bu kararı da kaynak ve erek kültür ve dil konusundaki bilgi birikimi sayesinde yapabilir. Çeviride dilsel yanlışlıklar bir bakıma kabul edilebilir ancak kültür ile ilgili yanlışlıklar hoş karşılanmaz.
- Amaca ve hedefe yönelik eylem: Çeviri bir eylemdir ve her eylem de olduğu gibi ortada belli bir amaç ve hedef vardır.
- Kültürlerarası iletişim uzmanı: Çevirmen kültürlerarasında gidip gelen, her iki taraf arasında bir sorun olduğunda devreye giren, işini profesyonel anlamda icra eden uzman konumundadır.
- Sorumluluk: Nasıl bir doktor yaptığı ameliyatlardan, bir öğretmen öğrencilerinin başarılarından sorumluysa çevirmenin yaptığı çeviriye karşı bir sorumluluğu vardır. Neyi, ne zaman ve nasıl yaptığını sorulduğunda açıklamak ve gerekçelendirmek durumundadır.

- Metni ve aynı zamanda görevi anlama: Metni anlama çeviri süreçlerinin ilk ayağını oluşturur. Çevirmenin erek dilde metin oluşturabilmesi için öncelikle metni anlaması gerekmektedir. Çeviri görevinin anlaşılması da işlevsel bir çevirinin ortaya konulması açısından büyük bir önem taşımaktadır.

2.4.2. Çeviri Eylemi Kuramı

Çeviriye eylem odaklı yaklaşan kuramcılardan bir diğeri de Holz Mänttäri'dir. "İşbirliği" kavramı Mänttäri'nin yaklaşımın önemli kavramlarından birisidir. Mänttäri'ye göre çeviri eylemi ne sözcükler, ne cümleler, ne de basitçe metinleri çevirmektir. İşbirliği sayesinde kültür engellerini aşarak işlevine uygun iletişimi sağlamaktır. Aynı şekilde yüksek düzeyde iş birliği yapan toplumlarda çok yönlü temel gereksinimleri karşılamak için kurulmuş kurumlar ve eylem örnekleri bulunmaktadır. Uzmanlar genel insan edinçleri temelinde kendi uzmanlıkları ile ilgili edinç ve pragmatik niteliği kazanırlar. Bu kuramla birlikte çeviri kültür, toplumsal işbirliği, eylem açısından incelenmeye başlamıştır.

Translatorisches Handeln heißt also weder Wörter, noch Sätze, noch einfach Texte übersetzen, es heißt in jedem Fall zwecks Steuerung intendierter Kooperation über Kulturbarrieren hinweg funktionsgerechte Kommunikation ermöglichen [...] In hochgradig arbeitsteiligen Gesellschaften gibt es Institutionen und Handlungsmuster zur Befriedigung vielfältig aufgespaltener Grundbedürfnisse. Experten erwerben durch Lernvorgänge auf der Basis gesamt menschlicher Fähigkeiten dafür die sachliche Kompetenz und die pragmatische Qualifikation (Mänttäri, 1984: 7-8/23).

Bir eylem, şayet eylemde bulunan açısından amacını yerine getirmişse, yani işlevine uygunsa başarılıdır. Çeviri edinçleri açısından ele alındığında çevirmen de kaynak metnin kaynak kültürde ve kaynak okuyucuda uyandırdığı etkiyi, oluşturduğu erek metinle erek kültür ve erek okuyucuda uyandırması gerekmektedir. Bu durumda çevirmenin kaynak metni doğru bir şekilde analiz etmesi, kaynak metnin uyandırdığı etkiyi kaynak metinden çıkarması ve erek metne aktarması gerekmektedir.

Çeviri edinci Çeviri Eylemi kuramı açısından incelendiğinde aşağıda maddeler halinde verilen edinç türlerinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz:

- Kültür ve dil edinci: Skopos kuramında belirtildiği gibi çevirmen kültür ve dil edinçleri sayesinde kaynak metni anlar ve erek metni oluşturur.

- Toplumsal işbirliği: Skopos kuramıyla ortak olan ikinci nokta işbirliği konusudur. Çevirmen bilmediği konularda uzmanlarla çalışır, çeviri göreviyle ilgili diğer partnerlerle iletişime geçer.
- İletişim edinci: Toplumsal işbirliği sağlanması için çevirmenin iletişim edincine sahip olması gerekmektedir.
- Eylem: Her davranışın sonucunda bir eylem ortaya çıkar. Çeviri de eylemlerden oluşan faaliyetler bütünüdür.
- Metin uzmanlığı: Çevirmen aktarım edinci sayesinde kaynak dilde okuduğu, anlamlandırdığı metni erek dilde metinler üretir.

Vemeer'in Skopos kuramı ve Holz Mänttäre Çeviri Eylemi kuramlarının her ikisinde vurgulanan noktalar eylem, amaç, işlev, kültür, alan bilgisi, metin uzmanlığı, dünya bilgisi, araştırma edinci, dil ve metin edincidir. Her iki kuram da erek kültür odaklıdır ve çeviri yapılırken erek kitlenin beklenti ve ihtiyaçları dikkate alınır.

2.4.3. Hermeneutik (Yorum Bilgisi)

Hermeneutik bakış açısına göre anlamın gerçekleşebilmesi için yorumbilimsel bir çevre, ön fikir, empati, açıklık ve metnin incelenmesi gerekmektedir. Çevirmen de bireydir ve doğal olarak algısal sürecinde öznellik, tarihsel ve kültürel unsurlar, metinlere karşı ilgi, dilde kendine güvenme gibi unsurlar devreye girer. Ayrıca anlama sonu hiç bitmeyen bir süreçtir. Çevirmen herhangi bir metni her okuyuşunda o metinden daha başka şeyler çıkarabilir. Hermeneutik çeviri anlayışında çevirmen: aracı, meta alıcı ve metin üreticisi durumundadır.

- Übersetzer ist Mittler (*Mediator*)
- Übersetzer ist Metarezipient (*Modell-Leser*)
- Übersetzer ist Textproduzent (*Ko-Autor*) (Stolze, 14.02.2013 Sakarya Üniversitesinde yaptığı sunumdan alıntıdır).

Çeviri edincinin temel unsurları sorumlu dikkat, alan ve kültür bilgisi ve işlevsel dil bilgisidir:

- Fach- und Kulturkenntnisse
- Funktionales Sprachwissen

- Verantwortliche Aufmerksamkeit (Stolze, 14.02.2013 Sakarya Üniversitesinde yaptığı sunumdan alıntıdır).

Çevirmen metinden çıkarıl an mesajı belirli bir kitleye aktarmak için oluşturur ve çeviri kategorilerinden yola çıkarak metnin bütününde gerçekleştirdiği çeviri çözümlerini temellendirir.

„Er formuliert die verstandenen Mitteilung für bestimmte Empfänger und begründet seine Übersetzungslösungen im Textganzen anhand der translatorischen Kategorien“ (Stolze, 2003:244).

Hermeneutik bakış açısına göre çeviri edincini oluşturan unsurlar, Stolze tarafından Sakarya Üniversitesi Çeviribilim Bölümünde çeviri kuramları konusunda yapılan sunumdan da yola çıkarak, yorum bilgisinin çeviri edinçleri ile verilen madde başlıklarını ve bize göre olan açılımlarını aşağıdaki şekliyle verdik.

1) Holistischer Approach (Bütüncül Yaklaşım): Çeviriye bütüncül yaklaşılır. Bir çeviri metninde önemli olan tek tek cümlelerin ya da kelimelerin nasıl çevrildiği değil, çeviri metnin genel olarak okunup okunmadığıdır. Çeviri metnin bir bütün olarak tutarlı olup olmadığı sorusu bu yaklaşıma göre önemlidir. Örneğin edebi bir metnin çevirisinde eğer çeviri eser kendi içinde bir bütünlüğe, bir tutarlığa sahipse çeviri görevi başarıyla sonuçlandırılmış demektir. Eserde yapılan ufak tefek çeviri hataları metnin bütünlüğünü bozmuyorsa pek de sorun teşkil etmeyebilir.

2) Kritik des eigenen Standorts (İçinde Bulunulan Durumun Eleştirilmesi): Çevirmenin kendini dıştan gözetleyebilmesidir. Örneğin çevirmenin ben Türküm, önümde duran Almanca ya da İngilizce metni gerçekten anladım mı, anlayamadığım yerler var mı ya da varsa ne yapmam gerekiyor şeklindeki sorulara yanıt verebilmesidir. Aynada insanın kendini gözetlemesi gibi çevirmen de içinde bulunduğu durum ve şartlar altında metni alımlama ve anlama süreçlerini kontrol eder, sürekli kendini sorgular ve bu sayede anlamadığı yerleri çözümler ya da çözümleyebilmek için araştırma yollarına girer.

3) Reflexion der phänomenologischen Zeichenwirkung (Dilsel Göstergelerin Fenomolojik Etkisinin Refleksiyonu): Her bir dilsel gösterge içinde yer aldığı dilde anlam kazanır. Çevirmen bu süreçte kendine sorular yöneltir, örneğin bu dilde yer alan

dilsel göstergeler ne anlama gelmektedir?, ben bu dilsel göstergelerden ne anlıyorum?, yabancı nesnelere benim zihnimde ne gibi bir şemaya sahip?, Alman veya İngiliz toplumlarında saygı, kibarlık, temizlik, aile, dostluk, arkadaşlık vb. ifadeler ne anlama gelmektedir gibi sorulara çevirmen cevaplar arar.

4) Fachliches und kulturelles Sachwissen anwenden (*Alan, Kültür ve Konu Bilgisi*): Çeviri edincinin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Çevirmen kültür, alan ve konu bilgisi çerçevesinde bir metni anlar ve erek metni oluşturur. Çevirmenin konu ya da alan bilgisi eksikse metni anlaması da zorlaşacaktır.

5) Formulierungskompetenz in Diskursfeldern (*İlgili Alanlarda İfade Etme Edinci*): Bu edinç türü çeviri süreçlerinde de değinildiği gibi çevirinin üretim aşamasını içerir. Çevirmen kaynak dilde anladığı metni erek dilde yeniden üretmek durumundadır. Çevirmen her bir metin türüne, erek kitleye göre farklı çeviriler yapar. Dolayısıyla metin türleri ve erek okuyucu kitlesinin çeviride dikkate alınması önemlidir. Çeviri edebi bir eser mi ya da herhangi bir uzmanlık alanını ilgilendiren teknik bir metin mi, çeviriye gereksinim duyan okuyucu kitleyi kimler oluşturuyor: öğrenciler, feministler, milletvekilleri, öğretmenler vb. unsurlar çeviri görevi esnasında dikkate alınır.

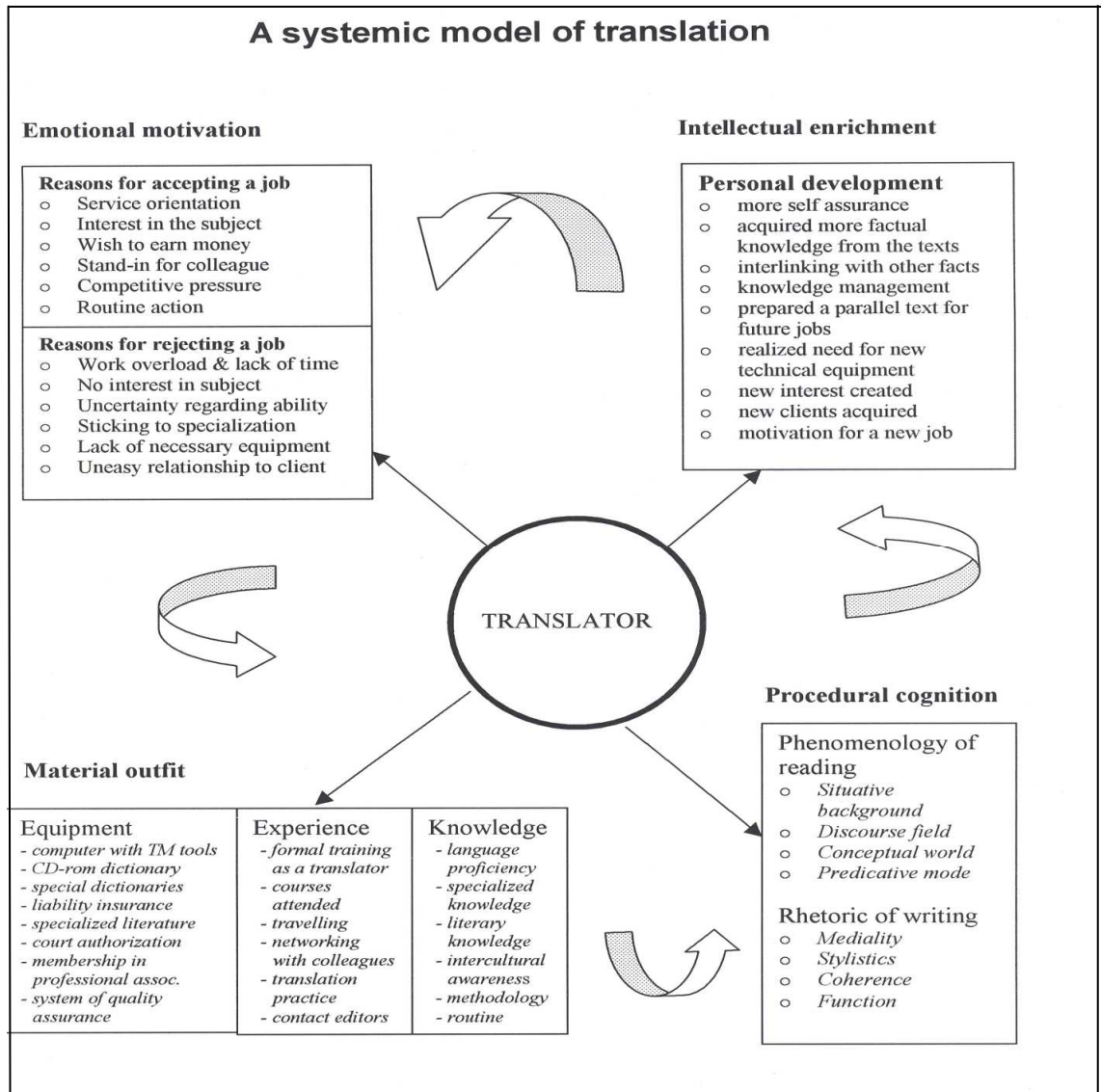
6) Fähigkeit zur Wissensvernetzung (*Bilgi Ağı Oluşturulması*): Çevirmen hayatı boyunca gerek yaptığı çevirilerle gerek hayat tecrübesiyle sürekli yeni bilgilerle karşılaşır. Bu karşılaştığı yeni bilgileri uzun süreli belleğine işlevsel olarak depolayabildiği takdirde istenildiği takdirde bu bilgilere daha sonradan ulaşabilir. Çevirmen için önemli olan uzun süreli hafızasında depoladığı çok sayıda bilgiler arasında ağlar oluşturması ve öğrendiği her yeni bilgiyi eski bilgileriyle bağdaştırmasıdır. Kısacası uzun süreli belleğin bilinçli bir şekilde kullanılmasıdır.

7) Bereitschaft zu lebenslangem Lernen (*Hayatboyu Öğrenme*): Çevirmenin öğrenmesi gerekenler hayat boyu devam eder. Aslında her meslekte böyledir. Hayat boyu öğrenme süreci bireyin son nefesine değin devam eder. Çevirmenin dillerle uğraştığından ve dillerde sürekli değiştiğinden çevirmenin bu gelişmeleri yakından takip etmesi ve çalışma dillerinin nabzını sürekli hissetmesi gerekmektedir. Aksi takdirde çevirmen çağın gerisinde kalacaktır. Bu da çevirmen için imkânsızdır, çünkü çeviriler genellikle de yeni bilgiler edinmek, toplumun kendini yenilemesi, geliştirmesi, başka toplumlarda gördüğü yenilikleri kendi toplumuna tanıtması amacıyla yapılır.

Dolayısıyla da bir çevirmenin uzmanlaştığı herhangi bir alanda yapılan son değişiklikleri takip etmesi işini işlevsel yapması için kaçınılmazdır.

8) Interesse an Neuem als Haltung (Yeni Şeylere Açık Olma): Çevirmenin gerek uzmanlaştığı alan gerekse diğer alanlarda bilgi edinebilmesi için öncelikle yeniliklere açık olması ve yeni şeyleri öğrenmeye hevesli olması gerekmektedir. Neticede çevirmen hayatı boyunca tek bir alanda uzmanlaşsa bile her an farklı alanlardan metinlerle karşılaşabilir. Bir gün tıp metni çevirirken diğer gün başka bir konuda kendisinden metin çevirmesi beklenebilir. Dolayısıyla çevirmenin yeni şeyler öğrenmeye, yeni tecrübeler edinmeye açık olması büyük bir önem arz etmektedir.

Yukarıda maddeler halinde verilen çeviri edinci unsurlarını saydamlaştırmak ve anlaşılmasını kolaylaştırarak içselleştirmek için aşağıda çeviri modeli verilmiştir.

TRANSLATOR

Material outfit

<p>Equipment</p> <ul style="list-style-type: none"> - computer with TM tools - CD-rom dictionary - special dictionaries - liability insurance - specialized literature - court authorization - membership in professional assoc. - system of quality assurance 	<p>Experience</p> <ul style="list-style-type: none"> - formal training as a translator - courses attended - travelling - networking with colleagues - translation practice - contact editors 	<p>Knowledge</p> <ul style="list-style-type: none"> - language proficiency - specialized knowledge - literary knowledge - intercultural awareness - methodology - routine
---	---	--

Procedural cognition

Phenomenology of reading

- Situative background
- Discourse field
- Conceptual world
- Predicative mode

Rhetoric of writing

- Mediality
- Stylistics
- Coherence
- Function

Şekil 4: Hermeneutik Çeviri Modeli

Kaynak: Stolze 14.02.3013 tarihli Sakarya Üniversitesinde yaptığı sunum

Bu model çevirmenin merkezi konumda yer aldığı duygusal motivasyon, entelektüel yönden zenginleşme, materyal sağlanması ve mesleki biliş olmak üzere dört temel unsurdan oluşur. Çevirmen merkezi konumdadır ve bu dört temel unsur etrafında yaptığı her çeviri görevinde gidip gelir. Çevirmen ilk aldığı çeviri görevinden son aldığı görevine değin sürekli bir değişim evresinden geçer. Çevirmen her yaptığı çeviri görevinden yeni şeyler öğrenir, bilgisi (alan, konu, dünya), görgüsü sürekli gelişir. Oluşturulan bu çeviri modeli spiral şeklindedir. Çevirmen hizmet anlayışı, konuya olan ilgisi, meslektaşını temsil etme, rekabet baskısı, işin rutinleşmesi gibi duygusal motivasyona bağlı nedenlerden dolayı herhangi bir çeviri görevini kabul eder. Şayet çevirmenin üzerinde aşırı bir sorumluluk varsa, zamanı yoksa konuya ilgi duymuyorsa ya da çeviri görevini başarıyla yerine getirip getiremeyeceği gibi beceri ile ilgili şüpheleri varsa, uzmanlık alanı dışına çıkmak istemiyorsa, kullanacağı malzemeler eksikse ve müşteriyle çeviri görevi hakkında sıkıntı yaşadıysa çeviri görevini kabul etmeyebilir.

Nasıl bir öğretmen akıllı tahta, kalem, kitap gibi araçlar kullanıyorsa çevirmen de makine çeviri programları yüklü bilgisayar, CD-rom sözlükler, özel uzmanlık alanı sözlükleri, uzmanlık alan kitapları, kalite denetim sistemleri gibi araçlar kullanır. Çevirmen lisans eğitimi boyunca çeviriyle ilgili aldığı dersler, geziler, meslektaşlarıyla sürekli iletişim halinde olması, çeviri uygulamaları gibi yollarla çeviriye dair tecrübe kazanır. Çeviri edinçleri bölümünde değinileceği gibi çevirmenin bir takım bilgiler edinmesi gerekmektedir. Bu bilgiler dil edinci, uzmanlık bilgisi, konu bilgisi, kültürlerarası iletişimin farkında olunması, çeviri yöntem ve teknikleri gibi unsurları kapsar.

Çevirmen yukarıda verilen araçları kullanarak metinleri anlar ve erek dilde metinler üretir. Çevirmen karşılaştığı metnin arka planını, hangi metin türüne girdiğini saydamlaştırarak metni anlar ve bu aşama başarılı bir şekilde atlatıldıktan sonra ikinci bir aşama olan erek dilde metin üretim aşamasına geçilir. Erek dilde üretilen metin kendi içinde tutarlı, üslubu erek dilin dil kullanım normlarına uygun ve işlevsel olmak durumundadır.

Çevirmen her yaptığı yeni bir çeviri metninden bilgi edinir. Edindiği bu yeni bilgileri belleğinde olan diğer eski bilgilerle bağdaştırma fırsatı yakalar. Daha çok bilgi edindikçe de zamanla bilgileri nasıl yöneteceğini de öğrenir. Ufku genişler ve kendine daha çok güveni gelir. Çeviriyi işlevsel olarak yapmıştır, müşteri de çeviri işinden hoşnut kaldığı sürece çevirmenin mesleki anlamda kendine daha çok güveni gelecektir. Kendine güvenen bir çevirmen de diğer çeviri görevlerini üstlenmekten kaçınmaz. Dolayısıyla da çeviriye ihtiyaç duyan müşteri kitlesi artmaya başlar. Kendine çeviri gereksinimi duyulan yeni alanlar bulur ve bu alanlara yönelik yeni bilgiler edinir. Sürekli kendini geliştirir. Bir çeviri görevini başarıyla tamamladıktan sonra başka çeviri görevleri üstlenir. Bunun için de ilk koşul çevirmenin yeni bir iş almaya istekli olması ve motivasyonun yüksek olmasıdır. Süreç sürekli bu şekilde işler, ancak çevirmen her başa döndüğünde artık ,başka biridir'. Yaptığı çeviri metninden yeni bilgiler edinmiştir, edindiği bu bilgileri eski bilgileriyle karşılaştırır, zihninde sürekli bağlantı noktaları arar. Öğrendiği, duyduğu, okuduğu, gördüğü her bir yeni unsur çevirmenin anlamasını kolaylaştıracağı gibi erek dilde metni yeniden yazma sürecini de hızlandırır.

Çevirmenin motivasyonu çeviri görevinin üstlenilmesi ve daha sonraki aşamaların sağlıklı bir şekilde yürütmesi bakımından çok önemlidir. Motivasyonu olmayan, kendini harekete geçiremeyen bir çevirmende çeviri süreçleri istenildiği ölçüde işlemeyecektir. Aslında yukarıda maddeler halinde verilen unsurlar birbirleriyle etkileşim halindedirler. Bunu halkalardan oluşan bir zincire benzetebiliriz. Nasıl bir zincirin herhangi bir halkası eksik olduğunda bütünlüğü bozulacaksa herhangi bir edinç türü eksik kaldığında da çeviri performansına dökülemeyecektir ya da ortaya çıkan çeviri ürününde aksaklıklar yaşanacaktır.

Hermeneutik'in çeviri edincine bakış açısı skopos ve çeviri eylem kuramından oldukça farklıdır. Özellikle de çeviriye bir bütün olarak yaklaşma anlayışı bu kuramda ortaya atılmıştır. Skopos ve Çeviri Eylem kuramlarında açıkça dillendirilen çeviride işbirliği unsuru Hermeneutik'te açık bir biçimde dile getirilmese de çeviriler yapıldıkça daha fazla çeviri müşterisinin kazanılması, çevirmenin işe başlama nedenlerinden birinin meslektaşının temsil etmesi gibi verilen unsurlar aslında çeviride işbirliğine işaret etmektedir. Aşağıda bölümde yazılı çeviri edinciyle ilgili diğer yaklaşımlara değinilecektir.

2.5. Yazılı Çeviri Edinciyle İlgili Diğer Yaklaşımlar

Çeviri bir takım beceriler ve hukuk, tıp alanlarında olduğu gibi uzmanlık gerektiren bir meslek olarak 20.yüzyılda çeviri çalışmalarının ortaya çıkması ile geç de olsa tanınmaya başlamıştır. Çeviri edinci oldukça yeni bir kavram olmakla birlikte bu terim çeviribilimciler arasında kabul görmesi yeni bir olgu değildir. Ama en genel anlamda çeviri edinci “ ... çeviri yapabilmek için gerekli bilgi, beceri ve tutumların temel sistemi” ni temsil eder (PACTE, 2002:43). Ancak, bu kavram Chomsky’nin dilbilimsel edinç ve dilbilimsel performans adlı ikili tanımı açısından edinç ile karıştırılmamalıdır. CHOMSKY’nin competence terimini edinim biçiminde Türkçeleştirebiliriz. Anadilini öğrenen bir insan anasından, çevresinden duya duya dilin ses bileşenlerini, sözleri öbeleştirme yollarını, kısacası, dilin sözdizimi dizgesini edinir. Bu dizgeden yararlanarak insanoğlu, anadilindeki sonsuz sözcük öbeklerini, tümceleri üretebilme yeteneğini elde eder. Dil yeteneği (competence) bu yüzden, konuşan ve dinleyenin dil bilgisi, bir dil yeterliliği olarak tanımlanabilir.

Performans (performance) terimini kullanım olarak Türkçeleştirebiliriz. Bu terimi CHOMSKY “somut durumlarda dilin güncel kullanılışı olarak tanımlıyor. Kullanım, anadilini kazanmış, edinmiş olan kişinin bu edinimi uygulamaya koymasındır (Aksan, 2007:53).

CHOMSKY’ ye göre, anadilini öğrenen insan, anasından, çevresinden duya duya anadilinde sözleri öbeleştirme yollarını, sözdizimi örgüsünü kazanmış, edinmiş olur; anadilinde sonsuz sayıda sözcük öbeklerini üretebilme yeteneğini elde eder. Bu yetenek, aynı dili konuşanlarda vardır. Dildeki kalıplaşmaları, kuralları, kısacası, bir insanın konuştuğu dil üzerindeki bilgisini, kendi deyimiyle “konuşan ve dinleyenin kendi dilleri üzerindeki bilgisi” ni CHOMSKY, competence (dil yeteneği) terimiyle adlandırdır (Aksan, 2007:132).

Yazılı metinlerin çevirisi, Sümerlerin M.Ö.3200’lerde yazıyı icat etmelerinden bu yana farklı kültürlerin üyeleri arasındaki iletişimin sağlanması için kullanılan çok disiplinli bir faaliyettir. Diller ve kültürler arası iletişimde çok önemli bir rol oynamasına rağmen, çeviri oldukça ‘basit’ bir görev olarak algılanmış ve çeviri ürünler kaynak metinleri ile karşılaştırıldığında eksik bulunmuştur. Günümüzde çeviriye hak ettiği değer daha henüz verilmemekle birlikte çeviri alanında gelişmeler de kaydedilmemiş değildir.

Yazılı çeviri çevirmenin bilişsel becerilerini harekete geçirmesini gerekli kılan bir faaliyettir. Çeviri çalışmaları kapsamında, çeviri edinci performans ile daha yakından ilgilidir. Çeviri edinci çoğunlukla iki ya da daha fazla dil bilgisi gerektiren ve genellikle iki veya daha fazla alt becerilerden oluşan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Çeviri edincini kavramsallaştırmada Christine Schaffner aşağıdaki metaforu sunar: "herhangi bir eylemde en üst düzeyde performans, örneğin araba kullanmak, farklı ama birbiriyle etkileşim halinde bulunan yeteneklerden oluşan küresel bir beceriye dayanır (Schäffner, 2000: viii).

Çeviribilimcilerin çeviri edincini tanımlamada zorluk çekmeleri aslında çevirinin oldukça karmaşık doğasından kaynaklanır. Çeviri teoride disiplinlerarası bir alanken uygulamada sadece iki dilde dilbilimsel edincin ötesinde çok daha fazlasını gerektiren farklı görevlerin iç içe geçtiği bir faaliyettir. Teknik metinlerin çevirisi ile ilgili yaygın yanlış anlamalardan biri de iyi bir yabancı dil bilgisine sahip herhangi bir uzmanın sadece edindiği ikinci dilde metinleri üretmez olduğunu, aynı zamanda bu metinleri çevirebilir düşüncesidir. Yabancı dil bilgisi çeviri için temel önkoşul olmasına rağmen bunun sonucunda ürünün okuyucu için yeterli olacağı garanti edilemez. İki dillilik çeviri eğitimi için bir avantaj sunabilir ancak çeşitli çalışmalarda iki dilliğin bir çevirmen olmak için yeterli olmadığı kanıtlanmıştır. Çeviri edincine yönelik çeviribilimciler farklı tanımlar getirmişlerdir. Çeviri kuramlarında olduğu gibi hiçbir tanım yanlış değildir. Her bir tanım çeviri edincini farklı bir şekilde ele alır. Yapılan tanımların yüzeysel yapıları her ne kadar farklı olsa da aslında derin yapıda benzerlikler taşırlar. Bu noktadan hareketle aşağıda yazılı çeviri edincinin temel çeviri modelleri bağlamında incelenecektir.

Yazılı çeviri edincinin tanımı konusunda çeviribilimciler arasında henüz bir uzlaşma sağlanamamıştır. Farklı yazarlar çeviri edincini farklı tanımlamışlardır; Aktarım edinci (Nord, 1991: 161), çevirisel edinc (Toury, 1995: 250-51; Hansen, 1997: 205; Chesterman, 1997: 147), çevirmen edinci (Király, 1995: 108), çeviri performansı (Wilss 1989: 129), çeviri yeteneği (Lowe, 1987: 57; Pym, 1993: 26; Stansfield, Scott y Kenyon 1992) ve çeviri becerisi (Lowe, 1987: 57) (Orozco, Albir, 2002:375).

Çeviri edincinin farklı yazarlar tarafından farklı şekilde tanımlandığını belirtmiştik. Wilss (1976:120) çevirmenlerin üç alt edince sahip olması gerektiğini savunur.

- a) Kaynak dilde algısal edinç (receptive competence), kaynak metni çözmek ve anlamak,
- b) Erek dilde üretimsel edinç (productive competence), erek dilin dilsel ve metinsel kaynaklarını kullanabilme edinci,
- c) Çevirisel üst edinç, kaynak kültür ve erek kültürün dilsel ve metinsel sistemleri arasında iletilerin aktarılması (Kelly,2005: 28). Delisle (1980: 235, Akt. Kelly, 2005: 29) ise çeviri edincini dört temel edince ayırır: dil edinci, ansiklopedik edinç, anlama ve anladığını erek dilde yeniden ifade etme edinci. Roberts'a (1984: 172) göre de çeviri edinci beş edinçten oluşur:
- 1) Dil edinci, kaynak dil ve erek dildeki ifadelerin kalitelerini anlama edinci,
 - 2) Çevirisel edinç, bir metinde yer alan anlamın dile getiriliş biçimini anlama ve biçimini bozmadan erek dile aktarabilme,
 - 3) Yöntembilimsel edinç, belirli bir konuyu belgelerle kanıtlamak ve uygun terminoloji bulmak,
 - 4) Disiplinle ilgili bilgi, ekonomi, bilişim, hukuk gibi temel alanlarda yazılan metinleri çevirebilme,
 - 5) Teknik edinç, kelime işlem, terminoloji veritabanları gibi farklı çeviri araçlarını kullanabilme, (Kelly: 2005:29).

Gile (1995: 20) çeviri edinci terimi yerine “çeviri uzmanlığı bileşenleri” kavramını kullanmıştır. Verilen bu bileşenler de pasif çalışma dillerine pasif, aktif çalışma dillerine ise aktif hâkim olma, yeterli düzeyde alan bilgisi (başka bir yerde ‘dünya bilgisi’ terimini kullanmıştır), nasıl çeviri yapılacağını bilme. Eruz'a göre çeviri edinci aşağıda verilen unsurlardan oluşur:

- Çok geniş bir genel kültür yelpazesi (altyapı, donanım),
- Uzmanlık bilgisi- çeviribilimsel alana yönelik bilgi- çeviri kuramları, araştırma yöntemleri, karar verme yetisi, çeviri amaçlı metin çözümlenme, metin üretme
- Çeviri uygulaması yapılan alana yönelik uzmanlık bilgisi- hukuk bilgisi, hukuk metni geleneği, teknik alanda bilgi, teknik metin geleneği, edebiyat, edebiyat metin geleneği

Kültür Edinci- Metin kültürü, uzmanlık kültürü, dil ve kültür duyarlılığı, kaynak ve erek dilin değişik kültür katmanları (Eruz, 2008:226). Çeviribilimde erek metni oluşturmak için gerekli tüm edinçleri kapsayan üst edince de çeviri edinci

denmektedir. Çevirmen bu anlamda erek metni oluşturma sürecinde bilinçli davranan, kültürel birikimini bilinçli kullanan ve çeviri sürecinin her aşamasında bilinçli karar veren bir uzmandır. Ancak eğitime yeni başlayan öğrenciler çeviri edincinin aslında kültürel bir bilinçlenme sürecini beraberinde getirdiğinin ayırımında değildirler çoğu zaman (Eruz, 2008:53).

Yazıcı'ya göre günümüzde çeviri edinci unsurları aşağıdaki gibi sıralanır:

- Kaynak ve erek dil/kültür bilgisi: çeviri işleminin ilk temel bilgisidir. Çevirmende hem erek, hem de kaynak dille ilgili dilsel bilgi eksikliği aynı zamanda kültürel bilgi eksikliğinin de işaretidir. Oysa bu bilgilerin varlığı çevirmenin bilgi teknolojileri konusundaki uzmanlığı ne olursa olsun çeviri işlemlerini başlatan ilk temel nedendir.
- Kuramsal bilgi: Çeviri işlemlerinin bilişsel olarak yapılmasını sağlayacak ve çeviride çevirmen kararlarını olumlu yönde etkilediği gibi ona bilgisel dayanak sağlayarak çevirmen özgüvenini sağlayacak bilgidir.
- Çok dilli çevrilebilecek teknik metin oluşturma bilgisi: Çevirmenin dilsel bilgisini kuramsal bilgiyle birleştirebilmesi onun günümüz teknoloji çağında üst dilsel becerilerini geliştirerek çok dilli teknik metin oluşturma yeteneğini kazanmasına da yardımcı olur.
- Araştırmaya yönelik üst bilgi ve beceri: Çevirmenin hangi kaynaktan en kısa zamanda en sağlam bilgiyi alabileceğiyle ilgili edindiği bilgi ve kullandığı stratejileri kapsar.
- Elektronik araçlarla ilgili bilgi: Excel, Powerpoint gibi çeşitli yazılım programlarıyla ilgili temel bilgisayar becerileri yanı sıra çeviri belleği, veri ve terim tabanı oluşturmaya değgin bilgidir. Elektronik kaynaklar günümüzde çevirmenin iletişim kurmasına, çeviri bellekleri aracılığıyla önceki bilgiye en kısa yoldan erişimine ve metin oluşturmaya yardımcı olan araçlardır. Elektronik kaynakların arama motorları aracılığıyla sağladığı bilgiye erişim kolaylıkları, maliyeti, kapsamın genişliği, güncelleme olanağı ve sunduğu seçenek çeşitliliği açısından basılı ve yazılı kaynakların yerini aldığı söylenebilir (Yazıcı, 2007:139).
- Proje tasarımı bilgisi: Sanayi teknolojisiyle ilgili bir ürünü uluslararası ve yerel pazara taşıyacak çeviri projeleri tasarlama; maliyet, kar analizini yapabilme, ürünle ilgili terimce ve yardımcı araçları sağlama, yazılım programlarıyla ilgili karar ve

güncellemelerin yanı sıra işbölümü, denetim ve müşteriyle ilişkileri düzenleyebilmekle ilgili bilgi ve becerileri kapsar.

- Pazarlama bilgisi: Çevirmenin ürünün pazarlanması konusunda işletme alanından edinebileceği ve küresel pazardaki yeni yöntem ve akımları izleyebilecek düzeyde bilgiyi kapsar.

Kelly'e göre ise yazılı çeviri edinci unsurları maddeler halinde verilen aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır. Bu beceri ve bilgiler şu şekilde sıralanabilir:

1. Dil edinci: Kaynak ve erek dil bilgisi
2. Aktarım edinci: Kaynak metindeki anlamı girişime uğramadan ve yitirmeden erek dile aktarabilme edinci
3. Yöntem bilgisi: Çeviride zaman sınırlamasını göz önünde bulundurarak hangi yöntem ve kaynaklara başvuracağı konusunda yöntem geliştirme becerisi
4. Özel alan bilgisi: Çevirmenin ilgi alanına giren bir konuda uzmanlaşma becerisi
5. Teknik beceri: Bilişim teknolojilerinin çeviri alanında kaydettiği ilerlemelerden yararlanabilme; temel bilgisayar becerileri yanı sıra, çeviri programları, hangi programın kendi amacına uygun olduğu bilgisi, verimi artırma ve bilgi erişim aracı olarak Internet gibi araçlardan yararlanma, teknik bilgi ve beceriye açık olma niteliklerinin kazanılması (Kelly, 2005:2-30).

Bu becerilerin edinilmiş olması, çevirmenin kendini gerekçelendirerek özgüven kazanmasında büyük önem taşır (Yazıcı, 2007:26). Allison Beeby birinci dilden ikinci dile yapılan çeviriyle ilgili çeviri edinci modeli önerir. Oluşturulan model çok kısımdan oluşmakta ve aşağıda verilen dört alt edinçten oluşmaktadır (Beeby; Schäffner, 2000: 186-187):

- 1) Karşılaştırmalı dilsel edinç: kaynak ve erek dilin dizgesel, sözdizimsel, farklılıklarına dayalı bilgi, sözlüklerin sınırlarını bilmek, kaynak ve erek dilin sözcüklerinin bilinmesi,
- 2) Karşılaştırmalı söylem edinci: kaynak ve erek dilin metin türleri, üslup farklılıklarına dair bilgi, bağlam ve dil dizgesi arasındaki ilişki, kaynak ve erek dilin metinsel tutarlılık bağlaşıklık,
- 3) Dil dışı edinç: kaynak ve erek kültürün pragmatik ve göstergebilimsel farklılıklarına dayalı bilgi, belgeleme becerileri,

4) Aktarım edinci: çeviri sürecinin farkında olunması (kaynak dilde gelişmiş okuma becerileri, yeniden sözelleştirme ve erek dilde yeniden formüle etme), çevirinin içerdiği çok katmanlı bağlamların farkında olunması, metin ve çeviride kullanılan mikro ile makro yapıların birbirine bağlı olmasının farkında olmak,

Aşağıda verilen model Ronald J. Sim tarafından önerilmiştir. Bu model altı kısımdan oluşur:

- 1) Kaynak dil edinci,
- 2) Erek dil edinci,
- 3) Kaynak dil kültür edinci,
- 4) Erek dil kültür edinci,
- 5) Çeviri,
- 6) Planlama, yönetim, liderlik ve işletme becerileri (Sim; Schäffner, 2000:173).

Bu modelde yer alan planlama, yönetim ve işletme becerileri bu modeli diğer modellerden ayırmaktadır. Amparo Hurtado Albir ve Mariana Orozco çeviri edincinin dört ayrı tanımının olduğunu belirtmişlerdir. Bu tanımlardan biri de Hurtado Albir tarafından yapılmıştır. Ona göre çeviri edinci "nasıl çevrileceğini bilme yeteneği" anlamına gelmektedir. Diğer üç tanım da aşağıdaki gibidir:

- Bell çeviri edincini " çevirmenin bir çeviri işini yürütmek için sahip olması gereken bilgi ve beceriler" olarak tanımlar.
- Wills çeviri edincini " metnin pragmatik boyutu dahil olmak üzere ilgili kaynak ve erek dillerle ilgili kapsamlı bilgiye dayalı dillerarası üst edinç (...) ve ikidilli becerileri yüksek bir düzeyde entegre etme yeteneği " olarak tanımlar.
- PACTE grup ise çeviri edincini " ...çeviri yapmak için gerekli olan temel bilgi sistemi" olarak görür (Orozco, Hurtado Albir, 2002:376).

Kautz ise diğer çeviribilimcilerden farklı olarak çevirmenin psiko-fizyolojik özellikleri,yaraticılık ve sezgi gibi unsurları çeviri edincine katmıştır. Çevirmenlerin hayatta kalabilmeleri ve yaptıkları işten ekmeklerini kazanabilmeleri için görevlerini titizlikle yerine getirmeleri gerekmektedir. Çevirmenlik mesleğinin doğasından yola çıkarak çevirmenlerin sahip olması gereken özel yetenek ve becerileri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Geniş ölçüde genel kültür bilgisi (dünya bilgisi), alan bilgisi (konu bilgisi), en önemlisi de temel teknik bilgisi (piyasada yapılan çevirilerin %70 i bu alanla ilgilidir.), bunun yanısıra işletme, hukuk, edebiyat, sanat alanlarında temel bilgi
- Sürekli değişen ve gelişen ana dil ve kültür bilgisi
- Sürekli değişen ve gelişen yabancı dil ve kültür bilgisi
- Çeviribilim teorileri ve çeviri yöntemleri bilgisi
- Kaynak metin analizi, çeviri stratejileri, erek metnin üretilmesi, erek metnin tasarlanması ve terminolojinin araştırılması
- Çevirmenlerin mesleklerini uygulamaya yönelik bilgiye sahip olması

Yukarıda verile listeden de anlaşılacağı üzere yabancı dil bilen her kişi karışık beceri ve yetenekler gerektiren çeviri mesleğini icra etmeye uygun değildir (Kautz, 2002:20).

Kautz'a göre çevirmenin mesleğini icra etmesi için gerekli olan özel beceri ve yetenekleri, genel kişilik özellikleri bağlamında aşağıda listede verildiği gibidir:

Çevirmenin En Önemli Entelektüel Özellikleri

Önsezisi kuvvetli ve mantıklı düşünme, yargılama ve analitik düşünme. Çevirmenin bu özellikleri kaynak metnin analiz edilmesinde araştırma sürecinde ve çeviri süreçlerinin ön hazırlık safhasında gereklidir. Çevirmenin analiz etme yeteneği aynı zamanda çevirmene yazılı ve sözlü çeviri stratejilerini bilinçli şekilde uygulamasını sağlar ve çevirmen de kazandığı bu yeteneği benzer durumlarla karşılaştığında tekrar devreye sokabilir.

- Analitik düşünme yeteneği yaratıcılığın da ön koşuludur (Kautz, 2002:21). Yaratıcılık erek dilde metnin yeniden yazılması ve sözlü çeviride vazgeçilmez unsurlardan biridir. Doğuştan gelen bir yetenek olarak motivasyon, ilgi, tutum ve ilgili kişinin duyguları, şartlar gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak gelişir. Bir kişinin yaratıcılığına dair yargıya varılması kolay değildir. Kişiliğin genellikle diğer parametrelerine bakarak yaratıcılığın gelişme evreleri tanımlanır. Bilgiye açlık, geniş alana yayılmış ilgi alanları, dayanma gücü, risk alabilme- tüm bu özellikler yaratıcı insanların taşıdığı özelliklerdendir.
- Sezgi
- Çevirmenin kendi sezgisine, farkında olmadan gerçekleştirdiği düşünme ve anlama süreçlerine olan güveni bilinçli yapılan kendini eleştirme yeteneğiyle birleştirilmesi,

- Yeni konu alanlarına hızlı bir şekilde adapte olabilmeye yeteneği. Bu yetenek çevirmenin motivasyonu, çevresindeki genel ilgi alanlarına bağlıdır. İlgi alanlarının geniş alana yayılmış olması ve aynı zamanda çevirmenin her zaman kendini yeniğe adapte edebilmeye hazır olması çevirmenlik mesleğinin olmazsa olmazlarından. Çünkü çevirmenlere her zaman için aynı konu ve alanlarda çeviri işi gelmeyecektir (Kautz, 2002:22)
- İletişime açık, hem yazılı hem sözlü dilde ifade etme yeteneği, dışarıya açıklık, empati yeteneği. Özellikle de iletişime açık olmayan bir sözlü çevirmeni düşünmek imkânsız. Aşırı derecede çekingen ve kendini engelleyen bir kişinin sözlü çeviriye uygun olduğunu söylemek biraz zor (Kautz, 2002:23).

Çevirmenin sahip olması gereken fiziksel ve psikolojik özellikleri

- Konsantrasyon yeteneği, dayanıklılık, soğukkanlılık, yaşanan hayal kırıklıklarına karşı toleranslı olma, duygusal dengeyi sağlayabilme: kısaca belirtmek gerekirse fiziksel ve ruhsal dayanıklılık bir çevirmenden beklenen özelliklerdendir. Örneğin bir çevirmenden birkaç dakika içinde sayfalarca belgeyi kalite standartlarında çevirmesi benlenebildiği gibi bir sözlü çevirmenden de saatler süren bir görüşmenin ardından bir rapor hazırlaması beklenebilir. Bu durumda çevirmenin konsantrasyon yeteneği ve sabrı dayanıklılık sınırını aşabilir. Aynı şekilde özellikle de sözlü çeviri mesleği pek çok gezi, düzensiz çalışma saatleri, genellikle de elverişli çalışma koşulları gibi şartları içerdiğinden sağlığın iyi olması gerekmektedir. Eleştirilmeye karşı da hoşgörülü olunmalıdır.
- Esnek olunması diğer bir özelliktir. Çünkü çevirmenden her zaman için yeni konu alanlarına uyum sağlanması beklenmektedir.
- Yabancılara karşı empati (Kautz, 2002:23).

Görüldüğü üzere çeviri edinci unsurları pek çok çeviribilimci tarafından ele alınmıştır. Her ne kadar farklı isimler adı altında çeviri edinci unsurları ele alınsa da derin yapıda bu edinç türleri aynı anlama gelmektedir. Yukarıda verilen modellerden hareketle kaynak dilde algısal edinç, dil edinci, kaynak ve erek dil bilgisi, karşılaştırmalı dilsel edinç türlerini bir grupta toplayabiliriz; aynı şekilde erek dilde üretimsel edinç, çevirisel edinç, metin oluşturma, aktarım edincini de aynı grup adı altında verebiliriz. Elektronik araçlarla ilgili bilgi, teknik beceri, teknik edinç, dil dışı edinç türleri de çevirmenin

araştırma becerisini oluşturmaktadır. Aşağıda çalışmamız açısından önemli gördüğümüz çeviri edinci tanımını oluşturan diğer çeviribilimcilerin çalışmalarına değinilecektir.

2.5.1 Albrecht Neubert

Çeviri edincine yönelik tanımların oluşturulmasında Albrecht Neubert önemli çalışmalarda bulunmuştur. Neubert'e göre çeviri pratiği ve eğitimi tek bir beceri ve belki de kaynak dil ile erek dil edinçlerini de kapsayan bir takım beceriler gerektirir. Çeviri çevirmenlerin bilişsel sistemlerine çeşitli görevler yükler. Çevirmenlerin bu görevleri yerine getirmelerini sağlayan da onların çevirisel edinçleridir (translational competence). Çeviri edincini tanımlarken karmaşıklık, heterojenlik, yaklaşıklık, açık uçlu olma, yaratıcılık, durumsallık ve tarihsellik olmak üzere toplam yedi kavrama vurgu yapar. Neubert'e göre, çeviri karmaşık bir dizi bilgi ve beceri gerektirir. Bu nokta çeviri edincinin karmaşık olma yönüne vurgu yapar. Bu beceriler birbirinden farklı ve genellikle de diğer mesleklere benzemeyen özelliktedir. Heterojenliğe işaret etmektedir bu durum da. Bir çevirmenin meslek hayatı boyunca ilerlemek zorunda kaldığı konuların çok çeşitlilik göstermesinden dolayı "çevirmenler uğraşmak zorunda kaldıkları tüm konularda yetkinlik kazanamazlar" (Neubert; Schäffner, 2000:4). Çevirmenin konu bilgisi kaynak metnin yazarının veya göndericisinin bilgisinden her zaman için daha azdır. Çevirmen yaptığı çeviri görevinde konu alanını gerçeğe en yakın hale getirebilmelidir ve böylelikle okur kitlesi metni rahat bir şekilde okuyabilir. Aksi takdirde iletişim kopacak ve çeviri performansa dökülmemiş olacaktır. Bu yaklaşım çeviri edincinin 'yaklaşık' ve 'açık uçlu olma' özelliğini taşımasında kendini hissettirmektedir (Neubert; Schäffner, 2000:4). Bilindiği üzere çevirmenden her şeyi bilmesi beklenemez. Dolayısıyla da çeviride karşısına çıkan bilmediği konularda yardımcı kaynaklara başvurmak durumunda ve eksikliğini kapatmak zorundadır. Yani çevirmenin elde hali hazırda bulunan iç kaynakları çeviri işini kotarması için yeterli değilse dış kaynaklara başvurması gerekmektedir. Sınırlı sayıda kaynakla çalışırken oldukça hızlı bir şekilde ve kısa sürede yeni bilgileri içselleştirmesi gerekmektedir. Çevirmen bir metni işlemek için yeterli iç kaynaklara sahip değilse dış kaynaklara başvurmak zorunda kalacaktır. Çeviriler yeni bilgiyi tanıtır. Üretilen bu yeni bilgiyi erek dile aktarabilmek için de bir çevirmenin üretilen bu yeni bilgiyi ifade edecek sözcük bulmak zorundadır. Bu durumda yaratıcılık kavramı ortaya çıkar. Çevirmen kaynak metinde üretilen bu bilgiyi yeni bir kültür, bağlam ve biçimde tasarlamak durumundadır. Kaynak metnin yeniden tasarlanması çeviri durumuna bağlıdır. Çeviride

arzu edile sonuca ulaşmak için çevirinin durumsallığının farkında olunması büyük önem taşır. Diğer önemli bir özellikle de çevirmenlerin sürekli değişen durumlara uyum sağlaması ve esnek davranabilmesidir. Çeviri tarihi çevirmenlerin çeviri yaklaşımlarını yaptıkları çeviri işine göre sürekli değiştirdiklerine tanık olmuştur. Değişim unsuru çok önemli bir rol oynar. Yıllar önce belirli şartlar altında herhangi bir yerde üretilen bir çeviri metni günümüzde başka bir yerde yeterliliğini korumayabilmektedir (Neubert;Schäffner, 2000:5). Çeviri becerisi çevirmene kaynak metni farklı dil ve kültür bağlamında yeniden oluşturma becerisi sağlar.

Neubert yukarıda verilen yedi çeviri edinci unsuruna paralel olarak aşağıdaki çeviri edinci parametrelerini önermektedir:

- 1) Dil edinci: bu alt edinç kaynak ve erek dilin dilbilgisi sistemleri, terminoloji, morfolojik ve sözdizimsel kurallarının mükemmel yakın bilinmesini içerir.
- 2) Metin edinci dil edinci ile iç içedir teknik, hukuk, edebi vs. alanlardaki metinsel özellikleri tanımlamak için kullanılan bir yeteneği temsil eder.
- 3) Konu edinci metin edinciyle iç içe olma özelliği taşımaktadır. Bu kavram belirli bir metnin ne olduğu konusuna aşinalık, dünya hakkına bilgi (ansiklopedik bilgi) ve uzmanlık bilgisini kapsar. Konu bilgisi, ansiklopedik bilgi ya da uzmanlık bilgisi çevirmenlerde aktif olarak bulunmayabilir. Ancak önemli olan çevirmenlerin ihtiyaç duydukları bilgiye nasıl ve hangi araçları kullanarak ulaşıldığını bilmeleri gerekir. Çevirmenler her şeyi bilmezler; bilmelerine de gerek yoktur. Ancak bilmedikleri bilgiye nerede ve nasıl ulaşacaklarını bilmek durumundadırlar. Bu noktada sorun oluşturan diğer bir unsur da çevirmenlerin alanında profesyonel olarak çalışan ve yaptıkları işin eğitimini alan uzmanlar kadar bilgiye ve çalıştıkları alanda derinliğe sahip olmamalarıdır. Bununla birlikte çevirmen uzmanları tatmin etmek için yeterli derinlikte bilgiye sahip olmalıdır. Çevirmenler herhangi bir uzmanlık alanında tecrübe kazandıkça çevirmenler ve uzmanlar arasındaki bilgi farkı da yavaş yavaş ortadan kalkacaktır (Neubert:Schäffner, 2000: 9).
- 4) Kültür edinci: Çevirmenler çeşitli kültürel arka plana sahip kişiler ve metinler arasında arabulucu olarak hareket ettiklerinden dolayı çevirmenlerin birer kültür uzmanları olmaları gerekmektedir.
- 5) Aktarım edinci: Kaynak dilde üretilen metinlerin erek dile aktarabilmek, çeviri işini hızlı ve verimli koterabilmek için gerekli olan çeviri yöntem ve tekniklerini kapsar. Bu edinç diğer dört edinci kapsar. Çevirmenler bu edinç türüne göre

değerlendirilirler. Çevirmenler ne kadar bilgili, farklı kültürlerde ve dillerde etkin, herhangi bir uzmanlık alanına hâkim olursa olsun eğer bu alt edincî türüne hâkim değillerse, yani kaynak metnin erek dile aktarılmasını gerçekleştiremiyorlarsa başarısız olurlar. Çeviri hakkında salt bir şeyler bilmek yeterli değildir; ancak çeviri yapıldığında bir anlam kazanır. Çevirmenler bilişsel anlamda sonu olmayan bir hizmet üretirler.

Aktarım edinci ile bağlantılı olarak eşdeğerlik kavramını Neubert'in algıladığı şekilde açıklamak önemlidir. Eşdeğerlik kavramı sadece dilsel, içerik veya konu uyumuna bağlı değildir, yukarıda verilen beş edincin etkileşimi yoluyla ortaya çıkmaktadır. Yukarıda verilen çeviri edinci parametreleri bir çevirmende ne kadar gelişmiş olursa çeviri aktarım işlemleri o kadar iyi gerçekleştirilmiş olur. Çevirideki eşdeğerlik de aktarım işlemleriyle paralel gerçekleşir. Belirli bir çeviri durumuna göre gerçekleşen işlevsel bir kavramdır.

2.5.2. Marisa Presas

Marisa Presas' a göre (Presas; Schäffner, 2000: 26) iki dillilik, iki dil ve kültürlerin bulunduğu bir ortamda doğup büyümüş olmak ile sınırlı değildir; ikidillilik süreç içinde zamanla kazanılabilir. Daha çok iki dilin yeterli bilinmesini içeren çeşitli faktörlerin etkileşiminin bir sonucudur. Çevirmenin dilsel becerilerinin tanımlanmasında devreye üç unsur girer: 1) yönlülük ($D1 > D2$ ya da $D2 > D1$) 2) çeviri türü (sözlü veya yazılı çeviri) 3) belirli dil kombinasyonu. Psikodilbilim alanında yapılan çalışmalar bir dilde algılama ve üretim aşamalarında söz konusu süreçlerde zihinsel imajlar ve belleğin önemli rol oynadığını göstermiştir. Zihinsel imaj nesnelere, insanların, olayların zihindeki temsilleri, ya da 'resimleri' olarak adlandırılabilir. Presas ikidilli kişileri üç gruba ayırır: bileşik ikidilli kavramı (compound bilingual) tek bir anlam dizgesine bağlı iki ayrı dilsel koda sahip olma durumudur. Bileşik ikidilli olan kişiler genellikle iki dili eş zamanlı olarak ve ortak çevrede, ancak bu diller için özerk bağlamlar oluşturmadan, yani aynı bağlamı kullanırlar. Kişi diller arasındaki kavramsal farklılıkları fark etmeksizin her iki dil için ortak bir anlam evreni oluşturur. Örneğin Türkçedeki 'ev' sözcüğü ile Almandaki 'ev ' sözcüğü onun için aynı çağrışımlara sahiptir. Sıralı İkidillilik (coordinate bilingualism) her iki dilin de zihinde kurallar ve anlam evreni açısından özerk ama ilişkili bir yapılanma göstermesidir. Alt sıralı ikidillilik (subordinate bilingualism) Dillerden birinin diğerine göre daha güçlü olması

durumudur. Zayıf olan dil, daha güçlü olan dile göre yorumlanır. Bir başka deyişle, bu durum iki dilin beyinde özerklik taşımayan bir ilişki içinde yapılanmasıdır. Dillerden biri diğerini yapısal kurallar ve anlam evreni açısından biçimlendirmek üzere çekirdek rolü üstlenir. Yani, baskın hale gelir. Presas Weinreich'ın ikidillik kavramını alt dallara ayırmasından yola çıkarak çevirmenleri dörde ayırmıştır: çağrışımsal çevirmen (associative translator) bir çalışma dilinde kullanılan metinsel ve dilsel ifadeleri ikinci dile olduğu gibi aktarır. Çevirmenin zihninde herhangi bir anlam yoktur ve çevirisini salt dilsel kuralları dikkate alarak yapar. Bu durumu 'google translate' e benzetebiliriz. Dolayısıyla da anlama ya da algılama süreci açısından bakıldığında bu çevirmen tipi doğru olarak kabul edilmez. İkinci çevirmen tipi alt sıralı çevirmendir (subordinated translator). Çevirmen baskın olduğu dilin yapısal kuralları ve anlam evreni açısından diğer dildeki ifadeleri biçimlendirir. Çeviri bu durumda anlama evresinden önce gerçekleşmiş olur. Bileşik çevirmenin (compound translator) zihninde tek bir anlam evreni vardır. Her iki çalışma dilinin dilsel unsurları bu anlam evreni içinde değerlendirir. Nitekim algılama ve üretim süreci oldukça karmaşık bir hal alır çünkü her bir dilin anlam evreni birbirinden ayrılmamıştır. Son çevirmen tipi sıralı çevirmendir (coordinated translator). Bu tip çevirmenin zihni her iki dil de kurallar ve anlam evreni açısından özerk ama ilişkili bir yapılanma içerisindedir. Uzman çeviri edincine sahip çevirmen tipi de bu son verilen sıralı çevirmendir.

İkidillilik kavramını ve çeviriye etkisini açıklamak açısından "girişim (interference) ve dil kaydırma (code-switching)" terimleri önemli bir rol oynar. Girişim herhangi bir dilde yazarken diğer dilin unsurlarını kullanmayı ifade eder. Bu durum da çeviri çalışmaları kapsamında olumsuz bir özellik olarak kabul edilmektedir. Bir dilin dil içi dünya görüşüyle ya da anlatım yoluyla ve yapısıyla başka bir dili kodlamaktır. Girişim olgusu, sözlük, sözdizim, sesbilim boyutlarında görülür. Çeviride aktarım süreçlerinde bu durum sıkıntı yaratır. Diğer taraftan dil kaydırma "iki dilin tek bir konuşma içerisinde aynı oranda değişen kullanımı (Presas; Schäffner, 2000:26). Durumla ilişkili olarak dili değiştirmedi. Konuşucu bunu bilinçli olarak değiştirmez. Marisa Presas'a göre, dil kaydırma ve girişim arasındaki temel fark, girişim istemsiz olarak ortaya çıkma eğilimi gösterirken dil kaydırma belirli bir durumda konuşmacı tarafından seçilen bilinçli kararlardan oluşmasıdır. İkidillikte meydana gelen dil kaydırma işlemi çeviride meydana gelen işlemleri aktarmak ile bağlantılaşmıştır. Çevirmen her iki çalışma dilini bilinçli ve dönüşümlü olarak kullanır. Ancak kullanılan beceriler farklılık gösterir: bir

dilde algılama işlemini yaparken diğer dilde üretim aşamasına geçer. Çeviri aktarım süreçlerini kapsar. Çevirmenin de aktarım süreçlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmesi için çalışma dilleri arasında köprüler ya da bağlantı mekanizmaları kurmasıyla mümkündür. Çeviri edinci çevirmenin her iki çalışma dili arasında kurduğu bu köprüler ve bağlantı mekanizmalarına bağlı olarak gelişir. Presas'a göre çeviri edinci kazanılması aşamasında ikidilli edincin dillerarası edince (interlingual competence) dönüşmesi gerekmektedir. Dolayısıyla çeviri edinci çevirmenin ikidilli olmasının yanı sıra çalışma dilleri arasında belirli mekanizmalar oluşturması ve ister bildirimsel ister yordamsal olsun çeviri için gerekli olarak temel bilgilerin edinilmesini kapsar.

2.5.3. Janet Fraser

Janet Fraser çeviri edincinin tanımlanmasının akademik bağlamda önemi, profesyonel çevirmenlerin kendine güven duymaları ve mesleki anlamda başarılı çevirmen kimliği nasıl oluşturdulari konusunda araştırmalar yapmıştır. Profesyonel çevirmenlerin deneyimlerinden faydalanarak çeviri edincine yönelik tanım geliştirmiştir. Janet Fraser'ın çeviri edincine getirdiği tanım yukarıda verilen çeviri edinci tanımlarından farklıdır. Fraser çeviri görevi (translation brief) kavramını herhangi bir çevirinin okuyucu kitlesi, amacı ve konumu olarak tanımlamıştır. Çeviri görevinin amacı, kimler için çevrildiği, ne şekilde kullanılacağı gibi sorulara cevap verilebilmesi durumunda çeviri karar verme süreci daha iyi işleyecektir. Fraser'a göre çeviri edinci çeviri görevi hakkında detali bilgi ve kaynaklar toplanması, çeviri ürününün de erek kitlenin ihtiyaçlarını ve beklentilerini ne ölçüde karşıladığına yönelik değerlendirme yapılmasını içerir (Fraser;Schäffner, 2000:60).

Kısaca özetleyecek olursak çeviri pratiği ve eğitimi kaynak dil ve erek dil edinçleri yanısıra bir takım alt beceriler gerektirir. Çeviri bilişsel becerilerin kullanılmasını gerektiren bir faaliyet olarak karşımıza çıkar. Günümüz post-modern dünyasında uzmanlık kavramına çok büyük bir önem verilmektedir. Çevirmenler de faaliyet gördükleri tüm alanlarda profesyonelleşmenin gereği uzman olmak durumundadırlar.

Bu yaklaşımları kısaca toparlayacak olursak Neubert'e göre çevirmenlerin çeviri görevlerini yerine getirmelerini sağlayan unsur sahip oldukları çevirisel edinçleridir (translational competence). Neubert çeviri edinci unsurlarını dil edinci, metin edinci, konu bilgisi, kültür edinci ve aktarımsal edinç (transfer competence) olarak tanımlamıştır. Bu modelde aktarım edinci üzerinde çok durulmasına karşın çeviri edinci

aktarım edincinden daha fazlasını gerektirir. Her bir edinç türü birbiriyle etkileşim halindedir. Bu noktada vurgulanması gereken husus çeviri sürecinin ardından mutlaka bir ürün elde edilmelidir, yani çeviri performansa dökülmelidir. Çevirmen kaynak metinden yola çıkarak üçüncü kişiler için bir erek metin oluşturmadığı sürece yani aktarım edincini çeviride başarıyla gerçekleştirmediğinde çevirmenin diğer becereleri ne kadar iyi olursa olsun çeviri görevi yerine getirilmemiş olacaktır. Bu durumda çevirmen de bir uzman olarak algılanmaz.

Marisa Presas'a göre ise ikidillik bir çevirmenin çeviri görevini yerine getirebilmesi için yeterli değildir. Çevirmenin sahip olması gereken dilsel beceriler ele alınırken üç unsura devreye girer: 1) yönlülük ($D2 > D1$ ya da $D1 > D2$), 2) çeviri türü (sözlü ya da yazılı çeviri), 3) belirli bir dil kombinasyonu. Presas'a göre en ideal uzman çevirmen tipi sıralı çevirmendir (coordinated translator). Her iki çalışma dillerindeki göstergeler için zihninde ayrı bir anlam evreni vardır. Çevirmen bu farklı anlam evrenleri arasında aktarım işlemlerini gerçekleştirir. Bu aktarım işlemlerini gerçekleştirebilmek için de çevirmen çalışma dilleri arasında köprü veya bağlantı mekanizmaları kurmak durumundadır. Çeviri edinci çevirmenin köprü ve bağlantı mekanizmaları kurmasına bağlıdır. Dolayısıyla da çeviri edincinin kazanılması ikidilli edincin dillerarası edince dönüştürülmesiyle gerçekleşir.

Janet Fraser'a göre profesyonel çevirmenlerin çeviri işini kim için ve ne amaçla yaptıklarını bilmeleri gerekmektedir. Çeviri edinci de üstlenilen çeviri görevi hakkında detaylı bilgi toplamak, kaynak araştırması yapmak ve çeviri ürününün erek okuyucuların ihtiyaçlarına ne kadar cevap verip vermediği konusunda bir değerlendirme yapmaktır.

Aşağıda çeviri edinci modellerinde de görüleceği üzere her bir çeviribilimci çeviri olgusunu farklı bir açıdan ele almış; dolayısıyla da ortaya attıkları çeviri edinci modelleri de bu doğrultuda farklılık göstermektedir

2.6. Yazılı Çeviri Edincini Ele Alan Modeller

Aşağıda verilen çeviri edinci modellerinden bir kısmı çeviriye sadece kuramsal açıdan değil aynı zamanda çevirinin yöntemsel yönlerine de odaklanır. Örneğin PACTE grubu çeviri edinci modeli tasarlamak için on yıl çalışmalar sürdürmüştür. Çalışmalarına temel oluşturan düşünce de çevirinin aslında karar alma, problem çözme gibi bir takım

amaçları başarmaya güdümlü iletişime dayalı bir faaliyet olmasıdır. PACTE grubunun yaptığı araştırmalar uzun süreli bir çalışmadır ve bu çalışmanın sonuçları 1997’de grubun ilk kurulmaya başlamasından bu yana sürekli olarak devam etmektedir. Araştırma konuları çeşitli metin türlerinden oluşur ve profesyonel çevirmenler, dil eğitmenleri ve çeviri eğitimcilerini ilgilendirir. İncelenen diller İspanyolca, Katalanca, Almanca, İngilizce ve Fransızcadır. Yapılan araştırmalar hem çeviri ürünü hem de çeviri sürecine odaklanır. PACTE modeli birbirine bağımlı, hiyerarjik bir takım alt edinçlerden oluşur. Grubun hedefi teorileri deneysel araç gereç kullanarak kanıtlamaktır. PACTE modeli daha önceki yaklaşımlardan ayrılmasının nedeni yöntemsel açıya önem vermeleridir.

2.6.1. PACTE

PACTE grubunun oluşturduğu ilk çeviri edinci modeli 1998’lere kadar uzanmakla birlikte model daha sonra yeniden gözden geçirilmiştir. Bu modele göre PACTE grup tarafından “ çeviri işini iyi kotarabilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve yeteneklerin temelini oluşturan sistem” olarak tanımlanan çeviri edinci beş alt edinçten ve psiko-fizyolojik unsurlardan oluşur. Modelin merkezinde stratejik edinç bulunur.

“The strategic sub-competence is the most important, solving problems and guaranteeing the efficiency of the process. It intervenes by planning the process in relation to the translation project, evaluating the process and partial results obtained, activating the different sub-competencies and compensating for deficiencies, identifying translation problems and applying procedures to solve them”(Pacte, 2005:610).

Stratejik alt edinç problemleri çözmek ve sürecin etkinliğini garantilemede en önemli unsurdur. Çeviri projesinde sürecin planlanmasına, sürecin ve elde edilen sonuçların değerlendirilmesine yardımcı olur; farklı alt edinçleri harekete geçirir ve çeviri sorunlarını bulur, bu sorunları çözmek için de yöntemler uygulayarak eksiklikleri kapatır.

Bu model Hönig’in modeliyle karşılaştırıldığında stratejik edinç makro strateji ile eşdeğerdir. Stratejik edinç gibi makro strateji de ne tür alt stratejilerin belirli bir durumda uygulanacağına karar verir.

Çevirmenlerin eğitiminde bildirimsel bilgi ve yordam bilgisi türlerinden hangisinin kullanılması gerektiği tartışmalara konu olmuştur. Robinson (1997) bildirimsel bilgi ve yordam bilgisini sağlama metotlarının birleştirilmesini savunmakla birlikte yordam bilgisinin bildirimsel bilginin uygulanmasında önemli bir rol oynadığını belirtir. Bu görüş aynı zamanda çeviriye sosyo-yapısalcılık açısından bakan Kiraly (2000) ve çeviriye bilişsel-yapılandırıcı yaklaşım ile bakan Hurtado Albir (2005) tarafından paylaşılır.

Hepsine göre çevirmenlerin eğitiminde kullanılan öğrenme ve öğretme methodlarının eğitimin başından itibaren çeviri hakkında bir şeyler öğrenmekten ziyade çeviri yapmaya odaklanması gerektiğini savunurlar. Diğer taraftan Alves, Magalhães & Pagano (2004), Gonçaves (2003) and Schäffner & Adab (2000) da çevirinin içerdiği bazı süreç ve kavramların farkında olunması çevirmenlerin çeviri performanslarını artırmalarını sağlar ve yordam bilgisi yanında verilmelidir.

Çeviri edincinin bildirimsel bilgi ve yordam bilgisini birleştiren farklı alt edinçlerden oluştuğu konusunda hem fikirlerdir. Ancak ayrıldıkları nokta çevirmenlerin eğitimde bildirimsel bilgi ve yordam bilgisinden hangisinin ilk öncelikle vurgulanması gerektiği konusudur.

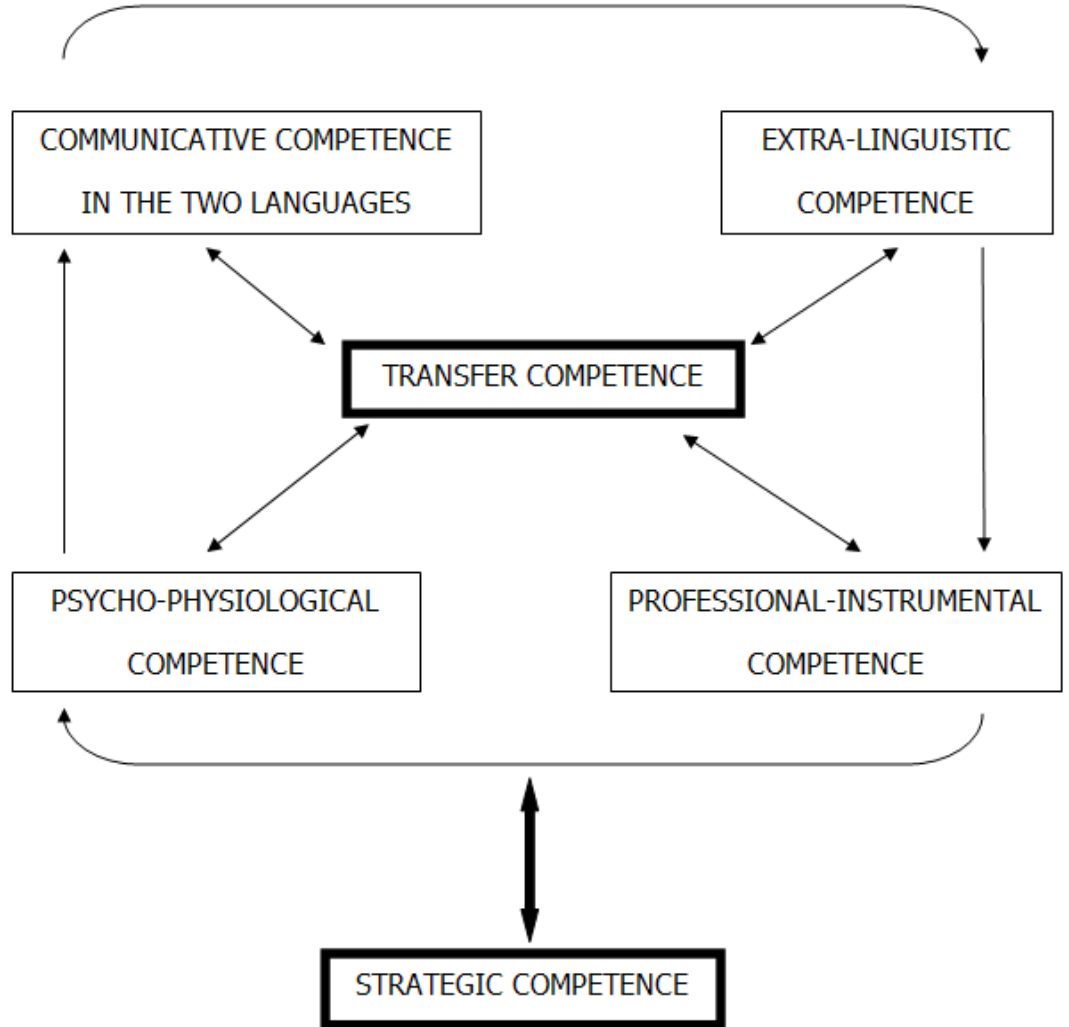
PACTE (2003) uzmanlık bilgisinin çeviride oynadığı rolü ele alır ve bu uzmanlık bilgisinin farklı aşamalardan geçtiğini savunur. Yeni bilginin ilk evresinden başlayarak son aşama olan uzmanlık bilgisine ulaşıncaya değin gitgide otomatikleşmeye başlar. PACTE grubuna göre bu bilgi edinme süreci doğal olabildiği gibi güdümlü de olabilir. Her iki durumda da bir öğrenme süreci vardır. Uzmanlık bilgisi yani çeviri edincinin hangi unsurlardan oluştuğuna dair PACTE beş alt edinçten oluşan bir model oluşturmuştur: dil edinci (ikidillilik), dil dışı edinç, araçsal edinç, çeviri hakkında bilgi ve stratejik edinç. Stratejik edinç oluşturulan modelde merkezi bir konumdadır ve diğer tüm alt edinçlerin işleyişini düzenler. Stratejik alt edinç türünün merkezi konumda olmasından dolayı PACTE (2003:47) çeviri edincinin uzmanlık bilgisi olarak adlandırılabilceğini ve stratejilerin önemli bir rol oynadığı ve çoğu sürecin otomatik olarak gerçekleştiği daha çok yordam bilgisine dayandığını savunmaktadır.

Pacte'ye göre çeviri edinci uzmanlık bilgisine dayanır ve temelde yordam bilgisi gerektirir. Çeviri görevinde kullanılan stratejiler çeviri görevinin başarılı bir şekilde yerine getirilmesinde önemli bir rol oynar. Çoğu süreç de otomatik olarak gerçekleşir.

Pacte grubunun oluşturduğu çeviri edinci modeli aşağıda verilen temel özelliklere dayanır:

- 1) Çeviri edinci niteliksel olarak dil edincinden farklıdır;
- 2) Çeviri edinci çeviri yapmak için ihtiyaç duyulan temel bilgi sistemidir;
- 3) Çeviri edinci uzmanlık bilgisi anlamına gelmektedir. Tüm diğer uzmanlık bilgi türlerinde olduğu gibi bildirimsel ve yordam bilgisini içermekle birlikte yordam bilgisi daha etkilidir.

İlk başta PACTE modeli aşağıdaki gibiydi:

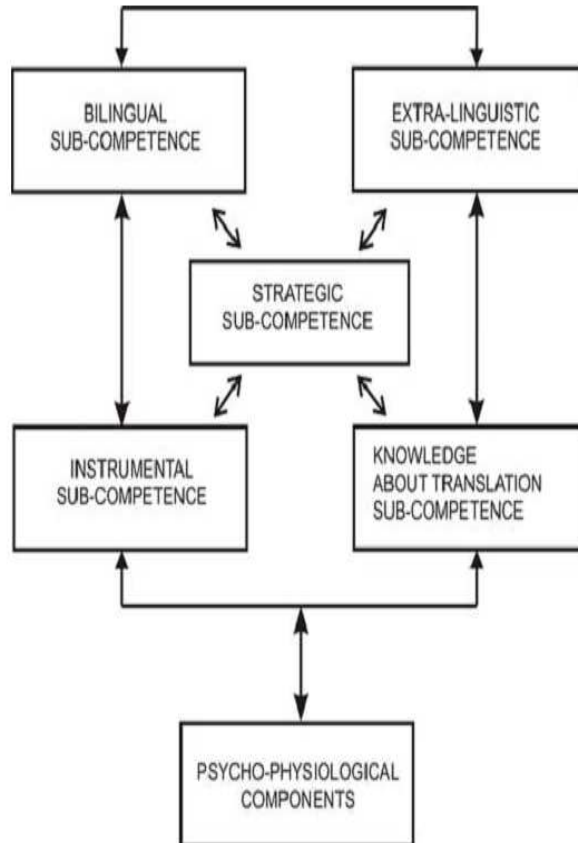

Şekil 5: PACTE Grubunun Çeviri Edinci Modeli

Kaynak: Pacte, 2000:101

- 1) İletişimsel Edinç (*communicative competence in the two languages*): iki çalışma diline hâkim olma, dilbilimsel iletişim sağlanması için gerekli olan temel bilgi ve beceriler. Yazılı çevirmenlerde bu edinç türü kaynak metni anlama ve erek dilde bu metni oluşturma olmak üzere ikiye ayrılır.
- 2) Dil dışı edinç (*extra-linguistic competence*): genel dünya bilgisi ve uzmanlık bilgisi. Çeviri, iki kültür, ansiklopedik ve konu bilgisini içerir.
- 3) Araçsal-profesyonel edinç (*professional-instrumental competence*): mesleğin ve işin gerektirdiği araçlara yönelik bilgi ve beceriler.
- 4) Psiko-fizyolojik edinç (*psycho-physiological competence*): her türlü psikomotor, bilişsel ve tutumsal her türlü kaynağı kullanma becerisi.
- 5) Stratejik edinç (*strategic competence*): çeviri süreci esnasında karşılaşılan problemleri çözmek için kullanılan tüm kişisel yöntemler.
- 6) Aktarım edinci (*transfer competence*): diğer tüm edinçleri birleştiren temel edinç türüdür. Kaynak metinden erek metne aktarım süreçlerini tamamlamayı gerektiren edinç türüdür. Bu sırada çevirinin işlevi ve erek okuyucunun özelliklerini dikkate alınır.

Aktarım edinci bu modelin merkezini oluşturur. Yapılan deneysel çalışmalar sonucunda model 2003 yılında yeniden değişikliğe uğramıştır.

Şekil 6: PACTE Grubun Gözden Geçirilmiş Çeviri Edinci Modeli

Kaynak: Göpferich, 2008: 154

Bu model Hönig'in modeliyle karşılaştırıldığında stratejik edinç makro strateji ile eşdeğerdir. Stratejik edinç gibi makro strateji de ne tür alt stratejilerin belirli bir durumda uygulanacağına karar verir.

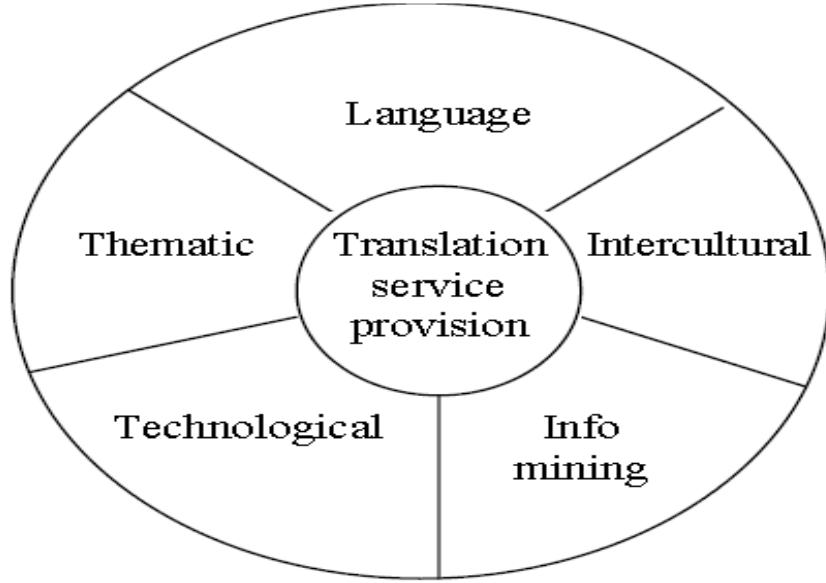
- 1) İki dil edinci (*bilingual sub-competence*): Her iki dilde de iletişim kurabilmek için gerekli olan daha çok yordam bilgisi bilgi. İki dil arasında gidip gelirken girişim kontrolü. Her iki dilde pragmatik, toplumdilbilimsel, metinsel, dilbilgisel ve sözdizimsel bilgiyi kapsar.
- 2) Dil dışı alt edinç (*extra-linguistic sub-competence*): Daha çok dünya hakkında ve özel konularda bildirimsel bilgi. Kaynak ve erek kültüre dayalı kültür bilgisi, ansiklopedik bilgi (genel dünya hakkında) ve alan bilgisi (özel alanlar).
- 3) Çeviri alt edinci hakkında bilgi (*knowledge about translation sub-competence*): Çeviri nedir ve çeviri mesleğinin açalarına yönelik bildirimsel bilgi. Çeviri nasıl işlev görür ve profesyonel anlamda çeviri pratiği nasıl yapılacağına yönelik bilgi.
- 4) Araçsal alt edinç (*instrumental sub-competence*): Belgeleme kaynakları, çeviriye uygulanan bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik ağırlıklı olarak yordam bilgisi: sözlükler, ansiklopediler, gramer kitapları, teknik kitaplar, paralel metinler, elektronik araç gereçler, arama motorları vb.
- 5) Stratejik alt edinç (*strategic sub-competence*): Çeviri sürecinin verimliliğini garanti altına almak ve çeviri sürecinde karşılaşılan problemleri çözmek için gereken yordam bilgisi. Bu diğer tüm alt edinçleri etkileyen önemli bir edinç türüdür ve çeviri sürecini kontrol ettiğinden diğer edinç türleri arasında karşılıklı ilişki kurar.
- 6) Psiko-fizyolojik bileşenler (*psycho-physiological components*): Birbirinden farklı bilişsel ve tutumsal bileşenler ile psikomotor mekanizmaları. Bunlar aşağıdakileri içerir: bilişsel bileşenler (hafıza, dikkat, algı, ve duygular), tutumsal yönleri (entelektüel merak, azim, dayanıklılık, eleştiri...), yaratıcılık, mantıksal düşünme, analiz etme ve sentezleme gibi beceriler.

PACTE çeviri edincinin birbiriyle bağlantılı ve hiyerarşik yapıda bir takım alt edinçlerden oluşan stratejik alt edincin diğerlerine göre daha baskın olduğu sonucuna varmıştır. (PACTE, 2003:60). PACTE'nin bakış açısına göre çeviri edinci ağırlıklı olarak yordam bilgisine dayalı üç sürece odaklı alt edinç ve iki bildirimsel alt edinçten

oluşur. Tüm alt edinçler de psiko-fizyolojik bileşenler tarafından etkilenir ve tamamlanır.

2.6.2. Avrupa Birliği Modeli (EMT)

Avrupa Birliği tarafından hazırlanan model çeviri eğitimi ve profesyonel uygulamaların sonucunda elde edilen unsurların toplamını temsil eder. Teorik bağlamda oluşturulan modeller ile akademik çevrede uygulanan modellerin profesyonel tecrübe ve çeviri piyasasıyla ilişkilendiriliyor olmalıdır. Avrupa Birliğinin bu anlamda yaptığı en son girişim Avrupa Birliği Çeviri Yüksek Lisans'ı (EMT) dir. Avrupa Komisyonu ve Çeviri Genel Müdürlüğü (DGT) Avrupa'daki üniversitelerle birlikte belirlenen eğitim standartlarını yakalamak için mastır seviyesinde üniversite çeviri programlarını kalite damgası kurmak için çabalamaktadır. Bu amaca ulaşmak için de EMT uzman grubu altı alt edinçten oluşan temel bir çerçeve oluşturmuştur. Önerilen model aşağıdaki gibidir.

Şekil 7: EMT Çeviri Edinci Modeli

Kaynak: EMT,2009: 4-7

İlgili alt edinçler:

- 1) Çeviri hizmetlerini karşılamaya yönelik edinç (*translation service provision*): Çeviri hizmeti nasıl pazarlanılır, nasıl bir müşteriyle anlaşılır, zaman ve bütçe yönetimi, faturalama işlemleri, kendini değerlendirme, çeviri yönetme ve tekniklerine hâkim olma, çeviri sürecinde alınan çeviri kararlarını savunabilme.

- 2) Dil Edinci (*language*): metinler nasıl özetlenilir, her iki dilin de dilbilimsel, sözdizimsel ve metin geleneklerine hâkim olma, çalışma dillerine karşı duyarlılık kazanma,
- 3) Kültürlerarası iletişim edinci (*intercultural*): Ön varsayımlar ve imalar nasıl anlaşılır, herhangi bir çeviri metninde ortaya çıkan kültürel unsurları karşılaştırabilmek, bir araya getirmek.
- 4) Bilgi çıkarma edinci(*info mining*): Terminoloji veritabanları nasıl araştırılır ve üstlenilen bir görevde doğru bilgilere ulaşabilme.
- 5) Konu bilgisi (*thematic*): üstlenilen çeviri görevinde ilgili metnin içerdiği konu hakkında detaylı araştırma yapma, belli bir konu hakkında bilgiye ulaşma yollarını bilme, merak, analiz edebilme ruhu.
- 6) Teknolojik edinç (*technological*): belirli bir çeviri aracı nasıl kullanılır, herhangi bir çeviri metni farklı formatlarda nasıl hazırlanılır.

2.6.3. Hönig

Çeviri eğitimcileri arasında çeviri edincinin farklı alt edinçlerden oluştuğuna dair uzlaşma sağlanmıştır. Ancak ne tür alt edinçlerden oluştuğu ya da bu alt edinçlerin nasıl tanımlanması gerektiği konusu hala da tartışılmaya devam etmektedir.¹ Bununla birlikte aşağıda verilen üç unsur önemli bir rol oynar: kaynak ve erek dilde iletişimsel edinç, alan bilgisi ve araştırma edinci, araç gereçlerin kullanımı (Göpferich, 2009:14). Çeviri edincinin yukarıda verilen bu üç alt edinçten daha fazlasını gerektirdiği ve belki de daha fazla alt edinci kapsadığına dair genel bir uzlaşma sağlanmış durumdadır.

Hönig (1991; 1995) ideal çeviri sürecinin nasıl olması gerektiği konusunda oluşturduğu modelinde ve Pym (2003) “minimalist yaklaşımında” çeviri edincinin aslında iki ana alt edinçten oluştuğunu savunmaktadırlar. Bu iki ana alt edinç: (1) çağrışımsal edinç (associative competence) ve (2) makro strateji geliştirmek (Hönig 1991; 1995) ve çevirilerde uygulamak için gerekli olan edinç. Hönig’in oluşturduğu modele göre, çevirmenler ilk öncelikle kaynak metni okurlar (modelin sağ üst köşesi). Kaynak metni

¹ Daha fazla bilgi için bkz., PACTE 2000; 2002; 2003; 2005; Shreve 1997; Wilss 1992; Göpferich,2009:13).

uygunluklara yönelme vardır. Hönig'in modelinde makro strateji, çevrilen metnin dayanmak zorunda olduğu eşgüdümü yönlendirir:

- Çevirinin hangi amacı var, hangi adres grubu ve hangi medya için çeviri yapılmalıdır?
- Konuyla ve metin birbirinden bağımsız argümanlarıyla, öznel olarak neyi çağrıştırabilirim? Hangi hesaplaşmalar aracılığıyla ben, kendi öznel çağrışımlarımı nesnelleştirebilirim ve konu bilgimi derinleştirebilirim?
- Yukarıdaki bakış açılarıyla metnin yapısı nasıl betimlenir? Metnin bağımsız bölümleri kendi konusuyla, yazarıyla ve medyasıyla hangi ilişki içerisinde bulunurlar.

Bu tür bir makro strateji tarafından yönlendirilen çeviride, daha sonra hem kontrol edilemez çalışma alanı, hem de kontrol edilebilir çalışma alanında oluşan zihinsel süreçler cereyan eder (Hönig, 1995: 56).

Hönige göre, makro stratejinin formüllendirmesi çok basit bir amaç içerir, bu amaç; Kontrol edilebilir çalışma alanında sıkça eşgüdümsüz, zaman harcayan ve çok az etkili olarak meydana gelen “düşünme” makro stratejiyle öne geçirilir.

Hönig, çevirmenin makro strateji yürütmesinin yararlarını şöyle sıralar:

- Makro strateji çevirmeni, dilsel edincini ve yapacağı işi değerlendirme ve buna uygun olarak amaçlı açıklamalar yapma durumuna getirir.
- Çevirmen için zaman kullanımını değerlendirme ve esas çeviriye girmeden maliyet, yararlılık ve kullanım arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi sağlar.
- Makro strateji sayesinde çevirmen, beklenen üretimi ve onun maliyetlerini değerlendiren danışman olarak çalışabilir.
- Sağlam ve gerçek bir makro strateji temelinde, sağlam bir çeviri eleştirisi gerçekleşebilir. Böyle bir eleştiri tek tek sözcükleri eleştirmekle sınırlı kalmaz. Makro stratejisini yapılandırabilen bir kişi, aynı zamanda çevirmenin stratejik davranıp davranmadığını ve çevirmenin formüle ettiği metin için sorumluluk duyup duymadığını değerlendirebilir.
- Makro stratejik çözümleme aracıyla çevirmen, kendi araştırma gereksinimini değerlendirebilir ve tanımlayabilir (Hönig, Akt. Tosun, 2002: 262).

Çevirmenin zihinsel gerçekliğinde nüfus eden kaynak metin zihinsel sürecin nesnesi haline gelir. Daha somut bir şekilde kaynak metnin ilk algılanması zihinsel bir süreci beraberinde getirir. Bu da iki farklı çalışma alanında meydana gelir: kontrolsüz ve kontrollü çalışma alanı. Kontrolsüz çalışma alanında ilerlemek uzun süreli bellekte kaydedilmiş olan çerçeve ve taslakların harekete geçirilmesini içerir. Herhangi bir metnin yapısı, biçimi ve içeriği anlama sürecinin bir kısmını oluşturur. Çeviride ise bu süreç erek metin odaklıdır. (Hönig 1995: 55). Yetkin çevirmenler kaynak ve erek metin, kontrolsüz çalışma alanlarından gelen veriyi de kullanarak çeviriye dair bir makro strateji geliştirirler. Makro stratejiye dâhil olan unsurlar erek metnin işlevi, alıcısı ve ortamında belirleyici bir rol oynamakla kalmaz aynı zamanda da çevirmenlerin bilgiyi araştırırken sahip oldukları seçenekler, kişisel çağrışımlar ve alan bilgilerini geliştirmelerinde de önemli bir rol oynar (Hönig 1995:56).

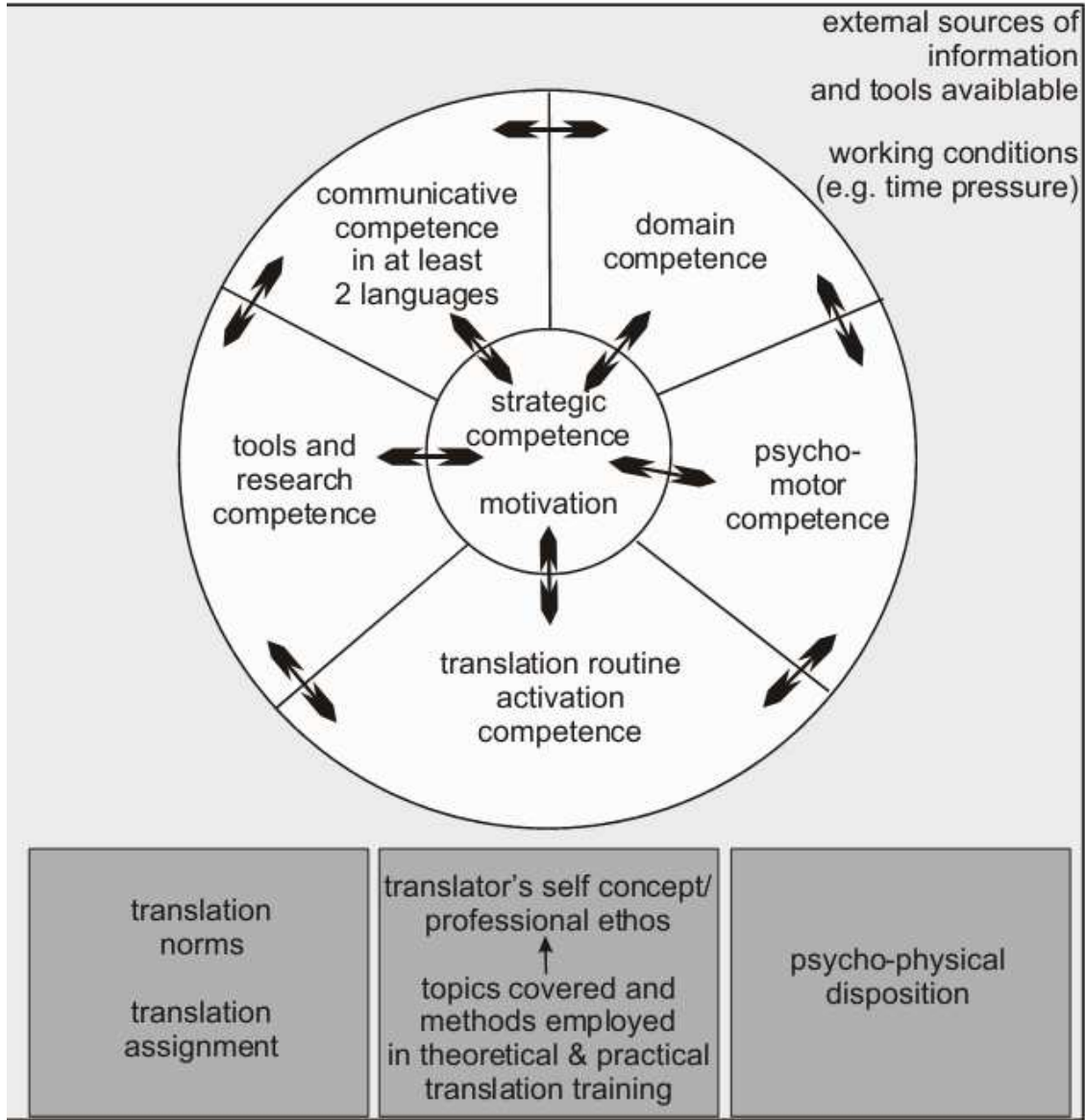
Aktarım veya çağrışımsal edinc çevirinin vazgeçilmez unsurudur; Bu tür edincin kullanımı teşvik edilmeli ve böylelikle de çevirmenin kendine olan öz güveninin bir parçası haline gelir. İşlevini yerine getiren çeviriler ancak bu çağrışımsal edincin ürettiği sonuçlar makro stratejiye maruz kaldığında başarılı olur. Çevirmenlere çağrışımsal edincilerini kullanmak için ihtiyaç duydukları kendilerine güven duygusu veren çeviri edincidir. Çeviri edinci çevirmenlere çağrışımsal edincileri düzeyinde yapabildikleri kadar iyi çeviri yapmalarını sağlar. Çeviri edinci olmadan kesinlikle olabildiğinden daha kötü çeviri yapacaklardır.

Tabi bu aynı zamanda makro strateji takip etmeyen ancak geniş ölçüde çağrışımsal edinc türüne sahip olan çevirmenlerin makro strateji uygulayan ancak çağrışımsal edinc türü eksik olanlara göre daha iyi çeviri yapabilecekleri anlamına da gelir (Göpferich, 2009:18).

2.6.4. Göpferich

Göpferich Pacte grubu tarafından oluşturulan iki modelden yola çıkarak kendi modelini oluşturmuştur. Modelin merkezini PACTE grubunun yeniden gözden geçirilmiş modelinde olduğu gibi stratejik edinc oluşturmaktadır. Stratejik edinc diğer edincilerin devreye girmesini sağlar, edincilerin devreye girip girmediğini kontrol eder; çeviri durumuna göre öncelikler ve hiyerarşiler oluşturulmasını sağlar. Hönig'in modelinde yer alan makro strateji ile eşdeğer bir özellik taşımaktadır. Aşağıda tablo şeklinde verilen modelde de görüleceği üzere çevirmenin stratejik edincini harekete geçirmesi

çevirmenin motivasyonuna bağlıdır. Çeviri görevine başlamak için yeterince motivasyona sahip olmayan bir çevirmen çeviri işine başlayamaz. Hermetik bakış açısına göre de çeviri süreçlerinin ilk ayağı çevirmenin çeviri görevini üstlenmeye hazır olması ve gerekli motivasyona sahip olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında her iki yaklaşım türü arasında önemli benzerlikler vardır.

Şekil 9: Göpferich'in Çeviri Edinci Modeli

Kaynak: Göpferich, 2008:155

1. En az iki dilde iletişimsel edinç (*communicative competence in at least 2 languages*). Bu alt edinç PACTE grubunun “ikidilli alt edinç” paralellik gösterir. Her iki dilde de sözcüksel, dilbilgisel ve pragmatik bilgiyi kapsar. Kaynak dilde iletişim edincine sahip olunması öncelikle kaynak metnin algılanmasında büyük önem taşıırken erek

dil edinci de erek dilde üretilen metnin kalitesini belirler. Bununla birlikte erek dil alımlama edinci de dikkate alınmalıdır çünkü kaynak dil ve erek dilde kullanılan birimler arasında anlamsal eşdeğerliliğin sağlanıp sağlanmadığını denetleme süreçlerinde işe yarar.

2. Alan bilgisi (*domain competence*). Bu edinç türü PACTE grubunun “dıldışı edinç” türüne eşdeğerdir ve genel kültür ve özel alan bilgisinin yanında en az iki dilde iletişim edincini kapsar. Alan bilgisi kaynak metni anlamak ve erek metin oluşturmak için gereklidir. Alan bilgisi ayrıca bilgi eksikliğini kapatmak için ne tür kaynaklara gereksinim duyulduğu konusunda yardımcı olur.
3. Araçların kullanımı ve araştırma edinci (*tools and research competence*). Bu edinç türü PACTE grubunun “araçsal alt edinci” ile eşdeğerdir. Araçların kullanımı ve araştırma edinci, sözlükler, yazılı veya elektronik ansiklopediler, terim bankaları, diğer veritabanları, paralel metinler, arama motorları, terminoloji ve çeviri yöntemi sistemleri, makine çevirisi sistemleri gibi çeviriye özgü geleneksel ve elektronik araçların kullanımını kapsar.
4. Çeviriyi rutin olarak etkinleştirebilme edinci (*translation routine activation competence*). Bu edinç türü belirli bir takım çeviri faaliyetlerinin erek metinde kabul edilebilir eşdeğerliliğin sağlanması için uygulamaya konulması ve gerektiğinde geri çağrılmasına dayanan bilgiyi kapsar. Höniç’in modeline bakıldığında üretici mikro stratejilerini harekete geçirmek ile eşdeğer olduğu görülür.
5. Psikomotor beceriler (*psycho-motor competence*). Bu beceriler elektronik araçlarla yazma ve okuma becerilerini kapsar. Psikomotor beceriler ne kadar çok geliştirilirse çevirilerde bilişsel kapasiteye daha az ihtiyaç duyulur. Bu durumda çevirileri kotarabilmek için gerekli olan diğer bilişsel becerilere daha fazla yer kalır.
6. Stratejik edinç (*strategic competence*). Bu edinç PACTE grubunun “stratejik edinç” türüyle eşdeğerdir. Yukarıda belirtilen diğer alt edinçlerin uygulanmasını kontrol eder. Meta-bilişsel edinç türü olarak çeviride önceliklerin belirlenmesini sağlar; kişisel alt edinçler arasında hiyerarşileri belirlenmesini mümkün kılar ve Höniç’in belirttiği gibi çeviride makro stratejinin geliştirilmesine yardımcı olur.

Yukarıda verilen alt edinçlerin uygulanması üç faktör tarafından belirlenir. Bu üç faktör de Göpferich’in modelinin temelini oluşturmaktadır: (1) translation brief (çeviri görevi) ve çeviri normları (2) çevirmenin kendini algılaması/ profesyonellikle ilgili değer ve inançlar sistemi (3) çevirmen ruhsal-fiziksel yapısı (zekâ, azim, hırs, özgüven vb.).

Çevirmenin ruhsal-fiziksel yapısı çeviri edincinin edinilme hızını etkiler. Karşılaşılan çeviri sorunlarını çözmeye karşılık sergilen eleştiri ruhu ve azim çeviri edincinin edinilmesini hızlandırabilir.

Kısaca özetleyecek olursak yukarıda verilen modeller her ne kadar birbirilerinden farklı özellikler içerseler de aralarında benzerlikler de vardır. Yüzeysel yapıda farklı olan çeviri edinçleri aslında derin yapıda anlam ve içerik yönünden benzerlik göstermektedir. Örneğin Höning'in modelinde önemli bir unsur olan çeviride makro strateji geliştirilmesi Pacte grubu ve Göpferich tarafından oluşturulan çeviri edinci modellerinde stratejik edinç ile eşdeğer durumundadır.

Höning'e göre çevirmen kaynak metni algılayan kişidir. Ancak bu algılama sıradan bir okuyucuda olduğu gibi işlem görmez. Çevirmen sıradan bir okurdan farklı olarak kaynak metni çeviri amaçlı okur. Çevirmenin anlama süreci kaynak metnin analiz edilmesi ve çevrilmesi işlemleri girdiğinden daha bir derinlemesine gerçekleşir. Höning'e göre bu zihinsel işlem süreçleri kontrolsüz ve kontrollü alan olmak üzere iki farklı çalışma alanında gerçekleşir. Kontrolsüz çalışma alanında çeviride çağrışımsal süreçleri hızlandıran çevirmenin zihninde var olan şema ve çerçeveler söz konusudur. Çevirmenin zihninde yer alan bu şema ve çerçeveler çevirmenin kaynak metni anlamasını kolaylaştırır.

Kaynak metin ve kaynak metinden yola çıkılarak oluşturulan erek metin ile çevirmenin çalışma alanında yer alan verilerin etkileşimi yoluyla çevirmen makro bir strateji geliştirir. Makro strateji sayesinde çevirmen metnin amacı ve erek okur kitlesini belirler. İdeal şartlar altında çevirmen çeviride makro stratejiyi belirledikten sonra gerçek anlamda çeviri aşamasına geçilir. Çeviri sürecinde hem kontrollü hem de kontrolsüz çalışma alanı kullanılır. Kontrollü çalışma alanı kurallar, stratejiler ve yasal durumlardan oluşur. Höning'e göre çevirmenin çağrışım edincine (Assoziationskompetenz)sahip olması çevirinin olmazsa olmazlarından. İşlevsel çeviriler de çevirmenin makro strateji kullanarak çağrışım edincini devreye sokmasıyla gerçekleşir.

Çeviribilim alanında yazılı çeviri edincini oluşturan unsurlar kaynak ve erek dil edinci, alan ve konu bilgisi, yardımcı kaynakları kullanabilme ve araştırma edinci adı altında toplanmasına rağmen sayılan bu unsurlar çeviri yapabilmek için yeterli değildir. Pacte grubu tarafından oluşturulan ilk çeviri edinci modelinde yukarıda verilen edinçlerin

dışında aktarım edincini de içermektedir. Aktarım edinci Pacte modelinde merkezi bir konumda yer alır ve diğer tüm çeviri alt edinçlerini harekete geçirir. Aktarım edinci kaynak metinden yola çıkılarak erek metnin oluşturulmasını sağlar. Çevirmeni dil bilen, konu uzmanlarından ayıran edinç türüdür. Aktarım edinci diğer edinçlerin hedef odaklı harekete geçirilmesini sağlar. Pacte grubu tarafından ilk oluşturulan modelin gözden geçirilmesiyle ikinci bir çeviri edinci modeli ortaya çıkmıştır. İkinci modelin merkezi konumunu stratejik edinç oluşturmaktadır. Stratejik edinç çeviri sürecinde meydana gelen tüm sorunları çözmek için kullanılır. Bu edinç sayesinde çevirmen çeviride oluşan sorunları tanımlar, sorunları çözmek için çeviri yöntemleri kullanır. Pacte grubunun stratejik edinç olarak tanımlanan bu edinç türü Hönig tarafından oluşturulan makro strateji ile eşdeğerdir. Pacte'nin oluşturduğu ilk model ile daha sonra yeniden gözden geçirilerek oluşturulan model arasındaki temel farklılık ilk modelde aktarım edinci merkezi konumdayken ikinci modelde bu konumu stratejik edincin almasıdır.

Göpferich modelinde ise stratejik edinç modelin merkezini oluşturmaktadır. Stratejik edinç diğer edinçlerin devreye girmesini sağlar ve bu işlemleri kontrol eder. Çeviri durumuna göre öncelikler ve hiyerarşiler oluşturulmasını sağlar. Hönig'in makro stratejiyle eşdeğerdir. Çevirmenin stratejik edincini harekete geçirmesi de çevirmenin motivasyonuna bağlıdır. Göpferich modelinde en az iki dilde iletişimsel dil edinci, alan ve konu bilgisi, yardımcı kaynakları kullanabilme ve araştırma edinci, psikomotor edincin uygulamaya konulmasında translation brief ve çeviri normları, çevirmenin kendini algılaması/ profesyonellelikle ilgili değer ve inançlar sistemi, çevirmen ruhsal-fiziksel yapısı (zekâ, azim, hırs, özgüven vb.) oluşan üç faktör etkilidir ve bu üç faktör modelin temelini oluşturur. Kuram, yaklaşım ve modellerde önerilen edinçlerin toplamından genel çıkarımlar yaptığımız bölümümüzde temel beceriler ve değişen koşulların gerektirdiği yeni becerileri ele alacağız.

2.7. Yazılı Çevirmenlerin Edinmesi Gereken Temel Beceriler ve Bu Becerilerin Kazanılması

Çeviri edinci bir zincirin halkası gibidir. Her bir unsur ya da edinç türü birbirine bağlıdır. Yani çeviri edinci aslında birinci ve ikinci dilde metin edinçlerini kapsar. Metin edinçleri de kendi için de iki kola ayrılır; metni anlama ve metin üretme; metni anlamak ve üretebilmek için de dil bilgisi gerekir; ayrıca her iki çalışma dilinde de kültür edincine sahip olmak çeviri edincinin diğer bir bileşenini oluşturur. Araştırma

edinci de çevirmenin sahip olmadığı ve çeviri işi için gerekli olan alan bilgisi ve genel bilgiyi edinmesini sağlar. Zincirin halkası çeviri metni oluşturulana değin arayış, didinme, yeni ifadeler bulma, erek kitlenin istek ve beklentilerine uygun ifade bulma çabası sürer. Üst bölümlerde çeviri edinci unsurları ve yaklaşımlar irdelendi. Verilen becerilerin hangi unsurlardan oluştuğunun bilinmesi yanında nasıl edinileceği konusu da çeviri açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ancak yazılı çeviri edincinin tam olarak ne olduğunun tanımı yapılırken bile zorluk çekilmesi yazılı çeviri edincinin nasıl kazanılacağı sorusuna verilecek cevabın daha zor geçmesi anlamına gelmektedir.

Çeviri kararlar almak ve mevcut çeviri sorunlarını çözmeye yönelik hedefleri başarmaya yönlendirilmiş iletişimsel eylemlerden oluşur. Diğer faaliyetlerde olduğu gibi uzmanlık bilgisi gerektirir. Çeviribilimde bu uzmanlık bilgisi çeviri edinci olarak adlandırılır. Uzmanlık bilgisinin nasıl işlediği ve kazanıldığını anlamak için bildirimsel bilgi ve yordam bilgisi arasında ayırım yapılması gereklidir. Bildirimsel bilgi neyin bilineceğinden oluşur, genellikle de kontrol edilebilir. Yordam bilgisi ise bir görevin nasıl yapılacağını bilmektir. Bu tür bilginin sözcüklere dökülmesi oldukça zordur. Bu tür bilgi uygulama yoluyla kazanılır ve bu bilginin kullanımı otomatik olarak gerçekleşir. Örneğin bir çeviri görevinde kullanılan terimlerin doğru olup olmadığının garanti altına alınması için konuyla ilgili web adresinin nasıl kullanılacağını bilmesi önemlidir. Yordam bilgisinin kazanılmasında kullanılan strateji ve teknikler çok önemlidir.

Çeviri uzmanlık bilgisinden oluşur demiştik. Uzmanlık bilgisi farklı aşamalardan geçer. Acemi düzeyde bilgiye sahip olunan ilk aşamadan başlanarak bilgi zamanla otomatikleşir ve uzmanlık aşaması olan son aşamaya gelinir. Bu edinim doğal olarak gerçekleşeceği gibi eğitim yoluyla da yönlendirilebilir. Ancak her iki durumda da bir öğrenme süreci yaşanır. Bu öğrenme süreci dinamik ve çizgiselden ziyade döngüselidir.

Daha önce de vurgulandığı gibi çeviri edinci niteliksel olarak dil edincinden farklıdır. Dil edinci çeviri edincini oluşturan farklı unsurlardan sadece biridir ve çeviri edinçleri birbirleriyle ilişkilidir ve aralarında hiyerarşi vardır.

Çevirmenlerin eğitimi sürecinde bildirimsel ve yordam bilgisinin oynadığı rol pek çok tartışmanın konusu olmuştur Söz konusu önemle üzerinde durulan nokta da hangi bilgi türünün çeviri eğitiminde öncelikli olarak kullanılacağıdır. Robinson (1997) bildirimsel bilgi ile yordam bilgisi metodlarının birleştirilmesinden yanadır. Bu bakış açısı sırasıyla

çeviri eğitimine sosyal yapısalcılık bağlamında ve bilişsel yapısalcılık açısından bakan Kiraly ile Hurtado Albir tarafından da desteklenmektedir. Onlara göre çeviri öğretme ve öğrenme yöntemleri en başından itibaren çeviri konusunda bir şeyler öğrenmekten ziyade çeviri yapmaya odaklanmalıdır. Alves, Magalhães & Pagano (2004), Gonçaves (2003) ve Schäffner & Adab (2000) ise diğer taraftan çeviri sürecinde meydana gelen bazı süreç ve kavramların farkında olunmasının çevirmenlerin performanslarını arttırmalarında faydalı olduğunu savunmaktadırlar. Dolayısıyla da bildirimsel bilginin çeviri eğitiminin en başından itibaren verilmesi gerektiğini belirtirler. Mutabık oldukları nokta ise çeviri edincinin bildirimsel bilgi ile yordam bilgisini birleştiren farklı alt edinçlerden oluştuğu konusudur. PACTE (2003) çeviri edincinde uzmanlık bilgisinin önemli bir rol oynadığını ve bu bilginin farklı evreler geçirdiğini savunur. Acemi düzeyde bir bilgiden başlayarak gittikçe otomatikleşmeye başlar ve en son aşamada da uzmanlık bilgisi kazanılır. PACTE grubuna göre bu edinim doğal ya da güdümlenmiş olabilir. Her iki edinim türünde de bir öğrenme süreci bulunmaktadır. PACTE çeviri edincini tanımlamak için beş alt edinçten oluşan dinamik bir model oluşturmuştur. Bu alt edinçler: ikidillilik, dil dışı, enstrümantal, çeviri hakkında bilgi, stratejik alt edinç. Son olarak verilen stratejik edinç modelde merkezi bir konumdadır ve diğer tüm edinçlerin harekete geçmesini sağlar (Alves, 2005:1).

Çeviri edincinin doğası ve edinimi ucu açıktır. Bununla birlikte çeviri edinimi çeşitli aşamalardan geçen bir gelişimsel eksen boyunca harekete eder. Bu gelişme, çeviri için sezgisel bir yaklaşım edinmeyi gerektiren uzmanlığa doğru bir yol olarak algılanabilir. Uzmanlık arzu edilen bir hedef olmakla birlikte bu hedefe ulaşıldıktan sonra çeviri edincinin gelişimi durmaz. Uzman bir çevirmen ile çeviri eğitimine yeni başlamış kişiler arasındaki fark uzmanın çeviri için gerekli olan alt becerilere sahip olmasıdır. Çeviri eğitimine yeni başlamış kişilerde ise bu beceriler ya yeterince gelişmemiş ya da iç içe geçmemiş bir vaziyettedir. Çeviri edinci açısından çeviribilimciler "...çeviri edincinin yordam bilgisi (bir işin ya da görevin başarıyla nasıl sonuçlandırılacağını; nasıl yapılacağını bilmektir.) ve bildirimsel bilgiyi (bireyin söz konusu işi ya da görevi kendisinin yapıp yapamayacağını bilmesi, bireyin sahip olduğu yeterlilikler hakkındaki bilgisi) birleştiren farklı alt yeteneklerden oluştuğunu kabul etmektedirler. Ancak ayrıldıkları nokta ise çevirmenlerin eğitiminde yordam bilgisi ve bildirimsel bilgi türlerinden hangisinin daha çok vurgulanması gerektiğidir (Alves 2005: 1).

Çeviri edincini kazanma konusuna Andrew Chesterman çeviri edincini bir öğrenme süreci açısından bakmaktadır. Çeviri edincini elde etme sürecini de acemilikten uzman olmaya doğru giden bir yol olarak görmektedir. En son aşamada da “ sezgi devreye girer” (Chesterman; Schäffner, 2000:78). Bu açıdan bakıldığında, uzmanlık edinci duygular, sezgi ve rutin olarak yapılan unsurların bir kombinasyonudur. Çevirmen de görevini en iyi şekilde başarabilmek için fiziksel ve kavramsal araçlara ihtiyaç duyar. Burada sorulması gereken en önemli soru da uzmanlık ve yetkinlik kavramlarının birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde olduklarıdır. Chesterman çevirini edincini beş aşamadan oluşan bir eksen boyunca hareket eden faaliyetler bütünü olarak tanımlar. Bu beş aşama acemi, yeni başlayana göre daha gelişmiş, işi öğrenmiş, beceriler geliştirmiş ve uzmandan oluşmaktadır (Chesterman; Schäffner 2000, 77-79).

- 1) Acemi çevirmen çeviri ile daha yeni aşına olmaktadır. Çeviri hakkında temel kuralları öğrenir. Konuyu algılama biçimi ise genelde atomistiktir. Çünkü “ ...bir takım farklı aktivitelerde görev alır” (Chesterman; Schäffner 2000: 78).
- 2) Yeni başlayana göre daha gelişmiş bir çevirmen ise ilk aşamada tanıtılan kavramlar üzerinde düşünmeye başlar ve bu kavramlar arasında bağlantı kurar. Konuyu algılama biçimi daha az atomistik olur.
- 3) İş öğrenmiş bir çevirmen ise işin gerektirdiği çeşitli “durumsal özellikler” arasında önem sıralaması yapma yeteneği kazanır ve yaptığı iş belli bir hedefe yönelik problem çözmeye dayalı bir faaliyet olarak algılamaya başlar. Daha sonrası süreçte duygusal olarak da katılım gerektiren yaptığı işin sorunluluğunun bilincine varır.
- 4) Yeterlilik aşamasına gelen bir çevirmende ise sezgi ve kişisel deneyim denklemin içine girer, ancak onlar daha önceki üç aşamalı olarak tanıtılan kavram ve kurallara göre işlerler.
- 5) Uzman bir çevirmen de sezgisine göre hareket eder. “...gerçek uzmanlarda, diğerleri için sorun olabilen şeyler sadece rutin işler arasındadır ”(Chesterman; Schaffner, 2000:79).

Yukarıda da belirtildiği gibi ilk iki aşama tamamen rasyonel, üçüncü aşamada duygusal katılım devreye girer. Son iki aşamada ise sezgi kademeli olarak devralır. Çeviri edincinin kazanılması ve geliştirilmesinde temel önkoşul en az iki dil bilgisidir. Ancak, iki dilde sahip olunan dil edinci çeviri edincinin temel taşlarından sadece birini oluşturmaktadır. İkidillilik kavramı genellikle dilbilimsel edinç ile bağlantılanır.

Alves ve Gonçalves uzman ve acemi eviri arasındaki farkı *Geniş Bant* ve ikincisi *Dar Bant* evirmen olmak üzere ikiye ayırıyorlar. Alves ve Gonçalves (Alves, 2005:6) tarafından tanımlanan bu iki çevirmen arasındaki temel farklar, aşağıdaki tabloda listelenmiştir:

Tablo 1: Alves Ve Gonçalves Tarafından Verilen Dar Bantlı Ve Geniş Bantlı evirmenler Arasındaki Farklar

<i>Dar Bantlı evirmen</i>	<i>Geniş Bantlı evirmen</i>
Yönlendirme, tasarlama ve revizyon aşamalarında zayıf çaba dağıtımı- düzensiz bilişsel ritimler	Yönlendirme, tasarlama ve revizyon aşamalarında etkili çaba dağıtımı- dengeli bilişsel ritimler
Revizyon aşamasını bağımsız bir evre olarak görmede yetersizlik	Uzun süreli çalışma belleğinin parçalı örneklerde görülmesi
Alanla ilgili özelliklerin bilincinde bulunmadığından parçalara ayırma genel itibariyle kelime düzeyinde	Başarılı problem çözme ve karar vermeyi sağlayan üst yansıma
Girişim sürecinde sorunlara yol açan üst bilişin olmayışı	Bilişsel çaba ve bağlamsal etki arasında daha dengeli bir ilişki

Kaynak: Alves; Gonçalves, 2005:6

Alves'in evirmenleri dar ve geniş bantlı olmak üzere ikiye ayırmıştır. Görüldüğü gibi dar bantlı olan çevirmenler atomik ve parçalı bilişsel özellikler sergilerken geniş bantlı çevirmenler daha bütüncül ve yapılandırılmış bir yaklaşım sergilerler.

Christina Schaffner eviri edincini "...belli bir hedef kitleye yönelik belirtilen işlevini yerine getiren bir kaynak metnin üretimi için tüm ilgili faktörleri üzerindeki bilinç yansımasını içeren karmaşık bir kavram olarak" tanımlar (Schäffner, 2000:146). Schäffner'in eviri edinci modeli aşağıda verilen alt yeteneklerden oluşmaktadır:

1) Dil Edinci

- 2) Kùltür edinci: ilgili ùlkelerin tarih, siyaset, ekonomi, kùltür vb. yönlerine dair genel kùltür bilgisi
- 3) Metin edinci: metin gelenekleri, metin türleri, biçim hakkında bilgi
- 4) Konu bilgisi: ilgili konu hakkında ve uzmanlık alan hakkında bilgi
- 5) Araştırma edinci: Metinlerin kùltürler arası aktarımında ortaya çıkan sorunları çözmek için gerekli olan genel strateji bilgisi
- 6) Aktarım edinci: çeviri işinin gerektirdiği talepleri tatmin eden metinler üretebilme yeteneği (Schäffner, 2000:146).

Yukarıda verilen tüm bu edinçler birbiriyle ilişkilidir ve verilen herhangi bir çeviri görevine bağlı olarak etkileşim halindedirler. Aktarım edinci yazılı çeviri için geçerlidir ve diğer tüm edinçler aktarım edincinin iyi bir şekilde kotarılmasını sağlar. Olivia Fox acemi çevirmenlerin sergiledikleri olumsuz çeviri performansıyla ilgili bir kaç noktaya değinmiştir.

- Çeviri görevinin amacının farkında olunmaması
- Hedef kitle ve çeviri müşterisinin çeviri işinden beklentilerini tam olarak anlamamak
- Çeviri metnin dili, metin gelenekleri ve kullanımına yönelik bilgi eksikliği
- Metinlerin üretildiği sosyo kùltürel bağlama yönelik bilgi eksikliği
- Etkili belgeleme eksikliği
- Etkili metin düzenleme eksikliği (Fox; Schäffner, 2000:116).

Yukarıda verilen eksikliklere yanıt olarak da Fox kendi çeviri edicini tanımlamıştır (Fox; Schäffner, 2000:117):

- 1) İletişimsel beceri - Çeviri görevinin amacına yönelik farkındalık ve yeterli bir erek metin üretebilmek için içinde bulunulan durumu kavrama
- 2) Sosyo-kùltürel beceri – kaynak metnin ortaya çıktığı sosyo-kùltürel bağlam konusunda farkındalık ve kaynak dil ile erek kùltürde yazılmış metinleri anlama becerisi
- 3) Dil ve kùltür duyarlılığı: dillerin nasıl işlem gördüğü ve anlamı aktardığına dair bilgi, erek kitlenin dilsel ve kùltürel beklentilerini karşılayan çeviri metinler üretebilme yeteneği

- 4) Öğrenmeyi öğrenme: farklı kaynakların farkında olma, bu farklı kaynakların nasıl kullanılacağına ve yaptığı gözlemleri kaydedeceğine yönelik bilgi
- 5) Problem çözmeye yönelik hedefler: durumsal, kültürel veya metinsel sorunlara yönelik farkındalık ve bunları çözme kabiliyeti

Problem çözmeye, ' hem tepkilerin oluşumunu hem de olası tepkiler arasından en uygun olanını seçmeyi içeren, spesifik bir problemin çözümüne yönlendirilmiş düşünmedir' (Solso; Maclin, 2010:542).

Problem çözmeye ilgilenen ilk araştırmacılar, Almanya'daki Gestalt psikologlarıdır. Gestalt kabaca ' biçim, şekil' ya da ' organize edilmiş, düzenlenmiş bütün' olarak çevrilebilir. Gestalt psikologlarının yaklaşımları, Gestalt sözcüğüyle uyumludur. Davranışı, organize edilmiş bir sistem olarak görürler. Algısal olaylar, bir bireysel parçalar serisi olarak değil, bu olayları oluşturan bir bütün şeklinde algılanır. Gestaltçılara göre problemler, özellikle de algısal problemler, algılama ve bellek arasındaki bazı etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan gerilim ya da stres sırasında olur. Bir problem hakkında düşünüldüğünde ya da farklı açılardan ele alındığında 'çözüm', bir anlık bir iç görüşle, kavrayışla bulunabilir (Solso; Maclin, 2010:544).

Bir problem çözmeye görevinde bilginin temsil edilme şeklinin, problemin çözümünün bulunmasında önemli olduğunu hatırlatacağız. Bir problem çözüldükçe bilginin temsil edilme şekli, iyi organize edilmiş aşamaları içerir gibidir (Solso, Maclin, 2010:546).

Problemi çözebilmek için de çevirmenin öncelikle sorunu anlaması gerekmektedir. Anlama yeteneğine sahip olan çevirmen bu sayede çeviri sorunlarına işlevsel çözümler bulur. Genel olarak anlama yeteneği, problemler arasındaki ilişkileri görme yeteneğiyle ve bir problemi çözmeye bu ilişkilerin anlamını değerlendirmeye ilgilidir. Zeka ölçümünde karşımıza çıkan en zor sorunlardan biri, bir kişinin anlayıp anlamadığına karar vermektir (Solso;Maglin, 2010:566).

Sonuç olarak belirtmek gerekirse çeviri edinci yalnızca dilbilimsel edince dayalı değildir. Çevirmen zamanla çevirinin gerektirdiği becerileri edinir ve yaptığı çeviri işlemleri zihninde otomatikleşmeye başlar. Çevirmen zamanla zihninde çalışma dilleri arasında bağlantı noktaları oluşturur, çevirmenin görgüsü, bilgisi arttıkça da metinleri daha iyi anlamaya, analiz yapmaya başlar. Çeviri performansına dökülene değin bu süreç

uzar. Performans çevirmenin yaptığı iş için harcaması gereken maksimum enerji, bilgi, kişisel yeterlilik ve işten aldığı doyumdur. Bir çevirmenden alınacak maksimum verimlilik için bazı şartların yerine getirilmesi gerekir. Bunların başında da çevirmenin işine ne kadar hâkim olduğu, kendi meslek alanında ne kadar yeterli olduğu gelmektedir. Çevirmenin yaptığı işten aldığı doyum, onun mesleğini ve işini sevmesine, daha sağlıklı, nitelikli ve en iyi şekilde çalışmasına katkı sağlar. Aşağıda çevirmenin yaptığı işi performansa dönüştürebilmesi için edinmesi gereken temel beceriler verilecektir.

2.7.1. Dil Edinci

Dil edinci çevirmenin en az iki çalışma diline hâkim olmasını gerektirir. Bireylerin kendilerini ifade ederken en rahat hissettikleri dil onların baskın dilidir.² Çeviri edincinin temel bileşenlerinden biri de çevirmenin birinci dil de edindiği edindir. Peki, öyleyse çevirmen birinci diline ne kadar hâkim olmalıdır? Gerçekte bu edinç hangi unsurlardan oluşur? Çevirmen çeviri işini kotarabilmek için aldığı eğitimden sonra birinci dilinde hangi seviyeye ulaşmış olmalıdır? Dil edinci salt dil edinimi evresinde bilinç dışı edinilen veya bilinçli olarak eğitim yoluyla geliştirilen bir edinç türü değildir. Dil edinimi sürecinde öğrenilen sözcüksel, sözdizimsel, ses dizimsel gibi dilsel araçların somut durumlar ve özel şartlar altında geçerli kurallara uygun bir şekilde kullanılmasıdır. Yani amaç aslında iletişim sağlanmasıdır ve iletişim edinci de bu noktaya devreye girer (Best, 2002:124).

Çeviri eğitimine başlayanlar genellikle birinci dile zaten hâkim oldukları kanaatindedirler. Dilbilgisel kurallara uygun cümle oluşturabilmelerine rağmen üslup ve ifade yeteneğinde eksiklikler görülür. Bu eksiklikleri gidermek de çeviri eğitimine düşmektedir. Dil konusunda oldukça yetenekli ve daha az yetenekli kişiler vardır. Burada söz konusu olan yetenek, ikinci bir dili öğrenme anlamından ziyade genel anlamda kullanılmaktadır. Dile karşı yetenekli olma içinde birinci dilde (ana dil ya da baskın dil de diyebiliriz) yeteneği de kapsar.

“... in der Gewandtheit, Treffsicherheit und Praegnanz des Ausdrucks, im Stilempfinden, in der Faehigkeit, das eigene Sprachvermögen durch Erfahrung, Beobachtung und Nachahmung staendig zu erweitern, was wiederum ein

² Baskın dile birinci dil ya da anadili de denir. Daha geniş bilgi için bkz. Atli 2012 Dilbilgisel Yapılar Işığında Türkofonlarda Almanca Edinimi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi

lebendiges Interesse für die verschiedensten Ausdrucksformen und nicht nur für die dadurch vermittelten Informationen voraussetzt” (Henschelmann 1974:76, Best:2002:124).

Dil edinci birinci dilde hızlı, net, doğru bir şekilde herhangi bir şeyi ifade edebilme ve dil edinimini hayat boyu tecrübeler, gözlemler, taklit yoluyla sürekli geliştirmeye açık olma ve aynı şekilde yeni pek çok farklı ifade tarzları geliştirmeye ilgi duymayı içermektedir. Bu tür bir yeteneğin çeviri eğitimi alacak bireyde bulunması çeviri eğitiminin olmazsa olmazlarından. Ülkemizde çeviri eğitimi almak için çoktan seçmeli sınav sistemine tabi tutulan öğrencilerin birinci dillerinde ifade eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksikliklerin giderilmesi çeviri eğitimcilerine düşmektedir. Birinci dil edinci çeviri eğitiminin temel yapıtaşlarından biridir ve çeviri eğitimi ders programlarında bu edinç türünün edinilmesine önem verilmelidir.

Çeviri edincinin diğer bir kolunu oluşturan unsur da çevirmenlerin ikinci bir dile yani yabancı dile hâkim olmalarıdır. İkinci dil edinci çevirmenler için ne anlama gelmektedir? Ne seviyede ikinci dile hâkim olmalılar? Çeviri piyasasında ikinci bir dil edinci ne tür bir rol oynar?

Kautz’a göre birinci ve ikinci dil edinçleri ile bu dillerde kültür edincine sahip olunması çeviri görevinin başarıyla yerine getirilmesinde önemli bir rol oynar. Çevirilerin sistemli bir şekilde eyleme dökülmesi çevirmenin analiz, karar verme ve yaratıcılıkla ilgili becerilerine dayanır. “Fähigkeiten im Sinne von Können, das ein regelgeleitetes Handeln ermöglicht, wie Analyse-, Entscheidungs- und Urteilsfähigkeit sowie Kreativität .. (Kautz, 2000:142).

Kautz, metin analizi yapmak için pek çok seçenek arasından çeviriyle ilgili en uygun seçenek konusunda karar verme, değerlendirme ve yaratıcılık gibi unsurları çeviri edincini oluşturan temel bileşenler olarak görür. Yüzeysel bakıldığında yabancı dil edinci sözcükleri öğrenmedir. Sözlükler, terminoloji çalışmaları, sözlükçeler çevirmenlerin olmazsa olmaz araçlarından.

İkinci bir dilde okuyabilme, yazabilme, dinlediğini anlama ve konuşma becerileri alt edinçleri oluşturur. Okuma edinci “pasif” bir edinç türüdür. İkinci dilde geniş kapsamlı kelime bilgisi, morfoloji ve cümle bilgisini gerektirir. Yazabilme edinci ise “aktif” bir edinçtir. Morfoloji, cümle bilgisi ve geniş kapsamlı kelime bilgisini kapsar. Çevirmen için önemli olan bu bilgileri cümle düzeyinden metin düzeyine aktarabilmesi ve çeviri

amaçlı metinler üretebilmesidir. Bu tür edinç türünün geliştirilmesi ikinci dil edinimine de katkı sağlar. Duyduğunu anlama edincinin geliştirilmesi genellikle çeviri eğitiminde eksik kalır ve en büyük iş çeviri öğrencisine kalır. Yabancı dilde yayın yapan televizyon kanalları, radyo dinlenmesi ya da audiovisuel araçların kullanımı bu alandaki eksikliklerin kapanmasına katkı sağlar. Konuşma becerileri de duyduğunu anlama becerisinde olduğu gibi “aktif” bir özellik taşır.

Hönig, dilbilgisinin çeviri sürecinde yaşananları ve çeviri gerçeğini anlamada yeterli olmayacağını savunur. Dilsel göstergeler, kültürel birikim ve öznel bilgiyle yorumlanmadan direk olarak çevrilemezler. Çeviride, tek bir anlama gelen ve kültürden bağımsız olabilen göstergeler söz konusu değildir.

“Belirleyici olan yabancı dilbilgisi değil, daha çok; bir çevirmenin kendi dilsel, iletişimsel ve kültürel yetisinin yetip yetmediğini değerlendirebilmesi ve neye ve nasıl yetisinin olduğunu tanımasıdır... Çevirmen bu bilgileri, çeviri amaçlı metin çözümlemesi sayesinde sağlayabilir. Çeviri amaçlı metin çözümlemesinde çevirmen, çok özgün anlamda çevrilecek metnin çevirisi için bilgi sahibi olur: Çevirmen, ya uygun yardımcı araçlarla kendi eksik yabancı dil bilgisini tamamlar, o zaman yabancı dil bilgisi o metin için yeterli olur. Ya da, ilgili metni, eksik dil yetisi dolayısıyla çeviremeyeceğini (yani, bu eksikliği gidermenin ekonomik olmayacağı nedeniyle) anlar ve çeviriyi yapmaktan vazgeçer. Bu şekilde çevirmen, çevirisel olarak, çeviri görevini reddettiği için, yetili davranmış olur” (Hönig, Akt. Tosun, 2002 : 264-265).

Eksik ana dil edinci birçok çeviri eleştirmeni tarafından çeviri hatası olarak değerlendirilse bile, Hönig’e göre çeviri hatası değildir. Hönig, her şeyden önce, sınırsız ve mutlak bir dilsel edincinin olmadığını saptanması gereğine işaret eder. Yetkin bir konuşmacı bile hiçbir şekilde kendi ana dilinin dil değişkenlerine hâkim olamaz. Bu sınırlama yabancı dil için, çok daha fazla geçerlidir. Çünkü anadile göre yabancı dile çok daha az hâkim olabiliriz. Bundan dolayı fazla kültürlülük ve dillilik gerçekten çok ideal bir durumdur, çeviri gerçeğini yansıtmaz.

2.7.2. Metin Edinci

Metin edinci metinleri anlama ve üretme süreçlerini kapsar. Birinci dilde yazılan ve bünyesinde çok fazla karışıklık içermeyen metinleri anlamak birinci dili kullanan her bir bireyin zaten sahip olduğu bir niteliktir. Çevirmen ise metin uzmanı olarak metinleri

çok iyi anlaması, hatta tabir yerindeyse “didik didik etmesi” gerekir. Okuduğu, duyduğu, gözlemlediği metinlere çeviri açısından yaklaşır. Meslek hayatı boyunca hem içerik hem de zorluk derecesi birbirinden farklı pek çok metin türüyle karşılaşacaktır. Çevirmen ancak kaynak metni tüm detayları, incelikleri ile anladıktan ve yorumladıktan sonra çevirisini yapabilir. Çevirmen işlevsel olarak anlamadığı metinleri çeviremez. Metni anlamak için de çevirmenin salt genel kültür ve alan bilgisi bilmesi yetmez; bunların dışında dilsel ve kültürel bilgi de gereklidir. Dilsel bilgi çeviri amaçlı dil teorisi bilgisidir. Örneğin metindilbilimsel bilgi, metin türleri, üslup sanatı, dilbilgisel bilgi, dilin kültürel boyutu vb. unsurları kapsar. Pek çok dilsel fenomen kültürle bağlantı olduğundan dil ve kültür bilgisi arasında sıkı bir bağ vardır.

Metin türü gelenekleriyle ilgili bu konularda ayrıntılı bilgi, değişik metinlere uygulanacak doğru çeviri yönteminin saptanmasında da sonsuz yarar sağlar. Metin türünün geleneği her yönüyle göz önünde tutulabilirse, hangi metinlerin iletişimsel yöntemle, iletinin aktarılmasına ağırlık verilerek çevrilebileceği, buna karşılık hangi metinlerin dilsel biçimine ağırlık verilmesi gerektiği daha kolay kararlaştırılabilecektir. Metnin türüne göre, kaynak dilde yansıttığı geleneklerin, hangilerinin çeviri diline aktarılmaya değer, hangilerinin aktarılması gereksiz olduğu buna göre belirlenir (Göktürk, 1994: 35).

Çevirmenler günümüzde salt çeviriye yönelik işler yapmazlar; teknik metin yazarlığında olduğu gibi metinleri yazarlar, yorumlarlar ve metinlerin üzerinde değiştirme yaparlar; makine çevirisi ile yapılmış metinleri düzeltirler. Dolayısıyla çevirmenler de yazılı anlatım edincinin gelişmiş olması büyük önem taşır (Best, 2002:127).

Metin edinci kişinin hem yabancı bir kültürde, hem kendi öz kültüründe metinleri alımlaması ve metin üretmesi ile ilgili becerisini içermektedir. Poyatos, channel reduction (kanal azalımı) ve channel amplification (kanal artırımı) olgusunu özellikle film, tiyatro ve yazınsal metinler açısından incelemektedir. Sahneler ve çerçeveler (scenes and frames) yaklaşımında da hem üreticinin, hem alıcının söylenen/ işitilen, yazılan/ okunan ile ilgili seçim ve tamamlama evrelerinde zihinsel bir çaba göstermesi yani bir katkıda bulunması söz konusudur. Fillmore bu "seçim"i ve "tamamlamayı" tanımlayabilmek ya da "anlamın" nasıl oluştuğunu anlatabilmek için psikolog Rosch' un ortaya koymuş olduğu "prototip" kavramına başvurmuştur. Buna göre yeni bir durumun anlamını kavramın temelinde, kişinin "deneyimi" yer alır. Fillmore a göre işte

bu "yaşanmış durumlar" sahneyi meydana getirmektedir. Bu sahneyle ilgili sözel ifadeler de çerçevedir (Ammann, 2008:88).

Bir sahnenin kurgulanışı ve seçilen çerçeveler kültüre özgüdür. Bir Brezilyalının "Noel" sözüne bağlayacağı yaşanmış durum bir Almanıkinden farklıdır (Ammann, 2008:88).

Tasavvurlar, anlamlar ve bunlara bağlı olan kanılar (sahne) ve bunların söze dökülme veya dile getirilme biçimi (çerçeve) kültüre özgüdür. Ben belli bir kültür içindeki sahneyi öylece başka bir kültüre aktaramam. Bir kültürde geçen belli bir sahneyi aynen başka bir kültüre aktarırsam, bu sahne o kültürde büyük olasılıkla farklı değerlendirilecektir (Ammann, 2008:91).

Metinler karmaşık yapılardan oluşurlar. Metinler, yapı, sözdizimsel ve sözcüksel bileşenlerden oluşan üslup, sözel olmayan ifadeler gibi unsurları içeren metin içi ve sosyo-kültürel çevre, zaman, metin üreticisi, metnin amacı, etkisi ve erek kitle gibi unsurları kapsayan metin dışı faktörlerden meydana gelirler. Ortaya çıktıkları kültürün izlerini taşırlar. Belirli bir amaçla yazılmışlardır ve iletişimsel bir işlev görürler. Metinler metni üreten kişinin yaş, cinsiyet, eğitim, politik yaklaşım vb. özelliklerinden, ortaya çıktıkları sosyo-kültürel bağlam ve metin yazarının niyetinden etkilenirler (Reiss;Vermeer, 1984).

Metin içi ve metin dışı faktörleri daha iyi anlamak için iletişim, kültür, psikodilbilim, metindilbilim (farklı metin işlevleri, metin türleri ve metin gelenekleri) dilbilimsel ve biçimsel alanlarda bilgi edinilmesi oldukça yararlıdır.

Çevirmen bir metne bütün olarak bakar, metnin anlamını metinden çıkarır ve bu çıkardığı anlamı diğer bir dilde yeniden yazar. Çevirmen yabancı dilde yazılan metnin nasıl oluşturulduğunu, cümleler ve metnin bölümleri arasında bağlantıların nasıl kurulduğunu ve ne bağlamda açık hale getirildiğini bilmek durumundadır. Ayrıca kaynak metnin metin türünü, metinde kullanılan dil dizgesi ve cümle yapılarının da analizini iyi yapabilmelidir. Ayrıca metnin üstlendiği işlevi bulup çıkarmak da çevirmenin görevleri arasındadır. Görünürde salt bilgilendirme amacı taşıyan metinler eleştiri, reklam vb.işlevleri de bünyesinde barındırabilir. Metnin bu tür işlevleri çevirmen tarafından dikkate alınmalı ve erek metne aktarılmalıdır.

Farklı kaynaklardan farklı metinlerle karşılaşan öğrenciler zamanla metinlere karşı bir duyarlılık ve sezgi geliştirirler. Metin üretimi sosyal etkileşimin bir türüdür. Çevirmen,

aslında farklı dilsel araçlar kullanılarak bir dilde oluşturulmuş bir metni başka bir dilde iletişim unsurlarını göz önünde bulundurarak yeniden yazar. Çeviri profesyonel bağlamda işlevsel metinler üretebilmektir. Profesyonel anlamda metin üretmek demek işin içine uzmanların da girdiği anlamına gelir. Alan bilgisi olmayan ve işlevsel çeviri yapamayacak durumda olan bir kişiye kimse görev vermek istemez. Dolayısıyla da metin üretimi uzmanlık gerektiren bir faaliyettir ve her dil bilen kişinin halledemeyeceği kadar zor bir iştir. Metin uzmanları bir dilin salt sözcük ve dilbilgisi yapılarından daha fazlasına hâkimdirler. Çevirmenler de metin uzmanları olarak çeviri eğitiminde bu alandaki eksikliklerini gidermek durumundadırlar (Barczaitis:Best; Kalina, 2002:175).

Çeviri amaçlı metin üretilmesi edinci, metinlerle iletişime geçilme şartları konusunda bilgi, karşılaştırmalı metin edinci ve çeviri amaçlı yazma edincinden oluşmaktadır. Metinlerle iletişime geçilmesi için çevirmenin çeviri amaçlı metin çözümlemesi yapması gerekmektedir. Metinler herhangi bir amaç doğrultusunda yazılan, alıcı odaklı iletişim araçlarıdır ve dolayısıyla da dilsel eylemin ayrılmaz parçasını oluştururlar.

Çeviri derslerinin üst amacı genelde öğrencinin çevrilmesi olanaklı bir metne işlevsel yaklaşmasını sağlayarak, metni çözümlerken erek metin ve erek metnin koşulları açısından doğru kararı alabilmesi için ona yöntem bilgisi kazandırmaktır. Aşağıda Eruz tarafından oluşturulmuş çeviri amaçlı metin çözümleme aşamaları verilmiştir. Çevirmen bu aşamaları takip ederek kaynak metnin analizi yapar.

- Okuma-anlama-içselleştirme etkinliğinin geliştirilmesi
- Metin türü ve okuma anlama etkinliği bağlantısı
- Metni metin yapan öğelerin saptanması
- Metin içi ve metin dışı gönderimlerin tanınmasının sağlanması
- Bu öğelerin bize yardımcı olması için gerekli koşullar ve alt yapı
- Okuma- anlamaya bütünsel bir yaklaşım (sözlü ve yazılı anlatımın özgül konumu-kendini ifade edebilme- metinlere bütünsel ve diğer metinlerle bağlantılı yaklaşım)
- Hızlı okuma- metin türünü tanıma- üst bakış kazanma
- Çeviri bölümü öğrencisi olarak ÇAMÇ konusunda sunum yaparken ya da yazılı bir metin oluştururken çeviribilim alanının kavramlarını kullanma (Eruz, 2008:63).

Çevirmen sıradan bir okur gibi değildir. Sıradan bir okur metni istediği şekilde değerlendirir, yerine göre zihninde eklemeler, çıkarmalar yapabilir. Ancak çevirmen

metne çeviri amaçlı yaklaşması gerekmektedir. Metinden bağımsız hareket edemez. Kaynak metni işlevsel bir şekilde çözümleyerek erek dilde yeniden bir metin oluşturur. Nasıl bir doktor ameliyat ettiği bölgeyi tüm detaylarıyla araştırıyorsa çevirmen de kaynak metni dilsel ve dil dışı unsurları da dikkate alarak tüm yönleriyle inceler, kaynak metinde belirsiz olan noktaları çözümler.

2.7.3. Kültür Edinci

Kültür edinci çevirmenin hem kaynak dil hem de erek dilde sahip olması gereken edinci kapsar. Kültür edinci herhangi bir dilde metin analizi ve metin üretiminin yanı sıra çeviri görevi için de gereklidir (Witte, 2000:177). Burada söz konusu olan salt bir çevirinin ya da metin türlerinin biçimi değildir. Kültüre özgü kelime seçici, yapılan değişiklikler gibi dilsel yapılar da göz önünde bulundurulur.

Kültürü, toplumda yaşayan bireylerin davranışlarını düzenleyen gelenek ve kuralların bütünü olarak ele alırsak kültür edinci de bu gelenek ve kurallara hâkim olunmasını içerir. Birey, içinde doğduğu ve büyüdüğü kültürü bilindışı içselleştirmiştir. Dolayısıyla da yabancı bir kültürlerle iletişime geçildiğinde kültüründen gelen zeminle yabancı kültürü değerlendirir. Bu faaliyeti de bilinç dışı yapar. Ancak çevirmenler için bilinç dışı gerçekleşen bu kültür edinci çeviriyi kotarabilmek için yeterli değildir. Çevirmenlerin çeviri işini yapabilmeleri için hem kaynak dil hem de erek dilin kültürel unsurlarını bilinçli olarak çok iyi bilmeleri gerekmektedir (Löwe;Best, 2002:149).

Ancak yabancı bir kültür bilinçli öğrenim aşamasında çevirmenin kendi kültüründen yola çıkarak değerlendirilir ve yorumlanır. “da die Eigenkultur immer die (...) Vergleichsbasis beleibt” (Witte, 2000:78). Dolayısıyla da yabancı bir kültür bilgisi ve bu kültüre hâkim olma nitel ve nicel yönden çevirmenin kendi kültür bilgisine göre farklılık gösterir. Çevirmenden ikinci çalışma dilinin kültürüne o kültürde doğup büyümüş kişilerin sahip olduğu kültür bilgisi kadar çok hâkim olması beklenemez. İkinci dilde kazanılan kültür edinci yabancı bir kültüre

Çeviri derslerinde kaynak kültürü öğrenmek amacıyla bu kültürde yazılmış metinler okunur. Yurtdışına çıkma imkânlarının oldukça zor olduğu ülkemizde bu edinç türünün geliştirilmesi de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Yurtdışında çekilmiş ve oranın hayatını canlandıran filmler, gezi yazıları ve edebi metinler aracılığıyla bu edinç türü geliştirebilir. Kültür edinci ayrıca kaynak dilin kültürel yapı ve özelliklerine kendi

kültürünün zemininden bakabilme edincini kapsar. Nord'a göre diğer bir kültürün özelliklerinin anlaşılması için ilk önce kendi kültürünün bilinmesi gerekir. "In order to understand the specificity of another culture, you have to know your own culture first"(Nord, 1997:79).

Kaynak ve erek dillerde bilinçli kültür edinci ancak bu kültürler arasında bilinçli bir edinc kazanıldıktan sonra çeviri edinci bağlamında kültür edinci kazanılır. Dolayısıyla da farklı kültürler arasında profesyonel olarak hareket eden çevirmenin çift kültürlü olması gerekir. Çeviribilimciler kültür edincinin çeviri edincinin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğu konusunda hemfikirler, ancak ayrıldıkları nokta kültür edinci oluşturan unsurların nelerden oluşması gerektiği, nasıl edinildiği konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Kültür içi ve kültürlerarası (intra-und interkulturelles) konularında temel bilgiye sahip olunması çeviri eğitiminin vazgeçilmez unsurlarındandır. Çevirmen açısından bakıldığında bu temel bilgi kategorisine aşağıda verilen unsurlar girer: birey-toplum, birey-devlet, "para" (toplumsal), "dia" (üye olduğu topluluğun kültürü) ve "idio" kültür (kişisel kültür), kolektif hafıza, değerler, hiyerarşi, yetki, nesiller, cinsiyetlerarası ilişkiler, kamusal ve özel alanlarda sergilenen davranışlar, vücut dili, kültürel olguların önem sıralaması, ikamet, yeme ve içme alışkanlıkları, çalışma, boş vakit, toplumun kendini algılayış tarzı, kendini tanıma gelenekleri, basmakalıp düşünceler, diğer toplumlarla olan ilişki, tabular, kültürel bağlılığın farkında olmak (Löwe, 2002:149).

Çeviri eğitiminde kültür edincinin kazanılmasına yönelik dersler yabancı kültürün ana oluşum hatları ve günümüzdeki yapısı hakkında sistemli bilgi aktarılır. Derslerin içerikleri coğrafi-demografik temel gerçekler, devlet kurum ve kuruluşları, siyasi durum ve toplum, idari, ekonomi, hukuk, eğitim ve araştırma. Tarih, edebiyat ve düşünce tarihi merkezi bir rol oynar (Löwe: Best; Kalina, 2002:151). Çeviri eğitiminde bu noktalara değinilmesi büyük bir önem arz etmektedir.

Farklı kültürler arasında arzu edilen iletişimin gerçekleşip gerçekleşmemesi ve nasıl gerçekleştiği, bu uzmanların kültür konusundaki yetkinliğine ve edincine bağlıdır. Biz bu bağlamda kültür edincini, kişinin kendinin üyesi olduğu kültürden ve için de bulunduğu durumdan soyutlama, yabancı kültürü- bütün özelliklerini dikkate alarak ve kendi kültürü ile kıyaslayarak- izleme, bunları yaparken de gözlemleri ve oluşturduğu

varsayımları belli bir (iletişimsel) durumda hedefi ve kültürü gözeterek uygulama becerisi olarak anlarız.

Kültür edinci kültürel fenomenleri (eylemler, değerler v.s.) bilinçli bir biçimde

a) Soyutlama

b) Kıyaslama

c) Uygulama yoluyla ele alıp kullanma ve bunlar ile başa çıkma becerisidir (Ammann, 2008 :73).

Bu becerilerin temelleri sosyolojide, kültür bilimde ve iletişim bilimde yer almaktadır. Çevirmen kendi izleyeceği yolu ve davranışları bu esaslara göre tasarlar. Bütün bunlar çeviribilimin disiplinlerarası bir konu olduğunu bir kez daha göstermektedir (Ammann, 2008:73). Biz kendimize yabancı olan şeyleri ancak o zamana kadar tanımış ve öğrenmiş olduklarımızla ilişkilendirdiğimiz ölçüde (bilinçli ya da bilincinde olmadan) algılayabiliyoruz. Çevirmen mesleğini icra ederken, örneğin kaynak kültürde sunulan bilgilerin erek kültür üyesine belli bir durum içinde sunulmasında hangi ek verilerin gerekli olduğuna karar vermek için, sürekli olarak kültür kıyaslamaları yapmak durumundadır (Ammann, 2008:76).

2.7.4. Araştırma Edinci

Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi çeviride metinlerin tam olarak anlaşılması ve aktarılması için çeviri amaçlı metin incelemesi yapılması gerekmektedir. Metinlerde yer alan alan veya konu bilgisi çevirmende eksik olabilir. Ne de olsa çevirmenler metin üretim konusunda uzmandırlar. Hukuk, tıp, mühendislik, bilişim vb. alanlarda yaptıkları çevirilerde karşılarında çıkan alan bilgisi eksiklerini kapatmak için araştırma gereksinimi duyarlar. Çevirmenin her alana hâkim olması veya bir alanda her şeyi bilmesi neredeyse imkânsız bir şeydir, kaldı ki alan uzmanları bile kendi alanlarındaki tüm bilgiye sahip değildirler. Çevirmenin yapması gereken alan bilgisi yetersiz olduğunda bu eksikliğini gidermeye çalışmak ve giderme yolları bulmaktır. Hedef odaklı araştırma yapmak, çeviride karşılaşılan bilgi eksikliğiyle ilgili problemlerin çözümünde yardımcı olur. Ansiklopediler, öğretim ve alan kitapları gibi geleneksel kaynakların yanı sıra elektronik araçlar da bu amaçla kullanılabilir.

Çevirmen, devingen davranarak erek metni kuşatan oluşum koşulları çerçevesinde yeni kararlar alan ve aldığı kararların sağlamlasını yapan uzman kişidir. Çeviri edincine sahip

çevirmen bu tür bir üst bakış açısını kazanmış, her çeviri işinde işlevsel davranabilmek için gerekli araştırma kaynaklarına başvurarak en kısa zaman kaybını göze alarak doğru kararları alabilen bir uzman konumunda karşımıza çıkar (Eruz, 2008:52).

Jedes Problemlösungsverhalten schließt die Fähigkeit ein, ein Übersetzungsproblem problemgerecht in seine Elementarstrukturen aufzulösen und dann nach Rekompositionsregeln zu suchen (...). Welche Art von Kalkulation ein Übersetzer in Gang setzt, hängt von den Barrieren ab, auf die er im Verlauf seiner Zielfindungsoperationen stößt (...). Es kann also vorkommen, dass ein Übersetzer mehrere Probleme gleichzeitig in Angriff nehmen muss. Übersetzungsdidaktisch ergibt sich daraus die Schlussfolgerung, dass der Übersetzer lernen muss, komplexe Suchstrategien zu entwickeln (Wills, 1988:86).

Araştırma da, aynen metnin alımlanması ve metin üretimi gibi çevirmenin günlük çalışmalarından sayılan bir konudur. Çevirmen sürekli olarak bilgileri gözden geçirmek ve arttırmak ya da tamamen yeni alanlara açılmak durumundadır. Ancak bütün bunları yaparken ihtiyaç duyacağı bilgileri nerede bulacağını bilmelidir. Bilgiyi nerede bulacağını bilmek, en keskin belleğe sahip olmaktan çok daha önemlidir (Ammann, 2008:94).

Öte yandan profesyonel çevirmen amatör çevirmenle karşılaştırıldığında profesyonel çevirmenin en önemli özelliğın araştırma yöntemiyle ilgili geliştirdiğı üst beceriler olduğu söylenebilir. Bunun altında yatan neden ise, amatör çevirmenin çevireceğı metni anlamayla yükümlü olduğunun ve çevirinin diğeri bilişsel işlemlerde olduğu gibi aktif bir etkinlik olduğunun bilincinde olmamasıdır. Bundan böyle doğasında bilimsel meraklılık olmayanın ve araştırmadan yüksünenlerin bu alanda profesyonelleşmesinin oldukça güç olduğu öne sürülebilir. Kısacası, çeviri edinci bilgi edinme ve öğrenmeyle doğrudan ilgili olup, uygulama alanındaki yanlış deneyimler çevirmen adayının çeviri edimini salt dil edinciyle sınırlı görmesine neden olabilir.

Günümüzde çevirmenlerin bilim ve teknik; ulusal ve uluslararası siyaset, iktisat, hukuk, güncel konular; çoklu iletişim araçları, dil ve bilgi teknolojileri alanında bilgi sahibi olması onun uluslararası iletişim uzmanı olarak işlevini yerine getirmesini sağlar (Yazıcı, 2007:96). Çevirinin aktif bir etkinlik olduğunun bilincinde olan bir çevirmen adayı, çeviri süreci aşamalarının önemli halkalarından birinin, dışarıdan bilgi edinme olduğunu fark eder. Bu çevirmenin araştırma bilinciyle yakından ilişkili olup, sonuçta

çevirinin niteliğini etkiler. Bununla birlikte, çevirinin belli bir zaman aralığında bitirilmesi gereken bir görev olduğu düşünülecek olursa, çevirmeni araştırmaya yönelten bu itici gücün dengelenmesi ve yönlendirilmesi gerekir. Bu ise, çevirmenin aldığı eğitim ve profesyonel deneyimine bağlıdır.

Çeviride dil ve kültür edinci, metin edinci, araştırma edinci birleşerek aktarım edinci gerçekleştirilir. Kaynak metin aktarım edinci sayesinde erek dile aktarılır. Çevirmenin yapması gereken yukarıda adı geçen edinçleri sürekli geliştirmek ve değişen dünyanın gerektirdiği yeni edinç türlerinin de farkında olup bu edinç türlerini de geliştirme yolları bulmaktır. Bu nedenle aşağıdaki bölümde iletişim çağıyla birlikte değişen çevirmen profiline ve bu yeni profildeki çevirmenin edinmesi gereken yeni niteliklere değinilecektir.

2.8. İletişim Çağında Yazılı Çevirmenin Edinmesi Gereken Diğer Nitelikler

Günümüzde iletişim teknolojileri ile birlikte çevirmenden beklenen beceri ve yetenekler de farklılık göstermiştir. Çeviri bellekleri ve makine çevirisinin hızlı gelişmesi beraberinde akıllara çevirmenlerin yaptıkları çoğu işlerin artık makine çevirileri tarafından yapılacağını getirmektedir. Doğal olarak çeviri piyasasında gerçekleşecek olan bu gelişme çeviri edinci bileşenlerini de doğrudan etkileyecektir. Bu durumda çevirinin işlevi makine tarafından yapılan çevirinin dilsel düzeyde düzeltilmesine doğru kayacaktır.

Übersetzer und Dolmetscher sind Textfachleute, die auf der Grundlage von schriftlichen oder mündlichen Informationsvorlagen Texte produzieren, mit denen andere kommunizieren. So hat die Übersetzungswissenschaftlerin J. Holz- Mänteri treffend über das Wesen der Tätigkeiten des Translators umgeschrieben. [...] Es ist nicht zu bezweifeln, dass der Translator vieles mit dem Redakteur, dem Autor, dem Medienfachmann -der Dolmetscher sogar mit dem Schauspieler- gemein hat (Holz-Mänteri, 1988:155; Kautz:2002 :17).

Yazılı ve sözlü çevirmenler metin uzmanlarıdır. Bunlar yazılı ve sözlü metin kaynaklarına dayanarak metin üretirler. Ürettikleri bu metinler yoluyla da diğer insanlar iletişim kurar. Çeviribilimci J. Holz Mänteri çevirmenlerin yaptığı işin doğasını bu şekilde tanımlamıştır. Yazılı çevirmenler aslında bir redaktör, yazar ve gazeteci ile bir sözlü çevirmen de oyuncu ile birçok yönden ortak özelliklere sahiptir (Kautz, 2002:17). Günümüzde çevirmenden mesleğine yabancı birçok işi yapması beklenmektedir:

- Metin yazarlığı
- Metinlerin denetlenmesi, özet şeklinde yazılması ve yorumlanması
- Yerelleştirme
- Metinlerin redaksiyonu (hem çeviri metinler hem de kaynak metinler)
- Makine çevirileri için metinlerin hazırlanması (ön biçimleme)
- Makine çevirilerinin revizyonu (sonradan biçimlendirme)
- Hem dil düzeyinde hem de yabancı kültürler ve kültürlerarası konularda danışmanlık
- Metinlerin taslağının oluşturulması v.b.(Kautz, 2002:18).

Çevirmenin sahip olması gereken önemli becerilerden biri de daha önceki bölümlerde ifade ettiğimiz gibi kapsamlı konu bilgisiydi. Makine çevirisiyle birlikte bu becerinin önemi azalacak ve hatta ikinci dil edincinde de önemli değişiklikler olacaktır. Pym' e göre kaynak ve erek metin yerine başlangıç metni ortaya çıkacaktır (Pym, 2012: 1). Pym bu bağlamda iki tür beceriye değinir: “minimalist” ve “negatif” yaklaşım. Bu yaklaşıma göre öncelikle çeviri bellekleri/makine çevirisi sonrasında ortaya çıkan en önemli karar verme sorunları belirlenir ve daha sonra da öğrenilmesi gereken ilgili beceriler edinilmeye çalışılır. Üç ana başlık altında toplam on tane edinilmesi gereken beceri sıralanabilir: öğrenmeyi öğrenme, veriye güvenme ve güvenmemeyi öğrenme, ayrıntıları görmek için geliştirilmiş dikkat ile metinleri düzeltmeyi öğrenme (Pym, 2012:1).

Öğrenmeyi öğrenme: günümüzde sistemler sürekli değişim halindedir. Şimdi kullanılan araç ve gereçler de birkaç yıl içinde güncelliğini yitirecek ve onların yerine farklı araçlar kullanılmaya başlanacaktır. Dolayısıyla da önemli olan teknik ihtiyaçlara göre herhangi bir aracın uygunluğunu değerlendirebilmedir. Veriye güvenme veya güvenmemeyi öğrenme ise sistem tarafından eşleştirilen yapıların doğruluğunun tespit edilmesi, verinin yanlış olduğuna dair bir inanç belirlediğinde de doğruluğu yabancı kaynaklara başvurularak tespit edilir. Metinleri düzeltmeyi öğrenme de özellikle noktalama işaretleri, tutarlılık ile ilgili hataları bulma ve düzeltme, istenilen kaliteye ulaşmak için de meslektaşlar, alan uzmanları ile takım halinde metinler üzerinde çalışma (Pym, 2012:11).

Yukarıda üç ana başlık altında verilen bu üç unsur, bilgiden (knowing what) ziyade becerileri (knowing how) ilgilendirir. Bu alanda günümüzde değişen şartlar ve

koşulların bir sonucu bilgiyi nasıl bulabileceğini bilmek bilginin içselleştirilmesinden daha önemli hale gelmiştir.

Makine çevirisi sistemleri istatistiksel eşleştirmeler yaptıklarından daha işlev görür hale gelmektedirler. Teknik detaylara girmeden bu sistemlerin en önemli özellikleri şunlardır:

- 1) Bu sistemler kullanıldıkça daha iyi işler hale gelmektedirler. Bu makine çevirisi ve çeviri bellekleri sistemlerini öğrenme aşaması olarak görülebilir.
- 2) Bu sistemlerin internet ortamında yaygın kullanımı sonucunda daha çok kişi bu sistemlere ulaşabilecek ve dolayısıyla da bu sistemleri kullanan kişi sayısı da artacaktır.

Dolayısıyla bu sistemlerin sıklıkla kullanılması sistemlerin işlevini artıracak ve sistemler daha iyi çalışır hale gelecektir. Bu durum beraberinde çeviri piyasasında çevirilerin işlevi ve kullanımı konusunda bir devrim yaratacaktır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar (Pym 2009, Garcia 2010, Lee ve Liao 2011) Çince'den İngilizceye veya diğer dil çiftlerinde istatistiksel makine çevirisinin çeviriye yeni başlayan ya da mastır düzeyindeki öğrencilerin çok az teknoloji eğitimi alarak sistemleri kullanmasıyla oluşturduğu çeviriler tamamıyla insan çevirisiyle karşılaştırılabilir bir seviyeye ulaşmıştır. Pym çeviri alanında oluşturulan modellerin teknolojinin ve çeviri piyasasının gerisinde kaldığını savunmaktadır (Pym, 2012:4).

Çeviri bellekleri ve makine çevirisi dikkate alındığında çeviri modellerinde ne tür değişimler olabilir? Pym'e göre aşağıda verilen unsurlarda değişme görülür:

- Öncelikle bilgi çıkarma 'information mining' çeviri becerilerini oluşturan ayrı bir unsur olmaktan çıkar. Çünkü istenilen bilginin çoğu zaten çeviri belleklerinde ya da makine çevirisinde mevcuttur.
- Çeviri bellekleri erek dilde mevcut her şeyi sağladığından dil edincinde de kaymalar meydana gelir. Şüphelenme durumunda kaynak metnin yazıldığı dile geri dönülür ancak bunun her zaman için yapılması gerekmez. İyi derecede erek dile ve konu bilgisine hâkim olan, bununla birlikte yabancı dil edinci fazla gelişmemiş birisi de makine çevirisini düzeltebilir ve hatta bu sistemleri yabancı dillerini geliştirmek için de kullanabilirler.
- Aynı şekilde konu bilgisinde de değişiklikler meydana gelir. Çeviri bellekleri ve makine çevirisi dil edincine olan gereksinimini azalttığından, makine çevirisi

düzeltilmeleri sınırlı ölçüde yabancı dil edincine sahip alan uzmanları tarafından da yapılabilir. Dil uzmanı olarak adlandırdığımız çevirmen alan uzmanı tarafından yapılan son düzenlemeyi kontrol eder ve dolayısıyla da her şey hakkında her şeyi bilmek zorunda kalmaz. Bu durumda ihtiyaç duyulan beceriler erek dile hâkim olunması ve takım çalışmasıdır.

- Geriye kalan diğer bir unsur da kültürlerarasılıktır. Çeviri bellekleri ya da makine çevirisiyle çalışan her bir kimse metin üretme becerilerini ihtiyaç duyacaktır.

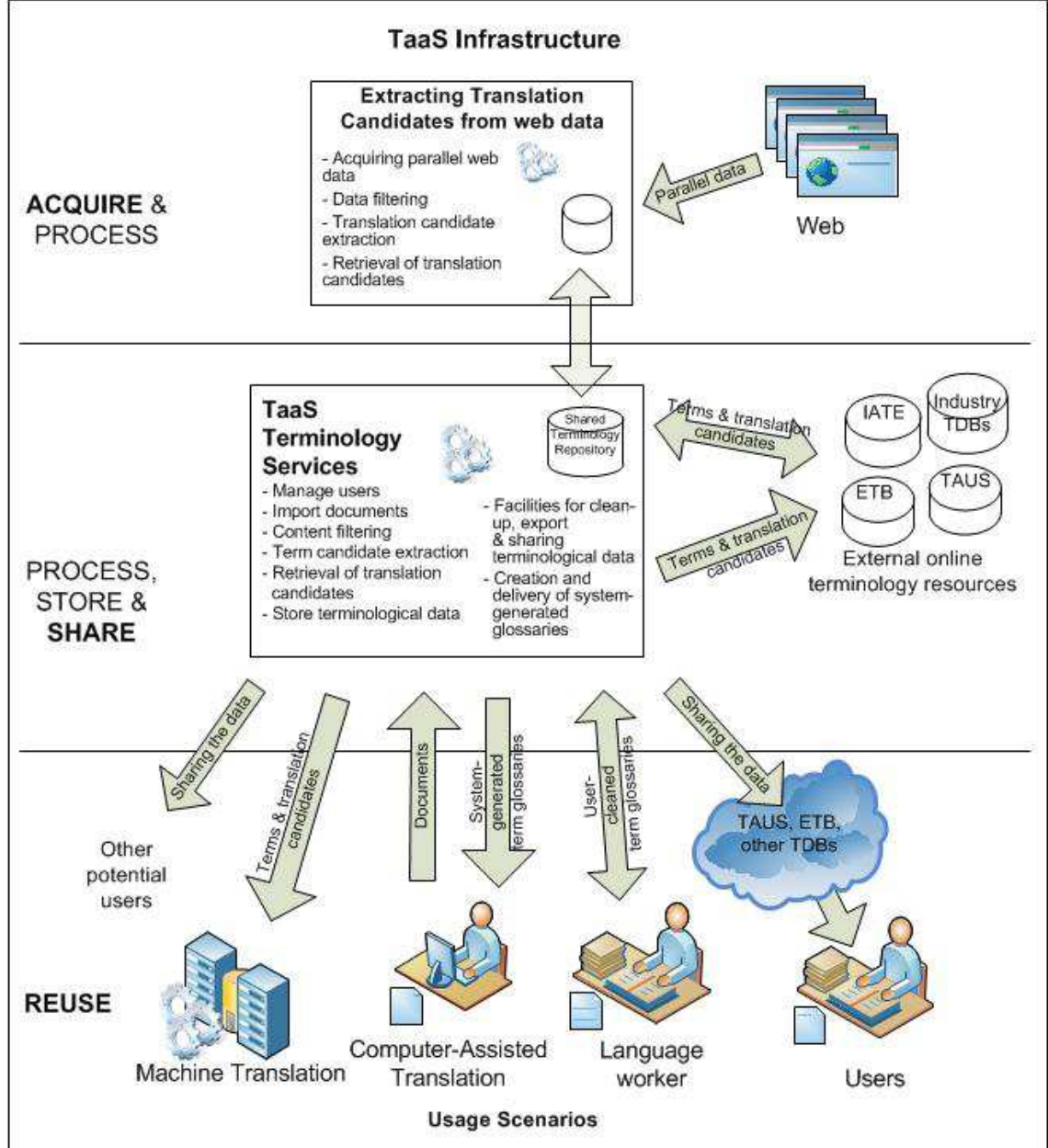
Çeviri bellekleri ve makine çevirisinin aktif ve akıllıca kullanımı diğer tüm çeviri edinci becerilerindeki dengenin, çevirinin doğasının ve de çevirmen profilinin değişmesine yol açacaktır.

Bilindiği üzere çeviriye en çok gereksinim duyulan alanlardan biri de Avrupa Birliğidir. 23 dilde, 8 milyon terim, 560.000 kısaltma bulunmaktadır (Bengi Öner, 2012: 37). Çeviri yükünü azaltmak için bu konuda oldukça önemli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birisi de Avrupa Birliği tarafından desteklenen TaaS (Terminology as a Service) projesidir. Proje 01.06.2012- 31.05.2014 tarihleri arasında gerçekleştiriliyor olup Avrupa Birliğinden büyük miktarda hibe almıştır. Bu projeye birlikte terminoloji veri tabanı oluşturulacak, bu veri tabanı tüm AB resmi dillerini kapsayacak, bu dillerde ekonomi, sosyal, eğitim gibi alanlarda terminoloji veri tabanları oluşturularak terimlerin erek dilde eşdeğerliliklerinin bulunmasına katkı sağlayacaktır. Bu proje ayrıca makine çevirisi sistemlerini daha da iyileştirecektir. Çevirmenlerin terimleri bulmak için harcadıkları zaman azalacak. Bu da beraberinde çeviri piyasasında daha fazla rekabetin doğmasına yol açacaktır.

Aşağıda TaaS projesi uygulamaya konulduğunda ortaya çıkabilecek kullanım senaryolarına dair bir tablo verilmiştir. Bu projenin gerçekleşmesi halinde bilgisayar otomatik olarak ihtiyaç duyulan terimleri bulacak ve çevirmenin önüne koyacaktır. Çevirmenin sahip olması gereken edinç türlerinden olan araştırma edinci bu noktada az da olsa arka planda kalacaktır. Çevirmenin yaptığı işte en çok vaktini alan husus terimlere ayırdığı vakittir. Bu projenin gerçekleşmesiyle birlikte çevirmen terimleri araştırmak için eskiden olduğu gibi çok fazla zamanını ayırmak zorunda kalmayacaktır. Bu durumda ortaya çıkabilecek sorun programın bulduğu terimlerin doğru olup olmadığının kontrol edilmesidir. Sistem bu duruma çözüm olarak her iki dilde bulduğu terimsel karşılaştırmalarda yüzdeler dilimler verir, terimin doğru olma olasılığı artıka

yüzdeler ifade de artış görülür. Çevirmen doğruluğundan şüphelendiği terimleri araştırma yoluna giderek bu sorunu da çözmüş olur.

Bu projeye birlikte makine çevirisi ve makine destekli çeviri alanlarında büyük ilerlemek kaydedilecektir. Sistem kullanıldıkça daha da iyileştirilecektir.

Şekil 10: TaaS Projesi

Kaynak: <http://www.taas-project.eu/index.php?page=about-taas>

Çevirmenin sahip olması gereken beceriler teknolojinin ve sosyal ihtiyaçların değişmesiyle birlikte değiştiğini belirtmiştik. P21 tarafından yaptırılan birçok bilimsel araştırma sonunda 21. YY becerilerini dört ana başlıkta özetliyor:

Düşünme yollarını kullanma becerileri, kritik düşünme, problem çözme, karar alma, öğrenmeyi öğrenme, girişimcilik, yaratıcılık, çalışma yollarını kullanma becerileri, iletişim, işbirliği kurabilme, çalışma araçlarını kullanma becerileri, bugünün var olan teknolojisi, dijital dünyayı kavrama, yaşam becerileri, yöresellikten beslenerek küreselliğe ulaşma, öz değerlendirme yapabilme, hedefler koyabilme, kendini ifade edebilme, empati kurabilme, kültürlerarası saygı. Dünya ile entegre olabilen, yaşadığı dünyayı tanıyan, farklılıklara saygı duyan, kültürlerin birlikteliğinden doğan zenginliği özümsemiş bireyler yetiştirmeyi amaçlayan Dünya müfredatı.(20 Şubat 2013 Çarşamba Hürriyet Gazetesi S. 15). Yukarıda sayılan beceriler çevirmenlerin de sahip olması gereken edinçlerdendir. Çevirmenler günümüzde geçmişte olduğu gibi salt “çeviri” yaparak mesleklerini icra etmezler. Çeviri profili zamanın koşullarına göre farklı alanlara kaymaktadır. Gouadec’in de belirttiği gibi çevirmenler aynı zamanda terminoloji uzmanı, teknik metin yazarı, proje yönetmeni olarak da çalışırlar.

Gouadec puts it, “translators require a multicompetence because they must also work as documentalists, terminologists, writers, etc., BUT it is time we recognized the professional distinctions of these activities” (Gouadec, 2007: 543).

Bu durumda çeviri faaliyeti 'farklı diller arasında aracılık yapmak' başlığı altında özetlenebilecek etkinliklerle sınırlı değildir; daha geniş ve farklılaşmış bir etkinlik yelpazesine sahiptir. Piyasada da artık sadece ' mütercimler' veya 'tercümanlar' aranmamaktadır; giderek artan oranda teknik metin yazarlarına (veya teknik redaktörlere) ve ' bölgesel danışman' adıyla (ya da farklı adlarla) tanımlanan elemanlara da ihtiyaç duyulmaktadır; örneğin teknik redaktörler (el kitapları, kullanma talimatları gibi) hedefe yönelik özel alan metinleri oluşturmaktadır. ' Bazı büyük firmalar, ürünlerine ilişkin bilgilerin açık ve net bir biçimde sunulmasının, rekabet açısından kendilerine önemli bir avantaj sağladığını anlamışlardır. Elektronik firmaları teknik konularda bilgisi olan Almanca öğretmenlerini, dil ya da pedagoji alanında eğitimi olan elemanları teknik redaktör olarak kadrolarına almakta ve olumlu sonuçlar elde etmekte (Ammann, 2008: 19-20).

Bölgesel Danışman ise belli bir ülke veya kent ile ilgili geniş bilgisi olan bir uzmandır ve uluslararası görüşmelerin organizasyonunda faaliyet göstermekte ya da dış ticaret uzmanı olarak çalışmaktadır. (ortaya çıkan yeni mesleklerle ilgili olarak bakınız:

Amman+ Vermeer 1990). Schmitt'in yapmış olduğu anket çalışması da (1990) mesleki uygulamalar hakkında fikir vermektedir (Ammann, 2008: 20).

Kuramsal düşünceler temelinde çevirmenin oynadığı role baktığımızda, çevirmenden belli yeteneklere sahip olması beklendiği ortaya çıkar. Bu beklentilerin karşılanabilmesi için, çevirmenlik eğitiminin de- 20. yüzyıl ortalarına göre- daha farklı olması, farklı ağırlık noktaları içermesi gerekir. Bugün talep edilmekte olan çevirmenlik becerileri eğitim sürecinde geliştirilebilir. Fakat bu durumda da yine öğrencinin bağımsız çalışmaya hevesli olması büyük önem taşımaktadır.

Doğal olarak, bir çevirmenin temel olarak meslek profili kendisine işveren tarafından verilen çeviri görevlerini yürütmektir. Ancak multi medya iletişim yöneticisi, Bilgi Toplama ve Belgeleme Yöneticisi, Terminoloji uzmanı, Düzeltmen, Proje Yöneticisi gibi yeni çeviri profilleri ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki verilere, bilgilere göre bu yeni nitelikler önem kazanmaktadır. Aşağıda bu nitelikler ele alınacaktır.

2.8.1. Multi Medya İletişim Yöneticisi Olmak

Diğer bölümlerde de belirtildiği gibi profesyonel anlamda yapılan çeviri salt 'dil edinimi'ne dayalı yapılan bir faaliyet değildir. Kaliteli çeviriler ortaya koyan profesyonel çevirmenler ekonomik ve teknik açıdan toplumda yeni bilgilerin ithal edilmesi ya da ihraç edilmesinde, yeni fikir ve düşüncelerin yayılmasında kilit rol oynarlar. Profesyonel çevirmenler çeviri becerileri oldukça gelişmiş teknik uzmanlardır. Çevirdikleri materyallerin içeriği, çok karmaşık yapıdaki bilgi teknolojileri araç gereçleri, farklı veritabanları gibi multi medya bileşenlerini kullanmak zorunda kalırlar. Dolayısıyla da multi medya iletişim yöneticiliği konusunda uzman olmak durumundadırlar.

2.8.2. Bilgi Toplama ve Belgeleme Yöneticisi Olmak

Çeviri sürecini oluşturan temel unsurlardan biri de çeviri materyali ile ilgili yeterli bilgi toplanmasıdır. Aslında tüm çevirmenlerin görevi çeviride ihtiyaç duydukları bilgi ve belgelere ulaşmak ve çeviri görevinin gerektirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda uygun bilgiyi seçmektir. Ancak bazı durumlarda işler karmaşık bir hal almaktadır. Bu tür karmaşıklık oluşturan durumlarda devreye bilgi toplama ve belge yöneticisi girer. Şirketin kütüphanecisi ya da terminoloji uzmanı durumundadır. Çeviri göreviyle ilgili

araştırma merkezlerini araştırır, çeviriyle ilgili belgeler, veritabanları ve internet sitelerine ulaşır, verileri derler.

2.8.3. Terminoloji Uzmanı Olmak

Terminoloji çalışmaları çeviri sürecinin en önemli unsurlarından birini oluşturur. Özellikle de teknik metinlerin çevirilerinde terminolojiye çok gereksinim duyulur. Terminoloji çalışmaları yapılmadığı takdirde, çeviriler yetersiz kalacaktır. Ayrıca çeviri göreviyle ilgili yapılan terminoloji çalışmaları titizlikle ve büyük bir hassasiyetle yapılmayı gerekli kılar. Çevirilerde terimlerle ilgili yapılan en ufak bir teknik hata çok ciddi sonuçlar doğurabilir.

Terminoloji uzmanı kaynak materyal için ihtiyaç duyulan terimleri bulur, ilgili terimlere ulaşmak için dış kaynaklara ulaşır. Dış kaynaklar yetersiz kaldığında kaynak metinde terminoloji ile ilgili karşılaşılabilecek sorunları uzmanlara danışarak gidermeye çalışır, bulduğu terimlerin doğru olup olmadığını sağlamasını yapar. Terminoloji uzmanı çeviri belleklerinin oluşturulması ve güncelliğinin korunması, farklı çeviri görevlerinin gerektirdiği sözlüklerin toplanması ve terminoloji kaynakları oluşturulması, oluşturulan bu kaynakların güncellenmesi gibi diğer görevleri de yerine getirir.

2.8.4. Düzeltmen Olmak

Düzeltmen yapılan çevirilerin kontrol edilmesi, varsa hataların düzeltilmesi ve çeviriyi daha iyi bir hale getirme işlemlerini görür. Özellikle de çevrilecek metin çok hassas veya hayati önem taşıyan bilgiler içeriyorsa, ortaya çıkan çeviri ürünü kalite bakımından çok kez gözden geçirilir. Örneğin ölüm tehlikesi olan bir hastayla ilgili yabancı doktorların tedavi yöntemlerine yönelik bilgiler içeren bir çevirinin birden fazla kontrolünün yapılması çevirinin kalitesi açısından çok önemlidir.

Düzeltmen tüm çeviri edinci becerilerini içselleştirmiş tecrübeli bir çevirmendir de aynı zamanda. Ortaya çıkan çeviri ürününü her açıdan kalite standartlarına uyup uymadığını kontrol eder. Çeviride meydana gelebilecek dilsel, teknik ve çeviri hatalarını gözden geçirerek bu hataları düzeltmeye çalışır. Çeviri ürününün gerektirdiği düzeltme ve değişiklikleri yapar.

2.8.5.Proje Yöneticisi Olmak

Proje yöneticisi çeviri sektörüne yeni giren mesleklerdendir. Geleneksel anlamda proje yöneticisi bir çeviri şirketinde anlaşmaları yapmakla sorumlu kişidir. Proje yöneticisi üstlenilen herhangi bir çeviri projesinin işleyişinden sorumludur. İş akışına karar verir, mali ve bütçe konularıyla ilgilenir; insan kaynakları, veri tabanları ve belgeleme gibi faaliyetleri yönetir. Çeviri işine gereksinim duyan müşterilerle anlaşma yapar, çevirmenlerin ve diğer elemanların işe alınmasından sorumludur. Çeviri işini planlar ve işin gerektirdiği kaynak materyalleri hazırlar, çevirmenlere güncel bilgiler aktarır. Çevirmenlerin çeviri süreçlerini kontrol eder, çevirinin son haline karar verir. Üstlenilen çeviri projesinin yönetim ve finansla ilgili kısımlarını denetim altında tutar (Gouadec, 2007:135).

Sonuç olarak belirtmek gerekirse çeviri edincileri günümüzün değişen koşulları ve şartlarına göre sürekli değişmektedir ve ortaya yeni çeviri edincileri çıkmaktadır. Çevirilerin doğru ve güvenilir yapılması bakımından çevirmenin işinin gerektirdiği beceri ve yetenekleri edinmesi ve bunları içselleştirerek çeviri görevinde uygulaması önemlidir. Salt dil edinci kazanılması hiçbir zaman yeterli olmayacaktır.

Değişen şartlar ve koşullarla birlikte çeviri mesleği farklı alanlara kaymıştır. Çevirmen geleneksel anlamda artık salt evinde, masa başında oturarak çeviriler yapmaz. Farklı görevler üstlenir. Çok uluslu dil hizmeti veren kuruluşlarda çevirmenler proje yöneticisi, düzeltmen, son okur, terimce yöneticisi, multi-medya iletişim yöneticisi gibi görevler üstlenirler. Teknolojinin gelişmesi beraberinde çeviri sektöründe de büyük çapta değişimlere neden olmuştur.

Dolayısıyla da çeviri bölümleri iş dünyasının gerektirdiklerini dikkate almalı ve ders programlarını ona göre oluşturmalıdır. Aksi takdirde çeviri eğitimi alan öğrenciler mezun olduktan sonra zaten karışık olan iş piyasasında yolunu şaşırılmaktadırlar. İşin gerektirdiği beceri ve yetileri iş piyasasında edinmek zorunda kalmaktadırlar. Bazıları şanslıysa çeviri piyasasında yolunu bulabilmekte bazıları ise kendine olan güvenini yitirip lisans eğitiminde aldığı çeviri mesleğini icra etmemekte ve diğer çalışma alanlarına kaymaktadır. Çeviri eğitimi veren bölümlerde özellikle eksik olunan alanlar çeviri teknolojileri, yerelleştirme, düzeltmenlik ve son okuma, büyük çeviri projeleri yönetimi, makine çevirisi, çeviri bellekleri konularıdır. Bu konuların çeviri bölümlerinin ders programlarında yer almaması öğrencilerin çeviri edincini kazanmaları konusunda

eksik kalmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla da çeviri eğitimi alan öğrencilerinin salt dil öğrenerek bu bölümleri bitirmeleri ileride çevirmenlik mesleğini başarılı bir şekilde icra etmelerinde yeterli değildir. Bilgi yönetimi, iletişimde başarı, karmaşık konuları kavrama, kültürlerarası iletişim sağlayabilme, ekip çalışması gibi pek çok unsur çeviride rol oynadığından bir bütün olarak bu beceriler çeviri eğitimi sırasında öğrenciye kazandırılmalıdır.

Yukarıda sayılan nitelikler yanında Altay ve Ateşman günümüzün yeni koşullarının gerektirdiği aşağıdaki nitelikleri de, çevirmenlerin edinmesi gereken beceriler arasında kabul etmektedirler. Kısacası profesyonel çevirmenler mesleğe atıldığında aşağıda verilen özelliklere sahip olmalıdırlar:

A) Çeviri işini almadan önce:

- ✓ Tanıtım faaliyetlerini yürütebilmeli,
- ✓ Teklif hazırlayabilmeli,
- ✓ Teklif vermeyi bilmeli,
- ✓ Müşterisiyle sözleşme yapmayı bilmeli.

B) Çeviri işini aldıktan sonra:

- ✓ İş organizasyonu yapabilmeli,
- ✓ İş programı yapabilmeli,
- ✓ Çeviri öncesi hazırlık yapabilmeli,
- ✓ Çevirinin işlevini saptayabilmeli,
- ✓ Çeviri stratejilerini belirleyebilmeli,
- ✓ Metne nasıl yaklaşacağını bilmeli,
- ✓ Kaynak metin çözümlemesi yapabilmeli,
- ✓ Erek kitleyi tanıyıp tanımlayabilmeli,
- ✓ Terminoloji çalışmasının nasıl yapılacağını bilmeli ve yapmalı,
- ✓ Çeviri yaptığı özel alan dilini, biçimini ve formatını bilmeli,
- ✓ Erek dilin biçimsel özelliklerine uygun olarak aktarmayı bilmeli,
- ✓ Bilgisayar teknolojilerinden yararlanabilmeli,
- ✓ Çeviri araçlarından yararlanabilmeli,
- ✓ Yerelleştirme yapabilmeli,
- ✓ Yerel kullanıma uygun olarak ilgili yazılımları kullanarak aktarabilmeli,
- ✓ Erek metnin kalitesini denetlemeyi üzere alan uzmanlarıyla bağlantıya geçebilmeli,

- ✓ Çeviri sürecini izleyip kontrol edebilmeli,
- ✓ Çeviri sürecini kayıt altına alarak çevirinin güvenliğini sağlayabilmeli,
- ✓ Çeviri yapılacak ortamı, teknik donanımları, başvuru araçlarını kontrol altında tutmalı, denetleyebilmeli,
- ✓ İş güvenliği, bilgi güvenliği ve çevre güvenliğini sağlayabilmeli.

C) Çeviri faaliyetinden sonra:

- ✓ Müşteri ilişkilerinde kaliteyi ve güvenilirliği sağlamalı,
- ✓ Arşiv işlerini yürütebilmeli,
- ✓ Resmi onay işlemlerini yürütebilmeli,
- ✓ Mali işlemleri yürütebilmeli,
- ✓ Bireysel ve mesleki gelişimlerini sürdürebilmeli,
- ✓ Mesleki eğitim vermeli (Altay; Ateşman, 2012:1).

BÖLÜM 3: SÖZLÜ ÇEVİRİ EDİNCİ

3.1. Sözlü Çeviri Edincinin Tanımı

Bilişsel psikologlar insanı, edilgen (pasif) bir yaratık olarak değil, algılayan, uyarıcıları işleyen, anlamlandıran etken (aktif) bir sistem olarak görürler. İnsanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özellik, insanın gelen uyarıcıları işleyebilme, anlamlandırabilme yeteneğidir. Bilişsel oluşumlar algılama, bellek ve düşünme gibi zihinsel bilgi işlem süreçlerini kapsar. Bu süreçleri kullanarak çevirmen çevresi ve kendisi hakkında yeni bilgiler edinir, eski olayları hatırlar, ortaya çıkan sorunları çözer.

Sözlü çevirmenlik, hangi türü olursa olsun, diğer birçok mesleğe oranla oldukça zorlayıcı ve bilişsel unsurlar içeren bir meslektir. Bu zorlayıcı unsurlar, çevirinin gerçek zamanlı yapılıyor olmasından ötürü zihinsel yükün fazla olmasından kaynaklanır. Bütün diğer unsurlar başka bir edinç durumunda önemli olmazken, sözlü çeviri sırasında zihinsel yükü arttırmaları nedeniyle sorun olarak karşımıza çıkarlar. Herhangi bir zamanda, eğer alabileceğimizden çok duyuşsal ipuçlarına maruz kalmışsak, kendimizi uyaran fazlalığı altında ezilmiş hissedebiliriz. Bellekte birçok olayı işlemeye çalışırsak, fazla yüklenmiş oluruz ve bu durum performansta bozulmalara yol açabilir (Solso; Maclin, 2010: 9).

Sözlü çeviride yazarın niyetinin kaynak metin analizi yoluyla aktarılması sözlü çevirinin doğası gereği neredeyse imkânsızdır. Nihayetinde ortaya yazılı değil, sözlü bir çeviri metni çıkar. Sözlü çeviri farklı diller konuşan bireyler arasında kültürlerarası iletişimi olanaklı kılan karmaşık, sistemli ve yaratıcı faaliyetler bütünüdür. Belirli eylem koşulları çerçevesinde gerçekleşir. Genellikle de kaynak metin sözlü olarak aktarılır; kaynak metnin algılanması ve erek metnin oluşumu eşzamanlı gerçekleşir; zaman darlığı nedeniyle düzeltme imkânları oldukça kısıtlıdır. Sözlü çeviri çevirmenin çeviri görevine uygun olarak ve metnin yazarının niyetini de dikkate alarak kaynak metnin anlamı temelinde erek metin üretilmesidir. Üretilen erek metnin dilsel ve kültürel açıdan erek kitlenin beklentilerini karşılamak durumundadır.

Yazılı çeviriden farklı olarak sözlü çeviride kaynak metin sözel olarak bir defaya mahsus üretilir, dolayısıyla da yazılı çeviride olduğu gibi erek metnin üretilmesi aşamasında geriye dönüş olanağı oldukça kısıtlı hale gelir.

Sözlü çevirmenin her bir çeviri görevine ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Dil ve kültür edincinin yanı sıra dünya bilgisini de sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Sözlü çevirmen mesleği boyunca çok farklı alanlarda çeviri yapmak durumunda kalabilir. Hatta sadece uzmanlaştığı alanda çeviri yapsa bile karşısına hiç beklemediği bir alandan çeviri çıkabilir. Örneğin iki farklı ülkenin maliye bakanına ardıl çeviri yapan bir çevirmeni düşünelim. Normalde görevi ekonomi alanında terminoloji, arka plan bilgisi vb. alanlarda çeviri yapmasıdır ve çevirmenden de bu alanlarda yetkin olması beklenir. Ancak bakanlardan biri aniden konuşma esnasında ortamın havasını değiştirmek için futboldan veya ekonomiye ilgisi olmayan başka bir konudan bahsedebilir. Çevirmenin ilgili alanda bilgisi olmadığı takdirde çeviri işini başarabilmesi oldukça zordur. Dolayısıyla da sözlü çevirmen için geniş çaplı genel kültür ve alan bilgisi işini her daim kaliteli ve yetkin yapabilmesi için yeterli değildir. Sözlü çevirmen de nihayetinde bir insandır, dolayısıyla her şeyi bilmesi mümkün değildir. Ancak her şeyden biraz bir şey bilmesi ve bazı konularda da derinlemesine bilgi sahibi olması önemlidir. En önemlisi de bilgi eksikliklerini mümkün olduğunca hızlı bir şekilde kapatabilecek ve yeni bir alanda bilgi sahibi olabilecek yeteneğe sahip olmak durumundadır.

Sözlü çevirmen çeviri görevine çok iyi hazırlanmak durumundadır. Bunun için zamanı veya hazırlığı yoksa da görevi derhal reddetmelidir. Hazırlık aşamasında salt bir sözlük veya terimce karıştırılarak terminoloji çalışması yapmak yeterli değildir. Sözlü çeviri alanında yapılan çalışmalar sözlü çevirmenin ilgili konuyla ilgili temel bilgi eksikliği olduğu takdirde terminoloji bilgisi tek başına yetersiz kalmaktadır. Çeviri göreviyle ilgili yapılan terminoloji çalışmalarının konu bilgisi ile tamamlanması gerekmektedir.

Sözlü çeviri ortamında alanında yılların verdiği bilgi birikimine sahip uzman kişiler bulunur. Sözlü çevirmenden bu uzman kişilerin alanlarında sahip oldukları kadar bilgi sahip olmasını beklemek yanlış olur. Sözlü çevirmen hedef odaklı yaptığı araştırmalar sonucunda ilgili alan hakkında temel ve özel bilgileri edinir. Bu durum özellikle de sözlü çevirmen ilk defa ilgili alanda çeviri yapıyorsa geçerlidir.

Sözlü çevirmenin araştırma edinci yazılı çevirmeninkinden farklıdır. Yazılı çevirmen çeviri işinden önce veya çeviri esnasında araştırma yapar ve bu yaptığı araştırma da birkaç nokta ile ilgilidir. Buna karşın sözlü çevirmen çeviri görevinden önce ve sistemli

bir şekilde araştırma yapar. Dolayısıyla da sözlü çevirmen işveren tarafından aşağıda maddeler halinde verilen bilgileri ister:

- Çeviri görevi hakkında olabildiğince detaylı bilgi (çevirinin gerçekleşeceği zaman, yer, konu, çevirinin teknik koşulları, yapılan organizasyonun akışı, çerçeve program),
- Katılımcıların listesi (uyruk, yaş, kültürel ve alansal arka plan, katılımcıların görüşleri, niyetleri, beklentiler, ilgili toplantıda oynadıkları rol, tahmini dil edinci seviyeleri),
- İlgili konu hakkında daha önce gerçekleştirilmiş konuşma, konferans belgeleri
- Güncel yazılı materyaller (örneğin katılımcılara gönderilen konuşma metinleri vb.) (Kautz, 2002:294).

Yukarıda maddeler halinde verilen işveren tarafından çevirmene temin edilen bu belgeler çeviri görevinin pürüzsüz ve etkili geçmesine katkı sağlar. Ancak uygulamada sözlü çevirinin doğasını bilmeyen ve çeviriyi salt dilsel aktarım ve dil edinciyle gerçekleştirilecek bir faaliyet olarak gören kişilerce bu belgeler çevirmene verilmeyebilir ya da bu belgelerin çevirmen için önemi yeterince anlaşılabilir. Çevirmen bu konuyla bizzat kendisi ilgilenmek durumundadır ve çeviri görevini başarıyla yerine getirmek için neye gereksinim duyduğunu bilmesi ve bu eksikliklerini kapatması gerekmektedir. Bu eksikliğini de sözlükler, el kitapçıkları, alan dergileri, veri bankaları, internet gibi yardımcı materyallerden yararlanarak giderir. Ayrıca alan uzmanlarıyla da iletişime geçilmesi önemlidir.

Çevirmen tüm bu hazırlık evresini başarılı bir şekilde atlatsa bile çeviri görevi için gerekli olan alan bilgisi konusunda işlevsel çeviriler yapamadığı durumlar da olacaktır. Bu durumda sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmaktan başka bir çare kalmayabilir. Görüldüğü üzere sözlü çevirmenin zihinsel canlılık, sürekli bilgi sahibi olmak, mümkün olduğu kadar pek çok alanda yeni gelişmelere karşı aktif ilgi büyük önem taşımaktadır.

3.2. Sözlü Çeviri Sürecine Etki Eden Etkenler

Yazılı çeviride belirtildiği üzere sözlü çeviri esnasında da çevirmen bilişsel becerilerini kullanarak sözlü çeviri görevini yerine getirir. Yazılı çeviride olduğu gibi çevirmen aktif, uyarıcıları işleyen, çabuk tepki veren bir uzman olarak karşımıza çıkar. Aşağıda sözlü çeviri sürecini etkileyen etkenler üzerinde durulacaktır. Bu etkenlerden ilki sözlü

çeviride algılama evresidir. Nasıl çevirmen yazılı bir metni anladıktan sonra çeviriye başlayabiliyorsa tercüman da sözlü olarak sunulan metni algıladıktan, kendi anlam dünyasından geçirdikten sonra üretim aşamasına geçebilir.

3.2.1.Sözlü Çeviride Algılama Evresi

Sözlü çeviride algılama evresi kaynak metnin dinlenmesi ve anlaşılması ve anlaşılan ifadelerin de hafızaya alınması işlemlerini kapsar. Yazılı çeviride anlamada devreye giren etmenler sözlü çeviride de geçerlidir. Yazılı çeviriden ayrıldığı nokta sözlü çeviride farklı iletişim durumlarının devreye girmesidir: duyduğunu anlama sürecinde devamlı bir zaman ve psikolojik baskı vardır. Kaynak metin parçalar halinde erek dile aktarılır; bu iki aşama arasında da anlaşılan bilgilerin hafızaya alınması işlemi vardır.

Sözlü çeviride çevirmenin kaynak metni algılaması çevirmenin duyma ve duyduğu anlamadan oluşan iki zihinsel işlemde geçer. Duymak TDK sözlüğünde işitmek, ses almak olarak geçmektedir. Bilindiği üzere sözlü çeviri süreci kaynak metnin duyulması ile başlar. Kaynak metni duyma işleminin ardından gelen anlama süreci duyma işlemiyle karşılıklı etkileşim içindedir.

3.2.1.1.Kaynak Metni Duyma

Dalgalı akustik sinyaller insan kulağına ulaştığında sinirler yoluyla bu sinyaller beyine iletilir. Beyin sesleri ayırt eder ve sözdizimsel işleme süreci başlar. Duyma sözlü çeviri sürecini oluşturan aşağıda verilen tüm zihinsel işlemlerin vazgeçilmez şartıdır. İşitme birincil duyulardan biridir. Konuştuğumuz dil, işitme duyumu üzerine kurulmuştur. Bilindiği üzere kulağımız ses dalgalarının hepsini duyma yeteneğine sahip değildir. İnsan kulağı yaklaşık 20 ila 20,000 Hz arasındaki sesleri duyabilir (Cüceloğlu, 2003:109).

Kelimeler tek tek verilmek yerine, cümle içinde verildiği zaman, kelimelerin tanınması kolaylaşır. Birçok algısal yetenek doğuştan gelir; fakat çok sayıda başka algısal süreçler de öğrenmeye dayalıdır. Doğuştan gelen yetenekler ve sonradan öğrenilen beceriler birbirlerini sürekli etkiler. En doğru bilimsel yol, her iki etkenin, yani doğuştan getirilen yeteneklerin ve çevreyle etkileşim sonucu öğrenilen becerilerin, algılamanın temelinde yattığını kabul etmektir. Bazı tür algılama süreçlerinde doğuştan getirilen yetenekler, başka tür algılamalarda ise, sonradan öğrenilen beceriler daha büyük rol oynar (Cüceloğlu, 2003:136).

Yazılı ve sözlü dilin nasıl algılandığıyla ilgili araştırmalarda yazı ve seslerin birim olarak algılandığı, dil alışkanlığı geliştikçe algılanan birimlerin genişlediği (bir heceden tüm bir cümleye kadar) görülmüştür.

İnsan zihni yazılı ya da sözlü dil yoluyla gelen uyarıcıların içerdikleri anlamı bulup çıkararak, gelen uyarıcıları değil, fakat bu uyarıcıların içeriğini oluşturan anlamı bellekte tutar. Bu nedenle, anlamsız biçimde bize sunulan birbirleriyle ilişkisiz kelime çiftleri uyarıcı dizileri anlamlı ilişkiler içine sokulursa, belleme kolaylaşır. Araştırmacıların elde ettiği sonuçlara göre, en ufak ayrıntılarına inilerek kodlanan kelime en iyi, hiç ayrıntılarına inilmeden kodlanan kelime en kötü hatırlanır. Ne kadar ayrıntılarına gidilerek öğrenilirse, bilginin o kadar hatırdaki kalması mümkündür.

3.2.2. Kısa Süreli Bellek

Bireyin kısa süreli duyuşal deposundan önemli miktarda bilgi geçer. Ancak bu geçen bilgilerin çok azı bilinç düzeyine ulaşır. Seçici dikkat mekanizması ile beyin bazı bilgileri kısa süreli bellekte işlenmek üzere depolar. Beceri üretim sürecinin en zor ve kısmı amaca ulaşmak için, amacımızla en çok hangi çevresel ya da kinestetik bilgi kaynaklarının ilgili olduğunu öğrenmeye çalışmaktır. Çeviri olayında da çeviriyi öğrenen kişiler bu mesleğin doğası, gerektirdiği beceriler, gelişim aşamaları vb. gibi konularda derinlemesine bilgi edinirler. İnsanlar uzun bir süre dikkatlerini belirli bir bilgiye odaklayarak bilgiyi kısa süreli belleklerinde tutabilirler. Dikkat başka bir yöne çevrildiğinde içeriğin bir kısmı unutulabilir. Örneğin sözlü çeviri esnasında tarihlerin ve isimlerin yoğun olarak verildiği bir konuşmayı çeviren sözlü çevirmen dikkat dağınıklığı yüzünden tarih konusunda herhangi bir içeriği kaçırabilir. Yapılan araştırmalarda bu unutma süresinin 30 saniye içinde olduğu bulgulanmıştır.

Kısa süreli belleğin sınırlı kapasitesi ve bilgiyi kısa süre tutması nedeniyle, çevirmenlerin bu alanı etkili ve verimli bir biçimde nasıl kullanacaklarını öğrenmeli ve o anki çeviri görevinde sergilemeleri gereken performans ile en çok ilgili bilgileri seçmelidirler. Örneğin sözlü çevirmenin, konuşmacının yaptığı sunumun içeriğini, çeviri durumunu, en çok kullandığı terimleri vb. hatırlaması gerekmektedir. Araştırmalar, kısa süreli bellek ile uzun süreli belleğin verimli bir şekilde kullanılmasının ve bu belleklere depolanan bilgilerin geri çağırılmasının beceri öğrenimi açısından önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Daha önceki bölümlerde üzerinde durulan çeviri becerilerini kazanmak da aslında metin edinci, kültür bilgisi, dil edinci,

terminoloji gibi bilgilerin bellekte depolanması ve gerektiğinde çevirmen tarafından bu bilgilerin geri çağrılması işlemini içermektedir. Çevirmen ne kadar çok okursa okusun ya da ne kadar çok terminoloji çalışmaları yaparsa yapsın çeviri anında özellikle de sözlü çeviri de bu bilgilerini uygulamaya geçiremediği takdirde çeviri performansına dökülemeyecektir.

Deneylemlerden elde edilen sonuçlara göre kısa süreli bellekle uzun süreli bellek arasında şu farklılıklar vardır: kısa süreli bellekte sessel kod, uzun süreli bellekte ise anlamsal kod önemlidir. İkinci olarak, kısa süreli belleğin depolama kapasitesi sınırlıyken uzun süreli belleğin kapasitesi sınırsızdır. Üçüncü olarak, kısa süreli bellekten ara-bul-geriye getir hemen hemen hatasız olduğu halde, uzun süreli bellekten ara-bul-geriye getir işlemi son derece eğilimlidir (Cüceloğlu, 2003:193).

Kısa süreli bellekte işlenen bilgi, uzun süreli belleğe aktarılır ve burada depolanır. Sözlü çeviri esnasında karşımıza çıkan çeviri görevini başarılı bir şekilde yerine getirebilmek için ön hazırlık aşamasında ya da daha öncesinde kazandığımız bilgiyi geri çağırarak için bu bilginin bellekte depolanmış olması ve bilgiye bizi götüren ara-bul-geriye getir ipuçlarının olması gerekir. Sözlü çevirmenin belleğinde aradığı bilgi olmasına rağmen ara-bul-geriye getir ipucunun olmamasından dolayı hatırlama gerçekleşmeyebilir. Dolayısıyla çevirmen için bilginin belleğe depolanması kadar geri çağrılması da önemlidir.

Hatırlamada iki faktör önemli rol oynar: örgütlenme ve bağlam. Örgütlenerek öğrenilen bilgi, hiç örgütlenmeden bellenen bilgiden daha kolay hatırlanır. Sözlü çevirmen verilen kavramları kendisine anlamlı gelecek şekilde örgütlediğinde, kavramları hatırlama seviyesi artmaktadır. Bu durumu A4 kâğıdının küçük parçalara bölünmesi ve üflenmesi durumunda parçaların her bir tarafa dağılmasına benzetebiliriz. Kâğıt küçük parçalara bölünmese bir üflemeyle yere düşmeyecektir. Sözlü çevirmenin kaygı, korku gibi heyecanlar duyması, hatırlanması istenilen bilgiye dikkatin odaklanmasını engeller ve beyinde dağınıklık başlar.

3.2.3.Uzun Süreli Bellek

Bireylerin yaşamları boyunca edindikleri deneyimlerin kaydedildiği bellek türüdür. Araştırmalar uzun süreli belleğin kapasite ve kaydedilen bilgilerin süresi bakımından sınırsız olduğunu göstermektedir. Çok uzun süre öğrenilen ve yıllarca uygulanmadığı

halde unutulmayan beceriler vardır. Ancak çeviri içinde dil edinci gibi unutulması çok çabuk gerçekleşen becerileri de bulundurduğundan sürekli güncel tutulması gereken bir beceri olduğunu söyleyebiliriz. Nasıl bir borsacı her gün gelişmeleri takip etmek durumundaysa çevirmenin de her iki çalışma dilinin dilsel, kültürel, toplumsal, sosyal gelişmelerini sürekli takip etmesi gerekmektedir.

Çevirmenin çeviri görevi esnasında belleğine kaydettiği bilgileri hatırlayamamasının nedeni o bilgilerin uzun süreli bellekte saklanmadığı anlamına gelmemektedir. Sıkıntı çevirmenin bilgileri kodlarken yaptığı yanlışlardan kaynaklanmaktadır. Öğrenilen yeni bilgilerin önceden kaydedilmiş bilgilerle ilişkiler kurularak belleğe kaydedilmesi çevirmenin yararına olacaktır.

Kısa süreli bellekte olan bilgiler çevirmenin bitmek bilmez çabaları sayesinde (tekrar etme, yeni bilgiyi önceden öğrenilen bilgilerle ilişkilendirme) uzun süreli belleğe aktarılır. Örneğin, tıpla ilgili terimleri kalıcı olarak uzun süreli belleğe kaydetmeden önce kısa süreli bellekte çaba dolu, tekrar gerektiren ve bilinçli bir işlem sürecinden geçirmek gerekmektedir. Öğrenilen bu terimlerin birçok kez tekrar edilmesi gerekmektedir. Çevirmen tıpla ilgili bu yeni terimleri tekrar etmesi, ezberlemesi, yeniden gözden geçirmesi ve kaydetmesi sonucunda, bilginin uzun süreli bellekten çağırılması ve ihtiyaç duyulduğunda kullanılması kolaylaşacaktır.

Aslında bir şeyleri öğrenmek bireyin yeni öğrendiği bilgiyi kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarmasıdır. Uzman çevirmenle acem çevirmen arasındaki fark, uzmanların çeviri ile ilgili bilgileri daha verimli bir şekilde organize ederek ne yapacakları ve nasıl yapacakları arasında işlevsel bir etkiyi daha iyi kurduklarıdır.

On bin yıl önceki insan toplumunun yaşayış biçimiyle, bugünkü insanın yaşayış biçimi karşılaştırıldığında, arada son derece önemli farklar olduğu görülür. İçinde bulunduğumuz uygarlığı yaratmamız, daha çok şey öğrenmiş olduğumuzdandır. İnsanın öğrenme yeteneği onun yaşayış tarzının sürekli değişmesine olanak verir. İnsanoğlunun biyolojik yapısının bugünkü halini alması milyarlarca yıl almıştır. On bin yıl önceki insanın sinir sistemi bizimkinin hemen hemen aynısı olduğu halde, onun yaşadığı toplum ve günlük yaşam biçimi, bugün içinde yaşadığımız toplumdaki farklıdır. İlkel toplumla bugünkü modern toplumun kültür ve sosyal düzeni arasındaki farklılık, iki toplumun öğrenme deneyimlerinde yatar. Kültür, insandan insana, kuşaktan kuşağa bilgi ve görgü aktarımını sağlayan ortamı oluşturur. Kültür bir toplumun belleğidir;

toplum yaşantılarını ve yaşantılarından öğrendiği sonuçları kültür içinde kuşaktan kuşağa aktarır. İki toplum arasındaki fark, bilgi birikiminden doğar ve kültür, bu birikimin ortamını oluşturur. Sinir sistemimiz 10 bin yıl öncesine göre aynı potansiyele sahiptir, ne var ki kültürümüz ve toplumsal hayatımız 10 bin yıl öncesinkinden binlerce defa daha karmaşıktır.

Bellek üç aşamaya ayrılır: Kodlama, depolama ve ara-bul-getir aşamaları. Yapılan birçok araştırmadan sonra iki tür bellek olduğu ortaya çıkmıştır. Kısa süreli bellek birkaç dakikayı geçmeyen hatırlama durumlarında görülür, uzun süreli bellek ise aylar, yılları kapsar. Çeviri yaparken kullandığımız ifadeleri neden ve ne şekilde kullandığımızın farkındayızdır; ancak örneğin erek dilde cümleleri oluştururken erek dilin dizim kurallarını düşünmeyiz. Bu dizim kuralları bilinç düzeyine çıkarmadığımız ancak bizim bilgi hazinemizde var olan bilgilerdir. Odaklandığımız nokta o anda bilinçli olarak yaptığımız çeviri işidir. Uzun süreli bellek dipsiz bir kuyu gibidir. Oldukça derindir ve hayatımız boyunca öğrendiklerimizi uzun süreli belleğimizde saklarız.

Özellikle sözlü çeviride saniyeler bile büyük önem taşır. Bu kısa süre içinde de uzun süreli bellek de görüldüğü gibi kodlama, depolama ve ara-bul-geriye getir aşamaları yer alır. Çevrede olan nesne ve olaylar, o olay ve yaşantının türüne uygun bir duyusal kodla algılanır ve kısa süreli belleğe gelir. Kısa süreli belleğin küçük bir kapasitesi vardır. Ortalama olarak bu kapasite yedi birimlidir. Bazı kimseler beş birimden sonra bazı kimselerse dokuz birimden sonra kısa süreli belleklerinde hata yapmaya başlarlar. Sözlü çeviri görevinde karmaşık konular (sayılar, rakamlar, tarihler vb.) ufak birimler halinde verilmeyebilir. Uzun birkaç cümlenin hatırlanması gerekebilir ya da konuşmacının anlaşılmayan yerleri tekrar etmeye zamanı yoktur. Sözlü çevirmen yer geldiğinde kısa süreli bellek kapasitesini aşabilir. Bu durumda çevirmen ezberlenmesi ilk başta olanaksız gibi görülen birimleri sınıflandırır, deneyim, bilgi vb. unsurlarla çağrışım yapmasını sağlayarak kısa süreli belleğinde tutar. Birimlerin sınıflandırılması yoluyla son derece karmaşık olan yapılar çözümler hale gelir ve kolayca akılda tutulabilir.

Kısa süreli bellek biyofizik, uzun süreli bellek ise biyokimyasal bir süreçtir. Bir bilginin uzun süreli belleğe girmesi protein sentezi ile gerçekleşir (Cüceloğlu, 2003:179). Uzun süreli bellek, kısa süreli bellekten bilgiyi alır ve çok uzun bir süre bu bilgiyi saklar. Kodlama, depolama ve ara-bul-getir süreçleri uzun süreli bellekte de işler. Yapılan bazı araştırmalar, bireylerin dinledikleri cümlelerin anlamını kavradıktan sonra kelimeleri

unuttuklarını, fakat kelimelerin oluşturduğu cümlenin temelinde yatan anlamı rahatlıkla hatırladıklarını göstermiştir.

3.2.4.Dikkat ve Odaklanma

Dikkat sınırlı zihinsel bir kaynak ya da bilgi işlem sürecindeki kapasite olarak tanımlanabilir. Bilindiği üzere dikkatimiz aynı zamanda en çok birkaç etkinlik ile sınırlıdır. Sözlü çeviri esnasında çevirmenin konuşmacılar ya da dinleyiciler arasından birisinin yüksek sesle konuşması önemli bir tarihi, ismi hatırlamaya çalışırken çevirmeni rahatsız edebilir. Eşzamanlı çeviri durumlarında çevirmen kabin içinde çalıştığından dış etkenler her ne kadar sorun teşkil etmese de toplum çevirmeni ya da ardıl çevirmen açısından bu etkenler ciddi bir sorun haline gelebilir. Dışarıdan gelen uyarılar çevirmeni rahatsız edebilir, bunun sebebi ise bu uyarıların çevirmenin dikkat alanına girmesidir. Dikkatin sınırlı bir kapasitesi vardır, çeviri görevi esnasında çeviriye dâhil olan diğer dış etmenler çevirmende dikkat dağınıklığına sebebiyet verebilir. Çevirmen bu durumda durumu düzeltmediği takdirde çeviri performansa dökülemeyecektir.

Belirli bir anda zihinsel olarak işleyeceğimiz bilgi miktarı son derece sınırlı olduğundan, dikkatimizi öğrenmemiz gereken bilgiye vermek büyük önem kazanır. Görev ne kadar karmaşık olursa o ölçüde dikkat ve odaklanma gerekmektedir. Dikkat kapasitesinin sınırlı olduğundan bahsetmiştik. Sözlü çeviri gibi yüksek düzeyde becerili performans gerektiren görevlerde becerilerin sergilendiği sırada çevirmende dikkatini meşgul eden ve işlenmesi gereken çok miktarda bilgi vardır. Bu bilgiler çevirmenin performansını sergilenmesinde önemlidir. Çevirmenin çeviri göreviyle ilgili olarak dikkatini vereceği konuda doğru kararlar alarak dikkatini düzenlemesi çeviri açısından kilit rol oynar. Performans sergileyen çevirmen becerileri bir şekilde dikkatini çeviri göreviyle ilgili bilgiye, bir sonraki çeviri adımındaki eylemleri hakkında kararlar vermeye, çeviri ortamında gelişen olaylardan değerlendirme yapmaya, dinleyici kitleye, konuşmacının dil kullanışı, sıklıkla kullandığı terimler ve diğer pek çok şeye dikkatini verebilmelidir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi çeviri karmaşık bilişsel süreçler içerir. Sözlü çeviri de çevirinin bir alt dalı olarak bu karmaşıklığı içinde barındırır. Uyarılmışlık merkezi sinir sistemindeki etkinlik düzeyidir. Yoğun zihinsel etkinlik sırasında yüksek düzeye çıkmaktadır (Wrisberg;Schmidt, 2012). Kaygı ise bireyin belirli durumu yorumlama

şekli ve bu yorumlama sonucu ile ilişkili duyguları ifade eder. Sözlü çevirmen açısından uyarılmış ve kaygı durumları büyük bir önem teşkil etmektedir. Çevirmen çeviri görevinin gerekliliklerinin kendi kapasitesinin üzerinde olduğunu düşünüyorsa ve sonuç onun için önemliyse, durumu tehdit olarak algılayacaktır ve kaygısı artacaktır. Örneğin yurtdışından gelen avukatlardan oluşan bir heyete çeviri yapacak ancak hukuk alanında fazla bir tecrübesi olmayan bir çevirmen üstlendiği görev karşısında kaygılanabilir.

Çeviri eğitimi alan kişilerin normal uyarılmışlık düzeyleri ve tehdit edici olarak algıladıkları durumlar birbirinden farklıdır. Sürekli kaygısı düşük olan bireyler daha az durumu tehdit edici olarak algılamakta sürekli kaygısı yüksek kişiler daha çok durumu kaygı verici olarak algırlar. Dolayısıyla da sürekli kaygı halinde bulunan bir sözlü çevirmenin çeviri görevi, çevre ya da kişileri tehdit edici olarak algılama olasılığı oldukça yüksektir. Çevirmen bu durumda duygusal açıdan hassaslaşacaktır. Bu durumda çevirmenin algısında bir daralma meydana gelir. Algısal daralmayla birlikte çevirmenin konuşma esnasında belirli türdeki bilgileri kaçırma eğilimi oldukça yüksektir ve sözlü çevirmenin başına gelebilecek en kötü tecrübelerden birisidir.

3.2.5.Uygulama

Çok uygulama yapmış bir çevirmen pek çok çeviri göreviyle karşılaşmış olduğundan yüksek uyarılmış durumlarında bile çeviri görevini profesyonel bir şekilde yürütebilir. Çok fazla uygulama ile çevirmenler her iki çalışma dilleri arasında Marisa Presas'ın da belirttiği gibi "köprüler ve bağlantı" mekanizmaları kurarlar, erek kitlenin ihtiyaç ve gereksinimlerini daha iyi kavrayabilirler ve artan yaş ile deneyimin sonucunda çeviri görevini daha başarılı bir şekilde gerçekleştirebilirler. Belli bir süre sonra uygulamanın da artmasıyla çeviriler otomatik işleme yakın hale gelmektedir. Otomatik hale gelmesi ile birlikte çevirmen edindiği bilgileri hızlı bir şekilde ve diğer bilgilerle karıştırmadan uygulamaya koyar. Bu durumda çeviriler daha hızlı yapılmakta ve çeviri sorunları ivedilikle halledilmektedir. Ancak yapılan uygulamaların sistematik bir şekilde yapılması da büyük bir önem taşımaktadır. Örneğin bir saat tıp ile ilgili terimlerin çalışılması ve bu terimler daha yerine oturtulmadan başka bir alana atılması yeni öğrenilen bilgilerin uzun süreli belleğe alınması aşamasını zorlaştıracak ve çeviri görevi sırasında bu bilgilerin geri çağrılmak istenmesi durumunda bu bilgiler hatırlanmayacaktır.

Otomatik işlemler hakkındaki çalışmalar, bize bilinç dışında gerçekleşiyor gibi gözüken karmaşık bilişsel faaliyet hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Bunun yanında daktiloyla yazmak, dalmak, keman çalmak, araba kullanmak, tenis oynamak, dili doğru bir şekilde konuşmak ve hatta başkaları hakkında sosyal yargılamalarda bulunmak, muhtemelen üzerinde çok çalışılmış ve hatta birçoğu otomatikleşmiş faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerdeki başarılı performansımız, bilincimizi daha zor ve dikkat gerektiren işlemlere yönlendirmemizi sağlar (Solso; Maclin, 2010:115).

Üzerinde çok çalışılan faaliyetler otomatikleşir ve bunların yapılması, yeni öğrenilen faaliyetlerin yapılmasından daha kolay bir hale gelir (Solso; Maclin, 2010:113).

İşlemin otomatikleşmesi için, bilginin serbestçe bellekten kişinin kontrollü hareketlerine akması gerekmektedir. Bilginin otomatik olarak işlenmesi konusunda Posner ve Snyder çok daha yapısal bir tanımlama yapmış ve aşağıdaki üç karakteristik özellikten bahsetmişlerdir:

- Otomatik bir süreç istem dışı gerçekleşir.
- Otomatik işlemler bilincin dışında gerçekleşir.
- Otomatik işlemler, çok az derecede bilinç kaynağı kullanır veya hiç kullanmazlar (Solso; Maclin, 2010:115).

Otomatiklik, bireylerin bilgiyi paralel olarak, hızlı bir şekilde ve diğer bilgilerle karıştırmadan işlemesine olanak sağlamaktadır. Uygulama hem de çok fazla sayıda uygulama yapmak oldukça önemli bir unsurdur.

Becerili bir sözlü çevirmen konuşmacının ifade edeceklerini daha önceden tahmin edip ona göre karar verebilir. Uygulama bu noktada devreye girer; çevirmen ne kadar sıklıkla çeviri göreviyle karşılaşır o kadar çok tecrübe edinmiş olacak ve çeviri esnasında karar verme süreçlerini daha hızlı bir şekilde gerçekleştirebilecektir.

3.2.6. Sözlü Çeviride Uyarılmışlık Düzeyi

Yerkes ve Dodson (1908) adlı iki Amerikalı psikolog, güdülenme derecesiyle davranışın verimi arasındaki ilişkiyi yirminci asrın başlarında yayınladıkları bir araştırmayla incelemişlerdir. Onların bulguları bugün Yerkes- Dodson ilkesi olarak bilinir.

Bu ilke onların araştırmalarında yaptıkları gözlemleri özetler: GÜdülenme derecesiyle yapılacak işin zorluk derecesi arasında ters bir ilişki vardır. Yapılacak iş, mektubu zarfa koyup zarfı kapatma gibi basit ve kolaysa, yüksek derecede güdülenme verimi arttırır. Yapılacak iş, soyut matematiksel formüllerin irdelenmesi gibi, bilişsel süreçleri içeren karmaşık bir durumu gösteriyorsa, o zaman yüksek güdülenme verimi azaltır, düşük derelerdeki güdülenme daha başarılı olur (Cüceloğlu, 2005:290).

Yapacağınız iş ne kadar bilgi ve akıl yürütmeyi gerektiriyorsa, sakın ve rahat bir zihinle o işe girişmek o kadar sizin yararınıza olur. Bahçeyi veya evi temizlemek, yemek pişirmek gibi pek dikkat gerektirmeyen basit işlerde güdülenme derecesinin yüksek oluşu, işin daha çabuk ve daha iyi yapılmasına yol açar (Cüceloğlu, 2005:290).

Çevre ya da daha doğrusu bireyin çevreyi algılayışı ele alındığında, daha önce değindiğimiz gibi, birey durumu tehdit edici olarak algıladığında kaygı düzeyi artmaktadır. Bu durumda, birey çevresel isteklerin kendi kapasitesinin üzerinde olduğunu algılasa ve bu istekleri yerine getiremeyeceğine inanırsa, birey yüksek kaygı ve buna eşlik eden yüksek uyarılmışlık yaşayacaktır. Ancak, birey durum ile kolayca mücadele edebileceğine inanıyorsa, kaygısı (ve uyarılmışlığı) düşük olacaktır.

Yüksek uyarılmışlık durumlarında bilgi işleme sürecinde meydana gelen en önemli değişikliklerden biri algıda daralmadır. Bu, insanların çevredeki belirli türdeki bilgileri kaçırma eğilimleri anlamına gelmektedir. Dikkat daralması, özellikle yüksek uyarılmışlık durumlarında sorun yaratmaktadır.

Yüksek uyarılmış düzeyinde, panik olarak da bilinen aşırı tetikte oluş durumu ortaya çıkmaktadır. Sözlü çevirmenlerde özellikle bu durum geçerlidir. Hareketlerin fiziksel kontrolünü azaltmakta ve rahat koşullarda düzgün ve akıcı olan eylemlerin katı ve aksak olmasına yol açmaktadır.

3.3. Genel Çeviri Kuramları Işığında Sözlü Çeviri Edinci

Sözlü çeviri yazılı çeviriye göre sözlü olarak gerçekleşen bir faaliyet olduğundan, sözlü çeviri sürecine katılanlar zaman ve mekânı paylaşırlar. Çeviriye eylem odaklı yaklaşan kuramlardan Skopos ve Çeviri Eylemi kuramlarının da vurguladığı gibi tercüme etkinliğinde sözlü olarak sunulan kaynak metnin erek dil ve kültürün öğeleriyle harmanlanarak verilmesi çeviri açısından büyük bir önem taşımaktadır. Holz Mântari tarafından vurgulanan ve yazılı çeviri edinçlerinden biri olarak verilen işbirliği sözlü

çeviride daha aktif bir şekilde gerçekleşmektedir. Bunun sebebi olarak da kaynak metnin üreticisi durumunda olan konuşmacı, erek kitlenin davranışları, hareketleri ve tepkileri, tercümanın çeviri sürecinden önce çeviri yapacağı konuyla ilgili bilgi toplamak için ilgili kişilerle, kendi meslektaşlarıyla sürekli iletişim halinde olması gerektiği gibi unsurlar gösterilebilir. Yazılı çeviride çevirmen erek kitlenin beklenti ve isteklerini zihninde hayal ederek çeviri sürecini başlatır. Oysa sözlü çeviride daha aktif bir iletişim süreci ve somut kişiler devreye girer. Sözlü çevirmenin gerçek kişilerle iletişime geçmesi, yapılacak konuşma hakkında bilgi toplaması, iletişim ortamında bulunan kişilerin yaş grubu, eğitim durumları, sosyal statüleri hakkında bilgi edinmesi tercümanın yaptığı işi daha kolay ve başarılı bir şekilde gerçekleştirmesini sağlayacaktır.

Skopos ve çeviri eylemi kuramlarında çevirinin işbirliğine dayalı bir eylem olduğu sık sık vurgulanır. Çeviri eyleme dökülmek durumundadır, yani ortaya çıkan çeviri metnin kaynak kültür ve erek kültür ile uyumlu olması, erek kitlenin beklenti ve isteklerine uygun olması gerekmektedir.

Yazılı çeviri yazılı olarak yapıldığından mesleği gereği yazılı metinlerle iletişime geçen çevirmenin dolaylı yollardan metni anlaması söz konusudur. Yazılı metinler gerçek olguları soyutlarlar. Örneğin bir kişinin gerçek görüntüsüyle aynadaki görüntüsü aynı olmayacaktır. Aynanın durumuna ve ışığın yansımaya göre kişinin görüntüsünde değişiklikler meydana gelecektir. Aynanın özelliğine göre kişi daha şişman ya da daha zayıf, daha kısa veya daha uzun görünecektir. Yazılı metinler de gerçek olguların birer yansımasıdır. Gerçeği okuyucudan uzaklaştırarak ve soyutlayarak verirler. Sözlü çeviride ise kişinin aynaya yansıyan halinden ziyade bedenen gerçek olarak iletişim ortamında bulunması söz konusudur. İletişimde bulunan kişilerin jest ve mimikleri, hal ve hareketleri, tepkileri işin içine girdiğinden bu durum sözlü çevirmen açısından sözlü metni anlaması konusunda bir avantaj oluşturur. Dolayısıyla da sözlü çeviride iletişim partnerlerinin çeviri ortamında bulunması işlevsellik ilkesine uyumu kolaylaştırmaktadır.

Skopos kuramında yazılı çeviri edinçleri arasında yer alan çevirmenin zihinsel faaliyetleri, kültür ve dil edinci, kültürlerarası iletişim ve sorumluluk maddeleri sözlü çevirmen açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Tercüman çalışma dillerine çok iyi hâkim olmak durumundadır. Kelimeler ve cümleler tercümanın ağzından rahatlıkla ve

anlaşılır bir dille dökülmelidir. Sözlü çeviri konuları genellikle uzmanlık alanları ve bu alanlarla ilgili son gelişmeler hakkında bilgi paylaşımını içerdiğinden kültürel öğeler metin bağlamında pek kullanılmaz. Ancak konuşmacının hal ve hareketleri, algılayışı ve olaylara tepkisi kültürel kaynaklıdır. Örneğin sözlü çevirinin alt dallarından biri olan toplum çevirmeni kültürel boyutta pek çok sorunla karşılaşabilir. Doğu kültürüyle yoğrulmuş ve bu kültürün gelenek, görenek, kadın erkek ilişkilerini benimsemiş bir kişinin batı kültürüne gittiğinde psikolojik sorunlar yaşadığını ve o ülkenin dilini konuşamadığını farz edelim. Orada yaşayan bir psikologa gidecektir ancak psikolog batı kültür ve eğitimi seviyesinde kişiyi inceleyeceğinden, tercümanın bu noktada devreye girmesi her iki tarafın da birbirini anlaması açısından işleri daha kolaylaştıracaktır. Çeviri eşittir iletişimdir, yani tercümanın her iki tarafı anlayabilmesi için de her iki toplumun, kültürün temel yapıtaşlarını, düşünce biçimlerini anlaması ve iki taraf arasındaki iletişimi sağlaması çok önemlidir. Tercüman aldığı çeviri görevinden sorumludur. Özellikle de hassas konuların konuşulduğu ve tarafların itibarını sarsacak konuları başkalarıyla paylaşmaması iş etiği açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Hermeunetik'in çeviri edinçleri arasında yer alan alan, kültür ve konu bilgisi, ilgili alanlarda ifade etme edinci, bilgi ağı oluşturulması, hayatboyu öğrenme, yeni şeylere açık olma edinçlerinin sözlü çeviri edinçleri arasında yer aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Yazılı çeviride de ifade edildiği gibi çevirmenin salt diller, kültürlerle hâkim olması ortaya çeviri ürünün çıkmasını garantilemez. Bu noktada çevirmenin konu ve alan bilgisi devreye girer. Bu edinç türünü evin duvarlarında yer alan ve doldurulması gereken deliklere benzetebiliriz. Delikler doldukça duvar daha pürüzsüz görünür ve böylece eksiklik giderilmiş olur. Ancak bu delikler yeni alanlara daldıkça belirmeye başlar. Tercüman meslek hayatı boyunca duvarlarda oluşan bu delikleri sürekli kapatır; aldığı her bir çeviri göreviyle bilgisi, görgüsü ve tecrübesi daha çok artar ve duvarlarda oluşan bu delikler yavaş yavaş kapanmaya başlar. Ancak tercümanın meslek hayatı boyunca bu delikleri hiçbir zaman bitmez, sürekli doldurulmaları gerekmektedir. Tercüman hayatboyu öğrenme ve yeni alanlara açık olmaya istekli olması sayesinde eksikliklerini kapatır ve üstlendiği çeviri görevini daha kolaylıkla yerine getirir.

Tercüman zihinsel işlemlerle uğraşır; duyduğunu çeviri amaçlı algılar, belleğine depoladıkları ile yeni duyduğu bilgiler arasında bağlantılar kurarak sözlü metni anlamaya çalışır. Anladıklarını da erek dilin iletişim bağlamına uygun olarak erek dilde

yeniden üretir. Dolayısıyla da tercümanın bellek, bilgi işleme, depolama, öğrenme gibi zihinsel becerilerini bilinçli olarak kullanması onun yararına olacaktır. Tüm bu süreçler alınan çeviri göreviyle baştan başlar ve her bir çeviri görevinde tekrarlanır. Tercüman çeviri görevini üstlenir; konu, kişiler hakkında imkânları doğrultusunda ilgili kişilerden bilgi edinir ve sözcük düzeyinden ziyade konuyu temel hatlarıyla anlama konusunda araştırma yapar. Çeviri süreci esnasında da çalışma dilleri ve kültürlerine hâkimiyeti, dünya ve genel kültür bilgisi, konu ve alan bilgisi gibi edinçleri sayesinde sözlü olan metne kendi anlam dünyasında anlam verir ve erek kitleyi de dikkate alarak anlam verdiği bu kaynak metni erek dile aktarır. Tercüman okuduğu, duyduğu, üstlendiği her bir çeviri görevinden sürekli yeni bir şeyler öğrenir ve bu öğrendikleri arasında zihninde bir ağ oluşturur. Oluşturulan bu ağ yeni gelen bilgilerin belirli bir kategoriye konulmasını sağlar. Tercümanın zihninde oluşturduğu bu ağ onun haritası gibidir. Nasıl ki bir şehirde rahatlıkla dolaşmak için bir haritaya ihtiyaç duyuyorsak tercüman da yeni gelen bilgileri anlamlandırabilmesi için zihninde birbirine sıkıca kenetlenmiş bu ağa ihtiyaç duyar. Böylece yeni bilgi geldiğinde tercüman afallamaz ve yolunu kaybetmez. Zihni yeni gelen bilgileri ayıklar ve eski bilgilerle yeni bilgiler arasında bir düzen oluşturur.

3.4. Tercümanın Edinmesi Gereken Beceriler

Bir işi doğru bir şekilde başarabilmek için her bir bireyin yerine getirmesi gereken bir takım beceriler vardır. Örneğin öğretmen alanıyla ilgili pedagojik eğitim alır ve bu sayede kendi alanıyla ilgili bilgileri nasıl aktaracağını öğrenir. Kısacası öğretmenin temel edinçlerinden biri öğrenmeyi öğretmektir. Bir iş adamı hangi iş sektöründe çalışıyorsa kendi sektörüyle ilgili temel bilgi ve becerileri edinir; işi büyütme adına sektörü inceler, gözü, kulağı sürekli açıktır ve hayatı boyunca risk alır ya da almak zorundadır. Aksi takdirde değişen yaşam koşullarında hayatta kalabilme şansı pek mümkün olmayacaktır. Buradan hareketle aşağıda sözlü çevirmenin edinmesi gereken temel beceriler irdelenecektir. Bu becerilerden ilki tercümanın sahip olması ve sürekli geliştirmesi gereken dil ve kültür edincidir.

3.4.1. Dil ve Kültür Edinci

Yazılı çeviri edinçleri kapsamında verildiği gibi tercümanın da sahip olması gereken en önemli becerilerden birisi de dil ve kültür edincidir. Tercüman çalışma dilleri ve kültürlerine çok iyi hâkim olmak durumundadır, aksi takdirde çeviri görevini yerine

getiremez. Dil ve kültür edinci sürekli geliştirilmesi gereken edinç türlerindedir. Çeviride en az iki çalışma dili devreye girer. Anadilde bile bireylerin tüm kelimelere hâkim olması imkânsızken yabancı dilde tüm kelimelerin bilinmesi mümkün değildir. Hatta tercüman çok uzun yıllar çalışma dilinin konuşulduğu ülkede kalsa bile karşısına mutlaka bilmediği, daha önceden hiç karşılaşmadığı kelimeler çıkacaktır. Bu durum aslında doğaldır. Tercüman için önemli olan derin ve kapsamlı dil bilgilerini yaşam boyu büyük bir özveri ve çalışma ile sürekli artırmaları ve çeviride iletişimi sağlamalarıdır.

3.4.2. Duyma Becerisi

Duyma sözlü çeviri sürecini oluşturan tüm zihinsel işlemlerin vazgeçilmez şartıdır. Daha önceki bölümde dalgalı akustik sinyallerin insan kulağına ulaştığında sinirler yoluyla bu sinyallerin beyine iletiildiğinden ve beyinin sesleri ayırt ettikten sonra sözdizimsel işleme sürecinin başladığından bahsetmiştik. İşitme birincil duylardan biridir. Konuştuğumuz dil, işitme duyumu üzerine kurulmuştur.

Dünyayı rastgele bir araya gelmiş, gelişigüzel nesnelere dizildiği bir çevre olarak görmeyiz. Bize gelen duyları derler, toparlar, organize ederek bir anlam veririz. Örüntü algılamasında bir kelime ister el yazısı, ister kitap baskısı olarak size gösterilsin, isterse söylensin, aynı kelimeyi tanırınız.

Dil algılaması da oldukça karmaşık bir süreçtir. Yavaş okuyanlar hece düzeyinde okuma birimleri oluştururken, hızlı okuyanlar kelime ya da tümce düzeyinde okuma birimleri oluşturur. Denemeler, bireyler okuma egzersizleri yaparak okuma alışkanlıklarını geliştirdikçe, hece ve kelime gibi küçük okuma birimlerinden, tümce, cümlecik ve tüm cümle gibi daha büyük okuma birimlerine yükseldiklerini göstermiştir. Daha önce bildiğimiz kelimeleri okumak, bilmediğimiz kelimeleri okumaktan daha az zaman alır. Günlük dilde kullanılan, bilinen kelimelerin, daha önce bilinmeyen kelimelerden daha kolaylıkla duyulduğunu görmüştür.

Tercüman daha önceden duyduğu, bildiği kelimeleri daha kolay duyar. Ancak bu duyma evresi rahat bir şekilde atlatıldıktan sonra diğer bir aşama olan konuşma evresine geçilir.

3.4.3. Konuşma Becerisi

Sözlü çeviri alımlama ve üretim aşamaları olarak ikiye ayrılabilir. Alımlama evresi kaynak metni duyma ve anlama, kaynak metinden çıkarılan anlamın da belleğe kaydedilmesi aşamalarından oluşur. Diğer bir aşama olan üretim aşamasında ise kaynak metnin anlamının aktarımı ve erek metnin sözlü olarak verilmesidir. Tercümanın konuşma becerisi çevirinin üretim aşamasında devreye girer. Tercüman işi gereği konuşmacıdır. Dolayısıyla da tercümanın konuşma becerisini sözlü çeviride devreye koyması büyük bir önem taşımaktadır.

Tercüman esas itibarıyla kaynak metni, kaynak metnin taşıdığı anlamı anladığı zaman erek dilde üretir. Anlama süreci başarılı bir şekilde gerçekleştiikten sonra erek dilde kelimeler tercümanın ağzından dökülmeye başlar.

Kautz, tercümanın konuşma becerisinde sahip olması gereken özellikleri aşağıda verildiği şekilde listelemiştir:

- Tercüman dinleyiciler karşısında konuşurken izleyici karşısına çıkarken duyulan heyecanı kontrol edebilme yeteneğine sahip olmalıdır. Aksi takdirde tercüman çeviri görevini yaşadığı heyecandan dolayı yerine getiremez.
- Tercümanın ses tonu ve konuşma hızını iyi ayarlaması gerekmektedir. Böylelikle erek kitle konuşulanları daha iyi duyabilir. Doğal olarak sesi çok telaşlı, kesik kesik ve tutuk gelen bir tercümanın konuştuklarından pek bir şey anlaşılır.
- Tercüman konuşmacının iletme isteği mesajı doğru vurgulama, gerektiğinde ses tonunu yükseltme ve alçaltma yoluna giderek kaynak metnin içerdiği mesajı erek dilde oluşturabilme ve yorumlayabilme yeteneğine sahip olmalıdır.
- Tercüman sesine kaynak metnin taşıdığı anlamı açık ve net bir şekilde anlaşılır kılan, iletişim odaklı ve kulağa hoş gelen bir ses tonu yükleyebilmelidir.
- Tercüman kaynak metinden anladıkları açık, net, anlaşılır ve şivesiz bir şekilde erek dilde kelimelere dökme yeteneğine sahip olmalıdır.
- Tercümanın beden dili, jest ve mimiklerini kaynak metnin iletisini açık hale getirecek bir tarzda kullanabilme yeteneğine sahip olması gerekmektedir (Kautz, 2002:332).

3.4.4. Genel Kültür Bilgisi

Tercümanlar ekonomi, siyaset, bilim, bilişim, tıp gibi pek çok farklı alanda, farklı dinleyiciler için sözlü çeviri yaparlar. Konuların bu kadar farklı olması tercümana ağır bir yük bindirmektedir. Sözlü çeviriyi kısaca iki aşamaya indirgeyecek olursak konuşmacının iletmek istediği anlamın tercüman tarafından anlaşılması ve bu anlamın erek dile aktarılmasıdır. Tercümanın sözlü çevirinin ilk aşaması olan kaynak metnin anlama evresini başarılı bir şekilde atlatabilmesi tercümanın genel kültürüne bağlıdır. Tercümanın genel kültür bilgisi anlama sürecini hızlandırır, tercüman zihninde neyi nereye koyacağını daha iyi canlandırabilir.

Ayrıca tercüman dilsel bir yanlış yaptığında bu durum hoş karşılanabilir ancak tercümanın kültürel boyutta bir yanlış yapması çeviri dinleyicileri arasında hoş karşılanmaz. Tercümanın bu noktada dilsel yeterliliği bile sorgulanır ve tercüman çevirinin güvenilirliğini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalır.

3.4.5. Anlama Becerisi

Sözlü çeviri fizyolojik bir olay olan duymak ile başlar. Tercümanın salt duyması çeviri için pek bir anlam ifade etmez. Duyduklarını karşı tarafa aktarabilmesi için anlaması gerekir. Anlamak seçilen ve ilgilenilen seslere anlam yüklemektir. Sözlü çeviri sırasında konuşmacı tarafından gönderilen iletinin anlaşılması için tercümanın duyduğu ve gördüğü şeylerden bir anlam oluşturması gerekmektedir.

Sözlü çeviri, konuşmacının sözleriyle ne kastettiğini belli bir toplantı bağlamı içinde anlamak ve bu anlamı orada bulunan dinleyici kitlesine iletmektir. Bu süreçte çevirmenin dil ve kültür farklılıklarını da göz önünde bulundurması gerekir. Kelimesi kelimesine çeviri, hangi çeviri şeklinde olursa olsun, tatmin edici olmayan sonuçlara sebep olur. Bu özellikle sözlü çeviri için geçerlidir; bu alandaki gerçek profesyoneller her zaman sözcüklerin altında yatan anlamı bulmaya çalışırlar.

- Kişilerin duydukları seslere nasıl anlam verdiğine ilişkin birçok teori bulunmaktadır, ancak kesin olarak kabul gören bir anlayış mevcut değildir. En çok kabul edilen teori, kişilerin duyduklarını daha önce bildikleri ile ilişkilendirerek anlam verdiklerini ifade etmektedir. Örneğin, İngilizce bilmeyen bir kişinin, İngilizce konuşmaları anlamaması gibi.

- Anlamaya ilişkin ikinci bir görüş ise, kişiler arasında ne kadar çok ortak özellik varsa, karşılıklı olarak anlayış o kadar yüksek düzeyde olmaktadır. Farklı kültürlerden gelen, yaşam tarzları ve alışkanlıkları farklı olan kişiler arasındaki anlayışın gelişmesi zaman gerektirmektedir.
- Üçüncü görüş ise, kişilerin kendi deneyimleri ile edindikleri bilgileri, görüşleri, düşünceleri ve olayları anlamının gerçekleşmesinde bir temel oluşturduğunu iletmektedir. Dinleme sırasında mesaj ile ilgili olarak yanlış anlaşılmaya neden olan faktörlerin dâhil olması ile istenmeyen bir anlam ortaya çıkabilir. Bu nedenle sözlü mesajların doğru kelimelerle ifade edilmesi ve anlamı bilinmeyen kelimelerin açıklanmasının istenmesi gerekir. Çoğu zaman aynı kelime farklı anlamlarda kullanıldığı gibi, farklı kelimelerin de aynı anlama gelecek bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Yanlış anlaşılmaya, sözsüz mesajların yanlış yorumlanması ya da sözlü ve sözsüz mesaj arasında uyumsuzluk da neden olabilmektedir. Konuşan kişinin ses tonu ve söyleyiş biçimi de mesajın doğru olarak anlaşılmasında etkili olmaktadır (Gürüz ve Temel Eğinli, 2008:260).

Sözlü çeviride anlama kısmen bilinçli kısmen bilinçsiz olarak gerçekleşir. Amaç konuşmacının ifade etmeye çalıştığı anlamın yakalanmasıdır. Nasıl çevirmen üstlendiği çeviri görevini çeviri amaçlı okuyorsa, tercüman da konuşmacıyı çeviri amaçlı dinler. Sözlü çeviride önemli olan duyulan kelimelerin tek tek anlamını vermekten ziyade konuşmacının iletmek istediği anlamın çarpılmadan, ekleme ya da çıkarma yapılmadan verilmesidir. Tercüman da çevirmen gibi dil ile uğraşır. Dil dinleme, konuşma, okuma ve yazma olmak üzere dört temel beceriden meydana geldiği şeklinde sıralama yapıldığında tercüman dinleme ve konuşma becerilerinde ustalaşmak durumundadır. Her bir beceri birbirini etkilemekle birlikte tercümanın üzerinde en çok durduğu nokta dinlediklerini anlayabilmesi ve bunları da konuşmaya dökebilmesidir.

Tercüman için önemli olan sıradan bir dinleyici gibi kaynak metne yaklaşmamasıdır. Sözlü çeviride anlama seçici ve bireysel olarak gerçekleşir. Ancak tercüman konuşmacının iletmeye çalıştığı mesajı kendi istek ve amaçları doğrultusunda seçici dinleyemez. Tercümanın sıkıcı bulunduğu yerleri geçme veya bunlara kulağını tıkama gibi bir lüksü de yoktur. Kendi düşünceleri ile konuşmacının düşüncelerini birbirinden ayırt etmek durumundadır. Kautz'a göre tercümanın özellikle de fikirlerin ve farklı görüşlerin tartışıldığı oturumlarda ifade edilen şeylere karşı bilinçli olarak bir tavır alması

önemlidir (Kautz 2002:301). Ancak tercümanın söylenenler karşısında bilinçli olarak aldığı bu tavrın çeviriye yansımaması gerekmektedir. Tercümanın konuşulan konuları içten onaylaması veya bunları reddetmesi iletinin anlamının çıkarılmasında önemli bir rol oynar. Bu sayede tercüman zihninde var olan sahneler ile duydukları arasında bir bağ kurar ve böylece anlama işlemi hızlanmış olur.

Tüm bu duyma, anlama, çerçeve ve sahneler arasında etkileşim kurma işlemi sözlü çeviride çok hızlı gerçekleştirilmelidir. Sözlü çeviride zaman darlığı nedeniyle bu işlemlerin çok hızlı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çevirmenin kaynak metin üzerinde düşünme, yorumlama, doğru anlayıp anlamadığını kontrol etmeye yeterince zamanı vardır. Sözlü çeviri de ise anlama spontane gelişir. Tercümanın zihninde var olanlar ile duydukları arasında bağ kurarak konuşma metnini anlamasına güvenmesi önemlidir. Yazılı çeviride olduğu gibi kaynak metnin sitemli ve kapsamlı bir analizini yapma olanağı yoktur. Dolayısıyla da tercüman kaynak metinle ilgili tüm unsurları bilmemekle birlikte çeviri kararları alır. Çeviri görevinden önce tercümanın yaptığı araştırmalar çerçevesinde kaynak metin dildişi unsurları incelenir. Genel itibariyle tercümanın kaynak metni anlaması için sadece bir şansı vardır. Bu şansın da iyi değerlendirilmesi sözlü çeviride büyük bir önem taşımaktadır. Örneğin sağlık görevlileri için ardıl çeviri yapan bir tercümanın sadık çeviri yapmak amacıyla kelimeleri tek tek anlamaya çalışması ve sürekli konuşmacıdan cümleleri tekrar etmek istemesi durumunda çevirinin güvenilirliği ortadan kalkacaktır. Bu durumu yeni ehliyet almış araba kullanmasını bilen ancak panik yaptığı için gereğinden fazla araba kullanmaya odaklanmış bir kişinin durumuna benzetebiliriz. Arabada bulunan diğer bireylerde de bu panik hali başlar ve ortam gerilir. Aynı şekilde tercüman da konuşmacıdan sürekli cümleleri tekrar etmesini istediğinde tercümanın performansından şüphe duyulmaya başlanır.

Genel çeviribilim kuramlarından biri olarak diğer bölümlerde verilen yorum bilgisi edinçlerinden biri de çevirinin bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmasıydı. Aynı şekilde tercüman da konuşmacının aktarmak istediği mesajın anlamını bir bütün olarak anlar. Seleskovitch'e göre normal konuşma temposunda akılda kalan tek tek kelimelerden ziyade anlamdır. Herhangi bir bireyin iki, üç dakikadan daha fazla süren bir konuşmada geçen kelimeleri, sesleri tek tek aklında tutması mümkün değildir. Tek tek sözcüklerden ziyade konuşmanın bir bütün olarak anlamı tercüman için önemlidir.

“Bei normaler Sprechgeschwindigkeit ist kein Mensch fähig, die Wörter eines mehr als zwei oder drei Minuten dauernden Vortrags zu behalten; allein der Sinn überdauert” [...] “Wenn es darum geht, eine Abfolge von mehreren hundert, wenn nicht gar mehreren tausend Wörtern zu verstehen, bedeutet der Wortlaut in der Tat eher ein Hindernis als eine Hilfe. Bei isolierter Betrachtung einzelner Wörter drängen sich nämlich sämtliche gängigen Bedeutungen, wenn nicht gar deren etymologische Bedeutung auf. Je schneller sich der Wortlaut verflüchtigt, um so leichter fällt es dem Dolmetscher, sich davon freizumachen und allein den Sinn der Aussage zu berücksichtigen” (Seleskovitch, 1998:18-28).

Kısaca belirtmek gerekirse tercümanın sözlü çeviri esnasında kullanılan tüm kelimeleri bilmesi mümkün değildir. Çeviride iki çalışma dili söz konusudur. Anadilde bile tüm kelimelerin bilinmesi imkânsızken çeviride bir de ikinci bir dil ya da yabancı dil devreye girer. Dolayısıyla tercümandan tüm kelimeleri bilmesini beklemek bir ütopyadır. Tercüman duydukları ile zihninde var olan bilgiler arasında çağrışım yapamayınca da konuşma metninde geçen bölümleri anlamayacaktır. Çeviri görevinden önce araştırma yapılması, tercümanın geniş kapsamlı dünya bilgisi, genel kültür edinci, konu ve alan bilgisi konuşma metinlerini daha iyi anlayabilmesinde araçtır aslında. Tercüman çeviri görevi esnasında duydukları ile zihninde var olan şeyler arasında bağlantı kurabilirse anlama gerçekleşir. Konuşma esnasında tercüman her şeyi anlayamayabilir. Ancak önemli olan ilgili iletişim durumunda gerekli olan mesajların mümkün olduğu kadar mükemmele yakın anlamlarının çıkarılmasıdır.

3.4.6. İletişim Çağında Sözlü Çevirmenin Edinmesi Gereken Diğer Nitelikler (Takım Çalışması, Araştırma Edinci, Hayatboyu Öğrenme)

İletişim çağı beraberinde bir takım faaliyetlerin yapılma şeklinde değişikliği getirmiştir. İşbirliği ekip çalışması ve yardımlaşmayı gerektirir. Tercüman konferans çevirmenliği yapıyorsa kabin arkadaşıyla, konuşmacıyla işbirliği yapar. İşbirliği yapan insanlar birbirinin güçlü noktalarından yararlanırlar, motivasyonu kırıcı tenkitlerden kaçınırlar.

Araştırma edinci hem yazılı çevirinin hem de sözlü çevirinin vazgeçilmez edinc türlerindedir. Tercüman sözlü metni anlayabilmek için gerekli olan bilgi eksiklerini ancak bu şekilde telafi eder. Ancak yazılı çeviride olduğu gibi tercümanın çeviri görevi esnasında araştırma yapması olanaklı değildir. Çeviri işinden önce araştırılma yapılması, eksikliklerin giderilmesi mümkündür.

Hayatboyu öğrenme çevirmen için geçerli olduğu gibi tercüman için de büyük bir önem taşır. Bilindiği üzere tercüman çeviri esnasında salt uzman olduğu konuyla ilgili çeviri yapmaz. Konuşmacı başından geçen sıradan bir olayı anlatabilir veya başka bir alanla ilgili kısa bir bilgi verebilir. Tercümanın genel kültür bilgisi ne kadar fazla olursa konuşulanları o kadar iyi kavrayabilir. Çeviride uğraşılan araç da dildir. Hayatta karşılaşılan her şey de dili ilgilendirir. Tercüman hayatboyu öğrenme yoluyla daha çok şey hakkında daha çok bilgi edinir ve böylece sürekli kendini yenileyerek mesleğini daha iyi icra etme olanağı yakalar.

BÖLÜM 4: YAZILI VE SÖZLÜ ÇEVİRİ EDİNÇLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yazılı ve sözlü çevirmenler dillerarası iletişimi sağlarlar. Doğal olarak da bir takım ortak yeteneklere sahiptirler. Örneğin her iki çeviri türü de birincil ve ikincil dillere iyi bir derecede hâkim olmayı gerektirmektedir. Bilindiği üzere yazılı çeviri yazılı olarak gerçekleşen dillerarası iletişimken; sözlü çeviri de sözlü gerçekleşen iletişim türüdür. Yazılı çevirmenler çalıştıkları dillerin yazım, imla kurallarını ve yazım standartlarına tamamiyle hâkim olması beklenmektedir. Sözlü çevirmenler de zaman kısıtlamasından dolayı kaynak dilden aldıkları mesajı anında erek dile aktarma becerisine sahip olmalıdırlar. Dolayısıyla profesyonel yazılı ve sözlü çevirmenler çeviri görevini başarılı olarak kotarabilmek için ortak ve farklı özelliklere sahiptirler.

Sözlü çevirinin yazılı çeviri ile karşılaştırılması her iki çeviri türünün daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Aşağıda verilen tablo, yazılı ve sözlü çeviri arasındaki temel farklılıkları özetlemektedir. İki türün edinçleri aşağıdaki tabloda verilecektir. Böylece iki tür için ortak olan edinilmesi gereken edinçlerin yanında birbirinden çok farklı edinçlerin olduğu daha görsel ve somut hale getirilecektir. Böylece ikisi arasında ayırım yapılarak bu becerilerin çevirmen ve tercüman adaylarına verilmesi gerektiği konusunda daha bir duyarlılık oluşması amaçlanmaktadır. Böylelikle becerilerin farklılaşmasını sağlayan koşulların ne olduğu görselleşmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 2: Yazılı ve Sözlü Çevirinin Karşılaştırılması

<i>Yazılı Çeviri</i>	<i>Sözlü Çeviri</i>
Kaynak ve erek metin aynı iletişim durumunda ortaya çıkmaz; dolayısıyla da alıcılarla direkt ve karşılıklı geri dönüş yoktur	Kaynak ve erek metin aynı iletişim durumunda ortaya çıkar; dolayısıyla da alıcılarla çoğunlukla direkt (bazen de dolaylı) etkileşim içinde geri dönüş vardır
Sonuç: ortada görünmeyen ve genellikle de kim olduğu belli olmayan alıcı kitlesine hitaben yazılmış erek metin	Sonuç: çoğunlukla da hâlihazırda görünen, bilinen bir alıcı kitleye hitaben oluşturulmuş sözlü metin
Belirli bir zaman biriminde oldukça	Belirli bir zaman biriminde büyük sayıda

sınırlı sayıda metin işleme	metin işleme
Araştırma görev esnasında ya da görevden önce yapılır; genellikle de birkaç nokta ile ilgili olarak metinlerde yer alan kelimelere yönelik yapılır	Araştırma görevden önce yapılır; sistemlidir ve bilgi düzeyine yöneliktir
Araştırmada kullanılan araç-gereçler ve metin işleme teknikleri gereklidir	Araştırmada kullanılan araçlar ve metin işleme tekniklerine daha az gereksinim duyulması
Kaynak metin her zaman için mevcuttur; dolayısıyla da kaynak metnin detaylı incelenmesi mümkündür	Kaynak metin 'geçicidir'; metin incelemesi ise sadece birkaç nokta ile sınırlıdır
Erek metin sürekli kaynak metinle eşit düzeye getirilmeye çalışılır	Kaynak metinle eşit düzeye getirme yoktur; ancak kaynak metnin hafızaya alınması gerekir
Düzeltilme mümkündür	Düzeltilme imkânları oldukça kısıtlıdır
Dilsel sentezleme çalışmaları yapılır. Metinlerde bütünlük ve doğruluk aranır. Kelimeler anlama ve yeniden metin oluşturmada en küçük yapıtaşlarını oluştururlar	Bazen özetleyici bazen de kısaltıcı vb. unsurlardan oluşan bütüncül çalışmalar erek metnin üretilmesi için gereklidir. Anlama ve yeniden metin oluşturmada kelimelerden ziyade kelimelerin aktardığı anlam yapıtaşını oluşturur
Okuma-anlama önemlidir	Duyuma ve duyduğunu anlama önemlidir
Zaman baskısı genelde daha azdır; kişisel olarak zaman dağılımı genellikle mümkündür	Zaman baskısı sürekli üst seviyededir; kişisel olarak zaman dağılımı imkânsızdır
Düzeltilme imkânı bulunduğundan dilsel	Yeniden metin oluşturma aracısız ve

kalite oldukça yüksektir	spontane olduğundan ve düzeltme imkanları da çok kısıtlı olduğundan dilsel kalite daha azdır
Yeniden metin oluşturulması temelde yazılı dilin sunduğu araçlarla yapılır	Yeniden metin oluşturma konuşmacının kullandığı tüm dilsel ve dil-dışı araçlarla gerçekleşir
Sonuç: “Yazılı çeviriyi sadece çevirmenler yapabilir!”	Sonuç:“Sözlü çeviriyi de sadece tercümanlar yapabilir!”

Kaynak: Kautz:2002: 288

Çevirmen ve tercüman metin uzmanı, kültür, dil ve iletişim uzmanıdır. Her iki meslek grubunda olanlar tüm meslek hayatları boyunca sürekli metinlerle uğraşırlar. İkisi arasındaki fark çevirmen yazılı metinlerle uğraşırken; tercüman sözlü metinlerle uğraşır. Yukarıdaki bölümlerde açıklandığı üzere kaynak ve erek dilde metinlerin anlaşılabilirliği için de yalnızca dilsel göstergelerin bilinmesi yeterli değildir. Bu durum tercüman için de geçerlidir. Metinlerin anlaşılmasında arka plan bilgisi, kültür bilgisi, dünya bilgisi gibi dil-dışı pek çok etken devreye girer. Yazılı çevirmeni sıradan okurdan ayıran nokta onun metinlere yaklaşma şeklidir; sözlü çevirmeni de sıradan bir dinleyici ve konuşmacıdan ayıran nokta onun sözlü olarak sunulan metinlere çeviri amaçlı yaklaşmasıdır. Çevirmen üstlendiği metinler üzerinde çeviri amaçlı çalışmalar yapar, okumalarını çeviri amaçlı yapar. Örneğin çevirmenin üstlendiği görev teknik alanda uzmanlık metniyse, çevirmen metnin oluşturulduğu oluşturulma biçimi, metinde kullanılan terimler, cümle yapıları vb. konular hakkında bilgi edinir. Varılmaya çalışılan nokta aslında çevirmenin metnin yazarıyla iletişime geçebilmesi, metni onun yazdığı açıdan zihninde oluşturabilmesi ve içselleştirebilmesidir. Çevirmenin metinde yer alan veya almayan her bir unsurla kurduğu bağlantı yapılacak çevirinin daha işlevsel olmasını sağlayacaktır. Tercüman da sözlü metnin içeriği konusunda konuşmacıdan, işverenden bilgi alabilir. Örneğin eğitim alanında yerli ve yabancı okul müdürlerinin katıldığı bir konferansta tercüme yapacak kişinin çeviri görevinden önce yapılacak konuşmalarla ilgili ön bilgi talep etme hakkı vardır. Konuşmacılar çeviri esnasında bazen sunum yapabilmektedirler. Tercümanın bu sunumları çeviriden önce temin etmiş olması çeviri sürecinin daha rahat atlatılmasını sağlayacaktır.

Çevirmen ve tercüman her ne kadar uzmanlara danışarak metinlerle ilgili temel bilgi eksiklerini giderse de her iki çevirmen türünün edinmesi gereken en önemli edinçlerin biri de bilgi eksikliklerinin giderilmesini sağlayan araştırma edincidir. Bu edinç türü özellikle de çevirmen için çok büyük bir önem taşımaktadır. Çevirmen üstlendiği çeviri işiyle ilgili alan bilgisi, konu veya dünya bilgisi eksikliklerini alanın uzmanlarına da danışarak ya da internet, sözlükler, ansiklopediler gibi dış kaynaklara başvurarak giderir. Önemli olan ortaya çıkacak olan çeviri ürünün uzmanlar tarafından rahat ve anlaşılır bir biçimde okunacak seviyeye getirilmesidir. Metni anlama, yorumlama süreci atlatıldıktan sonra devreye kaynak metnin erek dilde yeniden oluşturulma aşaması girer. Çevirmen kaynak metni ne kadar iyi anlar, üzerinde çalışmalar yaparsa erek dile de o kadar işlevsel aktaracaktır. Çevirmenin yaptığı çeviri amaçlı metin incelemesi çalışmaları neticesinde ortaya anlaşılır, kolay okunur, akıcı bir metin ortaya çıkacaktır. Tercüman da bu durum biraz daha farklıdır. Çeviri sürecinin spontane yaşanmasından dolayı tercümanın kelime veya sözcük düzeyinde çeviri görevi esnasında araştırma yapma şansı hemen hemen hiç yoktur. Ancak çeviri görevinden önce yapılan araştırmalar ve tercümanın zihninde hali hazırda var olan bilgilerin yeni bilgilerle etkileşim kurması sonucunda tercümanın zihninde anlam oluşur. Buradan hareketle çeviri için araştırma edincinin sözlü çevirmene göre daha önemli bir edinç türü olduğu çıkarılabilir.

Yazılı çevirmenler ortaya çıkacak çeviri ürünün uygun ve tüm beklentileri karşılayabilecek düzeyde olması için bir takım belirli şartları, düşünceleri, yapıları, bilgileri ve üslup tarzlarına eşit düzeyde dikkat etmesi gerekmektedir. Her bir durumda yapılacak olan en ufak bir değişiklik bile çeviri sürecine ve çeviri ürüne etki eder. Çeviride bir kelimenin bile farklı ifade edilmesi tüm metnin tonunu değiştirebilir. Aynı zamanda çeviri yazılı olarak sunulduğundan çevirinin eleştirilmesi ve tabir yerindeyse didik didik edilmesi söz konusudur. Sözlü çeviri de önemli olan tek tek kelimelerden ziyade anlamın bir bütün olarak sunulmasıdır. Sözlü çevirmen de neticede bir insandır ve metinde yer alan kelimelerin hepsine hâkim olamayabilir.

Dolayısıyla da hem çevirmenler hem de tercümanlar genel bir dünya bilgisi, dil duygusu, yaratıcılık, tecrübe, duyarlılık, titizlik, sabır, esneklik, tecrübe, yöntem bilgisi, kesinlik, kendini eleştirebilme, sezgi, sorumluluk alabilme, iyi bir hafıza ve çok tecrübeye ihtiyaç duyarlar. Verilen bu özellikler her iki çeviri türü için geçerli olsa da tercümanın genel bir dünya bilgisi, iyi bir hafızası daha iyi olmak durumundadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi çevirmen bilgi eksiklerini yaptığı araştırmalar sonucunda giderebilir. Çevirmenin hafızasının iyi olması da onun için bir artıdır, çünkü zihninde var olan bilgilerle okudukları arasında ne kadar iyi bir bağ kurabilirse metinleri anlaması o kadar daha kolay ve hızlı olur. Tercüman için de bu durum geçerlidir. Duydukları ve zihninde var olanlarla ne kadar iyi bağlantı kurabilirse sözlü olarak sunulan metinleri o kadar iyi anlar ve erek kitlenin ihtiyaçlarına göre metnin bütününe dikkat ederek işlevsel bir metin ortaya koyabilir. Esneklik her iki çeviri türünde de olması gereken unsurlardandır. Neticede çevirmen veya tercüman meslek hayatı boyunca salt tek bir alanda çeviri yapmaz. Önüne çok farklı alanlardan, farklı konularda metinler gelebilir. Bu durumu göçebe bir yaşama benzetebiliriz; nasıl ki göçebe bir hayat süren kişilerin sabit bir kaldıkları yer yoktur, konar göçerler ve nerede daha iyi yiyecek bulurlarsa orada belirli bir süre yaşadktan sonra orayı da terk ederler ve kendilerine daha iyi yerleşim alanları ararlar. Bu çabaları hayat boyu sürer gider. Çevirmen ve tercüman da böyledir; meslek hayatları boyunca farklı alanlar arasında gider gelirler. Bu durumun avantajları olduğu gibi dezavantajları vardır. Yeni alanlara alışmak herkes için zordur. Zor olmasının sebepleri ise alanın uzmanlarının elde ettiği pratik ve kuramsal bilginin kısa bir sürede kişilerce hafızaya alınması oldukça meşakkatli bir iştir. Salt kelime ve terimleri öğrenmekle alan bilgisi kazanılmaz. Belirli bir alanda kullanılan terminoloji ile birlikte o alanın temel bilgisinin edinilmesi şarttır. Birbirinden farklı alanlarda çeviri yapan çevirmen ve tercüman açısından bu durum aynı zamanda avantajlıdır, çünkü bilgi dağarcıkları sürekli gelişir ve zamanla uzmanlık bilgisi kazanırlar. Bilgi dağarcığı gelişen kişi de duyduğu, okuduğu, dinlediği olgular arasında daha iyi bağlantılar kurar.

Çevirmen ve tercüman herhangi bir çalışma dilini öğrenirken o dilin salt dilbilgisi kuralları ve sözcüklerini öğrenmez; aynı zamanda çalışma dillerinin kültürü ve toplum yapısı hakkında geniş bir bilgi sahibidir. Kaynak ve erek dilin dilbilgisine tam hâkim olunması, sözlükler, veri bankaları nasıl kullanılacağını bilmek özellikle çevirmen için çok önemlidir. Her iki çalışma diline hâkim olunduktan sonra dilde esneklik kazanılır ve dillerle oynarken yaratıcı bir şekilde hareket edilir. Ancak salt dile hâkim olmak metinlerin anlaşılacağını garantilemez. Dolayısıyla da hem çevirmen hem de tercüman uzman oldukları alanlarda uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyarlar.

Çeviri genel olarak dil, düşünme, problem çözme, hatırlama, kavramsallaştırma, öğrenme, bilgi işleme gibi değişik zihinsel faaliyetler içerdiğinden, yazılı ve sözlü çeviri

edinçlerinin değerlendirilmesinde bu zihinsel faaliyetlerin dikkate alınması büyük bir önem taşımaktadır. Üst bölümlerde çevirinin belli bir takım dil edinci, metin edinci, araştırma edinci, kültür edinci gibi beceri ve analiz yapma, karar verme, yaratıcılık, sonuca bağlama, çabuk tepki verme ve tepki verme süresini iyi ayarlama gibi yeteneklerden oluştuğundan bahsetmiştik. Günümüz dünyasında hayat çok karmaşık bir hale gelmiştir ve önemli olan da çok bilgiye sahip olmaktan ziyade bu bilgiye nasıl ve nereden ulaşılacağını bilmektir. Çevirmenin karşına çıkan birçok alternatif arasından çabuk tercih yapabilme ve karar verme yeteneği önemli çeviri edinçleri arasındadır. Çevirmenin ve tercümanın her şeyi bilmesi mümkün olmadığından her ikisi için de önem teşkil eden, bilgiye ihtiyaç duyulduğunda bu bilgiyi nereden, nasıl bulacağını bilmek ve bilgi yığının içinden kendine en uygunu seçmektir. Çeviri edinçleri farklı yaklaşımlara göre her ne kadar farklı tanımlanmış olsa da biz üst bölümlerde bahsettiğimiz yazılı ve sözlü çeviri edinçlerini şu şekilde toparlayabiliriz:

Kaynak dilde algısal edinç, dil edinci, çalışma dillerine hâkim olma, kaynak ve erek dil bilgisi, karşılaştırmalı dilsel edinç, ana dil ve yabancı dil bilgisi, her iki dilde iletişimsel edinç, kaynak ve erek dil bilgisi gibi değişik isimler adı altında toplanan tüm bu edinçleri çevirmenin ve tercümanın çalışma dillerine çok iyi derecede hâkim olması şeklinde ifade edebiliriz. Çevirmenin ve tercümanın aracı dil olduğundan, çeviri yapabilmenin ilk koşulu çalışma dillerini nasıl kullanacağını bilinmesidir. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken bir husus da çevirmen yazılı metinlerle uğraştığından çevirmenin okuduğunu anlama, anladığını erek dilde yeniden oluşturma yani yazma becerilerinin çok iyi gelişmiş olması gerekirken; sözlü çevirmenin de duyduğunu anlama ve konuşma becerilerin çok iyi düzeyde olması gerekmektedir. Metinleri çok iyi anlayıp yazabilen bir çevirmenin konuşma becerileri gelişmemiş olabilir.

Üst bölümlerde çevirmenin hem kaynak dilin hem de erek dilin tüm sözcüklerini bilmesinin imkânsız olduğunu belirtmiştik. Ancak çevirmen çalışma dillerinde esneklik ve dil duyarlılığı kazanabilirse dili daha iletişimsel ve etkili kullanabilecektir. Nasıl ki mutfakta uzun yıllarını geçirmiş bir ev hanımı tüm yemekleri bilmese de zamanla evde bulunan sebzelere göre evdeki bireylerin damak tadında yeni bir yemek türü ortaya çıkarabilme yeteneğine kavuşuyorsa çevirmen de zamanla dil duyarlılığı geliştirdikçe çeviri yaparken kalemini daha rahat oynatmaya başlar. Zamanla kaleminin tutukluluğu ve üzerindeki korku gider; bunun yerini kelimelere, cümlelere ve metinlere karşı cesaret duygusu alır. Çalışma dilleri çevirmenin ve tercümanın hayatta kalmasını sağlayan su,

yiyecek gibi temel unsurlardan biridir. Çeviri işleminin ilk temel bilgisidir. Çevirmen çalışma dillerine ne kadar iyi hâkim olursa kaynak metni daha iyi çözümler, kaynak dil ve erek dildeki ifadelerin kalitelerini daha iyi anlar. Kültürel öğeler aynı zamanda dillere yansıdığından çevirmen ve tercümanda hem erek, hem de kaynak dille ilgili dilsel bilgi eksikliği aynı zamanda kültürel bilgi eksikliğinin de işaretidir. Çevirmenin ve tercümanın sahip olması gereken diğer bir edinç türü olan kültür edinciyle dil edinci iç içedir diyebiliriz. Dolayısıyla da çevirmenin ve tercümanın kaynak ve erek dilin dizgesel, sözdizimsel farklılıklarını bilmesi, sözcüklerin her bir çalışma dilinde ne anlama geldiğini ve neyi çağrıştırdığını bilinçli olarak belleğine kaydetmesi çevirinin işlevsel olması açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Çevirmen kaynak metni dil edinci, metin edinci, kültür edinci, arka plan bilgisi sayesinde çözebilir; ancak bu noktadan sonra devreye erek dil edinci girer. Şayet çevirmenin erek dil edinci yetersizse, çeviri performansla dökülemeyecektir. Dolayısıyla da çeviride kaynak dil edinci kadar çeviri edincinde çok önemlidir. Hatta çevirmenin hangi çalışma diline yapıyorsa o dilde sahip olduğu erek dil edinci kaynak dil edincinden daha önemlidir diyebiliriz Çünkü çevirmen kaynak metinde anladıklarını erek dilde yeniden ifade etmek durumundadır. Ortaya erek kitlenin gereksinimlerine uygun bir çeviri ürünü çıkmadığı takdirde çevirmenin dil edinci, kültür edinci, dünya bilgisi, araştırma edinci gibi edinçleri pek bir işe yaramayacaktır. Hem sözlü çeviride hem de yazılı çeviride çevirmenin çalışma dilleri arasında bağlantı kurarak çeviri görevini performansla dökmesi gerekmektedir. Çevirmenin ve tercümanın sahip olması gereken diğer bir edinç türü kişinin üyesi olduğu kültüre ve yabancı kültürlere ilgi duyması, kültür bilgisi, kültürlerarası iletişim edinci gibi değişik isimlere adlandırılan kültür edincidir. Çevirmen ve tercüman bir iletişim, kültür uzmanı olarak ortaya koyduğu metinlerde yer alan kültürel öğelere dikkat etmek durumundadır. Ayrıca çevirmen ve tercüman şayet salt bir çalışma dilinin kültüründe doğup büyüdüyse doğal olarak kendi kültüründen çok etkilenecektir. Bu durumda çevirmenin ve tercümanın kendi kültürüne dışarıdan bakabilmesi, kendi davranış, düşünce ve bakış açılarını dışarıdan gözlemleyebilmesi çevirmenin yararına olacaktır. Aksi takdirde kaynak metni algılama ve erek dilde yeniden metin oluşturulma süreci işlevsel olmayacaktır. Çevirmenin ve tercümanın her iki dile ve kültüre hâkim olması ortaya iyi bir çeviri çıkacağı anlamına gelmez. Eğer böyle olsaydı her dil bilen veya çalışma dillerinin konuşulduğu ülkede yaşamış kişilerin profesyonel çeviriler ortaya koymasına gerekirdi. Amatör kişiler

tarafından yapılan çevirilere bakıldığında yapılan çeviri yanlışlarından yola çıkılarak salt dil ve kültür edincine sahip olunması çeviri için yeterli olmadığını söyleyebiliriz.

Çeviri performansa dökülmek durumundadır; yani kaynak dilde anlaşılan metnin erek dilde yeniden oluşturulması gerekmektedir. Çevirmenin aktarım edinci, erek dilde üretimsel edinç, çevirisel edinç, üretim edinci gibi yüzeysel yapısı farklı ancak derin yapıda aynı anlama gelen değişik isimler adı altında toplanan bu edinç türü sayesinde kaynak metindeki anlamın girişime uğramadan erek dile aktarılır. Bir dilin dil içi dünya görüşüyle ya da anlatım yoluyla ve yapısıyla başka bir dili kodlamak anlamına gelen girişim olgusu herhangi bir dilde yazarken diğer dilin unsurlarını kullanmayı ifade eder. Çevirmenin çeviri sürecinde iki farklı sözlük, sözdizim, sesbilim, dilbilgisi gibi unsurları içeren iki farklı dille uğraştığının bilincinde olması gerekmektedir. Çevirmen kaynak ve erek dilde gelişmiş okuma ve yazma becerilerini geliştirerek çeviri sürecinin farkına varır. Tercüman ise kaynak ve erek dilde gelişmiş dinleme ve konuşma becerilerini sürekli geliştirir. Çeviri yazılı olarak sunulan metinlerle uğraşma faaliyeti olduğundan yazılı metinlerde de çok katmanlı bağlamlar yer alır. Çevirmenin erek dilin dilsel ve metinsel kaynaklarını kullanabilmesi ve bu çok katmanlı bağlamların farkında olması çeviride aktarım edincinin daha iyi bir şekilde yerine getirilmesini sağlayacaktır.

Çevirmen ve tercüman daha önce de belirtildiği gibi meslek hayatı boyunca çok farklı alanlarda birbirinden farklı metinlerle karşılaşır. Salt tek bir alanda çeviri yapmaz; aksi takdirde hayatta kalması, hele de ülkemiz koşulları dikkate alındığında çok zorlaşır. Bilindiği üzere ülkemizde dil bilen kişilerin çeviri eğitimi almadan çeviriye soyunması doğal bir süreç olarak görülür. Çevirmenin, çeviri piyasasının karmaşıklığını da dikkate alarak kendine yeni alanlarda iş açması piyasada tutunabilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu noktada çevirmenin alan ve konu bilgisi edinci devreye girer. Uzmanlık metinleri belirli bir alanda belirli bir kitleye yazıldığından ve içinde diğer alanlarda kullanılmayan terimleri barındırdığından çevirmenin uzmanlık alanlarında çeviri yapabilmesi için alan ve konu bilgisine ihtiyacı vardır. Bu tür metinleri anlamak için salt dil bilgisi yeterli değildir. Bu durumda çevirmenin teknik edinç, araştırmaya yönelik üst bilgi ve beceri, teknik beceri, araçsal-profesyonel edinç, araçsal alt edinç, elektronik araçlarla ilgili bilgi, psikomotor beceriler gibi değişik kavramlarla açıklanan çevirmenin araştırma edinci devreye girer.

Kelime işlem, terminoloji veritabanları gibi farklı çeviri araçlarını kullanabilme, belgeleme kaynakları, çeviriye uygulanan bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik ağırlıklı olarak yordam bilgisine dayanan: sözlükler, ansiklopediler, dilbilgisi kitapları, teknik kitaplar, paralel metinler, elektronik araç gereçler, arama motorları vb. araçları kullanabilme becerisine dayanan bu edinç türü sayesinde çevirmen alan ve konu bilgisi ile ilgili eksiklerini kapatır. Bu beceriler elektronik araçlarla yazma ve okuma becerilerini kapsar. Psikomotor beceriler ne kadar çok geliştirilirse çevirilerde bilişsel kapasiteye daha az ihtiyaç duyulur. Bu durumda çevirileri kotarabilmek için gerekli olan diğer bilişsel becerilere daha fazla yer kalır.

Neticede bir çevirmenden her şeyi bilmesi, tüm alanlarda uzman olması beklenemez. Bir uzman yıllarını vererek belirli bir alanda bilgi sahibi olurken çevirmenden birkaç gün içinde çeviri yaptığı alanda uzman olması beklenemez. Çevirmen için önemli olan unsur neyi, ne şekilde, nasıl bulacağını ve kime danışacağını bilmektir. Ortada bir sorun vardır ve önemli olanda o an için o sorunun çözülmesidir. O an içinde bulunulan çeviri sorunu çevirmen tarafından çözülemiyorsa çevirmenin her ne kadar genel kültürü, dil ve kültür becerisi iyi olsa da çeviri sürecinde bir sorun yaşanıyor demektir. Bu noktada çeviri sürecinin verimliliğini garanti altına alan ve çeviri sürecinde karşılaşılan problemleri çözmek için yordam bilgisi gerektiren stratejik edinç devreye girer. Yukarıda belirtilen diğer alt edinçlerin uygulanmasını kontrol eder. Meta-bilişsel edinç türü olarak çeviride önceliklerin belirlenmesini sağlar; kişisel alt edinçler arasında hiyerarşileri belirlenmesini mümkün kılar ve Hönig'in belirttiği gibi çeviride makro stratejinin geliştirilmesine yardımcı olur.

Çeviride dil ve kültür edinci kadar çok önemli bir yer tutan ve diğer tüm edinçleri etkileyen başka bir edinç türü de bilişsel bileşenler (hafıza, dikkat, algı ve duygular), tutumsal yönleri (entelektüel merak, azim, dayanıklılık, eleştiri...), yaratıcılık, mantıksal düşünme, analiz etme ve sentezleme gibi becerilerden oluşan çevirmenin psiko-fizyolojik bileşenleridir. Çevirmenin ve tercümanın motivasyonu düşükse ve çeviriyle ilgili konuya karşı herhangi bir ön yargısı varsa çeviri görevini almayacaktır. Aynı şekilde çevirmen ve tercüman kendini mesleğin adamı olarak görmüyorsa, çeviri becerileri öğrenmeye karşı bir isteği ve motivasyonu yoksa gereken becerileri edinmeyecektir. Her iki çeviri türü de çevirmen veya tercümanın duygusal durumun iyi olmasını gerektirir. Örneğin tüm vücudun uzun süreli kullanımını sağlayan bir çeşit yetenek olan dayanıklılık hem sözlü çevirmenin hem de çevirmenin sahip olması

gereken yetenekler arasındadır. Çünkü örneğin tercüman saatler süren bir toplantıya katılabilir ya da yoğun geçen gezilere gitmek zorunda kalabilir. Bu durumda hem zihnen hem de fiziksel açıdan yüksek düzeyde dayanıklılığa gereksinim vardır. Aynı şekilde çevirmen de yoğun iş temposunda sayfalarca çeviri yapmak durumunda kalabilir.

Çevirmen ve tercüman diğer mesleklerde olduğu gibi hata yapabilir. Ancak bu noktada önemli olan çevirmenin ve tercümanın eleştirilmeye karşı duyarlı olması ve tüm olumsuzluklara rağmen işine devam edebilmesidir. Neticede çeviri farklı dillerin, kültürlerin, toplumların devreye girdiği karmaşık bir yapıdır. Çevirmen ne kadar tecrübeli, çalışma dillerine iyi bir derecede hâkim olursa olsun yaptığı çeviriler eleştirilebilir. Çeviri yazılı olarak yapıldığından sözlü çeviriye oranla eleştirilme olasılığı daha yüksektir. Ancak sözlü çeviride de erek kitle ve konuşmacılarla direkt bir temas olduğundan tercüman sürekli gözlem altındadır. Erek kitlenin eğitim seviyesi, yaşam koşulları, alışkanlıkları vb. gibi unsurlar tercümanın duygu durumunu etkileyebilir. Tercüman bu durumda duygularını kontrol edemediği takdirde panikleyecektir. Tercüman stresle başa çıkamadığı takdirde de zihinsel bilgi işlem süreçleri yani tercümanın algılaması, bilgileri hafızada tutması ve var olan bilgileri de geri çağırma süreci sekteye uğrayacaktır.

Diğer çeviri becerilerini de planlama, yönetim, işletme becerileri, disiplinle ilgili bilgi, kuramsal ve alan bilgisi, kritik düşünme, problem çözme, karar alma, öğrenmeyi öğrenme, girişimcilik, yaratıcılık, çalışma yollarını kullanma becerileri, iletişim, işbirliği kurabilme, çalışma araçlarını kullanma becerileri, bugünün var olan teknolojisi, dijital dünyayı kavrama, yaşam becerileri, yöresellikten beslenerek küreselliğe ulaşma, özdeğerlendirme yapabilme, hedefler koyabilme, kendini ifade edebilme, empati kurabilme, kültürlerarası saygı şeklinde sıralayabiliriz. Saymadığımız daha pek çok beceri olmakla birlikte çevirmen için önemli olan mesleğinin gerektirdiği becerilerin farkında olması, değişen dünya koşulları ile birlikte mesleğin gerektirdiği beceri ve yeteneklerin de bu koşullara göre değişiklik gösterdiğini sürekli aklında tutmasıdır.

Sözlü çevirmenlik ve yazılı çevirmenliğin salt dil edinciyle başarıyla yerine getirilebilecek bir faaliyet olmadığında daha önce de değinmiştik. Özellikle de sözlü çeviride dil ve kültür edincinin yanı sıra dünya bilgisinin de sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle de tercüman kısa sürede çeviri görevi esnasında çabuk tepki

verebilmelidir. Tepki süresi ve çabuk tepki verebilme yeteneği bir tercümanda bulunması gereken yetenekler arasındadır. Tercüman çevirmen gibi mesleği boyunca çok farklı alanlarda çeviri yapmak durumunda kalabilir. Hatta sadece uzmanlaştığı alanda çeviri yapsa bile karşısına hiç beklemediği bir alandan çeviri çıkabilir. Yazılı çeviride çevirmenin genel kültür bilgisi, dünya bilgisi veya konu bilgisi eksik olsa bile çevirmenin araştırmak için vakti vardır. Sözlü çevirmen çeviri görevinden önce araştırma yapabilir. Belleğinde hali hazırda çeviri yapacağı konuyla ilgili bilgilerin olması tercümanın metni anlamasını kolaylaştıracaktır. Çevirmen işe kaynak metni görerek başlarken; tercüman da işe kaynak metni duyarak başlar. Sözlü çeviri alımlama ve üretim aşamaları olarak ikiye ayrılabilir. Çevirmenin sahip olması gereken edinç türleri dil ve kültür edinci, kaynak metni anlama ve erek dilde yeniden üretme, alan ve konu bilgisi becerileri tercüman için de çeviri görevinin yerine getirilmesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Tercüman kaynak metinde yer alan ifadeleri duyar, zihninde var olan bilgilerle duydukları arasında bir bağlantı kurar ve anlamlandırır. Daha sonra da duydukları ve anladıklarını erek dilde yeniden sözlü olarak ifade eder. Çevirmenden farklı olarak tercümanın genel kültürünün çok iyi olması gerekmektedir. Çevirmenin genel kültürünün iyi olması karşılaştığı metinleri daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır ancak çevirmenin araştırma yapabilme şansı olduğundan genel kültür ile ilgili herhangi bir eksikliğini araştırma edinciyle çok kolaylıkla kapatabilir. Tercümanın bellek çalışmalarıyla kısa süreli ve uzun süreli belleğini kuvvetlendirmesi de çok önemlidir. Çeviri sürecinde tercüman sayısız yer, kişi ismi, adres, tarih vb. gibi akılda tutulması zor pek çok bilgiyle karşılaşabilir. Bu bilgileri aklında tutması mesleğini iyi icra etmesi bakımında önemlidir. Tercüman ayrıca ortamdaki dolaylı sürekli bir baskı ve stres altındadır. Şayet çeviri görevinin, ortamın yarattığı stresle başa çıkamaz ve duygularına yenik düşerse çeviri görevini yerine getirirken performansı sekteye uğrayacaktır. Çeviri performansını dökülmediği sürece de tercümanın genel kültür bilgisi, dünya ve konu bilgisi, dil ve kültüre iyi derecede hâkim olma gibi diğer edinçleri bu durumda işe yaramaz hale gelecektir. Takım Çalışması, Araştırma Edinci, Hayat boyu Öğrenme de çevirmen için olmazsa olmaz şartlardan olduğu gibi tercüman için de önemlidir.

Aşağıda vereceğimiz tablo her iki çeviri edinçleri arasındaki farkları özetleyebilecek ve görsel olarak somut bir veri oluşturabilecektir, ancak her iki çeviri türünde sunulan edinçler kesin hatlarıyla birbirinden ayrılmamaktadır. Örneğin aşağıdaki tabloda da

görülebileceği üzere yazılı çevirmen için araştırma edinci çok önemlidir ve dolayısıyla da bu edinç türünü yazılı çeviri edinçleri arasına koymakla birlikte bu edincin sözlü çeviri için bir anlam ifade etmediği şeklinde anlaşılmalıdır.

Tablo 3: Yazılı ve Sözlü Çeviri Edinçleri Arasındaki Farklar

Yazılı Çeviri Edinçleri	Sözlü Çeviri Edinçleri
Dil ve kültür edinci	Dil ve kültür edinci
Alan ve konu bilgisi	Alan ve konu bilgisi
Yazılı olarak sunulan kaynak metni anlama ve erek dilde yeniden ifade etme	Sözlü olarak sunulan kaynak metni anlama ve erek dilde yeniden ifade etme
Araştırma Edinci	Geniş bir genel kültür, dünya bilgisi
Aktarım edinci	İyi bir hafıza
Dayanıklılık, esneklik	Dayanıklılık, esneklik, stresle başa çıkabilme
Özdeğerlendirme, hayatboyu öğrenme	Hayatboyu öğrenme

Neticede her ikisi de dil, kültür, insan faktörü, toplum ile uğraşır ve bu kavramlar da değişken bir yapıdadır. Belirli bir zamanda belirli kişiler tarafından kabul gören bir durum başka bağlamlar ve şartlar altında kabul görmeyebilir. Dolayısıyla da çeviri eğitimi bölümleri her iki çeviri türünün içerdiği koşullar ve gereklilikleri dikkate alarak, her iki çeviri türüne göre farklı edinçlere yönelik bir çeviri eğitimi vermelidir, eğitim için belirlenecek yöntem, uygulama ve mevzuatını bu duyarlılık ve bilinçle oluşturmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmada çevirinin birbirinden farklı ama birbiriyle sürekli etkileşim halinde olan bir takım edinçler yardımıyla gerçekleştirildiği ve bu edinç türlerinin hangi etkenlerden oluştuğu konusu genel çeviribilim kuramları ve farklı çeviribilimcilerin yaklaşımları ışığında incelendi. Bunun sonucunda da çevirinin salt dil edinciyle başarılı bir şekilde yürütülebilecek bir faaliyet olmadığı ve farklı edinçlerin birbiriyle etkileşim halinde olduğu görüldü. Dolayısıyla da metinleri anlama süreci arka plan bilgisi, konu bilgisi, dünya bilgisi gerektirdiğinden, çevirmenin veya tercümanın yaşam boyu deneyim kazanarak bu edinçleri sürekli geliştirilmesine dikkat etmesi gerektiği bulgulandı. Aynı şekilde becerilerin kazanılmasında en önemli etkenin çevirmenin kendini mesleğe adanması, mesleğin gerektirdiği becerileri edinmeye hazır olması ve istekli olması gerektiği tespit edildi. Şayet çevirmen ve tercüman bu mesleği edinmek için herhangi bir çaba göstermiyorsa tüm imkânlar kullanılsa bile gereken çeviri becerileri çeviri eğitimi alan kişiler tarafından edinilmeyecektir. Ancak çeviri öğrencisinin motivasyonu, çeviriye karşı yatkınlığı, ilgisi varsa çeviriyle ilgili yaptığı çalışmalar ve alıştırmalar sayesinde, çeviri öğrenme ve becerilerin oluşumu çok daha verimli ve işlevsel geçecektir. Çünkü çevirinin konusunu yazılan, konuşulan her şey ilgilendirir. Belli bir sınırı yoktur. Her alandan, her konuyla ilgili çeviri yapılabilir. Belki de hiçbir alanın konu genişliği, her şeyi içine alan yapısı çeviride olduğu kadar değildir.

Çeviri algılama, anlama ve anladığını yeniden ifade etme süreçlerini içerir. Algılamada bizim daha önceki yaşantı ve deneyimlerimizin etkisi büyüktür. İçinde bulunduğumuz durumla ilgili beklentilerimiz o durumda bulunan uyarıcıların hangisini seçeceğimizi önemli ölçüde etkiler. Nesnenin ya da davranışın içinde yer aldığı sosyal durum veya bağlam (context) da algılamamızı etkiler. İçinde yetiştirilen kültür, o an içinde bulunulan ortam, gereksinimler algısal beklentileri etkiler. Birçok algısal yetenek doğuştan gelmesine rağmen çok sayıda başka algısal süreçler de öğrenmeye dayalıdır. Çevirmen doğuştan getirdiği yetenekler (analiz yapma yeteneği, karar verme yeteneği, yaratıcılık, sonuca bağlama yeteneği, çabuk tepki verme ve tepki verme süresini iyi ayarlama yeteneği) ve sonradan öğrendiği beceriler arasında (her iki çalışma dilinde dil edinci, kültür edinci, metin edinci, dünya ve genel kültür bilgisi, aktarım edinci vb.) bir sentez oluşturur. Tüm bu beceri ve yetenekler sürekli etkileşim halindedirler. Karar

verme, yaratıcılık gibi unsurlar yetenek olmakla birlikte bireylerin çaba göstermesi sonucunda geliştirilebilecek etkenlerdendir.

Algılamada daha önceki yaşam ve deneyimlerin önemli bir rol oynadığını belirtmiştik. Dolayısıyla da yaşamda karşılaşılan tek tek olaylar, nesnelere ve kavramlar her bireyin zihninde bir şemaya sahiptirler. Aynı şekilde karmaşık olaylar da her kültür ve toplum içinde belli bir şemaya sahiptirler. Bireyler şemaları hiç farkında olmadan zihinlerinde taşırlar ve duydukları sözleri, gördükleri olayları bu şemalar içinde yorumlarlar, anlarlar ve belleklerine kaydederler. Bu paylaşımın altında yatan neden o toplumun kültürüdür. Farklı kültürlerde yetişmiş kimselerin birbirleriyle iletişim kurmalarında zorluk sadece dillerinin değil zihinsel şemalarının da farklı olmasıdır. Çevirmen de birey olarak belli bir toplumun içinde doğar ve yetişir, dolayısıyla da zihninde içinde doğup büyüdüğü kültürün şemaları yer alır. Bu şemalardan hareketle olayları, olguları, diğer kültürleri değerlendirir. Uzman konumunda olan çevirmenin kendi kültürünü saydamlaştırması ve kendi kültürüne dışarıdan bakabilmesi çeviride kilit rol oynar.

İlgiler ve o an içinde bulunulan gereksinimler algısal seçimi etkiler. Nasıl bir doktorun ilgisini hastalar, hastalıkla ilgili herhangi bir durum çekiyorsa, çevirmenin ilgisini de her daim duyduğu, okuduğu ya da gördüğü söz, cümle yapısı veya yeni kelimeler, terimler çeker. Çekmek zorundadır. Çevirmen mesleğe olan ilgisi, motivasyonu sayesinde çeviri becerilerini edinir. Zamanla çevirmenin edindiği bu beceriler otomatikleşmeye başlar. Nasıl yavaş okuyanlar hece düzeyinde okuma birimleri oluştururken, hızlı okuyanlar kelime ya da tümce düzeyinde okuma birimleri oluşturuyorsa, çeviri yapmaya daha yeni başlamış kişiler kelime düzeyinden cümleye, metinlere doğru kayarlar. Çeviri çalışmaları yapıldıkça, kaynak dilde okuma-anlama alışkanlıkları geliştirildikçe, çeviriler daha kolay ve hızlı yapılmaya başlanır. Sözlü çeviride de bilinen kelimelerin, daha önce bilinmeyen kelimelerden daha kolaylıkla duyulduğu bilinen bir gerçektir. Tercüman meslek hayatı boyunca ne kadar çok kelimeyle karşı karşıya kalırsa sözlü metinleri anlaması da buna paralel olarak gelişir.

Çevirmen ya da tercüman meslek hayatı boyunca sürekli yeni kelime ve terimlerle karşılaşır. Çevirmenin işlevsel çeviri yapmasında özellikle de konu bilgisinin ağırlıkta olduğu hukuk, tıp, teknik, bilişim gibi uzmanlık metin türlerinde karşılaşılan yeni kelime ve terimleri kapsayan terminoloji çalışmaları kilit rol oynamaktadır. Çevirmenin sürekli yeni kelime ve terimlerle karşılaşması beraberinde bu kelime gruplarının nasıl

akılda tutulacağı ya da akılda tutulması için ne tür çalışmalar yapılması gerektiğiyle ilgili sorular getirir. Yapılan çalışmalar bir bilginin ne kadar ayrıntılarına gidilerek öğrenilirse, bilginin o kadar daha rahat hatırlanacağını ortaya koymuştur. Örneğin incelenen çeviri olayının sebep ve sonuçlarıyla ilgili sorular sayesinde konunun ayrıntılarına giriş yapılmış olur ve öğrenilen her ayrıntı bir ara-bul- geriye getir ipucu olarak belleğe yerleşir.

Çevirmen ve tercüman, hayat boyu bir öğrencidir. Biyologlar, insanın biyolojik yapısında son on bin yıldır anlamlı bir değişiklik olmadığını bulmuşlardır. Değişen şey toplumun yaşayış biçimidir. İçinde bulunulan uygarlığın yaratılması daha önceki insanlardan daha zeki veya daha yetenekli olduğu için değildir; daha çok şey bilindiği içindir. Çevirmen de sürekli öğrenme yeteneği sayesinde içinde bulunduğu uygarlık hakkında bilgiler edinir ve yeni alanlarda kendine yer bulur. Nasıl eski uygarlıklar ve içinde bulunduğumuz uygarlık arasındaki fark değişim unsuru ve bilginin artmasıysa çeviri becerileri de zamanla toplumun gereksinimlerine bağlı olarak değişime uğrar. Son zamanlarda çeviri sektörüne teknoloji ve bilişim dünyasının girmesiyle çeviri becerilerinde değişimler meydana gelmiştir. Sektörde meydana gelen her bir değişiklik beraberinde yeni çeviri becerilerini getirmektedir.

İlkel toplumla bugünkü modern toplumun kültür ve sosyal düzeni arasındaki farklılık, iki toplumun öğrenme deneyimlerinde yatar. Kültür, insandan insana, kuşaktan kuşağa bilgi ve görgü aktarımını sağlar ve dolayısıyla da ilkel toplumla modern toplum arasında köprüler kurar. Kültür bir toplumun belleğidir: toplum yaşantılarını ve yaşantılarından öğrendiği sonuçları kültür içinde kuşaktan kuşağa aktarır. İki toplum arasındaki fark, bilgi birikiminden doğar ve kültür, bu birikimin ortamını oluşturur. Kültür ve toplum hayatı daha önceki yıllara nazaran binlerce defa daha karışıktır. Belleğimiz yıllarca hafızamıza aldığımız bu kültür unsurlarını, toplum hayatını düzenleyen kuralları ve tüm hayatımız boyunca öğrendiğimiz bilgileri depolar ve gerektiğinde bu bilgileri geriye getirmemizi sağlar. Toplam iki tür belleğimiz vardır. Kısa süreli bellek birkaç dakikayı geçmeyen hatırlama durumlarında görülür. Uzun süreli bellek ise yılları kapsar. Uzun süreli belleğin kapasitesi sınırsızdır. Uzun süreli bellekte hatırlama işlemi hata yapmaya son derece eğilimlidir. Bu nedenle özellikle yazılı çevirmenin kendinden emin olmadığı terimleri, kelime gruplarını vb. araştırması ve doğruluğunu garanti altına alması gerekmektedir. Kısa süreli belleğin küçük bir kapasitesi vardır. Ortalama yedi birimlidir.

Aklımız milyarlarca sinir hücresinden oluşur. Bellek bu sinir hücrelerini kullanarak bilgileri zihinde depolar. Önemli olan bilginin hafızaya doğru bir biçimde kaydedilmesidir. Kötü bir belleğe sahip olmak diye bir şey yoktur. Asıl söz konusu olan biçime getirilmiş ya da getirilmemiş bellektir. Çeviri binlerce bilginin depolanmasını gerektirir. Çeviri görevi, terminoloji, alan bilgisi, karşılaşılan ya da iletişim içinde olunan kişiler ile ilgili sayısız isim, yüz vb. bilgi çeşitlerini gerektirir. Dolayısıyla çeviride yetersiz zihinsel beceriler başarısızlığa yol açar. Bellek de bu anlamda bir beceridir. Çeviri bellek de dâhil olmak üzere çeşitli alt becerilerden oluşan faaliyetler bütünüdür. Beceri de öğrenilen ve geliştirilebilen bir niteliktir. Bilişsel becerilerde başarılı olmak için hareketin uygulanmasındaki strateji, hareketin üretilmesinden daha önemlidir. Beceri yetkinliği maksimum kesinlik ve minimum enerji ya da zaman harcayarak belirli bir sonuca ulaşma becerisidir. Beceri kısacası performans sergileyen bireyin gösterdiği yeterlilik seviyesi olarak kavramsallaştırılabilir. Performans yeterliliğinin yüksek seviyeleri ile ilgili nitelikler hedefe ulaşmak için maksimum kesinlik, minimum enerji kullanımı ve zamandır. Becerili bireyler çevresel bilgiyi analiz etmede, doğru kararlar vermede ve etkili hareketler üretmede ustadırlar.

Herhangi bir beceri gibi, bellek de alıştırmalar yapılarak geliştirilebilir. Çeviriye doğru tutum ve yaklaşımla, unutmama becerisi kazanılabilir. Uzmanlar insan beyninin bilgiye erişmede sınırsız bir kapasiteye sahip olduğuna inanmaktadırlar. Ancak bilginin belleğe doğru kaydedilmesi gerekmektedir. Çevirmen mesleğine duyduğu ilgi sayesinde mesleğiyle ilgili öğrendiği şeyleri kolay kolay unutmaz. İlgi, bilgiyi uzun süre unutmamamız için depolamamıza ve işlememize yardımcı olur. Çevirmen de bir birey olarak mesleğini, ihtiyaç ve gereksinimleri de dikkate alarak karşılaştığı bilgiler arasından seçim yapar. Nasıl kaynak metni erek dilde yeniden ifade edebilmek için çevirmenin metni tam olarak anlaması gerekiyorsa aynı şekilde çevirmenin mesleğiyle ilgili konuları anımsayabilmesi ve gerektiğinde geri çağırabilmesi için bu konuları iyice anlamış olması gerekmektedir. Diğer bir tabirle mesleğiyle ilgili bilgileri çevirmenin özümsemiş ve içselleştirmiş olması çevirmenin yararına olacaktır. Hermeneutik bakış açısına göre çeviri edinçlerinden biri de çevirmenin tüm hayatı boyunca öğrendiği bilgiler arasında bir ağ kurabilmesi, yani aslında eski ve yeni öğrenilen bilgiler arasında çağrışım unsurunu hayata geçirebilmesidir. Çağrışım, deneyimlerin tekrar gözden geçirilmesi ve bilinen bir şey ile bağlantı kurmak, konuları birleştirmektir. Bu yöntem yeni bilginin hatırlanmasında çok yardımcı olur. Ancak çevirmenin çağrışım yapabilmesi

için geçmiş deneyimlere ve bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda çevirmen için gözlem yapma becerisinin geliştirilmesi önem kazanır. Bir olayı ancak dikkatle gözlemlerse, belleğimiz onu ileride hatırlayabildiğimiz şekilde kayda alacaktır. Görmek yeterli değildir, gözlem yapılan şeylere yoğunlaşmak ve dikkatin ilgili konuya tam verilmesi bilginin depolanma işlemlerini hızlandırır.

Özellikle de sözlü çeviride bellek unsuru devreye girer. Sözlü çevirmen çeviri görevinden önce yaptığı araştırmalar, topladığı bilgiler ve daha önceki tecrübelerine dayanarak belleğine depoladığı bilgiyi geri çağırarak çeviri görevini başarılı bir şekilde yerine getirir. Ancak çevirmen korku, kaygı, kızgınlık gibi heyecanlar yaparsa hatırlanması istenilen bilgiye dikkatin odaklanması engellenir ve çevirmenin zihninde dağınıklar oluşur. Dolayısıyla da güdülenme derecesiyle yapılacak işin zorluk derecesi arasında ters bir ilişki vardır. Sözlü çeviri gibi yapılacak iş ne kadar bilgi ve akıl yürütmeyi gerektiriyorsa, sakin ve rahat bir zihinle o işe girişmek çevirmenin yararına olacaktır. Aksi takdirde çevirmen kendisiyle ilgili yetersizlik ve bulunduğu ortamdan kaynaklanan nedenlerden dolayı kaygı içine girecektir. Kaygıdan dolayı ortaya çıkan nörofizyolojik koşullar da çevirmenin dikkatini ve düşünme kapasitesini olumsuz etkiler.

Özellikle sözlü çeviri açısından ele alındığında uyarılmışlık ve kaygı birçok performans durumunun ortak özelliğidir. Uyarılmışlık, bireyin merkezi sinir sistemindeki aktivasyon ya da heyecan düzeyi anlamına gelirken, kaygı bireyin belirli durumu yorumlama şeklini ve bu yorumlama sonucu ile ilişkili olan duyguları ele alır. Eğer birey görevin gerekliliklerinin kendi kapasitesinin üzerinde ve karşılamayacağı kadar yüksek olduğuna inanıyorsa, durumu tehdit edici olarak algılar ve kaygı daha da şiddetlenir. Çeviride birey olarak çevirmen, çeviri görevinin türü ve çevre rol oynar. Çevirmenlerin normal uyarılmış düzeyleri ve tehdit edici olarak algıladıkları durumlar birbirlerinden farklıdır. Sürekli kaygısı düşük olan bireyler çok az durumu tehdit edici olarak algılamaktadırlar. Sürekli kaygısı yüksek olan bireyler ise daha fazla durumu tehdit edici olarak algırlar. Durumluk kaygısı yüksek olan çevirmenlerin yüksek uyarılmış düzeyinde durumluk kaygısı düşük olan çevirmenlere göre daha hassasdırlar.

Çevre ya da daha doğrusu çevirmenin çevreyi algılayışı ele alındığında, çevirmen durumu tehdit edici olarak algıladığında kaygı düzeyi artar. Çevirmen çevresel isteklerin kendi kapasitesinin üzerinde olduğunu algılasa ve bu istekleri yerine

getirmeyeceğine inanırsa, çevirmen yüksek kaygı ve buna eşlik eden yüksek uyarılmışlık yaşayacaktır.

Dolayısıyla da çeviri eğitimi alan kişilerin kendi yetenek ve becerilerinin farkında olması, karakter olarak güçlü ve zayıf yönlerini bilerek güçlü yönlerini daha da geliştirmeleri ve zayıf yönlerini kuvvetlendirmeleri meslek yaşamlarında başarılı olmaları için önemlidir. Çevirmenlik mesleğinin gerektirdiği beceri ve yetenekler yazılı ve sözlü çeviri türüne her ne kadar farklılık gösterse de ortak pek çok unsur da vardır. Önemli olan mesleğin gerektirdiği beceri ve yeteneklerin farkında olmaktır. Mesleğinin gerektirdiği beceri ve yeteneklerin farkında olan kişiler ise bu becerileri kazanmak için çaba gösterirler. Asıl önemli olan çevirinin hangi becerileri gerektirdiğini bilmektir. Değişen dünya koşulları da beraberinde yeni edinç ve beceriler gerektirir. Yakın ve uzak gelecekte, bu çalışmada belirtilen becerilerin dışında da yeni becerilerin gerekebileceği çevirmen ve tercümanın aklında bulunması gereken bir unsurdur.

Çalışmamız yazılı ve sözlü çevirmenin sahip olması gereken beceri ve yetenekleri ele almıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmaların bu becerilerin nasıl edinileceği konusunda yapılması çeviri süreçlerini daha iyi aydınlatacak ve çeviri eğitimi konusunda faydalı veriler sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- A. SCHMİDT, Richard, A. Wrisberg, Craig (2012), “*Motor Öğrenme ve Performans*”, PhD, Anı Yayıncılık, Ankara
- AKSAN, Doğan (2007), “*Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*”. TDK Yay. Ankara
- ALBİR, Alves, MUNDAY, Jeremy (2009), “*The Routledge Companion to translation studies*” revised edition
- ALTAY, Ayfer, ATEŞMAN, Ender (2012), “*Avrupa Birliği Bakanlığı Çeviri Platformu, Avrupa’nın Dili Çeviridir*”, İstanbul Bildiriler: Ulusal Çeviri Politikasına Doğru
- ALVES, Fabio (2005), “*Bridging the Gap between Declarative and Procedural Knowledge in the Training of Translators*”: Meta-Reflection Under Scrutiny." *Meta: Translators Journal*50. <http://letra.letras.ufmg.br/~fabio/artigos/Alves%202005%20-%20META%2050.pdf>, 21 Ocak 2013.
- ALVES, Fabio, José Luis Vila Real GONÇALVES, and Rui ROTHE-NEVES.(2001), "In Search of a Definition of Translation Competence: the Structure and Development of an Ongoing Research Project." *Quaderns: revista de traducció* 6: 46-49. <http://ddd.uab.cat/pub/quaderns/11385790n6p46.pdf>, 23 Ocak 2013.
- AMES, C. (1992), “*Achievement goals, motivational climate and motivational processes*”. In G.C. Roberts (Ed.), *Motivation in sport and exercise* Champaign, LL: Human Kinetics
- AMMANN, Margret (2008), “*Akademik Çeviri Eğitime Giriş*” Multilingual ,Topkapı, İstanbul (Grundlagen der modernen Translationstheorie- Ein Leitfaden für Studierende) Almancadan aktaran: E. Deniz Ekeman
- ATLI, M. Halit (2012), “*Dilbilgisel Yapılar Işığında Türkofonlarda Almanca Edinimi*” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
- BEST, Joanne, Kalina, Sylvia (2002) (Hrsg.), *Übersetzen und Dolmetschen* A. Francke Verlag Tübingen und Basel

- CAMPBELL, Stuart J.(1991), Towards a Model of Translation Competence. *Meta: Translators' Journal* 36.2-3: 329-43.
<<http://www.erudit.org/revue/meta/1991/v36/n2-3/002190ar.pdf>>. 23 Ocak 2013.
- CHRISTIANE, Nord (1997), “*Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*”. Manchester:St.Jeromene Publishing
- CÜCELOĞLU, Doğan (2002), “*Keşke' siz Bir Yaşam İçin İletişim Donanımları*”, 13. Basım Remzi Kitabevi, İstanbul
- CÜCELOĞLU, Doğan (2003), “*İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*”,Remzi Kitabevi, İstanbul
- DELİSLE, Jean (2001), “*Çeviri Yöntemleri İçin Söylem Çözümlemesi*” İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları
- DOĞAN, Aymil (2009), “*Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları*” Güncellenmiş 2.Baskı, Ankara
- EĞİNLİ, Temel, Ayşen; Gürüz Demet (2010), “*İletişim Becerileri Anlamak-Anlatmak-Anlaşmak*” Nobel Yayın
- EMT GROUP, “*European Master's in Translation (EMT) FAQ.*”, *European Commission*.
N.p.,<http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/network/emt_faq_en.pdf>. 23 Ocak 2013.
- EMT group. “*Competences for Professional Translators, Experts in Multilingual and Multimedia Communication.*” European Commission. N.p.,
http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/key_documents/emt_competences_translators_en.pdf, 23 Ocak 2013.
- ERSOY, Hüseyin (2012), *Kavram, Kuram ve Süreç Açısından Tercüme Etkinliği*, Araştırma yayınları, Ankara
- ERUZ, Sakine ve Şan, Filiz (2011), “*Çeviribilimden Kesitler*” Turgay Kurultay'a bir armağan, Multilingual , İstanbul

- ESEN- ERUZ, Sakine (2008), “Akademik Çeviri Eğitimi Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi”, Multilingual, Topkapı, İstanbul
- EZİLER-KIRAN, Ayşe ve Kiran, Zeynel (2003), “*Yazınsal Okuma Süreçleri*” Seçkin Yayıncılık Sıhhiye, Ankara
- GİLE, Daniel (1995), “*Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*” Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins
- GOLEMAN, Daniel (2007), “*Duygusal Zeka EQ Neden IQ dan Daha Önemlidir?*” Varlık Yayınları, İstanbul
- GOUADEC, Daniel (2007), “*Translation As A Profession*”, University of Rennes Benjamins Translation Library (BTL) Volume 73 John Benjamins Publishing Company Amsterdam, Philadelphia
- GÖKTÜRK, Akşit (1994), “*Çeviri: Dillerin Dili*” ,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- GÖPFEREICH, Susanne, and Riitta JÄÄSKELÄINEN (2009), "Process research into the Development of Translation Competence: Where are We, and Where do We need to go." *Across Languages and Cultures* 10.2 : 169-91. http://www.unisaarland.de/fileadmin/user_upload/Professoren/fr46_ProfGerzymischArbogast/AS/G%C3%B6pferich_J%C3%A4skel%C3%A4inen.pdf, 23 Ocak 2013.
- GÖPFERICH, Susanne (2008), “*Translations-prozessforschung Stand Methoden Perspektiven*”, Gunter Narr Verlag, Tübingen
- GÖPFERICH, Susanne (2009), “*Towards a model of translation competence and its acquisition: the longitudinal study*” TransComp <http://gams.uni-graz.at/fedora/get/o:tc-095-187/bdef:PDF/get>, 21.01.13
- GUTT, Ernst-August (2000), “*Translation and Relevance. Cognition and Context*”. 2.ed.Manchester: St.Jerome
- GUTT, Ernst-August (2009), “*Challenges of metarepresentation to translation competence*”
- HANSEN, Gyde (1995), “*Einführung in das Übersetzen*”, Handelshøjskolens Forlag Munssgaard

- HOLZ-Maenttaeri, Justa (1984), “*Translatorisches Handeln Theorie und Methode*”, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki
- HÖNIG, Hans G. (1995), *Konstruktives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg
- <http://www.taas-project.eu/index.php?page=about-taas>
- HÜRRİYET GAZETESİ, 20 Şubat (2013), Çarşamba S. 15
- KAUTZ, Ulrich (2002), “*Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*”, Goethe Institut 2. Aufl.2002, München: Iudicium
- KELLY, D. (2005), “*A Handbook for Translator Trainers*”, Manchester: St. Jerome Publishing
- KIRALY, Donald C. (1995), “*Pathways to Translation: Pedagogy and Process*” London England
- KOLLER, Werner (1992), “*Einführung in die Übersetzungswissenschaft*” 4., völlig neu bearbeitete Auflage. Heidelberg/Wiesbaden
- KUSSMAUL, Paul (1995), *Training the translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing
- L. SOLSO, Robert ve Maclin, M. Kimberly , Maclin, Otto H. (2010), “*Bilişsel Psikoloji*”, Çeviren: Doç. Dr. Ayşe Ayçiçeği-Dinn, 3. Baskı, İstanbul,
- NIDA, E. A./ TABER, C.R. (1969), “*Theorie und Praxis des Übersetzens, unter besonderer Berücksichtigung der Bibelübersetzung*”. Weltbund der Bibelgesellschaften
- NORD, Christiane (1989), “*Textanalyse und Übersetzungsauftrag*”. In: F.G. Königs (Hg.)
- OROZCO, Mariana, ve Amparo HURTADO ALBIR. (2002) “*Measuring Translation Competence Acquisition.*” *Meta: Translators Journal* 47.3: 375-402..<http://www.erudit.org/revue/meta/2002/v47/n3/008022ar.pdf>, 23 Ocak 2013
- PACTE (2000), “*Acquiring translation competence: Hypotheses and methodological problems in a research project*” Beeby/Ensinger/Presas 99-106
- PACTE (2002): “*Exploratory texts in a study of translation competence*”, *Conference Interpretation and Translation* 4(2), s. 41-69
- PACTE (2003), “*Building a translation competence model*” Alves (2003a): 43-66

- PACTE (2005), “*Investigating translation competence: Conceptual and methodologicam issues.*” *Meta* 50.02 609-619
- PYM, Anthony (2003), Redefining Translation Competence in an Electronic Age. In Defence of a Minimalist Approach. *Meta: Translators' Journal* 48.4: 481-97. <<http://www.erudit.org/revue/meta/2003/v48/n4/008533ar.pdf>, 22 Ocak 2013.
- PYM, Anthony (2009), Translator Training, Ed. Anthony PYM. N.p.,.. http://www.tinet.cat/~apym/on-line/training/2009_translator_training.pdf, 23 Ocak 2013
- PYM, Anthony (2012), “Translation Skill, sets in a machine, translation age Intercultural Studies Group Universitat Rovira i Virgili Tarragona, Spain Version 1.2 http://usuaris.tinet.cat/apym/online/training/2012_competence_pym.pdf, 22 Ocak 2013
- REISS, Katharina ve J.Vermeer, Hans (1984) , “*Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*”, MaxNiemeyerVerlag, Tübingen,
- RIFAT, Mehmet (2008), “*Çeviri Seçkisi I Çeviriyi Düşünenler*”, Sel Yayıncılık, 2. Baskı İstanbul
- ROTHE-NEVES, Rui (2007), “*Notes on the Concept of Translator’s Competence*” <http://www.raco.cat/index.php/QuadernsTraduccio/article/view/70320/80555>, 23 Ocak 2013
- SCHÄFFNER, Christina, and Beverly Adab, eds. (2000), “*Developing Translation Competence*”. John Benjamins Library ed. Vol. 38.Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing
- SCHMİDT, A. Richard ve WRİSBERG Craig (2012) “*Motor Öğrenme ve Performans*” PhD Anı Yayıncılık, Ankara
- SELESKOVİTCH, Danica (1988), “*Der Konferenzdolmetscher*” Heidelberg (Groos)
- STOLZE, Radegundis (2003), “*Übersetzungstheorien*” , Günter Narr Verlag, Tübingen
- TOSUN, Muharrem (2002), “*Çeviribilim Kuramlarının Uyduğu Gelişme Çizgisinin Çeviri Eğitime Yansımaları*” (Paradigma Değişiminin Karakteri) Doktora Tezi

- TOURY, Gideon (1989), "Well, what about a linguistic theory of literary translation?",
In: Bulletin CILA Company. 244.Print ISBN 9027216436(Eur.)/ 1556199856
(US)
- TOURY, Gideon (1995), "*Descriptive Translation Studies and Beyond*". Amsterdam/
Philadelphia: John Benjamins (Benjamins translation library vol.4)
- VERMEER, Hans J. (1978), "*Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie*". In
lebende Sprachen
- VERMEER, Hans J.(1986), "*Übersetzen als kultureller Transfer*".M.Snell-Hornby
- WILLS, Wolfram (1988), "*Kognition und Übersetzen. Zu Theorie und Praxis der
menschlichen und der maschinellen Übersetzung*". Tübingen: Niemeyer
- WITTE, Heidrun (2000), "*Die Kulturkompetenz des Translators*", Tübingen
- YAZICI, Mine (2007) *Yazılı Çeviri Edinci*, Çeviribilim, Multilingual/ Baskı, İstanbul
- YÜCEL, Faruk (2007), "*Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi*", Dost Kitabevi
Yayımları, Ankara

ÖZGEÇMİŞ

Fadime ÇOBAN, 14.12.1988 tarihinde Kütahya'da dünyaya geldi. İlkokulu, ortaokulu ve liseyi Kütahya'da tamamladıktan sonra, 2006 yılında Dokuz Eylül Üniversitesinde Mütercim Tercümanlık (Almanca-İngilizce-Türkçe) bölümünü kazandı ve beş yıllık üniversite eğitimi sonrasında aynı bölümde yüksek lisansa başladı. 2011 yılında Trakya Üniversitesi Almanca Mütercim-Tercümanlık Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak işe başladı. Daha sonra yüksek lisans eğitimi almak ve aynı bölümde çalışmak üzere Sakarya Üniversitesi Çeviribilim (Almanca) bölümüne görevlendirildi. Halen aynı anabilim dalında yüksek lisans öğrencisidir.